İNANÇ KİTAPLARI DİZİSİ - 9

ÇAĞDAŞ İNANÇ PROBLEMLERİ

PROF. DR. TEMEL YEŞİLYURT

DİB YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM
İMAN MERKEZLİ PROBLEMLER

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İNTİHAR OLAYLARI VE DİNÎ İNANCIMIZ

TAKDİM

İslâm dini kategorik olarak inanç, ibadet ve ahlak olmak üzere üç alandan oluşur. İman alanı temel alan olup, diğer ikisi bunun üzerine kurulur. Sorunlu bir iman alanı sağlıklı bir ibadet ve ahlak hayatı ortaya koyamaz. Kur'ân-ı Kerim'in sıklıkla imana vurgu yapması, hemen her vesile ile ulûhiyete dikkat çekmesi; kıyamet, ahiret, hesap, cennet ve cehennem gibi konulara göndermede bulunması bundan dolayıdır. Yüce Allah'ın iman edenlere seslenerek, "Ey müminler, iman ediniz" diye başlayan şu ayeti, iman alanının müminler için her zaman canlı tutulması gerektiğine işaret eder: "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur." (Nisâ 4/136).

Toplumu din konusunda aydınlatmak, İslâm'ın inanç, ibadet ve ahlakla ilgili işlerini görmekle yükümlü olan Diyanet İşleri Başkanlığı, bugüne kadar yayımladığı

eserlerde, doğrudan veya dolaylı olarak inanç konularına yer vermiş ve önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Ancak bu alanın hem sürekli beslenip güçlendirilmesi gereken bir alan olması hem de her seviyeden insanımızın yararlanabileceği orta hacimde temel bir kitap ile imanın altı esasından oluşan bir setin hazırlanmasının yararlı olacağı düşünülmüştür.

Bu ihtiyaçtan hareketle Din İşleri Yüksek Kurulu, Dini Yayınlar Genel Müdürlüğümüzle işbirliği yaparak bir proje hazırlamış, önce bu kitapların içerik, yöntem, dil ve üslup özelliklerini belirlemiş, sonra da hayatını akaid ve kelâm alanına vakfetmiş Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun editörlüğünde liyakatli kalemlerle görüşerek projeyi hayata geçirmiştir.

İslâm'ın temel bilgi kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim ve hadislere dayanan, gerekmedikçe felsefi ve teolojik tartışmalara girmeyen, bir bütün hâlinde İslâm inanç esaslarını önümüze koyan bu eserlerin yararlı olmasını diliyor, emeği geçen hocalarımıza teşekkür ediyoruz.

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI

ÖN SÖZ

Bugün hiç kuşkusuz bilim ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla geliştiği bir çağda yaşıyoruz. Bu gelişmeler, günümüz insanına pek çok fırsat sunduğu gibi onu devasa sorunlarla da yüzleşmek zorunda bırakmaktadır. İletişim teknolojilerindeki ilerleme, sınırları ortadan kaldırmış ve dünyayı küçük bir köye dönüştürmüştür. Bu durum çağdaş insanı pek çok kültür ve inançla buluşma ve bir arada yaşama durumuyla karşı karşıya getirmiştir.

Maddî olanın nihaî bir hedef gibi takdim edildiği modern dünya görüşü, insan için hayatı anlamlı kılma yollarından biri olan dinî inanç ve değerlerin ciddi bir erozyonuna yol açmıştır. Hakikatte çağdaş insanın önüne bir kurtuluş ve mutluluk reçetesi gibi sunulsa da, onun hiçbir derdine deva olamamış, onu aşkın değerlerden uzaklaştırarak kozmik bir yalnızlığa itmiştir.

Mâneviyattan yoksun kalan insan, içine düştüğü yalnızlığın ve bîçareliğin şokunu atlatmaya çalışırken, aşkın değerlerle yeniden iletişime geçmek yerine, bu boşluğu sahte mutluluklarla doldurmayı denemiştir. Günümüz dünyasında satanizm, reenkarnasyon, yoga, falcılık, kehanet, ufoculuk gibi izleri tarihte olan ama çağdaş görünümlü oluşumlar, insanımızın düştüğü sıkıntı ve bunalımları aşmada bir reçete gibi sunulmuştur. Pek çok insan, yaratıcıya bağlanmanın verdiği hazzı yaşamak yerine, bu sahte uygulamalardan medet ummaya başlamıştır.

Günümüz insanı, karşılaştığı maddî ve mânevî sıkıntılar ve bu sıkıntıların yol açtığı bunalımı aşmada, gerçek ve kalıcı değerlere sarılmak yerine çağdaş görünümlü oluşumlara yönelmektedir. Bu ise çoğu kere dertlerine çare olmak yerine, sürüklendikleri uçurumu daha da derinleştirmektedir.

Yaşadığımız çevreden, beslenme alışkanlıklarımıza kadar pek çok yanlış tutum ve davranışın yol açtığı hastalıkların tedavisinde bile, modern tıbba başvurmak yerine, birtakım büyücülerden, falcılardan ya da sözüm ona şifa dağıtıcılarından medet umulmaktadır. Bu durum, insana istediği mânevî tatmini sağlamadığı gibi, onu inançlarından uzaklaştırmakta ve din dışı arayışları bir nevi alternatif olarak sunmaktadır.

Elinizdeki bu kitap, içerik itibariyle birbirinden farklı olsa da, insanların günlük hayatta karşılaştıkları problemlere temas etmesi itibariyle muhteva açısından güncel konuları içermektedir. Kuşkusuz iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı, insanları inanç konusunda pek çok problemle yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu çalışma, karşılaşılan bütün problemleri ele alma iddiası taşı-

masa da, öne çıkan bazı problemleri ele almış, tahlil etmiş ve olabildiğince mâkul cevaplar vermeye çalışmıştır.

Ele alınan başlıkların çeşitlilik arzetmesi ve muhteva itibariyle birbirinden farklılık taşıması sebebiyle bazı temel konular maddeler halinde başlığa taşınmış ve alt başlıklarda da o konu ekseninde şekillenen güncel sorulara cevaplar aranmıştır. Ancak tartışılan konuların giriftliği dikkate alındığında, ortaya konulan değerlendirmeler her insan için tatmin edici olma iddiası içermese de, yine de ele aldığı konulara mâkul açıklama getirme iddiası taşımaktadır.

Bu çalışmaya yayım aşamasına gelinceye kadar pek çok kişinin emeği geçti. Başlıkların tespit ve oluşturulmasından tutun da muhtevanın şekillendirilmesine kadar yardım ve desteklerini esirgemeyen meslektaşlarım Doç. Dr. Murat Serdar ve Y. Doç. Dr. Harun Işık ve araştırma görevlisi Sibel Kaya ve Muhammed Çiftçi'ye ayrı ayrı teşekkür ederim. Ayrıca "günümüz inanç problemleri" dersinde her konuyu en ince ayrıntısına kadar tartışma imkânı bulduğum ve görüşlerini cömertçe ifade etmekten kaçınmayan 2012 yılı son sınıf öğrencilerine müteşekkirim.

Temel YEŞİLYURT
Kayseri 2013

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Edisyon
Ktp.	: Kütüphane, kütüphanesi
nşr.	: Neşreden
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vr.	: Varak

GİRİŞ

GİRİŞ

İslâm, insanlık için gönderilmiş en son ve en mükemmel din olup, onları dünya ve âhirette mutluluğa ve kurtuluşa eriştirecek itikadî, amelî ve ahlâkî kurallar manzumesidir. Yüce dinimizin koyduğu kuralların tamamı, inananları ahlâkî açıdan mükemmelleştirmek, erdemli bir toplum inşa etmek ve bunun sonucunda öteki dünyada ebedî mutluluğu kazandırmaktır. Yüce Allah Hz. Âdem'den son peygamber Hz. Muhammed aleyhisselâma kadar pek çok peygamber göndermiş ve onlara kitaplar vermiştir.

Bütün ilahi/semavi kitapların temel hedefi budur ve tamamı inanç, amel ve ahlâk ekseninde şekillenen kurallar ihtiva eder. Bu kurallar manzumesi, aslı itibariyle birbirinden bağımsız olmayıp, bir bütünün parçalarıdır,. İnanç, insanın iç kararlılığını ve tutarlılığını ifade ederken davranışlar ve ahlâkî olgunluk da bu kararlılığın dışa yansıması, hayata anlam katarak somutlaşması anlamı-

na gelir. Dolayısıyla sahih ve kâmil bir iman, davranış ve ahlâkî mükemmellik olarak insan yaşamında kendini gösterebilmelidir.

Doğru bir inanca ve sağlam bir akîdeye sahip olmak insan için hayatî önem taşır. Zira bütün dinî kurallar, bu sağlam akîde üzerine inşa edilir. Akîdenin sağlam olmaması, sağlam olmayan bir temel üzerine bina inşa etmeye benzer ki en ufak bir sarsıntıda yıkılmaya mahkûmdur. Sağlam bir akîde, insan yaşamının istikrar ve uyumu için gerekli olduğu kadar, öte dünyada insan için kurtarıcı olan da bu sağlam inancın ölünceye kadar sekteye uğramadan sürdürülebilmesi yani insanın sağlam bir imanla bu dünyadan ayrılmasıdır.

Hz. Âdem'den Peygamber Efendimize kadar gönderilen semavî dinlerin hepsi, bir anlamda tevhit inancındaki sapmalar ve onun doğurduğu ahlâkî çöküntüyü bertaraf etmek ve tevhit inancı üzerine sağlam akîdeyi yeniden tesis etmek üzere gönderilmiştir. Her peygamber, hayatı boyunca, yaşadıkları dönemlerdeki itikadî sapmalarla mücadele etmiş, onların inançlarını çarpık düşüncelerden arındırmayı peygamberlik vazifelerinin bir parçası olarak görmüşlerdir.

Son peygamber Hz. Muhammed'in hayatı da putperestliğin keşmekeşi içinde kıvranan bir toplumu, şirkin karanlığından kurtarmak, itikatlarını tashih etmek ve sağlam akîdeyi yeniden tesis etmek için verdiği mücadelelerle doludur. Hayatın akışı içerisinde karşılaşılan hadiseler, bu itikada uygunluk açısından değerlendirilmiş ve hayatın sağlam akîde ile bütünleşmesine âzami gayret gösterilmiştir. Sahih bir inanca sahip olmak, inancını ona zarar verebilecek şüphe ve itirazlardan arındır-

mak ve sonuçta dünya ve âhiret saadetini kazanmak her müminin aslî görevleri arasında yer alır. Dolayısıyla yüce dinimize göre, bir müminin bireysel ve toplumsal hayatında sergilediği bütün tutum ve davranışlar, Kur'an ve Sünnet zemininde tesis edilen sağlam inanca uygunluğu oranında değer ve anlam taşır.

İslâm dininde inancın esaslarını tespit etmek ve bir müslümanın nelere iman etmesi gerektiğini belirlemek Kur'an ve Sünnet'in yetki alanındadır. Yüce kitabımız insanların nelere iman etmeleri gerektiğini açıkça beyan etmiş ve inanca zarar verecek hususlardan kaçınmalarını da ısrarla istemiştir. Kur'an'da anlatılan kıssalara bakıldığında başından sonuna kadar inanç ile inançsızlığın mücadelesini görebilmek mümkündür. Dolayısıyla her müslümanın öncelikli görevi nelere iman etmesi gerektiğini bilip öğrenmek olacaktır. Bunu yaparken de hiç kuşkusuz ana referans kaynağı Kur'an ve Sünnet'tir.

İnancımızın Kur'an ve Sünnet'e dayanması, onun doğruluğu ve güvenilirliği açısından önemlidir. Doğru bir inanca sahip olmak önemli olduğu kadar, bir o kadar önemli olan da bu inancı şüphe ve tereddütlere karşı sağlamlaştırmak ve ölüm anına kadar muhafaza etmektir.

Çünkü inanç, İslâm'ın temel ilkelerine inanmak söz konusu olduğunda, insanı yüce yaratıcıya bağlayan bir kararlılık unsurudur ve şüphelerden uzak olabildiğince kesinliğe sahip olmak zorundadır. İnsanın her türlü zan, şüphe ve kuşkudan uzaklaşarak ve inancına yönelik itirazlardan kendini kurtararak ulaştığı kesinlik durumuna "iman" adını vermekteyiz. İslâm dinine göre iman en merkezî kavramlardan biridir ve düşüncemize sebat ve

kararlılık kazandıran bir dayanak noktasıdır. Bu sebeple iman ile şüphenin bir arada bulunması düşünülemez.

Düşünce tarihimizde İslâm'ın inanç boyutuyla ilgili ilme "dinin asılları" anlamına gelen "usûlü'd-dîn" adı verilmiş ve bu ilimden övgüyle söz edilmiştir. Daha sonraları kelâm ilmi adıyla da bilinen bu ilim, insanları taklitten kurtarıp bilgiye dayalı bir inanca/tahkike götürmesi yanında, İslâm inancını bâtıl ve yanlış düşüncelere karşı savunarak muhafazasını gaye edinmiştir. Bu ilmin savunma ve muhafazasına âzami gayret gösterdiği İslâm inançları ise, diğer ilimlerin pek çoğuna mesnet teşkil etmektedir. Çünkü her şeyi bilen ve her şeye kadir yüce bir yaratıcının varlığı kabul edilmediği takdirde, yapılan iyi ve güzel davranışlar temelsiz kalmaktadır.

Bu sebeple de İslâm inançlarının temellendirilmesi ve savunmasıyla ilgilenen ilimlerin önemi vurgulu bir şekilde dile getirilmiştir. İnancın doğru bir zeminde tespiti, savunulması ve muhafazasına büyük önem veren kelâm âlimleri, yaşadıkları dönemlerdeki inanca dönük sapkın düşünce ve inanışlara karşı mücadele vermiş, onların düşüncelerinin çürütülmesi ve İslâm inancının aklî ve naklî delillerle savunulmasına büyük önem atfetmişlerdir. Bir müslümanın inanması gereken hususları/inanç esaslarını "âmentü" kavramı içinde ana hatlarıyla belirlemişler ve insanlara sahih inancın öğretilmesi konusunda âzami gayret sarfetmişlerdir.

Bu konuda önemli olan, Kur'an ve Sünnet zemininde sahih inancın tespit edilmesidir. Yüce rabbimiz, Kur'an da müminlerin nelere iman etmesi gerektiğini tartışmaya mahal bırakmayacak bir açıklıkta beyan etmiştir. Hz. Peygamber de Kur'an'ın emrettiği bu inanç esaslarını in-

sanlara tebliğ etmiş ve nelere iman etmemiz gerektiğini açıklayarak bu hususu bir defa daha teyit etmiştir. Sonraki dönem düşünürleri de bu iman esaslarını **âmentüler** halinde formülleştirerek nesilden nesile aktarılmasını kolaylaştırmışlardır. Kelâm âlimlerinin mesâil veya makâsıd adını verdikleri bu inanç esasları sabit kalırken, bunların açıklanması, temellendirilmesi ve savunulmasına yönelik alan her zaman dinamik kalmıştır.

Müminlerin inanç noktasında karşılaştıkları sorunlar asırdan asra farklılaştığından, onların temellendirilmesine ve savunulmasına yönelik yaklaşımlar da, zamanın icaplarına göre geliştirilmiş ve güncellenmiştir. İslâm düşüncesinin daha erken dönemlerinde, inanç alanındaki tartışmalar daha çok birtakım gruplarla iç mücadele tarzında devam ederken, günümüze gelindiğinde hem inanç alanında karşı karşıya kalınan sorunlar çeşitlenmiş hem de internet ve sosyal paylaşım sitelerinin bilgi bombardımanı altında kalan ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu ayırt edebilecek düzeyde olmayan insanlar için son derece karmaşık hale gelmiştir.

Hem tarihte hem de günümüzde inanç noktasında karşılaşılan en önemli meselelerin başında kuşkusuz ki "inkâr ve inkârcılık" gelir. Yukarıda da kısmen temas ettiğimiz üzere peygamberler tarihi bir anlamda iman ve inkâr serüveninin bir tarihidir. İlk insandan günümüze kadar yeryüzünde inananlar olduğu gibi inanmayanlar da var olmuştur. Oysa ki inanan insan için Allah'a inanmak, onun emir ve yasaklarına boyun eğmek, dünya hayatında bir mutluluk ve huzur vesilesi olduğu gibi, öte dünyadaki kurtuluş ve ebedî saadetin de anahtarı olmaktadır. Çünkü Allah, insanın kendine inanıp inanmadığını gör-

mek ve kimin daha güzel ameller işleyeceğini sınamak için ölüm ve hayatı yaratmıştır.[1]

Sözlük anlamı itibariyle çirkin görmek, yadırgamak, bilmemek gibi anlamlara gelen inkâr,[2] insanın yaratılış amacını bilmemek, dünyaya gönderiliş gayesini yadsımak ve yüce yaratıcının varlığını görmezlikten gelip reddetmek anlamına gelir. Bu anlamı itibariyle imanın zıddı olan küfür kavramı ile eşdeğer bir anlam taşır. Dolayısıyla inkâr, imanın reddi, peygamberlerin Allah'tan alıp insanlara getirdiği kesin olarak bilinen hususları kabul etmemek ve Allah'ı, peygamberleri, melekleri, kitapları, âhiret gününü ve her şeyin Allah'ın irade ve takdiriyle oluşunu yok saymak anlamına gelir. Kur'an, kâfirlerin Allah'ı inkâr ettiklerini,[3] O'nun yolundan yüz çevirdiklerini,[4] ulûhiyyetini ve birliğini tanımayarak şirke düştüklerini[5] ve aynı zamanda O'nun âyetlerini[6] ve peygamberlerini[7] inkâr ettiklerini açıkça dile getirmektedir. En kısa anlatımıyla inkârcılık veya küfür, dinin aslından olduğu kesin olarak bilinen hususların bütününü veya bir kısmını kabul etmemek ve reddetmektir. Bir müslüman için iman, hem dünya hem de âhiret açısından merkezî konumda yer aldığından, onun zıddı olan inkârdan ve küfürden korunmak, inancını muhafaza etmek ve iman ile son nefesini vermek de hayatî önem taşır.

1 bk. el-Mülk 67/2.
2 Sinanoğlu, Mustafa, "**Küfür**", *DİA*, İstanbul 2002, XXVI/534.
3 en-Nisâ 4/136; et-Tevbe 9/54.
4 bk. en-Nisâ 4/167.
5 el-Beyyine 98/1.
6 bk. el-En'âm 6/39.
7 bk. en-Nisâ 4/42.

Günümüze gelindiğinde, üretim ilişkilerinin köklü değişimler geçirdiği, paranın ve ilerlemenin âdeta kutsandığı modernleşme süreçleri, zaman zaman semavî dinlere karşı da bir başkaldırıya dönüşmüş ve pozitivist düşüncenin desteğiyle de, metafizikten tamamıyla arındırılmış bir bilim anlayışı tesis edilmeye çalışılmıştır. Son yüzyılda ise bu atmosferde gelişen değişik bazı düşünce biçimleri ve akımlar, inanca karşı daha hırçın bir tutum geliştirmiş ve âdeta imana karşı bir meydan okumaya dönüşmüştür. Sahih ve sağlam bir imana sahip olmak kadar, bu imanı muhafaza etmek de önemli olduğundan, bir müminin inancına meydan okuyan, sahih itikattan uzaklaştıran farklı düşünce akımlarını tanıması ve inancını nasıl etkilediklerinin bilincinde olması da önem taşır. Bunları bilip tanımak inancımızı onların zararlı etkilerinden korumak açısından gerekli olduğu gibi, aynı zamanda inancımızı daha sağlam ve daha tahkike dayalı temelde sağlam bir zeminde tesis etmek açısından de önemlidir.

İnanca yönelen inkârcı hareketleri bilmek, belli başlı düşüncelerini öğrenmek, inancımıza zarar vermesi muhtemel inkâr gibi mânevî hastalıklara karşı mücadele etmemizi de kolaylaştıracaktır. Diğer taraftan inkâr, insanların imanlarını ortadan kaldırıp küfürlerine sebep olduğu gibi, aynı zamanda işlediği güzel amelleri de değersizleştiren ve boşa çıkaran bir durumdur. Bu ise insan için hem dünya hem de âhiret hayatı açısından hüsran olacaktır. Diğer taraftan, insanlığın eriştiği bir seviye olarak övündüğümüz ilim ve fen, olaylar arasında münasebet ve bağıntılardan ibaret olan kanunlar, sebepler ve benzerlikler demektir.

Şu halde ilim ve fen, kısmen birleştirilmiş insanlık bilgisi demektir. Fakat böyle bir birliği mümkün ve meşru saymak için, nihaî bir birliğe, kanunları dahi götürebileceğimiz "sebepten müstağni bir sebebe, bir vücud-ı mutlak"a ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç ret ve inkâr edildiğinde, ilim ve fennin temeli yıkılmış, insanlığın iftihar ettiği kültür ve medeniyet hiçe indirilmiş, şüphe yolu açılmış, bütün kültür hezeyan derecesine indirilmiş olur.[8]

8 Filibeli, Ahmed Hilmi, *Allah'ı İnkar Mümkün mü?,* haz. Necip Taylan, İstanbul 2001, s. 21.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANIMIZI ETKİLEYEN İNKÂR MERKEZLİ PROBLEMLER VE İNKÂRCI AKIMLAR

Gelişen bilgi ve teknolojinin sınırları kaldırıp âdeta küçük bir köye dönüştürdüğü bir dünyada yaşamak zorunda kalan günümüz insanı, gündelik yaşamında maddî ve mânevî pek çok meseleyle de yüzleşmek zorunda kalmaktadır. Belki de hiç olmadığı kadar kültürel çoğulculukla karşı karşıya kalmakta, bilgi teknolojilerindeki gelişmenin doğurduğu internet kültürünün yol açtığı devasa bir bilgi kirliliği karşısında pek çok noktada çaresiz kalabilmektedir. Hiç kuşkusuz ki bu kafa karışıklığından etkilenen alanlardan biri de dinî inançlarımızdır. Özellikle XVI. yüzyıl Avrupa'sında başlayan sanayi devrimi ve sonrasında gelişen süreç, insanların dine bakışında köklü değişikliklere yol açmıştır. Buna bir de bilgi teknolojilerindeki gelişme eklenince, pek çoğuna göre, modernleşen ve refah seviyesi yükselen insanlar için dinin önemini yitireceği kehaneti bile öne sürülmüştür.

Gelişim ve ilerleme ekseninde şekillenen kapitalist anlayışa bir de sonrasında gelişen ve her türlü metafizik-

le bağını koparan pozitivist anlayış eklemlenmiş, dinin bireysel ve toplumsal alandaki hareket alanı giderek sınırlandırılmış ve hatta "Tanrı'nın ölümü"nü ileri sürebilecek kadar ileri gidilmiştir. Bu anlayışlara XIX. yüzyılda gelişen birtakım ideolojiler de eklenince, bunun tezahürü, dine saldırgan tutumlar şeklinde olmuştu. İnsan ve toplum hayatına Tanrı'nın müdahale etmesini istemeyen bu yaklaşımlar, bunun karşılığında insanı yüceltmiş ve âdeta tanrılaştırmıştır. Günümüz insanını etkileyen bu inkârcı akımlardan bazıları şunlardır:

I. ATEİZM

Yunanca'da "Tanrı" anlamına gelen **theos** kelimesinin başına olumsuzluk eki olan "a" getirilerek oluşturulmuş bir terkip olup, "Tanrı inancı olmayan veya herhangi bir tanrıya inanmayı reddeden kişi, tanrıtanımaz." anlamına gelir. Tanrı'ya inançsızlık anlamına gelen kelime aynı zamanda bu yönde gelişmiş bir akımı da ifade eder. Türkçe'de bunu tanımlamak için dehrî, zındık, inançsız, tanrıtanımaz gibi kelimeler kullanılmaktadır. Aslında ateizm çok boyutlu ve karmaşık bir akımdır. Onu bütün karmaşıklığı ile tanımlayabilecek uygun bir tanımı bulmak oldukça zor olsa da, en genel anlamıyla yukarıdaki tanımı yapabilmek mümkündür. Yine de ateizmi tanımlamak için kullanılan her terim temsilîdir ve çoğu kere de, tarihten seçilebilecek bazı örneklerle daha iyi anlaşılabilir bir karakter taşır.[1]

Ateizm, pek çok kimse tarafından bilimsel ve felsefî bir sistem olarak görülse de hakikatte hiçbiri değildir. Zira bilimsel ateizm yoktur. Çünkü hiçbir bilim, tek başına Tanrı kavramını değerlendirme yetkisine sahip değildir.

1 Reid, j. P-Mondin, B., "Atheism", *New Catholic Encyclopedia,* ..., I/822.

Ateizm bilimsel bir sistem olmadığı gibi felsefî bir sistem de değildir. Çünkü hiçbir felsefî sistem, ilk sebebi ve bütün mevcudatın sebepsiz ilkesini inkâr edememiş, aksine onu maddî temelde açıklamayı tercih etmiştir.[2]

Bunun ötesinde, ateizmin, Hıristiyanlığın ve özellikle kilisenin bilime ve bilim adamına yönelik ortaya koyduğu baskıcı tutuma karşı tepkisel bir hareket olarak ortaya çıktığı dikkate alınırsa, "sanki Tanrı yokmuş gibi" sürdürülen bir hayat tarzına göndermede bulunduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Aslında her ateist yüce ve yaratıcı bir Tanrı'nın varlığının farkındadır, ancak buna rağmen Tanrı yokmuş gibi hayatını sürdürmekte ve davranışlarını ona göre şekillendirmektedir. Dolayısıyla ateizm bir zihin ve bir davranış problemidir. Belki de bu sebeple, hakikatte bilimsel ve felsefî bir ateizm yoktur; aksine ilmî metotlarla ele alınan birtakım problemlerle dopdolu bazı zihinlere has bir ateizm vardır.[3]

İnsan zihninde doğuştan "Tanrı" mefhumunun mevcut olmadığını savunan teze "mutlak ateizm" adı verilmiştir. Bu anlayışa göre insan doğuştan zaten Tanrı kavramına sahip olmadığı için reddedecek bir şeyi de mevcut değildir.[4] Ancak insan düşünce ve zihninde doğuştan "Tanrı" mefhumunun bulunmaması anlamında mutlak bir inançsızlığın düşünce ve pratikte imkânsız oluşu bir tarafa, böyle bir inançsızlığın nasıl tespit edilebildiği de bilinmemektedir. Başka bir anlatımla, Tanrı kavramının yaratılıştan ve fıtrî oluşunu savunmak çok daha kolayken, bunun mevcut olmayışını savunmak ve ispatlamak son derece zordur. İslâm düşünürlerine göre Tanrı inancı

2 Coşkun, İbrahim, *Bilim İle Ateizm*, Konya 2007, s. 19.

3 Gilson, Etienne, *Ateizmin Çıkmazı*, çev. Veysel Uysal, İstanbul 1994, s. 37.

4 Coşkun, İbrahim, *Modern Çağ Ateizmi ve İslâm*, Konya 2007, s. 22.

fıtrîdir ve insan doğuştan yüce bir yaratıcıya inanmaya eğilimlidir. Bir ateist her fırsatta bir Tanrı'nın mevcudiyetine inanmadığını söylese de, varlığının derinliklerinde her zaman bir Tanrı fikri saklıdır. Mutlu ve sağlıklı günlerinde Tanrı'yı inkâr eden bir ateistin, sıkıntılı zamanlarda Tanrı'ya sığınması da bunun bir delilidir.

Ateizmin diğer türünü "teorik ateizm" oluşturmaktadır ki bu "Tanrı'nın varlığının inkâr" edilmesi anlamına gelip, ateizm deyince akla gelen türü de budur. Burada Tanrı'nın varlığının düşünerek, tartışarak, deliller üreterek inkâr edilmesi söz konusudur. Bu çerçevede inananların Tanrı'nın varlığı lehine ortaya koyduğu deliller tartışılmış ve karşıt tezler üretilerek çürütülmeye çalışılmıştır. Teorik ateizm, yalnızca Tanrı'nın varlığının reddi ile sınırlı kalmamış, Tanrı kavramıyla ilişkili olan âhiret, nübüvvet, vahiy vb. pek çok husus da inkâr edilmiştir. Bu anlamı içinde ateist, yalnızca Tanrı'ya inanmayı reddetmemekte aynı zamanda niçin inanmadığını da açıklamak zorunda kalmaktadır. Bunu yaparken diğer taraftan da inananların Tanrı'nın varlığı lehinde ortaya koyduğu delilleri de eleştirmekten geri kalmaktadır.

Ancak şunu hemen belirtelim ki bütün çabalarına rağmen ateistler, özgün ve yeterince güçlü deliller ortaya koyamamışlardır. Pek çok ateist ise belli bir zaman sonra savunduğu temel tezlerin yanlışlığının farkına varmış, bu düşüncelerini terketmiş ve yüce bir yaratıcının varlığı düşüncesine meyletmişlerdir.[5] Diğer taraftan, inananların Tanrı'nın varlığı lehinde ortaya koydukları deliller çok daha güçlüdür.

Bir insanı yüce bir yatıcıya inanmaya götüren pek çok delil söz konusudur. İnsanın gündelik yaşamından, psiko-

5 bk. Flew, Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, çev. Hasan Kaya/Zeynep Ertan, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013.

lojik durumuna, evrenin yaratılışından yaratılıştaki düzen ve intizama kadar insanın çevresindeki her şey, insaf sahibi insanı Allah inancına götürmektedir.

İnsan ön yargılarından uzak bir şekilde çevresine baktığında ve eşyanın arkasındaki düzeni, intizamı ve hikmeti tefekkür ettiğinde yaratıcı bir Tanrı'ya inancı güçlenmekte ve O'nu inkâr neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Elbette ki inanan bir insanın Tanrı'nın varlığı lehinde ortaya koyduğu deliller de tartışılabilir ve eleştirilebilir. Hatta bazı durumlarda zayıf olduğu da düşünülebilir. Delillerin zayıf olması ve bu konuda inanan insanın ortaya koyduğu argümanın yetersiz kalması, o delil ve argümanın ispat ettiği gerçekliğin var olmaması anlamına gelmez. Bu durum yalnızca insanın ortaya koyduğu entelektüel çabanın yetersizliğini gösterir. Oysa ki Ehl-i sünnet kelâmcılarına göre, delil ile delilin ispatladığı şey tamamıyla birbirinden farklıdır. Tanrı, zatı gereği delillerle ispatlanmaya muhtaç değildir. Deliller yalnızca inanan insanın kendi zihin dünyasını tatmin etmeye yöneliktir.

Ateizmin en yaygın biçimlerinden biri de yukarıda da kısaca temas ettiğimiz "sanki Tanrı yokmuş gibi yaşama"yı dile getiren ve bunun bir yaşam tarzına dönüştürülmesiyle de pratik görünüm kazanan türüdür. Burada ateist, düşünce ve pratikte Tanrı'yı hayatına sokmamaktadır. Bu tutumuyla kendini özgürleştirdiğini düşünmekte, Tanrı'yı kendi dünyasından uzak tutarak bir anlamda dinin kendisine yüklemiş olduğu sorumluluklardan da kaçmaktadır. Ateizmin bu türünde insanın kendine karşı dürüst olmaması ve kendi kendini kandırması söz konusudur. Çünkü inanma, insanın özünde mevcut yaratılıştan gelen bir duygudur ve ne tür bir hayat sürdürürse sürdürsün, vicdanının derinliklerinde merhamet, şefkat, yardımlaşma ya da yüce bir varlığa sığınma ihtiyacı var-

dır. Bu açıdan bakıldığında bir insanın inançsız yaşaması oldukça zordur. Pek çok değerimizin dejenere edildiği günümüz hayat tarzında, kör ideolojilerin kuşatılmışlığı içinde bulunmayan her insan, vicdanından gelen sese kulak verdiğinde yaratıcıya götüren yolu kendi derununda hissedecektir.

Bazı ateistler ise, Tanrı'nın varlığını reddetmek yerine bu konulara sırt çevirmeyi ve ilgilenmemeyi tercih etmişlerdir. Tanrı'nın varlığı ve yokluğu ile ilgilenmemeyi ve uzak kalmayı benimsemişlerdir. "ilgisizlerin ateizmi" olarak da adlandırılan bu inançsızlık türüne göre insan ancak mevcut ve gözle görülenle ilgilenmeli ve onun ötesinde varlıkla ve âlemle ilgilenmemelidir. Bu düşünce sahipleri, Allah'ın varlığı kadar yokluğuyla ilgili tartışmalarla ilgilenmeyi de anlamsız görmektedirler. Pozitivist düşüncenin bir hipotezi olarak ortaya çıkan bu anlayış, doğrudan doğruya Tanrı'nın varlığını reddetmese de, hakikati tamamıyla görülebilir olanla sınırlaması ve onun ötesinde hakkında düşünülecek ve inanılacak bir hakikat kabul etmemesi yönüyle ateisttir. İnananların kabul ettiği türden bir Tanrı'ya inanmayı ve onun da ötesinde O'ndan söz etmeyi anlamsız saymaktadır.

Ancak bu yaklaşım, beşerî tecrübenin önemli bir kısmını görmezlikten gelmekte ve hakikati yalnızca gözle görülebilir olanla sınırlamaktadır. Bu sebeple tarihte pek çok kesim tarafından eleştirilmiş ve hatta kendi içinden güçlü eleştiriler almıştır. Çünkü görülebilir dünyanın dışındaki âlemler, (Allah, melekler ve âhiret hayatı gibi) pek çok insan için derin anlamlar taşımakta, beşerî tecrübeye katkı yapmakta, hayatı anlamlandırmakta ve onlar için vazgeçilmez önem taşımaktadır. Dolayısıyla insanın ufkunu yalnızca maddî olanla sınırlamanın ve onun dışındaki dünyalar ve âlemlere karşı ilgisiz kalmaya ça-

ğırmanın gerçekle bir ilgisi olmadığı gibi, aynı zamanda son derece gülünçtür de. Zira bir insanın yemesi, içmesi ama mânevî ve estetik değerlere karşı ilgisiz kalması düşünülemez.

Elbette ki yüce yaratıcının varlığını inkâr etmek kolay bir iş değildir ve tarih boyunca da öyle olmuştur. Ateist düşünce bazan kendi içinden ve çoğu kere de inananlar tarafından ciddi eleştirilere mâruz kalmış, ortaya koyduğu hipotezler çürütülmüş ve her fırsatta ateizmin bilimsel ve felsefî açıdan tutarsızlığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Zira inanma duygusu, insanda yaratılıştan gelen en temel duygudur ve her insan şöyle veya böyle inanmaksızın edemez. Bu sebeple yeryüzünde hakikatte inançsız insan yoktur.

İnsanda yaratılıştan inancın ya da bir Tanrı inancının olmadığını savunmak, -ateizmin de olumsuz bir inanç türü olduğu düşünülürse- kendi bindiği dalı kesmek anlamına gelir ve kendi kendini yanlışlar. Bu açıdan bakıldığında ateizm, hakiki olmaktan çok zihni bir problemdir ve insanın kendini yalnızca öyle olduğuna inandırma yönündeki yanılgısından ibarettir. Diğer taraftan bir insanın nereye kadar Tanrı'ya ve onun temelinde dinî değerlere karşı ilgisiz kalacağı hususu da ayrıca tartışmaya açık bir husustur.

Ateizmin ve temel varsayımlarının inanan için hiçbir anlamı yoktur. Bununla birlikte her dönemde bu düşüncelere eğilimli olan ve ateist olmayı kendi düşünce ve ideolojilerine uygun bulan insanlar var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Bunların mevcudiyeti, Tanrı'nın insanlık için anlamını yitirmesi anlamına gelmemektedir ve pek çoğu için Allah, birinci derecede önem taşımayı sürdürmektedir. Diğer taraftan ateistlerin Tanrı

fikrini metafizik bir kavram olarak reddetmeleri de büyük bir safdilliktir.[6] Ateistlerin Tanrı'nın var olmadığına ilişkin delil getirmeye duydukları ihtiyaç bile, Tanrı'nın var olduğunun güçlü bir delili olarak görülebilir.

Ateizmin tarih içinde pek çok kültürde izlerine rastlansa da, hiçbir dönemde, hiçbir zaman kitlelerin paylaştığı yaygın bir inanç haline gelmemiştir. En yaygın dönemini yaşadığı XIX ve XX. yüzyıllarda bile yalnızca birtakım filozof ve sözüm ona entelektüellerin kabul ettiği bir düşünce olmanın ötesine geçememiştir.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi aslında ateizm, şemsiye kavramdır ve tarihte teşekkül etmiş pek çok kuşkucu ve inkârcı akımı içine alır. Her şeyi madde temelinde açıklayıp, Tanrı'nın varlığını inkâr eden materyalistlerden ve pozitivistlerden tutun, O'nun hakkında karara varamamış ve sürekli tereddüt içinde kalmış olan kuşkucuları, Tanrı'nın bilginin konusu olamayacağını iddia eden agnostikleri, nihilistleri ve her şeyi doğal evrimi içinde açıklayıp Tanrı'yı evrenin dışına atan evrimcileri de içine alır. Bu düşünceler aynı zamanda ateist düşüncenin beslendiği temel akımları oluşturmaktadır.

II. MATERYALİZM

Materyalizm, adından da anlaşılacağı üzere, maddeyi ezelî kabul edip onu varlığın ve düşüncenin merkezine yerleştiren ve onun ötesinde hiçbir hakikat kabul etmeyen; Allah'ı, âhiret gününü ve diğer inanç esaslarından pek çoğunu reddeden eğilimlerin genel adıdır ki en genel anlamıyla bunlara materyalistler veya tabiatçılar demek mümkündür. Bu düşünce akımına göre madde, değişmeyen tek gerçekliktir ve onun dışında bir gerçeklik mevcut

6 Etienne, *Ateizmin Çıkmazı*, s. 100.

değildir.[7] Dolayısıyla materyalistler maddeyi ezelî, kendine yeterli ve hâricî bir sebebe ihtiyaç duymayan mahiyette kabul edip, kâinattaki her şeyin ve her türlü açıklamanın merkezine yerleştirmişler, her şeyi maddenin sınırları içine mahkûm edip, onun dışında bir hakikat kabul etmemişlerdir.[8] Madde ezelî ve yaratılmamış olduğundan, bütün varlık da bu ilk yaratılmamış maddeden meydana geldiğinden, bunun üstünde bir irade edici ve yaratıcı güç de bulunmamaktadır. Materyalizmin temeli, maddeyi ezelî sayıp bunu varlığın başlangıcı ve temeli kabul eden Antikçağ filozoflarına kadar gerilere gider. Bu düşüncelerin sonraları ortaya çıkan pozitivist ve maddeci görüşlere ve ideolojik eğilimlere kaynaklık ettiğini[9] söylemek de mümkündür. Evrendeki düzen fikrini reddeden materyalist anlayış, tabiatta olup bitenleri tesadüflerle, kâinattaki değişimi ise evrim ile açıklayarak sonraları ortaya çıkacak evrimci anlayışlara ilham kaynağı olmuştur. Başlangıçtaki ilk ve yaratılmamış maddeyi, ilk patlama ile izah etseler de, bu patlamaya yol açacak enerji birikimine neyin yol açtığını açıklamakta bir hayli zorlanmışlardır. Bu açıdan bakıldığında materyalizm, ateizmin beslendiği temel kaynakların başında gelir.

Maddenin temel yapıtaşı olarak atom/cevherin merkeze alınması anlayışı İslâm düşünürlerinde de mevcutsa da, buradaki cevher yaratılmamış ve değişmeyen bir asıl değil, aksine maddenin tamamı gibi değişken ve dolayısıyla yaratılmıştır.[10] Materyalist düşüncenin aksine, İslâm kelâmcıları bu anlayışı, Allah'ın varlığını ispatlamak için

7 Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1998, s. 144.

8 Coşkun, *Modernçağ Ateizmi ve İslâm*, s. 78.

9 Dini ve Allah'ı inkâr eden inkârcı akımlar, maddeciliği, dinlere ve mâneviyata karşı cehhenemi bir silâh olarak kullanmışlardır (bk. Arık, Emin, *Ateizm'den İnanca*, İstanbul 2001, s. 230).

10 Nesefî, Ebü'l-Berekât, *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd*, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 8083, vr. 8a.

ihdas ettikleri hudûs delilinin temeli kabul etmişlerdir. İslâm düşünürlerine göre kâinat, Allah'ın yaratması ile varlık kazanmıştır, ezelî bir madde yoktur ve hatta Gazzâlî'ye göre ezelî ve yaratılmamış bir maddenin varlığını kabul etmek küfrü gerektirir.[11]

Tarihî materyalizmde ezelî bir maddenin varlığı ve her çeşit canlı faaliyetin kaynağı olduğu tezi hiçbir bilimsel araştırma tarafından doğrulanabilmiş değildir. Tam tersine bilim dünyasının ortaya atıp tartıştığı büyük patlama, genişleyen evren görüşleri ve termodinamiğin yasaları, âlemin yaratılmış olduğu tezini destekler mahiyettedir.[12] Çünkü eğer madde, büyük patlama sonucu ortaya çıktı ve ondan önce mevcut değildi ise, bu durumda onun ezelî olabilmesi de mümkün değildir. Ayrıca bu patlamaya neyin yol açtığı ve bu konuda bir muharrike ihtiyaç olup olmadığı ise materyalist düşüncenin açıklamakta zorlandığı bir husustur.[13]

Diğer taraftan, eğer varoluş senaryosu böyle oluşturuldu ise, bunun niçin başka türlü değil de böyle olduğu ve bunun ince bir ayarlanmışlık ya da irade eseri olup olmadığı da materyalistlerin cevaplamaları gereken başka bir husustur. Başlangıçtaki varoluş, materyalistlerin iddia ettiği şekilde olsa bile, bütün bunlar ince nizamı ve düzeni gösterir. Varoluşun, canlılığın meydana gelebileceği tarzda gelişmesi ve başka şekilde olmaması da kasıt ve iradeyi gösterir. Eğer varoluş iddia edildiği gibi, büyük patlama ile gerçekleştiyse, bunun titizlikle seçilmiş ve planlanmış olması gerekiyor. Bu ince planı yapan, kastı ortaya koyan ve mevcudatın olduğu şekliyle meydana gelişini planlayan yüce bir yaratıcıdan başkası olamaz.

11 Gazzâlî, Ebû Hâmid, *Tehâfütü'l-Felâsife*, Beyrut 1990, s. 48 vd.

12 Coşkun, *Modern Çağ Ateizmi*, s. 83.

13 bk. Taslaman, Caner, *Big Bang ve Tanrı*, İstanbul 2011.

Kaldı ki canlılardaki mükemmellik ve nizamı açıklamakta büyük patlama da yetersiz kalmaktadır. Çünkü fizikî varoluşu açıklamada büyük patlamaya sığınsalar bile, insanın mânevî ve ruhî yönünün gelişimini bu şekilde açıklayabilmek de mümkün görünmüyor.

Evrendeki âhengin bir rastlantıyla izahı da son derece ironiktir. Çünkü gündelik hayatımızdan biliyoruz ki hiçbir düzenli iş kendiliğinden olmuyor. Düzenli bir ev titiz bir ev hanımını, çok güzel bir bahçe, mahir bir bahçıvanı ve çok düzenli bir masa ise, onu kullananın titizliğini gösteriyor. Bütün bunların kendiliğinden ve rastgele olduğunu iddia etmek, en basit deyimiyle insanı gülünç duruma düşürecektir. Aynı şekilde belli bir düzen içinde akıp giden gök cisimleri, insanın yaşamasına elverişli biçimde tasarlanmış bir yeryüzü ve bunların karşılıklı uyumu, bütün hepsini bilen ve yaratan bir yaratıcıdan başkasıyla açıklanamaz ve bir rastlantının sonucu asla olamaz. Çünkü hakiki anlamda ancak yaratan, yarattığını bilir.[14]

Canlılar âleminden cansızlara, makro âlemden mikro âleme ilerledikçe varlıklar basitleşmiyor aksine karmaşıklaşıyor. Hücrede, hücrenin kısımlarında, kromozomlarda, genlerde, molekülde, atomda, atomun kısımlarında ve bütün bunların birbirleriyle münasebetlerinde, sayılar çoğalıyor, âlem bir başka yönde ilerliyor, düzen artıyor ve tesadüf kesin olarak ortadan kalkıyor.[15] Bunların tesadüfen olması için, ihtimaller oranının sayılarla ifade edilemeyecek kadar çok olması gerekiyor. Bunu ise bilimsel olarak açıklayabilmek mümkün görünmüyor.

14 bk. el-Mülk 67/14.

15 Coşkun, *Modern Çağ Ateizmi*, s. 95.

III. SEPTİSİZM

Dolaylı olarak ateizm ile ilişkilendirilen kavramlardan biri de, "kuşkuculuk" anlamına gelen **septisizm**dir. Septikler, açık biçimde Tanrı'nın varlığını inkâr etmeseler de, kendilerini kuşku durumundan kurtaramadıkları ve imanın netlik ve berraklığına erişemedikleri için ateist olarak görülebilirler. Kuşkucuların kaygıları, daha çok bilgiye dayalı bir belirsizliktir ve Allah'ın varlığına ilişkin bilginin, daha doğrusu her çeşit bilginin imkânsızlığını savunmaları sebebiyle ateizme yaklaşmış olurlar.

Septisizm, insanın kendisini asla kuşkudan kurtaramayacağını, sürekli kuşku içinde bulunduğunu, bu haliyle hakikate ulaşmasının mümkün olmadığını ve ona ilişkin herhangi bir kesin bilgiye de ulaşılamayacağını savunan bir akımdır. Onlar insanın duyu ve yetenekleri kadar, aklını da bilgi elde etme konusunda yeterli görmezler. İnsan sürekli kuşku içinde kaldığı için de ne Allah'a ne de O'na ilişkin bilgiye ulaşmak mümkün değildir.

Septiklerin bilgi kaynaklarına kuşkuyla yaklaşmaları, ince bir araştırma ve tahkike yol açması noktasında belli oranda olumlu görülebilse de, bu kuşkuyu sürekli kılmaları ve bütün bilgi kaynaklarından şüphe duyacak kadar köklü hale getirmeleri gerçekle bağdaşmayan bir durumdur. Dolayısıyla bilgiye eleştirel ve metodolojik bakışı ortaya çıkarması sebebiyle, düşünce tarihinde önemli yer işgal etseler de, bu kuşkuyu saplantı haline getirmeleri ve hiçbir güvenilir bilginin mevcut olmadığını iddia etmeleri, onları metodik bir kuşkudan uzaklaştırmış ve âdeta zihinsel bir saplantının girdabına sürüklemiştir.

Şüpheciliğin ilk temsilcileri olarak kabul edilen Pyrrhon ve Protagoras gibi düşünürler, varlıklar hakkında hü-

kümlerimizin çelişik ve göreceli olması gerçeğinden hareketle, hiçbir şeyin kesin olarak bilinemeyeceği düşüncesini ileri sürmüşlerdir. Hiçbir şey hakkında kesin bir yargıya varmanın mümkün olmadığını dahası da hakkında hükme varılabilecek küllî bir hakikat bulunmadığı tezinden hareketle, yalnızca her insanın ancak kendine ait kanaat ve düşünceleri olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu düşünürler şüpheciliği sistematik hale getirerek bir anlamda okullaştıran düşünürlerdir. Daha sonraları Descartes, ise şüpheciliğin daha metodik bir yansımasını görmek mümkündür.[16]

Görüldüğü gibi şüphecilik, hiçbir varlık ve hakikat hakkında kesin bir tutum takınmamayı ya da hükme varamamayı dile getirmesi, insanın mevcut kapasitesiyle bilgiye ulaşmasının imkânsızlığını savunması sebebiyle nesnel bilgiyi reddeder. Bunun da ötesinde bütün değerlerden, hakikatlerden ve inançlardan kuşku duymanın gerekliliğini benimsemeleri sebebiyle de ateizme önemli bir dayanak oluşturur.

İslâm kelâmcılarına göre, dışarıda bizden bağımsız bir gerçeklik dünyası mevcuttur ve ona ilişkin bilginin imkânından söz etmek de mümkündür. Nesnel gerçeklik, bireylerin yargı, tutum ve bilme çabalarıyla ilişkili değildir. İnsanın bu gerçekliği reddi, kendi varlığını da reddetmesi anlamına gelir. Akıl sahiplerinin nesneler hakkında farklı hüküm ve yargılara ulaşması, bu gerçekliğin bilinemez tabiatta oluşundan değil, tersine bireylerin kişisel farklı-

16 Bu konudaki görüş ve düşünceler için bk. Betrand, Russel, *History of The Western Philosphy,* London 1954, s. 98 vd; Birand, Kamuran, *İlk Çağ Felsefesi Tarihi,* Ankara 1987, s. 31; Çubukçu, İ. Agâh, *Gazali ve Şüphecilik*, Ankara 1989, s. 16-19.

lıkları yanında düşünce kurallarına riayet edememekten kaynaklanan bir durumdur.[17]

Bireysel farklılıklar, bir nesnenin bilinip bilinmemesiyle ilişkili olmaktan çok, nesneye ilişkin bilginin tamlığıyla ilişkilidir. Gündelik hayat bilgisinden çok karmaşık bilgi sistemlerine kadar her türden bilgi insan için mümkündür. İnsanı bu alanlarda bilip etmesinden söz edebiliyoruz. Ancak elde ettiğimiz bilginin tamlığı ve eksikliğinden söz edemiyoruz. Çeşitli sebeplerden kaynaklanan bu eksiklik ve kusur, bizim nesnelere ilişkin bilgimizin imkânını ortadan kaldırmaz.

Diğer taraftan, eşyanın hakikatinin ve ona ilişkin bilginin inkârı, bizi bütün yargılarımızdan ve işlerimizden vezgeçmeye götürür ki, bu insan hayatının devamlılığını riske sokan bir durumdur. Çünkü yaşamak için hareket etmek, çalışmak, gayret etmek zorunda olduğumuza göre, yaptığımız işleri bilmek, onlar arasından daha iyi olanı seçmek ve o konuda bir karara varabilmemiz zorunludur. Hatta gündelik yaşamımız kadar, dinin hakikatleri de dış/nesnel bir dünyanın varlığını ve ona ilişkin bilgimizi zorunlu kılar. Çünkü biz, dinin gerçekliklerini çoğu kere nesnel dünyadan hareketle temellendiririz. Bu sebeple kelâm bilginlerinin inanç esaslarını temellendirmek için dış dünyaya (âlem) sıkça atıfta bulundukları bilinen bir husustur.

IV. AGNOSTİZM

Nesnelerin veya mutlak varlığın kendiliklerinden hiçbir zaman bilinemeyeceğini ileri süren felsefe akımıdır.[18]

17 Teftâzânî, Sa'deddîn, Şerhu'l-Akâ*id*, thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ, Kahire 1989, s. 12.

18 Akarsa, *Felsefe Sözlüğü*, s. 37.

Yunanca "bilgi ve mârifet" anlamına gelen **gnostos** sözcüğünün başına olumsuzluk eki olan "a" ekinin gelmesiyle oluşan bir kelime olup "bilinemezci" anlamına gelir ve ilk defa İngiliz filozof Huxley tarafından bu yöndeki öğretisini isimlendirmek için kullanılmıştır. Bu terim daha sonra bütün bilinemezci düşünceleri ihtiva edecek şekilde bir boyut kazanmıştır. Mahiyet itibariyle kuşkuculuğun bir uzantısı olarak da görülebilir. Agnostizm, Türkçe'ye "bilinmezcilik" veya "bilinemezcilik" olarak uyarlanmıştır. Bu düşünce akımına göre, evrenin nasıl yaratıldığını bilebilmemiz mümkün olmadığı gibi, Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu bilebilmek de mümkün değildir.

Agnostiklere göre Tanrı ve metafizik dünya, bilginin sınırları içinde yer almamaktadır. Bu sebeple inananların savundukları şekilde Tanrı'nın varlığını bilmek de veya ateistlerin benimsedikleri şekliyle O'nun yokluğunu bilmek veya reddetmek de mümkün değildir. İslâm düşünce tarihinde bu türden akımları ifade etmek için **indiyye**, **inâdiyye** ve **lâedriyye** gibi isimler verilmiştir. Bunların tamamını sûfestâiyye başlığı altında toplamak mümkündür.[19] Bu düşüncenin izlerine uzak doğunun Sümeniyye ve Berâhime gibi akımlarında da rastlamak mümkündür.

Agnostikler, Tanrı'nın varlığını inkâr etmekten çok, O'un var olup olmaması konusunun bilinemeyeceğini ileri sürmeleri yönüyle ateistlerden kısmen farklılık arzederler. Buna karşılık ateistler Tanrı'nın var olmadığını veya var olmasının mümkün olamayacağını ileri sürer ve bu düşüncelerini temellendirmeye çalışırlar. Ancak mutlak varlığın varlığı veya yokluğunu söyleyememek veya O'nu insan bilgisi dahilinde görmemek, ateizm ile aynı kapıya

19 Çelebi, ***İslâm*** *İnanç Esasları*, s. 49.

çıkacağından, bu temel düşüncede ateistlerle paralel bir çizgi takip ederler.

Bazıları agnostizmi "tarafsızlık" anlamında yorumlama eğiliminde olsa da, bu anlam terimin sözlük anlamıyla örtüşmez. Zira yukarıda da temas edildiği üzere agnostizm, bilgi anlamına gelen "gnostik" teriminin olumsuzudur ve hiçbir zaman tarafsızlık anlamını ihtiva etmez. Çünkü burada Tanrı, açıkça inkâr edilmiyorsa da var oluşuyla ilgili de olumlu bir düşüncenin dile getirilmemesi bir çeşit inkârla eşdeğerdir. Hatta bazı yazarlar din ve Allah hakkındaki sorulara kısaca "Karşı değilim." şeklindeki cevapları tarafsız kişilerin ateizmi adını verirler ve bunu ateizmin en riskli olanı olarak nitelerler.[20] Bu tutum ve davranışlar, dinî inançlar alanında ilgisizliği ifade eder ki çoğu kere bu insanlar kendileri hakkında da aynı ilgi ve kaygısızlığı sürdürerek ateist oluşlarının bile farkına varamazlar.

Agnostizm, ardı arkası gelmeyen bir şüphe ve tereddüdü ifade eder. Tarihî seyrine bakıldığında, pek çok insan açısından hayatî konularda bile bu şüphe durumunu terkedemedikleri ve bunu âdeta bir saplantı haline dönüştürdükleri görülmektedir. Oysa ki inanç konuları şüphe ve tereddüdü kaldırmadığı gibi, bu durumun sürekli hale getirilmesi küfür ile eşdeğer görülmüştür. Araştırmaya ve incelemeye götüren geçici bir şüphe mâzur görülebilse de, bunun kalıcı hale getirilmesi, müslümanlar için temel kavramlardan biri olan "iman"ın mahiyetiyle çelişir.

İman, insanın zihnî ve fiilî olarak kendini her türlü şüphe durumundan kurtarması ve temel inanç konularında tam bir kesinliğe/tasdike ve kararlılığa ulaşmasıdır. Bu kesinliği ifade etmek için de "tasdik"i imanın merkezine

20 Etienne, *Ateizmin Çıkmazı*, s. 37.

yerleştirirler. İslâm âlimleri, bir insanın tevhit ilminin incelikleri konusunda şüpheye düşmesi halinde, o insanın, bunu bir bilene sormasını ve bu şüpheden bir an önce kurtulması gerektiğini ifade ederler. Çünkü inanç konularında bir insanın sürekli şüphe halinde kalması câiz olmaz ve bu durumun sürdürülmesi sahibini küfre götürür.[21]

Agnostikler, Tanrı'nın varlığını ikrar etme başarısını gösteremedikleri gibi O'nu açıkça inkâr etme cesaretini de gösterememişlerdir. Bu zihinsel karışıklık, şüphe durumunu kalıcı hale getirmiş ve bunu en temel inanç konularına bile şâmil kılmıştır. Bu durum, her müslümanın içselleştirdiği imanıyla örtüşmemesi bir tarafa, böylesine agnostik bir tutum bireyin gündelik hayatını da keşmekeşe çevirecektir. Aynı kuşkucu tutumu tabiat ve insanın metafizik boyutuyla ilgili de sürdürmek, insanın kendini ve içinde yaşadığı evreni tanıyamaması, kendisiyle ve yaşadığı dünyayla ilgili ciddi kararlar verememesi anlamına gelir ki bu durum insan hayatını çıkmaza götüren bir durumdur.

V. POZİTİVİZM

Bilginin kaynağını yalnızca deney ve tecrübe ile sınırlayan ve doğru bilginin ancak bu yolla elde edilebileceğini savunan felsefî akımdır. Pozitivizm, bilgiyi matematiksel ve empirik olanla sınırlayan felsefedir. Bilgiyi yalnızca tecrübe ve matematiksel olanla sınırlamaları yanında bilgi elde etmede yalnızca deney ve gözleme dayanmaları onlara bu ismin verilmesine yol açmıştır.[22] Olguculuk da denen bu düşünce akımına göre, gerçekliğe yal-

21 Çelebi, *a.g.e.,* s. 49.

22 Ramm, Bernard, "Positivsm", *Baker's Dictionary of Theology*, USA 1988, s. 410.

nızca tecrübe ile ulaşılabildiğinden, onun dışında kalan her çeşit ilâhî ve metafizik bilginin epistemik değeri bulunmamaktadır. Bilgi anlayışlarının merkezine tecrübî olanı yerleştirmeleri ve hakikate yalnızca bununla ulaşılabileceğini savunmaları sebebiyle, bütün fizik ötesi açıklamaları ve fizik ötesine ilişkin sorular sormayı bile anlamsız ve faydasız görürler.[23] Bu sınırlayıcı, dar ve indirgemeci yaklaşım onları bütün metafiziksel ve dinî ifadelerin anlamsız ve gerçek anlatımlar olmadığı sonucuna götürmüştür.

Pozitivistlerin bilginin sınırlarını maddî olana ve hakikati de tecrübe edilebilir olana indirgemeleri yönüyle materyalizme öncülük ettiklerini söyleyebilmek mümkündür. Aslında materyalizm, madde ile sınırlı bir ontolojiyi tercih ederken, bilgi teorisi olarak pozitivizmi seçmiştir.[24] Diğer taraftan evrenin pozitivist bir yöntemle incelenmesi materyalizme götürdüğünden her iki akımın karşılıklı biri diğerini sonuç verdiğini söyleyebilmek mümkün görünüyor. Zaten her ikisinin de ortak yanı, dinî ve metafizik olanı tamamıyla dışlayan tutumlarıdır.

Pozitivizmin izlerini pek çok tabiatçı ve deneyci filozofa kadar dayandırabilmek mümkün olsa da, gerçekliği yalnızca deney ve gözlemle sınırlama anlamında onu sistematik hale getiren Auguste Comte (1798-1857) olmuştur. Olgu ve deneye dayanan pozitif felsefeyi, insan zekâsının ulaşabileceği son merhale olarak gören Comte, bunu üç hal yasasıyla açıklar. İnsanın bu sözüm ona mükemmel duruma ulaşabilmesi için mitolojik, metafizik ve pozitif halleri yaşaması zorunludur. Ona göre bu üçüncü safhaya gelindiğinde, artık dinlerin çağı kapanmış ve

23 Akarsu, *Felsefe Terimleri,* s. 136.

24 Çelebi, *İslâm İnanç Esasları*, s. 42.

bilimin çağı başlamış olacaktır. Böylece mitoloji bilimle, vahiy akıl ile, mûcize ise ilmî keşiflerle, mâbet ise üniversite ile yer değiştirecektir. A. Comte, geliştirdiği bu yöntemi "insanlık dini" diye isimlendirmiş ve pozitivizmin ilmihalini yazmıştır. Buna bir de Viyana çevresi düşünürlerinin matematik temelinde geliştirdikleri mantıkçı pozitivist tahliller eklenince, yalnızca din ve dinî olan değil, bu konularda söz söylemek bile anlamsız bulunmuş ve reddedilmiştir.[25]

Dikkat edilirse, aslında pozitivizm, mantıkî sınırlarına götürülmüş bir empirizmdir.[26] Bu sebeple, deney ve gözlem yoluyla çözümlenemeyecek her şeyi doğrulanamayacak konular arasında görür ve anlamsız sayarlar. Bununla birlikte gelinen noktada pozitivizm, bu iddiasını sürdürememiş ve hatta kendi kullandığı önermeleri bile metafizikten kurtaramamıştır. Pozitivistler, hem bilgi konusunda takındıkları yüzeysel ve indirgemeci tutum hem de kullandıkları temel önermeleri tecrübî olarak doğrulayamayıp zorunlu olarak metafizik bir dil kullanmaları sebebiyle, hem içeriden hem de dışarıdan ciddi eleştirilere mâruz kalmışlardır.

Her şeyden önce pozitivizmin, bilimin gelişmesiyle dinlerin fonksiyonunu yitireceği ve tarih sahnesinden silineceği şeklindeki kehaneti tutmamıştır. Tam tersine bilim ve teknolojinin zirve yaptığı günümüzde, dinlerin de canlı bir şekilde varlığını sürdürdüğüne ve pek çok insanın hayatını anlamlandırmaya devam ettiğine şahit olmaktayız. İnsan hayatının çok boyutluluğu ve derinliği açısından bakıldığında, aşkın ufuklara yelken açmak düşünceye muhteşem bir derinlik kazandırdığı gibi, mo-

25 Ramm, "Positivism", s. 410.

26 Frolov, "Pozitivizm", s. 389.

dern hayat tarzının oluşturduğu kaygan zeminde mutlak bir yaratıcıya sığınmak kadar insanı rahatlatıcı başka bir şey bulunmamaktadır.

Pozitivist düşüncenin, bilginin tek ve yegâne kaynağı olarak deney ve gözlemi merkeze alan indirgemeci yaklaşımı da bir yanılgıdan ibarettir. Çünkü bilginin değeri ve geçerliliği açısından, ortaya konulacak bilgi tanımının "efradını cami" (bütün fertlerini ihtiva etmesi) olması zorunludur. Yalnızca olgu ve tecrübe temeline dayanan bir bilgi anlayışının bu anlamda bir muhteva geçerliliği ve tutarlılığı da bulunmamaktadır. Çünkü olgusal tecrübe beşerî tecrübenin önemli bir yönünü oluştursa da, insanî tecrübenin bütün derinliğini ifade etmekten uzaktır.

Gözlem ve deney bir bilgi kaynağı olmakla birlikte tek bilgi kaynağı değildir. Yalnızca bilginin sebepleri adı verilen bütünün bir parçasıdır. Kaldı ki burada tecrübe kavramının da eksik bir tanımı söz konusudur. Çünkü beşerî tecrübe son derece kapsamlıdır. Olgusal dünyayı ihtiva ettiği gibi metafizik tecrübeyi de ihtiva eder. Dolayısıyla insanî tecrübenin bir yönünü kabul edip, hatta mutlaklaştırıp diğer yönünü inkâr etmek çelişkili bir durumdur. Zira insan yalnızca fiziksel bir varlık değildir ve yalnızca olgular dünyasıyla yetinmez. Bunlar dışında dinî, estetik ve sanatsal merak ve ilgileri de vardır.

Ayrıca pozitivist tezde, din ile bilimin karşıt kutuplarda konumlandırılması söz konusudur; biri var olunca diğerine yer kalmayacağı varsayılmaktadır. Oysa ki din ve bilimin bir birine karşıt konumda bulunma zorunluluğu yoktur. Çünkü her ikisinin hedefinde de hakikat vardır ve hakikati araştırma yolunda farklı kulvarlardan hareket ederler ve yöntemleri birbirinden farklıdır. Din ve bilimin aynı kulvarda yarışma zorunluluğu yoktur. Bi-

limsel bilginin hakikate ilişkin keşfinde, din, bilimin yoldaşıdır; onun eksik bıraktığı alanları tamamlar ve ona derinlik katar. Hayatın anlamı ise yalnızca laboratuvar ortamının ve mikroskobik incelemelerin sonucuyla değil, aynı zamanda ressamların, şairlerin, ediplerin ve peygamberlerin dile getirdikleri hakikatlerle de tamlık kazanır.

Pozitivistlerin, anlamlılık ölçütü olarak tecrübî doğrulanabilirliği ortaya koymaları da tartışmaya açıktır. Çünkü gündelik yaşamımızda varlığından emin olduğumuz, ancak tecrübî ve olgusal olarak doğrulayamadığımız pek çok şey bulunmaktadır. İnsan aklı bunların başında gelir. Her ne kadar metafizik bilgi alanını tecrübî olarak doğrulamak çoğu kere mümkün olmasa da, aynı yöntemle onun yanlışlığını göstermek de mümkün değildir. Elbette ki tabiat bilimlerine uygulanan emprik yöntemlerle Tanrı'nın varlığını doğrulayabilmek mümkün olmayabilir. Ancak aynı yöntemden hareketle O'nun var olmadığını da gösteremeyiz.

Deney ve gözleme açık olgular dünyası dikkatle incelendiğinde ve insaflı bir gözle bakıldığında, yüce yaratıcıya götüren bir yol bulabilmek de mümkündür. Çünkü kelâm âlimlerinin ifadesiyle her eser, bir müessire (eser sahibine) götürecektir. Ayrıca bir müminin namaz, oruç vb. ibadetlerinde ve yönelişlerinde yaratıcı derunî bir tecrübenin konusu olmaktadır. Tecrübe kavramının sınırları geniş tutulduğunda, Tanrı aslında böylesi bir derunî tecrübenin konusu olabilmektedir ve aynı tecrübeyi yaşayan bireylerin ortak şuurunda doğrulanmaktadır. Tecrübenin alanını daraltarak yalnızca olgusal düzleme hasretmenin ve buna dayanarak da metafizik olanı reddetmenin bilimsel değeri bulunmamaktadır.

VI. NİHİLİZM

Latince "hiç" anlamına gelen **nihil** kökünden türeyen **nihilism**, XIX. yüzyılın ikinci yarısında özellikle genç entelektüeller arasında taraftar bulmuş ve literatüre girmiştir.[27] Bu terimi, Türkçe'ye "hiççilik, yokçuluk" olarak çevirmek mümkündür. Nihilizm/hiççilik, mevcut görüş ve düşüncelere, değerlere, inançlara ve her çeşit düzene karşı eleştirel yaklaşan, hepsinden kuşku duyan ve son merhalede hiçbir kural tanımayan bir yaklaşımdır. Hiçbir ahlâkî kural veya değeri kabul etmedikleri gibi, her türlü toplumsal düzen veya kurala karşı da başkaldırıyı savunurlar.[28]

Dinî, siyasî ve ahlâkî imaları olan hiççilik kavramına pek çok anlam yüklenmiştir. Hiççilik en genel anlamıyla her şeyin anlam ve değerden yoksun oluşunu savunan felsefî bir anlayıştır. Nihilistler Tanrı'nın varlığını, bilginin imkânını, değerlerin nesnelliğini ve tarihin mutlu sonunu inkâr ederek umutsuzluk ile düş kırıklığını temsil ederler.[29]

Hiçbir ahlâkî, siyasî ve dinî değeri kabul etmedikleri gibi, epistemolojik açıdan agnostik olan nihilistler, hiçbir bilginin nesnel geçerliliğini ve böyle bir bilginin imkânını da kabul etmeye yanaşmazlar. İlâhiyat alanında ise kâinattaki gayelilik ve amaçlılığı reddetmeleri ve Tanrı'nın varlığının bilinemeyeceğini savunmaları sebebiyle ateist bir çizgiye yakındırlar. Ahlâkî açıdan ise hiçbir ahlâkî değerin imkânını mümkün görmezler ve ahlâkın temelsizliğini savunurlar.

27 Linzey, Andrew, "Nihilism", *Dictionary of Ethics, Theology*, Florence, KY, USA: Routledg, 1995, s. 640.

28 Akarsu, "Nihilizm", s. 95.

29 Çelebi, *a.g.e.*, s. 44.

Nihilist anlayışları tarihteki agnostik ve kuşkucu/septik anlayışlara kadar geri götürmek mümkün olsa da, asıl anlamını, yukarıda değindiğimiz gibi XIX. yüzyılda kazanmıştır. Kavram bugün bilinen anlamıyla Rus edebiyatında ortaya çıkmış ve Rus entelektüelleri arasında yaygınlık kazanmıştır.[30] Bu felsefî yaklaşımın en önemli savunucusu Nietzche olmuştur. Pek çok dinî ve ahlâkî değeri yok sayan Nietczhe, bunun yerine "üstün insan"ı ikame etmiştir.

Görüldüğü gibi nihilizm, kararsızlık ve kuşku durumunu ifade etmektedir. Beşerî bilginin imkânını kabul etmedikleri gibi, Tanrı'nın varlığına ilişkin bilgiyi de mümkün görmemektedirler. Bu sebeple nihilizm, pek çok alanda düş kırıklığını, karamsarlık ve belirsizliği ifade etmektedir. Nihilizmin bu kuşkucu, reddedici ve hiçbir değerin imkânını kabul etmeyen yaklaşımları dinî açıdan bakıldığında inkârla eş değerdir.

Diğer taraftan günümüz dünyasında bilgi alanında katedilen mesafeler ve onun doğurduğu teknoloji, nesnel bilginin imkânını ortaya koymaktadır. Kâinatın anlamsızlığı yerine, gayeliliği ve anlamlılığını ileri süren düşünceler çok daha ağır basmaktadır. Karamsar bir düş kırıklığı yerine, bilerek yapılan tercihler ve kararlı tutumlar insan hayatında çok daha etkili olmaktadır. Pek çok dinî ve ahlâkî değerin erozyona uğradığı günümüz modern toplumlarında, ahlâk dışılığın doğurduğu uçurumlar dikkate alındığında, insan için ahlâkî bir hayat tarzı çok daha nesnel ve insana ayak basabileceği sağlam bir zemin vaat etmektedir. Aynı zamanda inananlar için güçlü ve yaratıcı, her şeye kadir bir Allah'a inanma, sığınma ve ondan yardım isteme, insanı her türlü kararsızlıktan ve

30 Frolov, "Nihilizm", s. 354.

düş kırıklığından alıkoymakta ve daha belirgin ve aydınlık bir gelecek vaat etmektedir.

VII. EVRİMCİLİK

Üst biçimlerin alt biçimlerden evrim sonucu oluştuğunu ve her şeyin bir evrim sonucu tesadüfen meydana geldiğini savunan düşüncelere genel olarak evrimcilik adı verilmiştir.[31] İngiliz filozof ve biyologu Charles Darwin (1809/1882) tarafından geliştirilip sistemleştirilen "evrimcilik" düşüncesine göre kâinattaki her şey, kendiliğinden, tesadüfî ve doğal bir seçim sonucunda meydana gelmiştir. Muhtelif çevre şartları içinde sürdürülen var olma mücadelesinde, çevreyle daha çok uyumluluk gösteren varlık türleri hayatta kalmayı başarmıştır.[32]

Kâinat bir yaratıcı kudretin eseri olarak yoktan var olmamıştır ve her şey zaman içinde gelişen öncesi durumların bir ürünüdür.[33] Bu düşüncesiyle Darwin, maddenin yüce kudret tarafından yaratılışını ve bu konudaki her çeşit metafizik açıklamayı reddeder. Bunun yerine varoluşu, uzun zaman içinde sürdürülen bir mücadelenin sonucuna bağlar. Dolayısıyla var oluş, kastî ve iradî olmayıp tesadüfîdir.

Darwin'in sistemleştirdiği evrim teorisinin iki ayağı bulunmaktadır. Teorinin birinci ayağını, yukarıda da kısmen temas ettiğimiz, tabiattaki doğal ayıklanma yoluyla güçlü olanın zayıf olanı elemesi, diğer ayağını ise türler arası geçiş oluşturmaktadır. Bu ikinci varsayıma göre insan, çeşitli aşamalardan geçerek, bu değişimin neticesin-

31 Akarsa, "Evrimcilik", s. 77.

32 Shermer, Micheal, *Evrim ve Yaratılışçılık*, çev. Zeynep Reyan Koç, İstanbul 2009, s. 38.

33 Frolov, "Evrim ve Devrim", s. 161.

de insana dönüşmektedir. Kâinattaki bütün mükemmel yapılar, basit organizmaların evrimleşmesi sonucu meydana gelmiştir. Bütün canlılar, cansız maddelerden tesadüfen oluşan tek bir varlıktan meydana gelmiş, bu da günümüzdeki varlık çeşitlerini ortaya çıkarmıştır.[34]

Aslında ortaya çıkışı itibariyle evrim teorisi, varlığın ve türlerin kökenine ilişkin bir teoridir. Ancak zamanla, takipçileri tarafından bir teori olmaktan çok, ispatlanmış bilimsel hakikat gibi takdim edilmiş ve bir ideolojinin parçası olarak savunulmuştur. Dahası kâinatta hayatın oluşumunu açıklayan bir felsefe haline dönüştürülmüştür. Maddenin ve hayatın oluşumunu, tamamıyla tesadüfî ve tabii bir ayıklanma ile açıklaması ise, yaratıcı varlığın dolaylı biçimde reddi anlamına gelmektedir. Çünkü her şey doğal seyri içinde devam etmektedir. Varoluşta hiçbir yaratıcı güce veya metafizik ilkeye gerek yoktur.

Evrimcilere göre ilk varlık başlangıçta tesadüfî olarak var olmuş ve ondan bütün canlı ve cansız varlıklar evrim yoluyla türemiştir. Onların bu düşünceleri varlığın başlangıcını maddî temelde ele alan ve metafizik açıklama biçimlerini reddeden materyalizm ile aynıdır. Her şey bir maddeden başlamakta ve onun evrimleşmesiyle son bulmaktadır. Varoluşta ne bir yaratıcıya ne de yaratılışa yer vardır. Materyalizm, başlangıçtaki ilk maddeyi ezelî/kadim kabul ederek, yaratıcıya olan ihtiyaçtan kurtarırken, evrimciler materyalizmin bu ilk maddesini kabul etmekle birlikte var oluşunu tesadüf ile açıklamışlardır.

Varoluşun temelini oluşturan ilk madde veya molekülün tesadüfe dayalı açıklanması bile, evrim teorisinin bilimsel temelden yoksun oluşunu gösteren önemli bir delil-

34 Tatlı, Adem, *Biyolojiden İdeolojiye Evrim Teorisi*, İstanbul 2009, s. 17.

dir. Her ne kadar sonraki taraftarlarınca, evrim teorisi ispatlanmış bilimsel bir hakikat gibi sunulmaya çalışılsa da, bilimsel açıklamaların temelinde tesadüflere yer yoktur. Hiçbir bilimsel teori temel hipotezini bir tahmine ve tesadüfe dayalı olarak ortaya koymaz. Ayrıca kâinatta ve canlılardaki mükemmel düzen ve gayeyi hiçbir tesadüf açıklayamaz. Başlangıçtaki bir tek ve basit yapıdaki molekülün, nasıl olup da son derece mükemmel canlıları meydana getirdiği de tesadüfe dayalı olarak izah edilemez.

Evrim teorisi başlangıçta varlığın ve türlerin kökenine ilişkin bir yorum, varsayım ve teori olarak ortaya çıkmıştır. Teoriler ise her zaman ispatlanmaya muhtaçtır ve delil varsa ayakta durur.[35] Evrim teorisi değişik kesimlerce sürekli tartışılmıştır ve halen de tartışılmaya devam etmektedir. Geçen onca zaman ve sürdürülen onca çabaya rağmen evrimciler, teorilerini herkesi ikna edecek bilimsel bir hakikate dönüştürememişlerdir. Dolayısıyla evrimcilik bugün de bir teori olmanın ötesine geçememiştir. Çünkü evrim teorisi somut bilimsel bulgulardan çok, birtakım zihinsel ve mantıkî kurgularla oluşturulmuştur. Pek çok evrimci, teorilerinin karşı karşıya olduğu zorluğun gelişen bilim ile aşılacağına inansa da, bilimsel keşifler teorinin ispatına katkı sağlamamış aksine canlıların oluşumunda tesadüfe yer olmadığını kanıtlamıştır. Bu sebeple evrim teorisi, bilimin tanımında yer alan kriterlerle uyumlu değildir, ancak bir inanç sistemi olarak materyalist felsefenin temelini oluşturur. Bu duruma göre evrim teorisi, bilimsel teorinin tanımı gereği bilimsel olmayan bir teoridir ve pek çok bilim adamı yaratıcı bir Tanrı'nın varlığına inanmaktadır.

35 Shermer, *a.g.e.*, s. 25.

Öte yandan, basit yapıdaki moleküllerden karmaşık ve mükemmel varlıkların nasıl meydana geldiği de açıklanmaya muhtaçtır. Ayrıca bugün artık bilinmektedir ki evrimin iddia ettiği gibi başlangıçta basit ve ilkel bir madde yoktur. Basitinden mükemmeline kadar bütün varlıklar ince bir nizam ve mükemmel bir plan barındırmaktadır. Hücrelerin yapısını oluşturan DNA'ların bile başlangıcından günümüze kadar ne kadar mükemmel bir yapıya sahip olduğu, basit kabul edilen yapı ile karmaşık kabul edilen yapı arasında yapı taşı itibariyle bir fark olmadığı artık pek çok kimse tarafından bilinmektedir.

Ayrıca kâinatta bir tabii ayıklanma söz konusu ise, mükemmel olanlar daima zayıf olanları yok ediyorsa, geçen zaman içinde zayıfların yok olup kâinattaki bütün canlıların mükemmel olması gerekirdi. Oysa ki günümüzde bile hem zayıf hem de karmaşık yapıdaki canlılar hâlâ varlıklarını sürdürmektedirler. Bu varlık forumları arasında bir mücadele, ayıklama değil, aksine bir dayanışma ve uyum söz konusudur. Bu sebeple evrimcilerin kabul ettiği şekliyle insanın bir maymundan türemediği, buna gerek de olmadığı aksine insan şeklinde yaratıldığı inancı oldukça yaygın olarak kabul edilmekte ve bilimsel açıdan kendine güçlü dayanaklar da bulmaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'e göre canlı ve cansız bütün varlıklar, Allah'ın yoktan yaratmasıyla meydana gelmiştir ve Allah her varlığın yapısına mükemmele doğru bir eğilim yerleştirmiştir. Buna İslâm düşünürleri "tekâmül" adını vermişlerdir. Ancak bu tekâmül düşüncesinde, her varlığın kendine özgü bir yaratılış biçimi ve sureti mevcut olup, türler arası geçiş asla söz konusu değildir.[36]

36 İslâm düşünürlerinin bu konudaki fikirleri konusunda geniş bilgi için bk. Bayraktar, Mehmet, ***İslâm'da*** *Evrimci Yaratılış Teorisi*, Ankara 2001.

Evrim teorisi taraftarları her ne kadar türler arası geçişi savunmuşlarsa da –örneğin insanın maymundan türemiş olabileceğini kabul etseler de- bir canlı türünden diğerine geçişi ispatlayacak fosil kayıtlarına rastlanmamıştır. Tam tersine gerek fosiller ve gerekse hücrenin karmaşık yapısı üzerine yapılan araştırmalar, insanın yaratılışında tesadüflere yer olmadığını ve akıllı bir tasarımın eseri olduğunu ortaya koymuştur. Zaten "tekâmül" kelimesi sözlük anlamı itibariyle türler arası geçişi mümkün kılacak bir evrimi asla ifade etmez. Çünkü tekâmül, bir canlının kendi iç bünyesinde kemale doğru ilerlemesini ifade eder.

Bir incir çekirdeğinin, incir ağacına dönüşmesi ve bir kromozomun tekâmül ederek belli şartlar dahilinde insana dönüşmesi, birer tekâmül olup, asla evrim değildir. Bir canlının diğer canlının evrimi sonucu meydana geldiğini iddia edebilmek için bu konuda somut bir misale ihtiyaç vardır. Oysa ki yapılan hiçbir araştırmada böyle bir örneğe rastlanmamıştır. İslâm inancına göre, her şeyi yoktan var eden her şeye kadir bir yaratıcı, bütün varlık türlerini ayrı ayrı yaratmaya da kadirdir. Farklı varlık türlerini yaratmak için bir ilk varlığa ihtiyacı yoktur.

VIII. FREUDCÜ PSİKANALİZ

Sigmund Freud'ün (1856/1939) geliştirdiği psikanaliz kuramı olup, insan psikolojisini maddî sebeplerden çok, onun arkasında yatan ve maddî süreçlerle yan yana bulunan ve bilincin dışında kalan süreçlerle açıklayan psikoloji kuramıdır ve zihinsel süreçleri maddî sebeplerle açıklayan kaba maddeciliği reddeder. Freud, bütün psişik durumları, insanın bütün davranışlarını ve ayrıca bütün tarihî olayları psikanaliz temelinde açıklamış ve bunları

bilinç dışı ve her şeyden önce de insandaki cinsellik içgüdüsünün bir yansıması olarak tanımlamıştır. Ona göre insanın bilinç altında yer alan kalıcı çatışmalar, ahlâk, bilim, din, yasa ve savaşların kaynağını ve muhtevasını oluşturur.[37] Freudcü psikanalize göre insan davranışlarına yön veren ve ondaki anne, baba, vatan ve Allah sevgisi gibi yüksek değerlere kaynaklık eden cinsellik ve korku duygusudur.

Görüldüğü gibi psikanaliz yöntemi, insanın bilinç altında Allah'a inanma eğilimi ve yüce duyguların yer almadığını, aksine, cinsellik içgüdüsünün yer aldığını iddia etmektedir. İnsan sürekli olarak korkuların ve bir türlü tatmin edemediği cinsel duygularının baskısı altında kalmaktadır ve bu baskılar vatan sevgisi ve Allah sevgisi olarak dışa vurmaktadır. Başka bir anlatımla Freud'e göre Allah inancı, hakikatte var olmayan ve bilinç altındaki çatışmaların doğurduğu hastalıklı bir durumun sonucu olmaktadır. Diğer bir deyişle psikanaliz yöntemine göre dinin kökeninde, kendi iç bünyesinde geliştirdiği güdülerle kendi dışındaki dünyanın güçleriyle baş etmek zorunda kalan insanın âcizlik duygusu yatmaktadır.[38] Çünkü dış dünya ile mücadele etmeyi başaramayan insan, bunu gerçekleştirmek için olağanüstü güçlerden yardım almak zorunda kalmaktadır.

Bu durumda Freud'e göre dinî inançlar, bilinç altındaki bir arzuyu gerçekleştirme duygusunun motive ettiği bir yanılsamadır. Tanrı inancı, gerçek bir inanç olmayıp çocukta baba imajının bir yansımasıdır. Tanrı fikrinin kaynağı, insan soyunun, çocukluk döneminde karşı karşıya kaldığı zorluk ve felâketler karşısında geliştirdiği zihinsel

37 Frolov, "Freudculuk", s. 17.

38 Fromm, Erich, *Psikanaliz ve Din,* çev. Elif Erten, 3. baskı, İstanbul 2012, s. 21.

bir savunma mekanizmasıdır. Dolayısıyla onun nazarında din nevrotik bir kalıntıdan ibarettir.[39] Bilim geliştikçe bu korkunun hayalî bir korku olduğu anlaşılacak ve dinî inançlara ihtiyaç da kalmayacaktır.

Günümüze gelindiğinde, bilim ve teknolojideki baş döndürücü gelişmeler Freud'ü haklı çıkarmamıştır. İnsanların dinî inançlara olan eğilimleri azalmak yerine artan bir hızla devam etmiştir. Geçmişte olduğu gibi günümüz toplumlarında da dinî inançlar, toplumu etkileyen en önemli fenomenlerden biridir. Freud'ün psikanaliz yöntemi, esasta deneyci bir yöntemdir. Hastalıklı bireyleri incelemiş ve ulaştığı sonuçları yanlış biçimde sağlıklı insanlara da tatbik etmiştir. Onun incelemeleri yalnızca incelemiş olduğu hastalıklı bireyleri bağlar ve ulaştığı sonuçlar da benzer nitelikte hasta bireyler için geçerlidir. Freud'ün ulaştığı sonuçları genel ve kabul görmüş bir hakikat gibi sunması hem yanlış hem de gereksiz bir genellemeden ibarettir. Bu tarzdaki genellemeler bilimin temel mantığına da aykırıdır.

Diğer taraftan inanan bir birey, dinî inançlarını iç dünyasındaki çatışmanın veya dış dünya ile mücadelesinde âciz kalışının bir sonucu olarak görmez. Tam tersine dinî inançlar, bireylerin en kararlı eylemleridir. Bütün zihinsel bocalama ve kuşku durumlarının bertaraf edildiği ve olabildiğince kesinliğe/tasdike dönüştüğü bir süreci ifade eder. Freud'ün iddia ettiği şekliyle nevrotik bir kalıntı değil, tam tersine bireylerin hayatını şekillendiren ve iç dünyalarına tutarlılık ve anlam kazandıran bir odak noktasıdır. Dinî inançlar sayesinde insan, iç dünyasındaki çatışmalardan kurtulur, kuşkulardan arınır ve sonuçta mutmain olup sükûn bulur.

39 Coşkun, *Modern Çağ Ateizmi*, s. 128-129.

Hiç şüphesiz ki insan çok boyutlu bir varlıktır. Bedenî ihtiyaçları kadar ruhî gereksinimleri de mevcuttur. İnsanı yalnızca tek bir boyuta indirgemek, bütün var oluş gayesini ve amacını yalnızca cinsellik temelinde açıklamak, insanın bütünlüğü açısından sağlıklı bir açıklama değildir. Bütün insan faaliyetlerini ve yüce değerleri cinselliğe indirgemek ve o temelde açıklamak, hastalıklı, problemli bir zihnin ürünüdür.

Bu düşünceler, iç dünyasında çatışmalar yaşayan, psikolojik açıdan problemli ve nevrotik bir saplantının dışa yansıması olarak da görülebilir. Ayrıca dinî inançları, ahlâkî davranış örneklerini, yüksek insanî duyguları ve aile bağlarını cinsellik temelinde ele almak ve o temelde izah etmek, insanlık açısından son derece aşağılayıcı ve küçük düşürücü bir durumdur. Psikanaliz yöntemi temelde deneysel gözleme dayansa da bu alanda ulaşılan sonuçlar ne ilmî ne de deneye dayalıdır. Tam tersine bir vehim ve kuruntu, hastalıklı bir ruh haleti ve hastalıklı bir düşüncenin aksinden başka bir şey değildir.

Henüz cinsellik duygusunun gelişmediği çocukluk dönemlerinde çocuğun anne babasına olan sevgisini, anne babanın da çocuklarına olan şefkatini cinsellik içgüdüsüne bağlamak, aile bağlarının derinliğini izah etmekten uzak ve saplantılı bir durumdur. Çünkü aile kadar, sevgi ve şefkat gibi kavramlar da, cinsellik duygusu temelinde izah edilemeyecek kadar yüce ve ulvîdir. Hiçbir sağlıklı zihin, bunu cinselliğe indirgeyerek açıklayamaz.

Freud'ün anneyi paylaşılamayan bir cinsel meta konumuna dönüştürmesi, aileyi de kıyasıya güç mücadelesinin devam ettiği arena olarak takdim etmesi, hakikatle bağdaşmayan bir saplantı durumunu dile getirir. Böyle bir yaklaşım, özveriyi, saygıyı ve uzlaşıyı öne çıkaran

sevginin derin gücünü açıklamaktan son derece uzaktır. Sevgi ise birbirini dışlayıcı, itici bir güç değil, tam tersine kaynaştırıcı ve uzlaştırıcı bir güçtür. Cinsellik dürtüsünü çocukluğa kadar indirgeme ve çocukluk döneminin bütün yaşanmışlıklarını cinsellik temelinde açıklama hakikatten uzaktır. Cinsellik, ergenlik dönemini ilgilendiren bir olaydır.

İslâm âlimlerine göre "Allah inancı fıtrî" olup yaratılıştan gelir ve insan benliğinin derinliklerinde kendine yer bulmuştur. İnsan ise yaratılışı gereği âciz ve zayıf bir varlıktır. İnsanın bu zayıf yaratılışı onu, huzurunda mutluluk ve güven duyabileceği yüce varlığa ulaştırır. Dolayısıyla insanın güçlü ve yaratıcı bir yüce varlığa yönelme ve sığınma ihtiyacı, bir hastalık veya nevrotik bir durumu değil, tersine insanın yaratılıştan gelen özlemini dile getirir ki insan için kulluğun başlangıç noktası tam da burasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

İMAN MERKEZLİ PROBLEMLER

İslâm dinine göre iman, en genel anlamıyla Kur'an ve Sünnet'in belirlemiş olduğu esaslara inanmayı ifade eden bir kavramdır. İman, başlangıçta samimi bir kabulenişle başlasa da,[1] hakiki anlamını yüce yaratıcının talep ve yasaklarını dikkate alan güzel ve doğru davranışlar vasıtasıyla ahlâkî mükemmellikte kazanır. Bu yönüyle iman yalnızca bir ruh halini değil, aynı zamanda bizi etkileyen, dönüştüren, harekete geçiren, sâlih ameller vasıtasıyla olgunlaştıran davranışlar bütününü de barındırır; hem kendimizi ve evreni anlama hem de anlamlandırmayı sağlar; iç dünyamızı aydınlattığı gibi dış dünyamıza da anlam katar. Eğer iman soyut bir iddiadan ibaret olmayacaksa, onun davranışlarımız vasıtasıyla hayata aksetmesi ve aktüelleşmesi bir zorunluluktur. Başarılı her davranışın arkasında onu motive eden bir inancın olduğu bilinmektedir.

1 Nesefî, Ebü'l-Berekât, *el-İ'timâd fi'l-İ'tikâd,* Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3085, vr. 76b.

Günümüzde küreselleşen dünyanın devasa sorunlarına bir de çağdaş insanın gündelik yaşamında yüzleşmek zorunda kaldığı sıkıntılar eklenince, imanın insan hayatında ne gibi bir fark oluşturduğu yeniden düşünülmeye başlandı. İnsan ilgisini yakın çevresine ve maddî olana yönelten çağdaş bilgi anlayışları ve iletişim teknolojisindeki baş döndürücü gelişmelerin telkin ettiği madde ile mâna arasındaki uçurum, imanî hayatımıza ilişkin pek çok kuşkuyu da beraberinde getirdi. İmanın dinî hayatımızdaki tutum ve davranışlarımız için temel oluşu dikkate alınırsa, iman ekseninde insanımızın zihnini meşgul eden soruların cevaplandırılması hayatî önem taşır. Ayrıca iman, gündelik yaşamımızda anlam ve önemini koruyacaksa, tutum ve davranışlarımız kadar bireysel ve toplumsal ilişkilerimiz de bir fark oluşturabilmelidir.

I. İNANMAK PATOLOJİK BİR DURUM MUDUR?

Günümüz insanı bilim ve teknolojinin oluşturduğu sanal dünyanın safasını sürerken, imanı hayatından dışlamakta, çoğu kere anlamsız bulmakta ve onu durağan, hayatımıza ilişkin bir şey vaat etmeyen gereksiz bir bağlanış ve psikolojik bir saplantı olarak görebilmektedir. Bu kabule göre çağdaş yaşam, değişim, hareket, oluşumun meydana getirdiği dinamik bir perspektifi kaçınılmaz kılarken, imanın durağan bir noktaya sabitlendiği düşünülmektedir. Buradan hareketle dinî hayata ya da imana yeniden bir yöneliş, bir anlamda "gericilik"le damgalanarak, iman dolu bir hayat, çağın dışında kalmakla mahkûm edilmektedir. Bu durumda iman, yalnızca birkaç kişi için anlamı olan oldukça özel bir mesele ve ümitsizlikten kaynaklanan bir reaksiyon olarak sunulmaya çalışılmaktadır.

Belki bugünün insanı için önemli olan şey de, bunun böyle olmadığını bir şekilde ortaya koyabilmek ve her zaman canlı, ileriye dönük dinamik bir iman yaşamının önemli bir alternatif oluşturabileceğini belirlemek ve imanın bireysel ve toplumsal hayatta rol oynayabileceği alanı sınırlayan modernitenin aksine, onun tam da hayatın kendisi oluşunun altını kalın çizgilerle bir defa daha çizmektir.

İman en genel anlamıyla akıl ve iradenin ilâhî vahye uyumudur ve insanın vahiy aracılığı ile ortaya konulan ilâhî hakikatlere ilişkin biliş, yöneliş, kabulleniş ve tasdikini ifade eder. Dolayısıyla rastgele seçilmiş, benimsenmiş ümitsizlikten kaynaklanan bir reaksiyon ve psikolojik bir saplantı halini değil, aksine insanın bilgiye dayalı en kararlı fiilini ifade eder. İmanın temelinde bilgi ve iradenin yer alması sebebiyle iman, insanın son derece bilinçli bir fiilidir; ne yapacağını bilemeyenlerin ümitsizce bir bağlanışı değildir.

İman, insanın kendini ve içinde yaşadığı evreni anlama ve anlamlandırma faaliyetidir. Esas itibariyle müteal bir Yaratıcıya teslimiyeti gerekli kıldığından, insan ufkunu Allah'ın var ettiği öteki dünyalarla da temasa geçirir ve bakışına derinlik katar. İnsanın sonlu bakış ve anlam çerçevesini, sonluluğun getirdiği sınırlamalardan arındırarak, insana ufkun ötesini de görebilme ve anlamlandırma gücü verir. Sonlu ile sonsuz, iman ekseninde bütünleşir ki bu kucaklaşma, hayatı bu bütünlük içinde okumayı gerektirir. İç dünyamızı aydınlattığı gibi dış dünyamızı aydınlatmamıza katkı sağlar.

II. İMANIN DAVRANIŞLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Günümüz toplumlarının en büyük meselelerinden biri, inandığımız değerler ile gündelik davranışlarımız arasındaki kopukluktur. İman yalnızca kalbî bir teslimiyetten ibaret görülmekte ve bireysel ve içtimaî hayatımızda aktüelleşerek ahlâkî bir erdeme dönüşmemektedir. Eğer iman, soyut bir bağlanış ve kalbî bir benimseyişten ibaret kalmayacaksa, davranışlarımız vasıtasıyla hayatın içlerine taşınması, yaşanması ve ahlâkî bir fazilete dönüşmesi zorunludur.

Kur'ân-ı Kerim, imandan ya da müminlerden söz ettiği âyetlerin çoğunda, imanı soyut bir kavram olarak ele almamakta aksine onu insan davranışlarının merkezine yerleştirmektedir. İman etme ve sâlih amel işleme, Kur'an açısından birbirinden ayrılmaz iki kavram olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü Kur'an'a göre iman, hakiki anlamını sâlih amelle kazanmaktadır. Allah'ın müminlere yönelik vaatlerinden birisi olan cennet, ancak iman edip sâlih amel işleyenler içindir: "Şüphesiz iman edip de sâlih amel işleyenlere gelince, onlar için içinde ebedî kalacakları firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler."[2]

Kur'an'ın sûrelerinden biri "Mü'minûn" (inananlar) adını taşır. Bu sûre, takvâ sahibi bir müminin niteliklerini saymakta ve hakiki kurtuluşa erişin şartlarını zikretmektedir. Hakiki iman sahibi olup da kurtuluşa erecek müminlerin nitelikleri arasında "namazlarını huşû içinde kılmak, faydasız işlerden ve boş sözden yüz çevirmek, zekâtı vermek, namusunu korumak"[3] gibi pek çok dinî ve ahlâkî görevi zikretmektedir.

2 Kehf 18/107.

3 el-Mü'minûn 23/1-7.

Bireyden istenen ve olması gereken iman, güzel davranışlar ve ahlâkî yükümlülüklerimizle kenetlenmiş, bireyi ve toplumu dönüştüren ve çağdaş dünyada ahlâkî bir farklılık oluşturabilecek bir imandır. Kur'an, bireyin öte dünyadaki kurtuluşunu amellerle ilişkilendirse de, güzel davranış sahibi olmanın dünyevî mutluluğumuza da olumlu katkı sağladığı açıktır. Güler yüzlü, ahlâkî erdem sahibi, alçak gönüllü ve sürekli insanların yardımına koşma gibi güzel davranış (sâlih amel) sahiplerinin insanlar nezdinde sevilen, sayılan ve itibarlı insanlar olacaklarında şüphe yoktur.

Kur'an imanı kalple ilişkilendirip,[4] iç dünyamızdaki bu kararlılığın güzel davranışlara dönüşebilmesini de bireylerin kurtuluşu için gerekli görür. Yukarıda zikredilen âyetlerde görüldüğü gibi, hakiki kurtuluş, güzel davranış sahipleri içindir ve cennet ehlini de bunlar oluşturacaktır. Kur'an için hem dünya hem de âhirette değerli olan insan modeli, Allah'a, peygamberlerine iman eden ve sonra da güzel davranışlarda bulunan insan modelidir. Dolayısıyla inanma ve güzel işler yapma birbirini takip eden iki kavramdır; her ikisi birlikte insanın bütünlüğünü oluşturur.

İman, müminin en kararlı fiili olduğuna göre –çünkü onun iradesine dayanır- bu kararlılığın güzel amellerle desteklenmesi şarttır: "Hakiki müminler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer. O'nun âyetleri okunduğu zaman (bu) onların imanlarını arttırır. Onlar sadece rablerine tevekkül ederler. Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir. İşte onlar gerçekten mü-

4 bk. en-Nahl 16/109.

minlerdir. Onlara, rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır."[5]

Kur'an'a göre insan, akıl ve irade sahibi, dolayısıyla düşünce ve davranışlarını bilerek iradî olarak gerçekleştirebilen yegâne varlıktır. Özgür iradesiyle iyi ya da kötüyü yapabilme gücüne sahiptir. Ancak Kur'an'ın söz dizimi, iman ile güzel davranışları birbiriyle ilişkilendirmekte, kötü ve istenmeyen davranışları bireyin imanıyla tutarsız davranışlar olarak değerlendirmektedir. İmanın hemen akabinde güzel davranışlara yer veren bu ve benzeri âyetler,[6] imanla birlikte amelin de bulunmasının gerekliliğine işaret eder. Bireyin gönül dünyasını aydınlatan imanın, aynı zamanda içinde yaşadığı evreni de aydınlatması gerektiğini vurgular. Dolayısıyla Kur'an açısından iman, kalbî bir kabulleniş olduğu kadar, kendisidir de!

İmanın davranışlarımızla münasebeti, Hz. Peygamber'in sünnetinde de güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Buhârî ve Müslim gibi hadis imamları, eserlerine "iman" adını taşıyan müstakil bölüm ayırmışlardır. Bu müstakil bölümler dışında aktarılan pek çok rivayet de doğrudan ya da dolaylı olarak iman konusuyla ilişkilidir. Bu hadisler, müminlere vaat edilen mükâfatlar, iman esasları, imanın alâmetleri, iman-amel ilişkisi ve müminlerin özellikleri gibi konular üzerinde durmakta, bireyin davranışlarını onun niyetine bağlayarak[7] davranışlardaki güzelliğin onun iç tutarlılığına ya da imanına bağlı oluşunu dile getirmektedir.

İnanç ve davranış hakikatte bir bütünün iki farklı veçhesidir. İnanç bireyin iç kararlılığını ve tutarlılığını ifa-

5 el-Enfâl 8/2-4.
6 bk. el-Bakara 2/62.
7 Buhârî, "Bed'ü'l-vahy", 1.

de ederken, davranış da bu kararlılığın dışa yansıması ve hayata anlam katmasıdır. İman ile amel arasında teknik birtakım ayırımlar yapılmasına ya da insan davranışları imanın aslî bir parçası sayılmamasına rağmen, ikisi arasında oldukça sıkı bir ilişki vardır.

Davranışlarımız son anlamda imanın bir cüzü değilse de iman, gaye ve hedefi bakımında bütün davranışlarımızdan bağımsız sırf vicdanî bir iş değildir. Bu sebeple yalnızca gönlün ve kalbin temizliğini dile getirmek, eğer bu temizlik bir şekilde davranışlarımıza olumlu bir şekilde yansımıyor, bireysel ve toplumsal hayatımızda bir fark oluşturmuyorsa, pek fazla gerçekçi olmayacaktır. Dolayısıyla sahih ve kâmil bir iman, davranış olarak insan yaşamında mutlaka kendini gösterebilmelidir.

Kur'an, sürekli insanın imanı ile davranışları arasındaki tutarlılığa dikkat çekmiş; iman ile davranış arasındaki uyumsuzluğu nifak olarak adlandırmış ve şiddetle yermiştir. İnanmış gibi görünen ama hakikatte inanmayan; imanı ile davranışı birbirine uymayan insanları, tutarsız ve kişiliksiz, hasta ruhlu bir insan modeli olarak takdim etmiştir.[8] Bu tarz bir tutarsızlığın Allah'ın rızasına uygun davranışlar olmadığı ve sahibine dünya ve âhirette bir kazanç sağlamadığı ve gerçekte onların inanmış da olmadıkları açıkça vurgulanmıştır.

İnanç ile davranışlarımız arasındaki uyum önemli olduğuna göre, bireyin imanı ile amelleri arasında da çok sıkı bir ilişki vardır ve mükemmel bir iman için ilâhî emir ve yasaklara uymanın beraberinde getirdiği ahlâkî erdemliliğe sahip olmak zorunludur. Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetinde iman ile güzel davranışta bulunmayı birlikte zikrederek, ikisi arasındaki yakın ilişkiye işaret etmiş ve

8 el-Bakara 2/6-15.

müminleri sağlam bir iman ve güzel davranışlarla maddî ve mânevî gelişimlerini sürdürmeye çağırmıştır. Çünkü maddî ilerleme düşünce ve karar aşamasından eylem alanına geçmeyi zorunlu kıldığı gibi; mânevî ilerleme de kalbe yerleşmiş imanın bireyi ve çevresini güzel davranışlarla aydınlatmasıyla mümkündür.

Ayrıca imanın zayıflayıp güç kaybetmemesi ve güçlenerek bütün insanlığa faydalı hale gelebilmesi için de güzel davranışlarla desteklenmesi; iç kararlılığın eyleme dönüşmesi gerekmektedir. İşte bu sebepledir ki yalnızca gönül dünyamıza hapsettiğimiz ve güzel davranışlarla bir türlü hayatın içine taşınamamış iman, meyve vermeyen ağaca benzetilmiştir.

Allah'ın öte dünyada müminlere vaat ettiği nimetlere kavuşabilmek de ancak iman ve güzel davranışla mümkündür. Çünkü Kur'an'a göre üstünlük, ancak iman, sâlih amel ve takvâ ile olabilmektedir. Allah nezdinde bunun dışında bir üstünlük ölçütü yoktur. Öyleyse bireyin mânen terakki edebilmesi, Allah'ın rızasını kazanabilmesi ve O'nun vaat ettiği sonsuz nimetlere erişebilmesi için imanla birlikte sâlih amellerde bulunmak zorunludur. Yalnızca kalben Allah'a iman edip O'nun emir ve yasaklarını umursamamak ve dilediği gibi hareket etmek; her türlü güzel davranışı terketmek, imanın asıl tabiatıyla çelişen bir durumdur.

Güzel amellerle desteklenmeyen ve yalnızca gönüllere hasredilen bir imanın günün birinde yok olma riskini de hesaba katmak gerekir. Güzel davranışların hem Allah'ın rızasını kazanma hem de bireysel ve toplumsal yaşamımızda oynadığı rol dikkate alındığında, diyebiliriz ki inanmak ve güzel davranışlarda bulunmak, dinî ve toplumsal bir vecîbedir. İlâhî dinlerin gönderiliş amaç-

larının başında da bireysel ve toplumsal hayatımızı ıslah etmek, Allah'ın rızasını kazanabilmek ve dolayısıyla dünya-âhiret mutluluğunu elde etmek gelir. Bunun için de salt kalbî tasdikin yavanlığından kurtulmak ve güzel amel ve ahlâk ile imanımızı güçlendirmek gerekir.

Gönül dünyamızın sınırlarının ötesine geçememiş ve o daracık dünyamıza hapsedilmiş bir imanın, çağdaş dünyada bir fark ve değer oluşturabilmesi de mümkün değildir. Öyleyse iman ve amel bir bütündür. İman olmadan davranışlarımızın Allah nezdinde bir değeri olmadığı gibi, güzel davranışlara sevketmeyen iman da son derece cılız ve yetersizdir.

III. İMAN VE AHLÂK

Müslümanlar olarak iman noktasında gösterdiğimiz hassasiyeti, ahlâk noktasında göstermeyişimiz, ciddi anlamda eleştirilmektedir. Ahlâk problemi günümüz insanının karşısına çıkan en büyük problemlerden biri olarak durmakta, gündelik hayatımızdan tutun da ticarî ve toplumsal ilişkilerimize kadar ahlâkî bulmadığımız pek çok tutumla karşılaşmaktayız. Kur'an'da imanla tümleşik olarak zikredilen sâlih amel kavramı, aslında davranış, huy ve karakterin güzelliğini ifade eder. İmanın insanın gündelik yaşamında bir farklılık oluşturabilmesi için gönülden başlaması, söz ve davranış olarak ifade edilmesi ve ahlâkî erdemle tamamlanıp taçlandırılması şarttır. Her türlü boş ve anlamsız şeyin terkedilmesi imanın güzelliğinden olduğu gibi; insanların iman bakımından en mükemmel olanları da ahlâkı en güzel olanlar olduğu açıkça ifade edilmiş[9] ve iman ile ahlâkî davranış arasında ayrılmaz bir ilişki tesis edilmiştir.

9 Ebû Dâvûd, "Sünne", 15.

Zaten imanla birlikte yapılması emredilen namaz, oruç, zekât, hac vb. ibadetlerin temel hedeflerinden biri de insanı eğitmek, mükemmelleştirmek ve ahlâkî olgunluğa eriştirmektir. İbadetleri yerine getirmek, anne babaya iyilik, komşusuna yardım etmek ve dürüstlük gibi ahlâkî erdemler hem ibadetlerimizin birer sonucu hem de imanımızın birey ve toplum hayatında somutlaşması demektir ve dolayısıyla imanımızın da gereğidir. Her müminin, hem farz ibadetlerini yerine getirmesi, hem de her türlü yalan, iftira, gıybet, aldatma gibi kötü ahlâkî davranışlardan uzak durması, beşerî ve içtimaî hayatta dürüst olması imanî zorunluluktur. Çünkü iman ve ibadet, insanı her türlü kötü davranış ve çirkinlikten uzak tutar ve tutmalıdır.

Zira iman, birey ve toplum için güzel ahlâkı bir hedef olarak belirleme, Allah'ın sevgisi, korkusu ve gözetimini her an hissetme ve buna göre sorumluluk bilincine sahip olma inancıdır. Her güzel ve hayırlı davranışı, ona ilişkin inancımızın motive ettiği düşünülürse, ahlaklı bir insan ve toplumu meydana getirmede imanın önemli bir başlangıç noktası olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir açıdan da, insanın gönül dünyasında saklı olan imanı ölçme ve tartma imkânımız olmadığına göre, ahlâkî davranışların imanın kalitesini belirleyen önemli göstergeler olduğu söylenebilir ve söz-davranış bütünlüğüne dayalı bir güzel ahlâk, imanın kalitesinin de bir göstergesidir.

Kur'an nazarında mümin, sadece Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine ve âhiret gününe inanan insan değil, bu imanının gereklerini de yerine getiren, komşusuna yardım eden, akrabalarını ziyaret eden, kimsesiz ve yetimlerin yardımına koşan, başına gelen musibet karşısında isyan etmeyip sabreden[10] ahlâkî erdem

10 bk. el-Bakara 2/177.

sahibi insandır. Zaten doğruluk ve dürüstlük, bu iman-davranış bütünlüğünün gündelik iş ve davranışlarımıza yansımasıdır. Bu sebeple iman, ahlâk ve ibadetleri kesin çizgilerle birbirinden ayırt edebilmek mümkün değildir. Kur'an, kötü ahlâkın her çeşidinden insanları sakındırdığı gibi, güzel ahlâkı bir erdem olarak kabul etmiş ve övmüştür. Peygamber Efendimizin ahlâkı ise "Kur'an ahlâkı" olarak tarif edilmiştir.[11]

Kur'ân-ı Kerim, Peygamber Efendimize hitaben, "Sen yüce bir ahlâk üzeresin." ifadesiyle, onun ahlâkını methettiği gibi, ona inananların da ahlâkî açıdan ona benzemelerini istemiştir. Ayrıca bireysel ve toplumsal hayatımız için önemli meziyetler olan adalet, vazife bilinci, şefkat, büyüklere saygı ve küçüklere sevgi gibi ahlâkî meziyetler ancak sağlam bir iman ile süreklilik kazanır İman esasları arasında yer alan âhirete iman ve buna bağlı olarak hesap verme bilinci, insanları kötülüklerden alıkoymakta ve ahlâkî davranışların sürekliliğini sağlamaktadır. Gönlünde sağlam bir iman taşıyan ve hayatını ibadetlerle sürdüren bir mümin, her an yüce yaratıcı tarafından gözetlendiğinin bilincinde olacak, ahlâkî faziletlere sımsıkı sarılacak ve kendini her türlü ahlâk dışı davranıştan koruyacaktır.

IV. İMAN TAZELEMEK GEREKLİ Mİ?

Sözlükte **tecdîd-i îman** kavramı, Arapça "yenileme" anlamına gelen **tecdîd** kelimesi ile **iman** teriminin oluşturduğu bir terkip olup, imanın yenilenmesi, tazelenmesi ve tekrar eski haline döndürülmesi mânasında kullanılan bir terimdir. Terim duyulduğunda ilk akla gelen aslında hatalı söz ya da davranışı sebebiyle imandan çıkan biri-

11 Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 139.

nin yeniden imana dönmesidir. Böyle bir yanlış yaptığını düşünen insanın bundan pişmanlık duyması, tövbe etmesi ve kelime-i şehâdeti sıkça tekrarlayarak imanına kalıcılık kazandırması şeklinde gerçekleştirilen bu uygulama, zaman içinde müslümanlar arasında teamül haline gelmiştir. Peygamber Efendimiz zamanında böyle bir uygulama mevcut değildir. Ülkemizde değişik yörelerde bunun uygulamalarına rastlanması, konuyu güncel kılmakta ve konu imanla ilgili olarak gündemde kalmayı sürdürmektedir.

İman yenileme uygulamasının Peygamber Efendimiz zamanında olmadığından hareketle bu uygulamaya karşı çıkanlar, düşüncelerini, imanın özünde tasdike dayanmasına dayandırırlar. Çünkü tasdik, ya vardır ya da yoktur. Zaman içinde eskimez ve yenilenmeye de ihtiyaç duymaz. İman tazelemenin gerekliliğine inananlar ise, imanın özünde tasdike dayandığını kabul etmekle birlikte, imanın Allah ile insan arasındaki bir akde/söze dayandığını, zamanın ve şartların değişimiyle birlikte imanın zayıflayabileceğini ve bu akdin kopma noktasına gelebileceğini ifade ederler. Ayrıca bunun gerekliliğine ilişkin düşüncelerini Peygamber Efendimizin, "İmanınızı 'lâ ilâhe illallâh' sözü ile tecdit ediniz."[12] hadisiyle de desteklerler.

Diğer taraftan iman derece ve mertebe kabul edebildiğine göre, imanı her an yenilemek, canlı tutmak ve iman mertebelerinde yükselmek her müminin yapması gereken bir durum olarak karşımıza çıkar. Dünyanın meşgalesi içinde kirlenen, pas tutan ve solmaya yüz tutan imanımızı kelime-i şehâdetle cilâlamak, canlandırmak ve kuvvetlendirmek, imanın sürekliliği açısından önemli-

12 İbn Hanbel, *Müsned,* II, 359.

dir. Bu açıdan bakıldığında, imanın başlangıcını kalp ile samimi bir benimseyiş anlamında tasdik oluştursa da, onun kalbe yerleşmesi, teorik düzeyden çıkıp bir meleke haline dönüşmesi ve insanın bütün benliğine sirayet edebilmesi için onu sürekli tazelemek ve canlı tutmak şarttır.

Günahlarla ve yaptığımız yanlışlarla kirlenen ve kararan gönül dünyamızı yeniden aydınlatmak, yapılan yanlışlardan pişmanlık duymak da imanı yenilemenin ve canlı tutmanın bir parçası olarak düşünülmelidir. Çünkü yapılan yanlışlıklardan pişmanlık duymak, onları bir daha yapmamaya karar vermek anlamında tövbe etmenin de, tahrip olan iç dünyamızın onarılmasında büyük payı vardır. Yüce Allah'ın, "Ey iman edenler! Allah'a iman ediniz."[13] âyetinde inananların yeniden iman etmeye çağrılması da, sahip olunan imanı canlı tutmaya yöneliktir. Diğer bir ifade ile Allah müminlerden imanlarını taklitten tahkike çıkararak sağlamlaştırmalarını ve Allah'a daha sıkı bağlanmalarını istemektedir.

Bu durumda dinî hayatımız içinde ortaya çıkan ve zaman içinde de gelenekselleşerek kabul gören, tecdîd-i îman uygulamasını, dinin vazgeçilmez aslî bir kuralı olarak görmesek de, onu bidat olarak niteleyip reddetmek için de bir sebep bulunmamaktadır. İnsan hayatında iman açısından risk oluşturabilecek söz ve davranışların her zaman meydana gelebileceği düşünülürse, bu hataların her zaman bilincinde olma, onları terketme ve yeniden daha güçlü bir şekilde imana sarılma anlamında da anlaşılabilecek olan tecdîd-i îman uygulamasının faydadan hâlî olmadığını da söyleyebiliriz.

13 en-Nisâ 4/136.

Her ne kadar, imanın aslî unsuru olan tasdik sabit ve değişmez olsa da, o tasdiki taşıyan insan ve o insanın içinde yaşadığı evren sürekli değişmektedir. Bu değişim içinde, insanın bazan hayatın akışına kendisini kaptırıp hata ve günahlarla kirlendiğini hissettiğinde yeniden bir canlanmaya ve toparlanmaya ihtiyaç duyar.

V. İMAN ARTAR VE EKSİLİR Mİ?

İman, esası itibariyle kalbin tasdiki ve dilin ikrarı[14] şeklinde tanımlansa da, bu iki unsuru benimseyen her insanda, imanın aynı derecede olmadığı bilinen bir husustur. Başka bir anlatımla peygamberlerin sahip oldukları imanın derecesiyle bizim sahip olduğumuz iman her açıdan birbiriyle aynı değildir. O halde insanlar arasında imanın farklı derecelerde bulunuşunu nasıl açıklayabiliriz? Başka bir ifadeyle imanın artması ve eksilmesinden ya da kuvvetli ve zayıf oluşundan söz edebilir miyiz?

İmanı kalbin tasdikinden ibaret gören Hanefî/Mâtürîdî âlimleri, imanda artma ve eksilmenin olamayacağını düşünürler.[15] Çünkü tasdikin bizzat kendisinde amellerin işlenmesiyle bir artma veya eksilme söz konusu olmamaktadır. İslâm âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir. İman, tasdik oluşu bakımından artıp eksilmez. İmanın özünü oluşturan tasdik ve inanılması gereken esaslar konusunda bir sabitlik söz konusu ise de, imanın mahiyetinde bulunan sevgi, teslimiyet, bağlılık ve bilinçli-

14 İmanın "kalbin tasdiki ve dilin ikrarı" şeklindeki tanımı Hanefî mezhebinde kavl-i meşhur olarak bilinmektedir (bk. Kılavuz, Ahmet Saim, ***İman-Küfür Sınırı***, İstanbul 1990, s. 33).

15 Çünkü onlara göre iman, tasdik ve tasdik edilmesi gereken şeyler bakımından artıp eksilmez. Bu noktada bütün varlıkların imanı birbirine eşittir (bk. Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit, *el-Fıkhu'l-ekber* (Ali ell-Kârî şerhiyle birlikte), Beyrut 1984, s. 304); ayrıca bk. Ali el-Kârî, ***Şerhu'l-fıkhi'l-ekber***, s. 202.

lik durumu her insanda aynı değildir ve kişiden kişiye farklılaşmaktadır. Kur'ân-ı Kerim'de imanda bir artma ve eksilmeden söz etmektedir: "Müminler o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, kendilerine Allah'ın âyetleri okunduğu zaman da bu onların imanlarını artırır."[16]

İmanda tasdik yönüyle artma ve eksilmeyi kabul etmeyen âlimler, bu ve benzeri âyetleri imanın kuvvetlilik veya zayıflık gibi derecelendirme kabul edebileceği şeklinde yorumlamışlardır.[17] Dolayısıyla imanın artacağı yönündeki âyetler, imanın kalpteki meyvesi, bereketi ve feyzi açısından bir artış olarak değerlendirilmiştir. Eğer imanda bir artma veya azalmadan söz edeceksek, bu artış sayısal anlamda bir artış değil, güçlülük, kuvvetlilik, feyiz, bereket ve teslimiyet açısından bir artış olarak görülmeli; azalma ise bütün bunların eksikliği olarak düşünülmelidir.

VI. TEKFİR MESELESİ

Arapça, "örtmek ve gizlemek" anlamına gelen **küfr** kökünden türemiş **tekfir** terimi, "Birini küfürle itham etmek, mümin diye bilinen birine kâfir hükmü vermek." anlamına gelmektedir.[18] İslâm düşünce tarihinde tekfir meselesi daha çok sahâbe devri sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. Hz. Osman'ın öldürülmesi sonrasında meydana gelen olaylar, Hz. Ali ile Muâviye arasındaki savaşta, Hz. Ali'nin saflarında bulunan ve daha sonra ondan ayrılıp Hâricîler diye teşekkül edecek grup mensupları, Hz.

16 el-Enfâl 8/2; benzer nitelikteki diğer âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/173; en-Nisâ 4/46; et-Tevbe 9/124; el-Ahzâb 33/22.

17 Ali el-Kârî, *Şerhu'l-fıkhi'l-ekber,* Beyrut 1984, s. 126-127.

18 Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s. 309,

Ali ve Muâviye başta olmak üzere onların yanlarında yer alan sahâbeleri de tekfir etmişlerdir.[19]

Daha sonra teşekkül edecek olan Şîa içinde de siyasî konulardaki tutumları sebebiyle sahâbeyi tekfir etme anlayışlarına rastlanmaktadır. Başlangıçta Sıffîn Savaşı zemininde siyasî bir tavır olarak ortaya çıkan tekfir, sonrasında Hâricîler'in diğer konulardaki bakış açılarına da yansımış, özellikle iman, amel ve büyük günah anlayışlarının ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür. Farz, nâfile her türlü ameli imanın aslına dahil ederek, bunları terkeden herkesi büyük günah işlemiş gibi kabul edip tekfir etmişlerdir.[20] Bunun da ötesinde ortaya çıkan pek çok mezhep ve grup, hemen hemen her konuda muhaliflerini tekfir etmişlerdir.

Görüldüğü gibi tekfir meselesinin tarihi sahâbe dönemi sonrasına kadar gitmektedir. Konuyu güncel kılan ise, günümüz İslâm dünyasında da bir düşüncenin, ideolojinin ya da anlayışın, kendi dışındaki anlayışları kolaylıkla tekfir parantezine alabilmesidir. İslâm dini, düşünmeye, araştırmaya önem vermiş, ilmi ve ilmin peşinden koşmayı övmüştür. Böylesine hür bir düşünce atmosferinde farklı anlayışların, bakış açılarının ve hatta din anlayışlarının olabilmesi gayet doğaldır. Tarihten günümüze pek çok mezhep ve fırka ortaya çıkmış, pek çok farklı anlayışlar var olmuştur. Hiç kuşkusuz ki günümüzde de pek çok yorum ve farklı anlayışlar söz konusudur ve gelecekte de var olacaktır.

İslâm'ın genel ilke ve prensiplerini dar ya da sığ bir bakış açısıyla ele alarak, kendi anlayış ve bakış açılarını mutlaklaştıran, tek doğru ve dolayısıyla kurtuluşa erecek

19 Yavuz, Yusuf Şevki, "**Tekfir**", *DİA*, İstanbul 2011, 40/351.

20 Nesefî, *el-İ'timâd,* vr. 84a-84b.

tek anlayış olarak gören, bunun dışındaki anlayışları ise incelemeden ve araştırmadan tekfir silâhıyla reddeden yaklaşımlar her zaman var olabilmekle birlikte dinî değildir. Çünkü din, küfür ve küfrün sınırlarını açık ve net olarak belirlemiştir.

Dinin asılları ve farzlarını küçüksemek ve reddetmek açık küfür olarak görülmüştür. Dinin asıllarını ilgilendirmeyen salt yoruma ve içtihada dayalı farklılıkları ötekileştirme, reddetme ve tekfir etme, dinîn ruhuna uygun değildir; tersine onun oldukça sığ ve yanlış anlaşılmasıdır. Ayrıca her türlü farklı anlayışı ve yorumu reddetmek, dinî düşüncenin gelişmesi önünde de ciddi bir engel oluşturacaktır.

Ehl-i sünnet âlimleri ehl-i kıbleden birinin tekfir edilemeyeceğini ilke olarak benimseyerek muhaliflerini yalnızca hataya nispet etmiş ve tekfirden uzak durmuşlardır.[21] Ebû Hanîfe'nin, "Ehl-i kıbleden olan müslümanı küfre nispet etmeyiz."[22] görüşünü benimseyen Ehl-i sünnet, iman, amel ve büyük günah meselelerini ele alırken bu çizgide hareket etmiş ve bu konudaki farklı yaklaşımları küfre nispet etmemişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri tarafından kaleme alınan kelâm ve mezhepler tarihi kaynaklarında muhaliflere yöneltilen küfür ithamları, Ehl-i sünnet'in asıl görüşünü yansıtmamaktadır. Bu kaynaklarda tekfirin kullanışı, akademik ve metodolojiktir; mu-

21 Ebü'l-İzz, Ali b. Muhammed, ***Şerhu Akîdetü't-Tahâviyye***, Dârü'l-fikr, Beyrut 1988, s. 240.

22 Ebû Hanîfe "Fıkhü'l-ekber"in ne olduğu sorusuna "Ehl-i kıbleden olan birini herhangi bir günahı sebebiyle tekfir etmemen, kimseyi imandan uzaklaştırmaman..." şeklinde cevap vermiştir (bk. İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe, *el-Fıkhü'l-ebsat*, nşr. Musatfa Öz [İmâm-ı Âzam'ın Beş Eseri], Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, s. 44).

hatabı baskı altında tutmaya yöneliktir. Bu sebeple de dinî bir gerçeklik olarak ciddiye alınmamalıdır.

Günümüz dünyasında bazı ülkelerde ortaya çıkan tekfir hareketleri büyük ölçüde siyasî olup bir reaksiyon durumunu yansıtmaktadır. Muhatabını tanımak, düşüncesinin dayanaklarını inceleyip araştırmak yerine küfre nispet ederek reddetmek, en azından cehaletin bir ürünüdür. İslâm'ın temel esaslarını özgür iradeleriyle reddettikleri bilinmeyen insanları, onların tutum ve davranışlarından hareketle, zannî delillerle tekfir etmek, inancımız açısından da son derece risklidir.

"Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapınız. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimet) göz dikerek, 'Sen mümin değilsin.' demeyiniz. Allah katında pek çok ganimetler vardır."[23] âyeti açık bir biçimde, insanların açık beyanına dayanmayan ve sırf durumdan vazife çıkararak insanları tekfir etmenin yanlışlığını vurgulamaktadır.

Ayrıca Peygamber Efendimizin bir hadisinde, müslüman kardeşine kâfir diyen kimsenin sözü isabetli ise muhataba gideceği, değilse dönüp dolaşıp kendisine geri döneceği[24] beyanı, tekfir konusunda son derece titiz davranılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bilmeden, araştırmadan ve durumdan vazife çıkararak birini küfürle itham etmenin kendi inancımız açısından da risk oluşturacağı ve bu küfrün dönüp dolaşıp bize dönebileceği ifade edilmektedir.

23 en-Nisâ 4/94.

24 bk. Buhârî, "Edeb", 73.

VII. İNTERNET VE İNANCIMIZ ÜZERİNE ETKİLERİ

Bilim ve teknolojideki hızlı gelişimin bizlere sunduğu nimetlerden biri olan internetin, hiç kuşkusuz en önemli yararlarından biri bilgiye ulaşımın önündeki sınırları kaldırması olmuştur. Bilgi paylaşımı ve iletişimin önündeki sınırların aralanmasıyla birlikte bilgiye ulaşım son derece kolay ve ucuz hale gelmiştir. Gelinen noktada internet, pek çoğumuzun herhangi bir konuyu araştırmak istediğimizde, ilk aklımıza gelen kaynaklardan biridir. Okullarımızdaki çoğu öğrenci ödevlerinin bile, sağlam kaynaklardan araştırılmak yerine, internetten alınma kes-yapıştır bilgi parçacıklarından oluştuğu bilinmektedir.

Bilginin sınırsız bir ortamda ve kontrolsüz biçimde sunumu görünüşte sempatik görünse de, aynı zamanda korkunç bir bilgi kirliliğini de beraberinde getirmektedir. Başka bir ifadeyle internet, insanımızı tam anlamıyla bir bilgi bombardımanına tâbi tutmakta ve yanlıştan doğruyu ayırma noktasında çoğu kere biçare bırakarak ciddi bir zihin bulanıklığına yol açmaktadır. İnternet dünyasındaki bu bilgi kirliliğinden hiç kuşkusuz dinî inançlarımız da nasibini almıştır.

Günümüz inanç problemleri bağlamında değişik kesimler tarafından önümüze konulan soruların pek çoğunun internet menşeli olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Değişik forum, blog ya da sosyal medya üzerinden ateist aforizmalar şeklinde paylaşılan bu türden sorularla, toplumun değişik kesimlerinde sürekli yüzleşmek zorunda kalıyoruz.

Bugün artık internette dinî bilgiler, organizasyonlar, kitaplar, makaleler, blog ve forum yazılarından tutun da,

dinî nitelikli film, müzik, sohbet odalarına kadar çok çeşitlilikte bir içerikle karşı karşıyayız. Artık bildiğimiz ve kütüphanelerden âşina olduğumuz pek çok kitabın PDF olarak internet sürümüne ulaşabilmek mümkündür. İnternetle birlikte dinî bilgi de sınırsız kitlelere ulaşma imkânı buldu.

Bunun da ötesinde artık internet üzerinde düzenlenen dinî törenleri izleyebiliyor, fitre ve zekâtınızı verebiliyor ve kurban bağışında bulunabiliyorsunuz.[25] Bilgi paylaşımı noktasında, e-posta, sesli ve görüntülü konferans imkânları, multimedya sunum programları yanında, pek çok bilginin de elektronik veri tabanları halinde sunulması, eğitim öğretimin şeklini de değiştirmiş ve yepyeni bir medya kültürü ortaya çıkartmıştır.

İnternetin günlük hayatımızda olduğu gibi dinî hayatımız ve araştırmalarımız için de hatta dinî tebliğ ve irşat görevi açısından da önemi tartışılamaz. Ancak dinî bilginin internet ortamında paylaşımı önemli olmakla birlikte aynı zamanda manipülasyona/yönlendirmeye açık oluşunu da akıldan uzak tutmamak gerekir. Çoğu kere paylaşılan bilgiler site kurucusunun ya da bilgiyi paylaşan şahısların konuyla ilgili kişisel düşüncelerinden ibaret kalmakta, sıradan bir internet kullanıcısının İslâm'ın temel kaynakları açısından bu bilgiyi test etme imkânı bulunmamaktadır.

İnternetin ve internet merkezli sosyal medyanın (twitter, facebook vb.) artık ülkemizde son derece yaygın olarak kullanıldığı bilindiğine göre, din hizmetleri açısından

25 Burada internetin dinî veya inancımızı ilgilendiren boyutu üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında pek çok kötü alışkanlığın yaygınlaştırılmasında internetin payı büyüktür. İnternet, şans oyunlarından kumara kadar pek çok kötü alışkanlığa da kapı aralamaktadır.

bu alana daha fazla önem verilmesinin zamanı çoktan gelmiştir. İslâm ile ilgili temel kaynaklara dayalı doğru bilginin aktarılacağı internet siteleri yanında, karşılıklı etkileşimin olabileceği forum sayfaları, bloglar oluşturulması ve bunlara ait içeriğin sosyal medya üzerinden paylaşılması son derece önemlidir.

Bu konuda din hizmetlerinin yürütülmesinden doğrudan sorumlu olan Diyanet İşleri Başkanlığı kadar, yüksek düzeyde din eğitimi veren İlâhiyat fakültelerinde görev yapan akademisyenlere de önemli görevler düşmektedir. Doğru dinî bilginin internet kullanıcısına sunulması yanında, her birine bir akademisyenin editörlük ya da moderatörlük yapabileceği internet siteleri oluşturulması, insanımızın gündelik hayatında din ve inançla ilgili karşılaşabileceği sorunlara ve özgür bir ortamda yöneltebilecekleri sorulara doğru, gerçekçi ve mâkul cevaplar aranması zorunludur. Hatta her bir akademisyen kendine ait bir forum ya da blog oluşturmalı, orada kendi ihtisas alanıyla ilgili insanımızın karşılaşabileceği meselelere ilişkin görüşlerini sade ve basit bir üslûpla paylaşmalı, gelen kullanıcı sorularına cevap verebilmelidir. Bu, interneti yaygın olarak kullanan gençlerin doğru bilgiye ulaşmasını sağlayacak, hem de karşılaştığı inanç problemlerine mâkul ve tatmin edici cevaplar bularak oluşabilecek muhtemel kafa karışıklığının önüne geçilecektir.

VIII. FARKLI İNANÇ VE MEZHEPLERLE YÜZLEŞME YA DA BİR ARADA YAŞAMA

İslâm kelimesi sözlük anlamı itibariyle “barış, sulh, selâmet” anlamlarına gelmektedir ve İslâm dininin önemli veçhesi, insanları bütünleştirici, uzlaştırıcı ve barışı ve kardeşliği telkin eden yönüdür. Bu sebeple de hem

iç huzurumuz hem de toplum dayanışmasının önemli bir sebebidir. İnsanların huzur ve mutluluğu için yaşadıkları toplumun bütün bireyleriyle karşılıklı sevgi ve saygı içinde yaşaması ve bu birlikteliğini sürdürebilmesi önemlidir. Bunun yolu ise, insanımızın hem yaşadığı toplumdaki farklı mezhep ve din anlayışlarını bilip tanıması, onlarla birlikte yaşamayı öğrenmesi hem de farklı din mensuplarıyla kavga etmeden anlaşıp konuşabileceği bir zeminde buluşabilmesinden geçmektedir.

Müslümanlar olarak bizler yüce bir yaratıcıya inanırız. O'nun hatırına, yarattığı her şeye saygı duyarız; yaratılanı yaratandan dolayı hoş görürüz. Dolayısıyla müslüman inançlı, inancına ve kendisine özgüveni olan, içinde yaşadığı çevreyle barışık ve diğer mezhep ve inanç sahiplerine karşı da hoşgörülü olmalıdır. Başka mezhebi, anlayışı ya da inancı hoş görmek, onu doğru kabul etmek veya benimsemek anlamına gelmemektedir.

Bir inanca saygı göstermek ve anlamak, farklı inanç mensuplarıyla bir arada yaşamak başka; o inançların doğru veya yanlış oluşları başka şeydir. Bu sebeple barışçıl bir söylem geliştirebilmek, ötekini ve içinde yaşadığımız evreni kuşatıcı, şeffaf ve engin düşünceye sahip bir müslüman olabilmek önemlidir.

Bağnaz, tutucu, sorgulamayan ve araştırmayan, sığ düşünceli ve içinde yaşadığı toplumdaki diğer bireyleri yok sayan bir anlayış, hem dinimizin özüne uygun düşen tavırlar değildir hem de bir müslümanın karakterine yakışmaz. Diğer mezhep ve inanç sahipleriyle konuşmak, anlamaya çalışmak ve insan oluşları yönüyle yüceltmek yerine, kınayıcı, aşağılayıcı, küçültücü ve dışlayıcı bir söylem geliştirmek, hiç şüphesiz toplum huzurumuza, birlik ve beraberliğimize hizmet etmeyecektir.

Aynı birlik ve bütünlük anlayışının, İslâm dini bünyesinden doğup gelişmiş farklı anlayış ve mezhepler arasında da tesis edilmesi gerekir. Esasta İslâm'ın temel ilkelerini benimsemiş olmakla birlikte, bu ilkelerin anlaşılmasına yönelik farklılaşmaların sonucu olan mezhepleri, din anlayışlarını (itikadî anlamda Sünnilik, Şiîlik ya da ülkemizde Alevîlik) ötekileştirmek, dışlamak ya da yok saymak yerine, bir realite olarak kabul etmek ve anlamaya çalışmak ve sonra da bir bütün olarak bir arada kardeşçe yaşamanın yolunu bulmak önemlidir.

Her mezhebin veya din anlayışının, İslâm'ın temel ilkelerini açıklamaya çalışırken ortaya koyduğu yorum, ürettiği anlam ve ispatlar, bazan öteki anlayışların (mezhep görüşleri) yetersiz ya da yanlış olduğu sonucuna götürülebilir. Bu hem son derece normaldir hem de düşünce özgürlüğü bakımından saygı duymak da gerekir. Her insan diğer mezhep ve anlayışların farkında olmakla birlikte, kendi ulaştığı sonucun veya ait olduğu mezhebin daha doğru olduğu düşüncesine sahip olabilir.

Farklı anlayışlara ve düşüncelere sahiplik anlamında tefekkürî bir çeşitlilik zenginliktir. Bu noktada riskli, toplumsal beraberliğimize hizmet etmeyen şey, bu düşünce farklılığının, öteki anlayış ve mezheplere göre dillendirilmesi ve onların yanlışlığı üzerinden temellendirilmesidir. Bu yaklaşım, onları tanımak ve anlamak yerine, dışlanışına yol açabilmektedir.[26] Bu durum ise çoğu kere karşılıklı ön yargıyı beslemektedir. Elbette ki olması gereken insanların kendi doğrularını ve düşüncelerini

26 Hep ötekinden hareketle ve dışlayarak kendini tanımlama, ister istemez iyi ve kötü kategorilerinin arasında tercih yapmak zorunda kalınca, iyiyi kendine alabilmek için, **ötekini** kötü olarak konumlandırma durumunda kalmaktadır (bk. M. Ali Kılıçbay, "**Negatif Kimlik ya da Ötekinin Zıddı olarak Ben**", *Karizma*, 3 [2000], s. 78).

terketmesi değildir. Aksine inancının kendine sağladığı imkânlardan hareketle, ötekini anlaması, kucaklaması, bütüne yönelmesi ve hep birlikte bütünü duyup hissetmesi; kendi statüsünü diğer düşünce ve inançları dışlayarak oluşturmamasıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNTİHAR OLAYLARI VE DİNÎ İNANCIMIZ

İntihar kelimesinin Tanzimat'la birlikte Türkçe'ye girdiği ve Batı dillerindeki **suicide** kelimesinin karşılığı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Arapça'daki "kurban kesme" anlamına gelen **nahr**dan türemiş olup, "bir insanın kendini katletmesi ve öldürmesi" anlamına gelmektedir.[1] Dolayısıyla farklı isimlerle adlandırılsa da intihar, insanın bilerek ve kasıtlı olarak kendi hayatına son vermesi olarak tanımlanabilir. Hem dünya genelinde hem de ülkemizde yıllara göre intihar eden birey sayısı giderek artış göstermektedir. Bu sebeple de bugün intihar, sosyologların ve psikologların ilgilendiği en önemli meselelerden biridir.

Dünya sağlık örgütü verilerine göre her yıl dünya genelinde yaklaşık bir milyon kişi intihar etmektedir. Bunu saniye olarak ifade etmek gerekirse, her 40 saniyede bir kişi intihar etmektedir ve bu oranın 2020'li yıllarda

1 Kaya, Bülent, *Neden İntihar Ediyorlar*? İstanbul 1999, s. 12.

yıllık baz da 1.5 milyona ulaşması beklenmektedir. Ülkemizde intihar oranı, diğer bazı dünya ülkelerine göre yüksek olmasa da, yıllara göre artan oranda bir seyir izlemektedir. TUİK'in Mayıs 2014 tarihinde güncellenen intihar istatistik rakamlarına göre 2013 yılında Türkiye'de ölümle sonuçlanan intihar sayısı 3189 olarak verilmiş ve kaba artış hızı ise 4.19 olarak tespit edilmiştir.2 Bu, bir başka ifade ile her yüz kişiden dördünün intihar ettiği anlamına gelmektedir. Diğer ülkelere nispetle, ülkemizde intihar oranları önemsiz gibi görünse de, son yıllarda giderek artan bir ivme takip etmesi, meselenin ciddiye alınması gerektiğini göstermektedir.3 Çünkü intihar, hem dünya ülkeleri hem de ülkemiz için özellikle genç nüfus açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir.

İçinde yaşadığımız asır, iletişim ve teknolojideki baş döndürücü gelişme ve maddî imkânlarıyla insana büyük imkânlar sunsa da, bu gelişimi kimlik, kişilik ve karakter gelişimi anlamında paralel bir mânevî gelişimin takip edememesinin oluşturduğu boşluk, çağ insanını krizlerle ve depresyonlarla daha fazla yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Bu durum, intihar vakalarının gelişmiş olarak nitelenen ülkelerde yoğun biçimde yaşanmasının altında yatan sebeplerin başında gelmektedir.

Biz burada intihar olgusunu genel olarak tartışmak yerine, intiharın önlenmesi ve azaltılmasında inancımızın katkısı üzerinde duracağız. Dinî inancımız, getirdiği temel felsefe, bireye kazandırdığı engin bakış açısı, anlamsızlık sorununa verdiği cevap ve ibadet ve uygulamalarıyla kişilik gelişimine doğrudan katkısıyla, insanımızın

2 http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16049

3 Cirhinlioğlu, Fatmagül-Ok, Üzeyir, "İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bil. Ens.Dergisi, Cilt: 34,Sayı:1, (Mayıs 2010), s.1

içine düştüğü bunalımın aşılmasında inkâr edilemez bir yere sahiptir. İslâm ülkelerinde ya da dinî inancını daha yoğun biçimde yaşayan bireylerde intihara daha seyrek rastlanması da bu tezimizi doğrulamaktadır.

I. İNTİHAR VE SEBEPLERİ

Günümüz toplumlarının önemli meselelerinden biri olan intiharı, tek bir sebebe dayalı olarak açıklamak, oldukça zordur. Çünkü herkesin dört elle sarıldığı ve hayatta kalmak için mücadele verdiği bir dünyada, hayata son vermek kolay anlaşılır bir şey değildir. İntihar vakaları incelendiğinde intiharın, başarısızlık, tatminsizlik, beklentilerin karşılanamaması gibi sebeplere dayalı olarak ortaya çıkabildiği gibi, yalnızlık, terkedilmişlik, aile içi veya aile dışı bireylerle yaşanan sorunlar ve duygusal bozuklukların da insanları bunalıma ittiği ve bazı durumlarda da intihara götürdüğü görülmektedir.

Aslında insanları intihara sürükleyen sebeplerin başında depresyon/bunalım gelmektedir. Çünkü sosyal tecritten, ailelerde yaşanan boşanma durumlarının oluşturduğu travmaların yol açtığı yalnızlık ve itilmişlik durumuna kadar pek çok vaka, insanları bunalıma götüren süreç içinde yer almaktadır. Alkol ve uyuşturucunun oluşturduğu yalnızlık duygusu, aile içi ayrılıkların körüklediği ilgisizlik, evlilik sorunları, anne baba ile yaşanan sorunlar ve sevdiği biri tarafından terkedilme gibi durumlar, insanı boşluğa ve bunalıma götüren sebepler arasında ön sırada yer alır.[4]

Bireyin yaşadığı olaylar karşısında içine düştüğü yalnızlık, fiziksel bir yalnızlık değildir. Çoğu kere insanlarla

4 Altıntop, Halil, *Dindarlık-İntihar İlişkisi* (basılmamış yüksek lisans tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2005, s. 14, 17.

birlikteyken de kendini yalnız hissedebilir. Buradaki yalnızlık, bireyin diğer insanlar ve toplumla kurduğu iletişimin beklentilerini karşılayamamasından kaynaklanan bir yalnızlıktır. Bu yalnızlık durumunun süreklilik kazanması ise insanda üzüntü, durgunluk, duygu çöküntüsü ve bunalımı körüklemektedir. Bu bunalım hali insanın geleceğe dönük beklentilerini sıfırlamakta ve derin bir ümitsizliğe yol açmaktadır. Bu durumdaki bir bireyde artık duygusal akıl yürütme, olayları abartma, aşırı genelleme ya da her şeyi kötü tarafından görme özellikleri öne çıkmakta ve hayat giderek onun için anlamını yitirmektedir.

Hayatta karşılaştığı zorluklara karşı direnme gücü kalmamakta ve karşılaştığı kötü olaylar karşısında nasıl tavır alacağını bilememektedir. Dolayısıyla hayatın zorluklarına karşı direnme yerine pes etmekte, hayatta kalmak için çabalamak yerine de hayattan vazgeçmeyi tercih etmektedir. Çünkü hayatta karşılaştığı bedensel hastalıklar, zorluklar, yalnızlık, baskılar gibi meşakkatler karşısında kendini güçsüz hisseden birey, ölümü bir kaçış ve kurtuluş olarak düşünebilmektedir. Tabii ki birtakım fiziksel ve psikiyatrik duygu-durum bozukluklarından kaynaklanan intiharları bunun dışında tutmak gerekmektedir.

İntihar düşüncesinin yaygınlık kazanmasında sorumluluğu olan kesimlerden biri de medyadır. Özellikle intiharla ilgili haberlerin detaylandırılarak kamuoyuna yansıtılması, bir bakıma intihar için doğal reklam işlevi görmekte ve hayatında herhangi bir sıkıntı yaşayan insanlar, intihara yönelerek bu eylemleriyle medya üzerinden mesaj verme amacı taşımaktadırlar. Son yıllarda intihar mekânı olarak Boğaz Köprüsü'nün niçin tercih

edildiğinin sebepleri üzerinde bir defa daha düşünmek gerekir.[5]

İnsanlar, içinde bulunduğu sıkıntıları aşmak için alternatif çözümler üretmek yerine, medya tarafından farkına varmadan oluşturulan model intiharlardan birine yönelmekte, bununla içine düştüğü sıkıntılı durumu aşabileceğini düşünmektedir. Özellikle gazete ve televizyonlara yansıyan ünlülere ait intihar öykülerinin genç nesil üzerinde özendirici etkisini de gözden uzak tutmamak gerekir.

Diğer taraftan televizyon dizilerinde sevilen karakterlerin intihara yönelmesi, intiharı sıradanlaştırmakta, romantize etmekte ve insanımızı olumsuz etkilemektedir. Bu noktada medyamız sorumlu davranmalı, bu türden intihar vakaları medya üzerinden verilmemeli ve istenmeden bir örnek model oluşturmaktan uzak durulmalıdır.

II. İNTİHAR-DEPRESYON İLİŞKİSİ

Yapılan araştırmalar, intiharın depresyonla yakın ilişkisi olduğunu ortaya koymaktadır.[6] Her depresyon durumunun intihara yol açtığını ileri sürmek biraz aşırı bir genelleme gibi görülebilse de, intihar vakalarının çoğunda depresif belirtilere rastlandığını söylemek mümkün görünmektedir.[7]

5 bk. Kaya, *Neden İntihar Ediyorlar?,* s. 59-61.

6 Dilbaz, Nesrin - Seber, Gülten, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi*, 1(3), s. 137.

7 Aydın, Özlem Güler, *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü* (basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011, s. 59.

Yukarıda da belirtildiği gibi depresyon insanda ümitsizlik ve çöküntüye yol açabildiğinden, çoğu kere intihara götürebilmekte ve intiharın en etkili sebeplerinden biri olmaktadır. Depresif duygular insanda hayata dair anlam ve gayenin kaybına yol açmaktadır. Çünkü bir bakıma depresyon, insan hayatının, kendi iç dünyasıyla, sosyal çevresiyle ve yaratıcısı ile uyumunun bozulmasıdır.

Daha sonraki başlıkta dile getirileceği üzere dinî inancımız, insanın iç dünyasıyla, evrenle ve Allah ile ilişkisinin yeniden tesis edilmesinde, ümitsizlik duygusunun giderilmesi ve moral motivasyonunun yükseltilmesinde ve hayatın yeniden anlamlandırılmasında son derece etkili bir rol oynamaktadır. Çünkü insan, hem başlangıçta varoluşu hem de ölümden sonraki hayatına ilişkin en tatmin edici cevaplara ancak dinî inançları sayesinde ulaşabilmektedir. Bu ise ölümden sonraki yok oluş endişesinin yol açtığı anlamsızlığı izâle etmektedir. Çünkü içinde yaşadığımız hayat, sebeplilik bağıyla öte dünyamızla ilişkilendirilerek, her şeye rağmen bir anlam ve gayeye kavuşmaktadır.

III. DEPRESYONU VE İNTİHARI ÖNLEMEDE DİNÎ İNANCIN ROLÜ

İslâm dinine göre hayat kutsaldır ve her aşaması anlam yüklüdür. Çünkü bir sonraki ebedî hayatın geçiş güzergâhıdır. Bu sebeple bir tek mâsum insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmeye ve bir hayatı kurtarmak da bütün insanlığı yaşatmaya denk tutulmuştur.[8]

8 bk. el-Mâide 5/32; ayrıca Kur'ân-ı Kerim, haksız yere cana kıymayı haram kılmış ve cezasının ise cehennem olduğunu belirtmiştir (e-Nisâ 4/93). Hz. Peygamber, insanın bilerek canına kıymasını büyük günahlardan sayarak intihar eden kişinin cenaze namazını kendisi kıldırmamıştır (bk. Müslim, "Cenâiz", 37.

Dinimize göre yaşama hakkı, insana ana rahmine düştüğünde verilmiş temel bir hak olup, hiçbir insanın, Allah'ın verdiği canı almaya hakkı yoktur. Onun içindir ki İslâm dinine göre intihar kesin bir şekilde yasaklanmış ve hangi şartta olursa olsun hiçbir şekilde izin verilmemiştir. Hayatı da ölümü de veren Allah'tır. İnsanın dünyaya gelişi kendi elinde olmadığı gibi, ölümü de kendi elinde olmamalıdır. Dünya yaşamında "hayat" bize verilmiş kutsal bir emanet olup, onu muhafaza etmek ve kulluk görevimizi yerine getirerek anlamlandırmak da temel gayemizdir.[9]

Bu sebeple, bilerek canına kıyan insan, küfre girmese de büyük günahlardan birini işlemiş olur.[10] Çünkü bilerek canına kıymak en basit anlamıyla Allah'ın bize verdiği emanete ihanet etmek anlamına gelir.[11] Ancak bazı du-

9 Hayata yatırım yapmak, becerilerimizi geliştirmek ve hayatımızı yeniden anlamlı kılmak, hayatın sürdürülebilir oluşunu ispatlama noktasında önemli bir adımdır (bu konuda kapsamlı bir çalışma için bk. Elli, Thomas E., *Yaşamayı Seçmek* (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma), çev. M. Umur Koçak, Ankara 2007).

10 Bu çerçevede, intihar eden birinin cenaze namazının kılınıp kılınmaması meselesi fakihler arasında ihtilâf konusu olmuştur. Hz. Peygamber'in intihar eden birinin cenaze namazını kıldırmadığından hareketle, Ebû Yûsuf cenaze namazının kılınamayacağını söylerken, Ebû Hanîfe ve diğer fakihler intihar edenin cenaze namazının kılınacağını söylemişlerdir. Zira Hz. Peygamber, kendisi kıldırmamakla beraber sahâbeyi intihar edenin cenaze namazını kılmaktan menetmemiştir (konuyla ilgili tartışma için bk. Hayati Hökelekli, "İntihar", *DİA*, XXII, 351-353).

11 Bu sebeple intihar hem Kur'ân-ı Kerim hem de hadislerde kesin bir dille yasaklanmıştır. Peygamberimiz, "Kim ki kendini bir demir parçasıyla öldürürse (intihar ederse) cehennemde o demir parçası elinde olup onu devamlı olarak karnına saplayıp duracaktır. Kim ki zehir içerek intihar ederse o kimse, cehennemde devamlı zehir içecektir. Kim ki kendini yüksek bir yerden atıp intihar ederse, cehennemde hep yükseklerden aşağılara atılacaktır." (Buhârî, "Tıbb", 56; Müslim, "Îmân", 175) hadisleriyle insanın kendi canına kıymasının nasıl büyük bir günah oluşuna işaret etmiştir.

rumlarda hastalık ve sıkıntıların körüklediği depresyonun insanda irade kaybına yol açabileceğini ve intiharın bunun sonucu meydana gelebileceğini akıldan uzak tutmamak gerekir.

İntihar, ümitsizliğin, çaresizliğin, acının ve ıstırabın dramatik bir sonucudur. Kendisinin imtihan için dünyaya gönderildiğine inanan ve inancının gereği olarak Allah'a güvenip dayanan insan ise, asla ümitsizliğe, karamsarlığa düşmez. Sıkıntılara göğüs germek, acıya ve kedere karşı sabır göstermek, şartlar ne olursa olsun Allah'a olan inanç ve güvenini yitirmemek, müslümanın temel karakteridir. Kur'ân-ı Kerim'de hayatta karşılaşılan sıkıntı ve problemlerin birer sınav aracı olduğu ve bunlara karşı sabır göstermenin iyi müslümanların vasfı olduğu bildirilmektedir.[12]

Dinî inançlarımızın insanı değiştirip dönüştüren güçlü bir etkisi vardır. Bireyin insana, topluma ve evrene bakış açısını değiştirerek, yaşadığı dünyayı daha anlamlı ve daha yaşanabilir hale getirir. Yapılan araştırmalar, dinî bağlılıkları güçlü insanların, dindar olmayan ya da zayıf derecede dinî inanç taşıyan insanlara göre daha düşük intihar riskine sahip olduklarını göstermektedir.[13]

Dünya sıkıntıları içinde boğuşan ya da tedavisi bugünün imkânlarıyla mümkün olmayan hastalıklara yakalanmış insanların içine düştükleri çaresizlik, tükenmişlik ve anlamsızlık, çevremizdeki pek çok insan tarafından zaman zaman dile getirilmektedir. İşte inancımız, insan derununu kaplayan, şeytanın da körüklediği olumsuz ve karanlık düşüncelerden insanı kurtararak hayata olumlu/pozitif bakmayı, dünya hayatında yaşanan sıkıntıla-

12 bk. el-Bakara 2/155-157; el-Hacc 22/35.

13 bk. Aydın, *a.g.e.*, s. 60-61.

rın varsa küçük büyük günahlarımızın kefâreti olduğu ve öteki dünyada daha iyi ve daha güzel bir hayatın bizi beklediği şeklindeki vurgusuyla yaşadığımız hayatı bütün zorluklarına rağmen anlamlandırır, anlamsızlık girdabından kurtarır. Dolayısıyla inançlı insan, başına gelecek her türlü belâ ve musibet içinde bile bir hikmet bulmayı başarır ve onu dünya hayatında sarsacak, yıkacak ve karamsarlığa itecek hiçbir olumsuzluk olamaz. Çünkü mümin, her nerede olursa olsun hazır bulunan ve ona yardım eden bir yaratıcıya inanmaktadır.

Görüldüğü gibi İslâmiyet, yalnızca insanın bilerek canına kıymasını yasaklamakla kalmamış, ibadetlerle ve aşıladığı ümitle insanın iradesini de eğiterek karakterini güçlendirmiş ve insana hayatın güçlüklerine karşı koyabilecek bir mücadele azmini aşılamıştır. Dinî inancın gerekleri arasında yer alan ibadetlerin insan psikoloji üzerindeki sakinleştirici ve huzura erdirici etkisi yanında, bizâtihi bu ibadetlerin bir kısmının cemaatle yapılmasının emredilmesi de, bireylerin sosyalleşmesine, yalnızlık duygusundan kurtulmasına, kendi iç dünyası ve toplumla bütünleşmesine katkı sağlamaktadır. Cuma ve bayram namazları, -durumu elverişli olanların gerçekleştirmesi gereken- umre ve hac ibadetleri ise bu bütünleşmenin ve sosyalleşmenin boyutlarını genişletmekte ve onu âdeta evrensel bir boyuta taşımaktadır.

Dinî inanç ve ibadetlerin bireye sağladığı bu sosyal destek, onu yalnızlık ve terkedilmişlik duygusundan korur ve depresyonun önlenmesinde önemli bir katkı sağlar. Çünkü dünya yaşamında başarısız olsa, bu O'nun Allah nezdindeki rütbesine engel olmamaktadır. Bu ise bireyin her zaman kendi özgüvenini koruması, hayatta daha mutlu olması anlamına gelmektedir.

İnsanlara yaşama sevinci veren ve karşılaştıkları sıkıntıların üstesinden gelme de etkili faktörlerden biri de kader inancıdır. İnsanın elinden geleni yaptıktan sonra, gücünün yetmediği alanın farkına varması ve çaresizlik durumunda yüce bir yaratıcıya sığınmasından daha huzur verici bir şey yoktur. Gücünün yetmediği ya da karşılaştığı haksızlığın üstesinden gelemediği durumlarda, bu haksızlığı arzedebileceği mutlak bir gücün ve bütün hesapların âdilâne görüleceği bir ebedî hayatın var olması, insanı bunalıma sokan elem ve sıkıntıları önemli ölçüde hafifletmektedir.

İnanan insanların karşısına, karşılaştığı her türlü zorluğa karşı mücadele eden peygamberler ve içine düştüğü musibet ve belâya karşı sabır ve tahammül gösteren Hz. Eyyûb gibi örnek modeller konularak, gerektiğinde sabır ve tahammülün de önemli meziyetler oluduğu gösterilmekte, iradeleri güçlendirilmekte ve hayatın her şeye rağmen yaşanmaya değer oluşu teyit edilmektedir.[14] Çünkü intihara götüren şey, karşılaşılan sıkıntıların yol açtığı depresyonun süreklilik kazanması ve üstesinden gelinememesidir. Burada önemli olan şey hayatta bir sıkıntıyla karşılaşmak değil aksine önemli olanın karşılaştığımız durumu nasıl gördüğümüz ve onunla başa çıkıp çıkamadığımızdır. İşte dinî inancımız olaylara bakış açımızı değiştirerek sıkıntılarımızla veya depresyonla başa çıkmamızı kolaylaştırmaktadır.

Dinî inancın sürekliliği için onun sâlih amellere bütünleştirilmesi şarttır. Bireylerde bu iki unsur sağlam ve güçlüyse, bireylerin kişisel ve sosyal mutluluğu da o kadar

14 Yüce kitabımız, bize, karşılaşılan zorluklara karşı sabretmeyi ve sabırla Allah’tan yardım dilemeyi tavsiye etmektedir. Çünkü Allah sabredenlerle beraber olacaktır (bk. el-Bakara 2/153). Bir başka âyette ise insanlara sabrı ve hakkı tavsiye etme, kurtuluşa erecek müminlerin meziyetleri arasında zikredilmektedir.

güçlüdür.[15] Ferdî ve içtimaî alanda huzurlu ve mutlu bireylerin dünyalarında intihar düşüncesine yer yoktur. Çünkü ibadetler dinî bir vazife oluşları yanında, insanları dinginliğe ve huzura eriştiren birer terapi işlevi görür. Dünyanın her çeşit sıkıntı ve meşakkatine bir an olsun sırt çevirmek, mutlak bir yaratıcıya sığınmak ve O'nunla baş başa kalmak insana huzur verir, hayatın sıkıntılarını unutturur.

Güçlü bir inanca sahip olan ve ibadetlerini yerine getiren bireyler, hayatta karşılaştıkları zorluklara karşı çok daha sabırlı ve tahammüllü olurlar. Kılınan beş vakit namaz, tutulan oruç ve zekât, sadaka gibi sosyal yardımlaşma vasıtalarıyla bireyler, hem maddî anlamda sıkıntı yaşayan insanların meşakkatlerini gidermelerine destek sağlamakta, hem de kendi iradelerini eğitip, geliştirip içinde yaşadıkları sosyal evrenle bütünleştirmektedirler.

Hızla değişen ve haksızlıklarla dolu bir dünyada, âdil ve değişmeyen mutlak bir varlığa inanmak, paha biçilmez bir değere sahiptir ve bu sebeple de din, insanların hayatında önemli bir istikrar unsurudur. Çünkü sürekli değişen dünyada değişmeyen bir unsurun var oluşu, hayata önemli bir temel sağlar.[16]

Ayrıca iman, en basit anlamıyla sevgidir. Önce Allah'a olan güçlü bir sevgi ve sonra da O'nun hatırına bütün mahlûkatını, diğer insanları ve içinde yaşadığı evreni sevme sanatıdır. Bütün insanlara ve kâinata sevgiyle bakan insan, hayatı da sever. Kendi hayatında bütün evreni topyekün hayatının bir parçası olarak görür. Kendi görevlerini yerine getirmek için çaba sarfeder; daha iyi ve daha güzel bir hayatı kazanmak için hayata dört elle

15 bk. Altıntop, s. 44.

16 Bu konuda kapsamlı bir değerlendirme için bk. Eucken, Rudolf, *Yaşamın Anlamı ve Değeri,* çev. Ahu Karasulu, İstanbul 2000.

sarılır, hayatını anlamlandırır. Dolayısıyla bir müminin hayatında anlamsızlığa asla yer olmamalıdır. Aksine hayatını daha iyi değerlendirmenin devamlı bir mücadelesi ve azmini taşır.

Mümin, hayatta karşılaştığı her türlü meşakkati bir imtihan vesilesi olarak görür ve sabırla onların üstesinden gelmek için mücadele eder. Allah'ı kendine yakın ve dost olarak gördüğü için O'nun yarattığı bütün kâinatı da kendine dost olarak görür. Evren içinde kendini yapayalnız hissetmek yerine bütün kâinatla kozmik bir dayanışma içine girer.

Dinimiz, bütün inananları tek bir vücut olarak görür. Her bir birey de o bütünün bir parçasıdır. İnsanın yalnızlık duygusundan ve bunalımdan kurtulmasındansosyal bütünleşme son derece önemlidir. Sevginin, mutluluğun, sevincin ve üzüntünün paylaşıldığı ve üstesinden gelmek için topyekün mücadele edildiği toplumlarda intihar riski daha düşüktür. İnsanın sevincini ya da sıkıntısını paylaşabileceği bir sosyal çevresinin olması, onu yalnızlıktan kurtarır.

İslâm dini zekât, fitre ve sadaka gibi toplum bireylerinin maddî dayanışmalarını sağlayacak ve onları sıkıntıdan kurtaracak kurumlar ihdas ettiği gibi, aynı zamanda dost, akraba ve hasta ziyaretleri ve eğer bunlar da olmuyorsa, en azından selâmlaşma ve güler yüzlü bir tebessümle insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını ve bütünleşmelerini ister. Yüce kitabımız bütün inananları kardeş ilân etmiş,[17] hayırda, iyilikte ve güzellikte yardımlaşmalarını istemiş[18] ve birbirlerine sabrı tavsiye etmelerini emretmiştir.

17 bk. el-Hucurât 49/10.

18 bk. el-Mâide 5/2.

IV. İNTİHAR EDEN ECELİYLE Mİ ÖLMÜŞTÜR?

Sözlükte "belirlenmiş zaman, borcun ödenme vakti, muayyen bir müddetin sonu, ölüm zamanı"[19] anlamına gelen **ecel**, "fert ve toplum için belirlenmiş hayat süresi ve daha çok bu sürenin sonu (ölüm)" olarak tanımlanmıştır. Yüce kitabımız Allah'ın insanı çamurdan yarattığını ve sonra da her insan için belirli bir ecel tayin ettiğini dile getirmiş[20] ve bu ecel geldiğinde ileri ve geri almanın söz konusu olamayacağını ifade etmiştir.[21]

Ehl-i sünnet âlimlerine göre ecel önceden tayin ve tespit edilmiştir. Her insana bir hayat süresi ve bir ömür verilmiştir. Bu dünya bir imtihan ve sınanma yurdu olduğuna göre, böyle bir sürenin tayini gereklidir. Âyetlerde de ifade edildiği üzere belirlenen bu nihaî ömür müddetinin değişmeyeceği, öne veya arkaya alınamayacağı kesindir.[22]

Bu durumda "İntihar eden biri, eceliyle mi ölmüştür? İntihar edip hayatını sonlandırdığına göre ecelini öne almış olmuyor mu?" şeklindeki sorular akla gelebilmektedir. Hatta bunları takip eden, "İntihar etmeseydi yaşar mıydı?" sorusunu yöneltebilmek de mümkündür. Ehl-i sünnet âlimlerine göre ölen her kişi eceliyle ölmüştür. Ölüm şeklinin intihar veya tabii ölüm olması bunu değiştirmez. Allah'ın her insan için takdir ettiği bir tek ecel vardır, o da ölümle birlikte gerçekleşmiştir. Bu durum intihar eden kişi için de geçerlidir. Eğer intihar girişimi sonucu ölüm gerçekleşmişse, bu o kişinin ecelidir.

19 İbn Manzûr, *a.g.e.*, XI/11.
20 bk. el-En'âm 6/2.
21 bk. el-A'râf 7/34.
22 Karadeniz, Osman, *Ecel Üzerine*, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1992, s. 50.

İnsanın yaşayacağı hayat müddetinin ne olduğunu bilemediğimiz için, intihar eden kişinin ecelinin öne alındığını veya kendi ecelini kendi tayin ettiğini söyleyemeyiz. Dünya hayatında ölüm hadiselerinin tamamı -kaza, düşme, boğulma, öldürülme vb.- bir sebebe bağlı olarak gerçekleşir. Sebeplerin farklılaşması, ecel vaktini değiştirmez. Kişi her ne şekilde ölürse ölsün, takdir edilen vakitte eceliyle ölmüştür.[23] "İntihar eden kişi, intihar etmeseydi yaşar mıydı" sorusunun kesin cevabı Allah'ın ilmine bağlıdır. Biz insanlar olarak "ecel müddeti"nin tamamını bilemediğimiz için sınırlı bilgimizle yaşayıp yaşayamayacağını bilemeyiz.

V. ACI VE ISTIRAP ÇEKEN İNSAN İNTİHAR EDEBİLİR Mİ?

İntihar, gerekçesi ne olursa olsun, dinimizce yasaklanmış olup, bırakın bir insanın intihar etmesi, ölümü istemesi bile hoş karşılanmamıştır. Çünkü dinimize göre hayatı veren de, sona erdirecek olan da Allah'tır. Allah, "Kendinizi öldürmeyiniz." emrinden sonra, bilerek haddi aşmanın ve hayatına son vermenin cezasını cehennem olarak belirler.[24] Bu âyet her ne kadar genel anlamda adam öldürmeyle ilgili olsa da, insanın kendi hayatını sonlandırmasıyla ilgili de mesaj içerdiği açıktır.

İnsan hayatında iyilik, güzellik, bolluk olduğu gibi; sıkıntı, darlık ve meşakkat de mevcuttur; hayat yeknesak değildir. Bir anlamda iyinin, güzelin kıymeti ve değerinin takdir edilebilmesi için, zıtlarının da var olması zorunludur. İnsan, mutluluğun, neşenin hazzını yaşadığı gibi, sıkıntılar, meşakkatler ve darlıklar karşısında da tahammül etmek ve sabırla mücadele etmekle mükelleftir.

23 Nesefî, ***İ'timâd***, vr. 62a.

24 en-Nisâ 4/29-30.

Bu sebeple yaşadığı sıkıntılar karşısında hayattan vazgeçmek yerine, onunla mücadele edebilmenin yollarını aramalıdır. Çünkü insan hayatı gaye ve anlam yüklüdür; ebedî bir hayatı kazanmanın vesilesidir.

Çoğu kere insan, sınırsız arzu ve isteklerine bir sınır koyamamakta, bütün arzu istek ve hedeflerinin birer birer tükendiğini gördükçe de hayatı anlamsız görebilmektedir. Sabır, tahammül, şükür ve kanaat terimleri insanın bu çıkmazı karşısında anahtar rol oynar. İnsanın içinde bulunduğu durumu anlaması, şükredebilmesi ve sıkıntılara da sabırla tahammül edilebilmesi insan için huzur vericidir. Çünkü sınırlı bir insanın, sınırsız arzu ve isteklerini karşılayabilmesi ve tatmin edebilmesi mümkün görünmüyor. Onun için, her türlü isteğin tam ve kâmil anlamda karşılık bulacağı ebedî bir hayat söz konusudur.

Ayrıca dinimize göre insan, hayatta karşılaştığı sıkıntıları birer imtihan olarak görebilmeli ve sabırla karşı durabilmelidir. Çünkü belâ ve musibetlere karşı sabırla karşı koyabilmenin de bir değeri ve karşılığı bulunmaktadır.

Bu durumda, hastalık ya da sıkıntılara mâruz kalan birinin intihar etmesi câiz değildir. İnsan, düşman saldırısına ve ezasına mâruz kalacağını bilse bile, kendini öldürmek yerine sıkıntıya karşı tahammül etmesi ve sabırla mücadele etmesi gerekir. Çünkü bilerek hayatına son vermek büyük günahlardan biridir.

VI. ÖTANAZİ CÂİZ MİDİR? BU DA BİR NEVİ İNTİHAR DEĞİL MİDİR?

Yunanca "iyi, güzel ve kolay" anlamına gelen **eu** ile, "ölüm" anlamına gelen **thanatos** kelimelerinin birleştirilmesiyle oluşturulmuş bir terim olup "Bir insanın, tedavisi mümkün olmayan hastalıklarda çekmiş olduğu acıya

son vermek için kasıtlı olarak ölümü tercih etme hakkı." olarak tanımlanmıştır.[25]

Ötanazi Türkçe'de çoğu kere "ölme hakkı" anlamında kısaltılarak kullanılmaktadır. Bu işlem, hastanın acılarına son vermek için enjeksiyon yaparak, yüksek dozda ilâç vererek veya yaşam destek ünitesine bağlı olarak yaşayan hastayı bundan ayırarak gerçekleştirilmektedir.

Tarihte değişik kültürlerde farklı şekillerde tezahür eden ve bir kısmında yasaklanırken diğerinde de kısmen izin verilen ötanazi, Antik Yunan'da asillerin yaşlı ve hasta bir beden içinde görülmesinin küçük düşürücü olacağı ve soyluluk kimliğine yakışmayacağı düşüncesinden hareketle uygulanmıştır.[26]

Günümüz dünyasında da ötanazi zaman zaman değişik çevrelerde tartışılmakta, dünya genelinde yalnızca sınırlı sayıda ülkenin buna yasal olarak izin verdiği görülmektedir. Diğer taraftan uygulama tıp otoritelerince de tartışılmış, doktorluk etiğine aykırı bulunmuştur. Dünya Tabipler Birliği, ötanazinin her çeşidine karşı olduğunu açıkça beyan etmiştir. Çünkü hekimler, hastanın tedavisinden sorumludurlar ve bu tedavinin ihmali anlamına gelebilecek her türlü davranıştan uzak durmak zorundadırlar.[27]

İnsanın acı ve sıkıntılarını hafifletmek ve kolayca ölmesini sağlamaya dönük bu uygulamaya Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi büyük semavî dinlerin üçü de karşı çıkmıştır. Çünkü her üç dine göre de hayat, Allah'ın insana bahşettiği bir lûtuftur. Başka bir ifadeyle insan bedeni

25 Friday, R. M., "Euthanasia", *New Catholic Encyclopedia*, USA, V, 457.

26 Kalyoncu, Hamdi, *Ölümsüzlük İhtiyacı (İntihar, Ötanazi ve Reenkarnasyon), İstanbul 2011, s. 81.*

27 bk. Kayloncu, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, s. 84-86.

ve hayatı Allah'ın insana verdiği bir emanettir. İnsan, hayatı boyuncu, her şeye rağmen bu emanete sahip çıkmak ve günü geldiğinde sahibine iade edene kadar korumakla mükelleftir.[28]

Diğer iki dinde olduğu gibi, İslâm dini açısından da hayat Allah'ın insana verdiği bir emanet olup kutsaldır. Hangi durumda olursa olsun, sürdürülmeye değerdir. Hayatı da ölümü de yaratan Allah'tır. Allah tarafından insana bahşedilen bu hayat, yine günü geldiğinde O'nun tarafından insandan geri alınacaktır. Bu sebeple insanın kendi hayatına veya bir başkasının hayatına son verme hakkının olması düşünülemez. Dinimize göre birinin hayatını haksız yere sonlandırmak büyük günahlardan biridir ve cezası da içinde ebedî kalacağı cehennem olarak belirtilmiştir.[29] Bir insan kendi yaşamını bilerek sonlandıramayacağı gibi, bunu bir başka kişiden de talep edemez.

İster bir insanın hayatını bilerek sonlandırmak anlamına gelen aktif ötanazi isterse gerekli tedavinin reddedilmesi anlamında pasif ötanazi olsun, her ikisi de dinimize göre büyük günah kabul edilmiştir ve kesinlikle câiz değildir. Çünkü kişinin hayatını kendi rızasıyla (iradî) sonlandırmak intihar olacağı gibi,[30] bir başkasının onun hayatını sonlandırması da bilerek adam öldürmeye girer ve dolayısıyla bir nevi cinayettir. Her ikisi de büyük günahlar arasındadır.

Ayrıca dinimize göre çekilen acı ve sıkıntılar, insan hayatını sonlandırmanın bir gerekçesi olamaz. Çünkü iyiliği de kötülüğü de yaratan Allah'tır. İyiliklere şükretmek ibadet olduğu gibi kötülüklere karşı sabretmek de ibadettir.

28 Friday, "Euthanasia", V, 458.

29 bk. en-Nisâ 4/93.

30 Çünkü Kur'ân-ı Kerim, "Kendinizi öldürmeyiniz." buyurmaktadır (bk. en-Nisâ 4/29).

VII. İNTİHAR ETMEK KADERDE VARSA, İNTİHAR EDEN NİÇİN GÜNAH İŞLEMİŞ OLUYOR?

Kader, Allah'ın bütün nesne ve olayları ezelî ilmiyle bilip belirlemesi olarak tanımlanmaktadır.[31] Bu belirlemeye insanın geleceği, doğumu ve ölümü de dahildir. Allah'ın ilmi her şeyi ihata ettiğine göre, insanın hayatı da Allah tarafından bilinmekte ve takdir edilmektedir.

İnsanın yaratılışı kadar ölümünü de takdir eden Allah olduğuna göre, intihar eden insanın bu ezelî bilgiyi ve takdiri yerine getirdiği zannından hareketle böyle bir sorunun akla gelebilmesi mümkündür. Çünkü Allah'ın mutlak ilmi ve takdiri açısından bakıldığında, insan ölümü de bu sınırlar içinde düşünülmekte ve dolayısıyla intihar eden kişi de bu takdiri yerine getirmiş olmaktadır. Eğer bu düşünce doğruysa, intihar eden birey niçin büyük günah işlemiş sayılmaktadır?

Aslında bu, görünüşte haklı bir soru gibi görünse de gerçekte öyle değildir. İnsan, Allah'ın ezelde tayin ve takdir ettiği şeyleri ayrıntılı olarak bilebilmesi mümkün değildir. Allah'ın mutlak bilgisi, intihar eden kişinin, intihar ederek öleceğini de bilmesini gerektir. Burada Allah'ın bilip takdir ettiği şey kişinin eceli ve ölüm vaktidir ve bu değişmez. Ancak ölüme götüren sebepler, -hastalık, kaza, boğulma vb.- oldukça çeşitlidir.

İntihar da bunlardan biridir ve kişinin kendi hayatına bilerek son vermesi yasaklanmıştır. Dolayısıyla intihar eden kişi, zaten kaderinde var olan ölüm fiilini icra ettiği için değil aksine Allah'ın yasakladığı bir biçimde ölümüne yol açtığı ve yasak bir fiili işlediği için sorumludur ve büyük günah işlemiş sayılmaktadır. Çünkü ölümü de

31 Topaloğlu-Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* s. 173.

hayatı da yaratan Allah olsa da, ölümün intihar suretiyle gerçekleşmesine O'nun rızası yoktur. O'nun rızasına uygun olmayan bir fiili işlemek ise günahtır.

VIII. İNTİHAR SALDIRILARI CÂİZ MİDİR?

İntihar saldırıları, âzami zayiat oluşturmak üzere belirlenmiş bir mekân veya hedefe yönelik olarak gerçekleştirilen ve çoğu kere saldıran kişinin de ölümüyle neticelenen ve politik bir mesaj vermeyi hedefleyen sansasyonel terörist bir eylem biçimidir. İntihar saldırıları, yaşadığımız asırda adından çok söz ettiren ve giderek de yaygınlık kazanan terör yöntemlerinden biridir. İntihar saldırıları dünya genelinde, eskiden günümüze pek çok terör örgütü tarafından uygulanagelen bir yöntem olsa da, son yıllarda özellikle Irak ve Filistin'de yoğun bir şekilde uygulanması sebebiyle, İslâmî bir mücadele yöntemi gibi algılanır olmaya başladı.

Tarihin eski dönemlerinden beri belli kişileri hedef alan benzeri saldırıların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Ancak günümüzdeki saldırılar, tarihtekinden farklı olarak mahiyet değiştirmiştir. Ortaya çıkan ve basına yansıyan örneklerine baktığımızda intihar saldırıları artık hedef gözetmeksizin uygulanmakta ve pek çok mâsum insanın ölümüne yol açmaktadır. Çünkü günümüz terörü yalnızca hedefine koyduğu insanın ölümüyle yetinmemekte, aynı zamanda verdiği zayiatın büyüklüğüyle de medya üzerinden mesaj vermeyi hedeflemektedir.

Tarihteki örnekler bir kenara bırakılırsa, günümüzde bu türden saldırıların ağırlıklı olarak İslâm dünyasında yaşanması, çağdaş insanın zihninde, sanki İslâm'ın bu saldırıları teşvik ettiği şeklinde bir yanlış kanaatin oluşmasına yol açmıştır. Bugün intihar saldırıları İslâm topluluklarında ortaya çıktığı için, bu saldırıları dile getirmek

amacıyla birtakım İslâmî kavram ve terimler kullanılmıştır. Başka bir anlatımla din, intihar saldırılarını meşrulaştırmanın bir aracı olarak kullanılmaktadır. Özellikle de günümüzde Filistinli örgütler, intihar saldırılarının meşruiyet temelini, İslâm dinindeki "şehitlik" anlayışına ve Filistin halkının çaresizliğine dayandırmaktadırlar.

Allah insanı en mükemmel ve şerefli bir varlık olarak yaratmış[32] ve yeryüzündeki her şeyi onun emrine vermiştir. Bundan dolayıdır ki herhangi bir ayırım yapmaksızın her insan, yaratılışı gereği saygıya değerdir. Yaratılanı yaratandan dolayı hoş görme felsefesi de buradan gelir. Bu sebeple dinimizde esas olan, insanları öldürmek ve yok etmek değil, yaşatmaya çalışmaktır. Pek çok insanın öldürülmesiyle sonuçlanan intihar saldırıları, İslâm dininin temelde barışı esas alan felsefesiyle kesinlikle bağdaşmaz ve dolayısıyla da İslâmî bir mücadele yöntemi olamaz. Daha önce de belirtildiği gibi insan hayatı kutsaldır ve korunmuştur. Bir insanı öldürmek bütün insanlığı öldürmek kadar büyük bir günahtır[33] ve bile bile haksız yere adam öldürmenin cezası, içinde ebedî kalınacak olan cehennemdir. Bu sebeple dinimiz, bir insanın kendi hayatını bilerek sonlandırmasını (intihar) yasakladığı gibi[34] başkalarının canına kastetmeyi de en büyük günahlardan biri olarak görmüştür.

Dinimiz, karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörüyü müminin karakteristik özellikleri arasında sayar; birbirine sevmeyi ve kardeşçe bir arada yaşamayı emreder. Mümin, insanların kendisine güvendiği, (elinden-dilinden emin olduğu) karakteri sağlam insandır. Bu sebeple insan şahsiyetine saygı göstermek, canı, malı ve ırzı korumak her müminin dinî ve ahlâkî görevidir. İslâm'da asıl olan bir-

32 el-İsrâ 17/70.
33 bk. el-Mâide 5/106.
34 bk. en-Nisâ 4/29.

lik, beraberlik, kardeşlik ve huzur içinde bir arada yaşamaktır. Savaş ise asla teşvik edilmeyen, yalnızca zaruri durumlarda savunma amaçlı olarak izin verilen ârızî bir durumdur.

İslâm, başlangıcından beri zulme, haksızlığa ve her türlü azgınlığa karşı çıkmış, yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmaya, bozgunculuk yapmaya, yol kesmeye, adam öldürmeye ve kısacası terörizme karşı açık bir savaş ilân etmiştir. Yeryüzünde fitne ve fesat çıkarmayı (ki terörizmin amacı da budur) adam öldürmekten daha ağır bir günah olarak görmüştür.[35] Yeryüzünde adaleti sağlamak, haksızlıkları gidermek ve nefsi müdafaa noktasında savaşa izin verilse de, savaşın bile ahlâkî ilkeler çerçevesinde yapılmasını, güçsüzlerin, yaşlıların, din bilginleri ve kadınların öldürülmemesi istenerek, zayıf ve güçsüzün yanında yer alınmıştır. Başkalarına karşı olan öfkemizin bizi haksızlığa sürüklememesi istenerek,[36] savaşın bile adalet ilkesi çerçevesinde olması gerektiği ifade edilmiştir.

İslâm, savaş şartları içinde ve adalet ilkesi çerçevesinde savaşa ve aşırıya kaçmamak şartıyla düşmanı öldürmeye izin vermiştir. İslâm'ın istisnaî bir durum olarak gördüğü savaş kurallarını alıp, barış zamanına tatbik etmek ve insanları öldürmeyi meşru görmek insaf ile bağdaşan bir durum değildir. Oysa ki gerçekleştirilen intihar saldırılarında çoğu kere kadınlar ve çocuklar başta olmak üzere mâsum insanlar ölmektedirler. Bu hal, İslâm'ın ârızî bir durum olan savaş için ortaya koyduğu ilkelerle bağdaşmamaktadır.

İntihar saldırılarını bir mücadele yöntemi olarak kullananlar, bunu içinde bulundukları çaresizlik durumuyla ilişkilendirip, dinî meşruiyet aramaya çalışsalar da, Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalara bakıldığında bu

35 bk. el-Bakara 2/191.

36 bk. el-Mâide 5/8.

düşünceye bir destek bulabilmek mümkün görünmemektedir. Çünkü yaşanan onca sıkıntı ve cefa, yapılan onca zülüm ve haksızlığa rağmen, asla hakkaniyet kuralları dışına çıkılmamış ve adalet ilkesinden tâviz verilmemiştir. Karşımızdakiler zalim, bizler de bîçareyiz diye sivil ve mâsum insanların zarar görmesine yol açacak bir mücadele yöntemi asla tercih edilmemiştir.

Diğer taraftan zalim insanları cezalandırmak ve korkutmak için, mâsum insanların öldürülmesi, suçun şahsîliği[37] ilkesiyle de çelişmektedir. İntihar saldırıları yoluyla insanları öldürmek, mertçe olmayan ve daha çok "arkadan vurma" taktiğine dayalı, onursuz bir öldürme biçimidir. Bu tarzda bir ölüm veya öldürme, şerefli bir varlık olan insanın asaletine yakışan bir durum değildir.

Ayrıca intihar saldırıları, İslâm'ın kardeşliğe, barışa, sevgiye dayalı imajına zarar vermekte, İslâm'ın evrensel çağrısına set çekmekte ve İslâm'ın terörle özdeşleştirilmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla intihar eylemleri, müslüman imajını/kimliğini karartan yanlış bir mücadele yöntemidir.[38]

Dinimize göre malını, canını, namusunu, vatanını, ülkesini ve bayrağını korumak için mücadele etmek meşru olmakla birlikte, meşru bir hedefe ulaştıran yolların da meşru olması gerekir. Bu gaye ile savaş meydanlarında yiğitçe mücadele edenler övülmüştür. Ancak üzerine bağladığı bombaları patlatmak suretiyle sivil-asker ayırımı gözetmeksizin gerçekleştirilen eylemler, müslüman şahsiyetine yakışmayan bir mücadele yöntemidir ve dinimizin temel felsefesiyle bağdaşmamaktadır.

37 Kur'ân-ı Kerim açıkça, suçun şahsîliğini dile getirmiş ve hiç kimsenin başkasının günahını çekmeyeceğini ifade etmiştir (bk. el-En'âm 6/164; el-İsrâ 17/15; Fâtır 35/18).

38 Bu konuda geniş bir tahlil için bk. Çapan, Ergün, ***İslâm'a Göre Terör ve İntihar Saldırıları***, İstanbul 2004.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUH VE RUHLA İLGİLİ MESELELER

İnsan, yaratılışı gereği hayatını devam ettirebilmek için maddî bir bedene sahip olduğu gibi, -sevme, nefret etme, inanma gibi- mânevî bir yapıya da sahiptir. İnsanî mutluluk için yalnızca maddî ihtiyaçların karşılanması yetmez, aynı zamanda mânevî ihtiyaçlarının da karşılanması gerekir. İnsani yeme, içme, uyuma gibi fizikî gereksinimler yanında yüce bir varlığa inanmaya da ihtiyaç duyar. Kısacası insan madde ve mânadan ibarettir. Madde ve mâna insan yapısını oluşturan iki unsur olduğuna göre, ruhla ilgili tartışmaların insanlık tarihi kadar eski olduğunu söyleyebilmek mümkündür. Ruh ve mahiyeti meselesi, geçmişte insanların zihnini meşgul ettiği gibi, günümüz insanının zihnini de meşgul etmeye devam etmektedir.

Ruhun tanımı ve mahiyetiyle ilgili nasslarda bir bilginin yer almaması sebebiyle, yapılan tartışmalarda herkesi ikna edebilecek bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu sebeple ruhun mahiyeti ve beden ile ilişkisi konusunda çok de-

ğişik görüşler ortaya çıkmış, ruhun varlığını inkâr edenler olduğu gibi, bunun aksine bir yaklaşımla her şeyi ruh temelinde açıklayan düşünceler de mevcuttur.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de, ruh ve ruhun mahiyetiyle ilgili tartışmalar yapılmaktadır. Ruh ve ruhun mahiyeti ekseninde şekillenen güncel pek çok konu zaman zaman gündeme gelebilmektedir. Biz bu başlık altında, ruhun mahiyetiyle ilgili geçmişte yapılan tartışmalara geri dönmek yerine, günümüz dünyasında gündeme gelen meselelerden bazılarına cevap aramaya çalışacağız.

I. RUH NEDİR?

Arapça "rvh" kökünden gelen ve "gitmek, hava rüzgârlı olmak, ferah ve rahatlık duymak" gibi anlamlara gelen **ruh**, "canlılarda hayatı sağlayan unsur" olarak tanımlanmaktadır.[1] Zaman zaman "nefs" kelimesiyle eş anlamlı olarak kullananlar olduğu gibi, ikisi arasında ayırım yapıp farklı anlamda olduğunu söyleyenler de mevcuttur. Çoğulu "ervâh"tır. Ruh denilince, insanın algılayan, bilen, idrak ve irade gibi niteliklere sahip olan yönü[2] ve insanın kişiliğini oluşturan[3] özelliklerinin tamamı akla gelmektedir.

Ruhun varlığına ilişkin Kur'an ve Sünnet'te geçen ifadelere ek olarak, insanın doğumundan ölümüne kadar, bedenin sürekli değişmesine karşılık, benlik şuurunun değişikliğe uğramadan kalması, bedenden farklı bir unsurun varlığını gösterir. Ayrıca varlıkları algılama, bilgi üretme ve Allah'a inanıp itaat etme kabiliyetinin yalnız-

1 Ahmed el-Mesîr, *er-Rûh fî dirâseti'l-mütekellimîn ve'l-felâsife*, Kahire 1988, s. 26.

2 Yavuz, Yusuf Şevki, "Ruh", *DİA*, İstanbul 2008, 35/187.

3 Hançerlioğlu, Orhan, "Ruh", *Ruhbilim Sözlüğü*, İstanbul 2003, s. 297.

ca insanda bulunması da, insanın diğer canlılardan farklı bir özelliğe sahip olmasını gerektirir.[4] Ayrıca ruh, soyut ve latif bir varlık olması sebebiyle göremesek de, onun varlığının emârelerini görebilmekteyiz ki en açık karînesi, bedene hayat vermesidirNasslar ve bunların yorumlarından hareketle ruh, bedenin suretine giren, süratle hareket eden ve uzun mesafeleri kolayca alan, ancak bedenden bağımsız, insanın bilişsel yönünü idare eden nuranî ve latif bir cevher olarak nitelenmişse de, yine de ruhun mahiyetiyle ilgili görüşler birbirinden farklılık arzetmektedir.

Ruh kelimesi farklı pek çok anlamda kullanılmıştır. İnsanın, canlılık ve benliğini ifade eden bir kavram olarak, "Sana ruh hakkında soruyorlar. De ki: Ruh rabbimin emrindendir (O'nun bileceği bir şeydir). Size pek az ilim verilmiştir."[5] buyurulur. Buradan hareketle, bazı düşünürler ruhun Allah'ın emrinden olması sebebiyle gaybî olduğunu ve bilinemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Nitekim ruhun mahiyeti meselesi asırlardır pek çok düşünürün zihnini meşgul etmişse de halen herkesi ikna edecek bir açıklama yapılamamıştır. Diğer âlimler ise ruhu, bedene bürünen ve duyularla algılanamayan soyut varlık, bedenin bütününe yayılan soyut cevher; latif, ruhanî ve semavî bir cisim olup gül suyunun, gülün maddesine yayıldığı gibi bedene yayılmıştır; bedenin canlı olmasını sağlayan araz şeklinde tarif etmeye çalışmışlardır.

4 Yavuz, "Ruh", XXXV/189.

5 el-İsrâ 17/85.

II. RUHLAR YARATILMIŞ MIDIR? ÖLÜMDEN SONRAKİ DURUMLARI NEDİR?

Ruhun Allah'ın emrinden olması sebebiyle onun ezelî oluşunu kabul eden bazı düşünceler varsa da, âlimlerin çoğunluğuna göre ruh yaratılmıştır. Dolayısıyla ruh, Allah'ın emir ve yaratmasıyla sonradan var edilmiş mevcuttur ve Cenâb-ı Hakk'ın ilâhî bir ikramıdır.[6] Bu durumda ruh yaratıldığı için bir başlangıcı vardır, zira yaratılan her şeyin bir başlangıcı bulunmaktadır. Ruhun yaratılmış olduğu kabul edilse de, onun için mahlûk tabirini kullanmak tercih edilmemiştir.

Ruhun yaratılmış oluşu konusunda düşünceler fazla farklılaşmasa da, onun ne zaman yaratıldığı konusunda farklı düşünceler ortaya çıkmıştır. Birinci görüşe göre, ruhlar topluca insan bedeninden önce yaratılmış olup, zamanı geldiğinde bedenlere dağıtılmıştır. Ancak nassların yorumundan çıkan ve daha isabetli olan görüş ise, ruhların bedenlerle birlikte yaratılmış olup, ana rahminde cenin belli bir merhaleye geldikten sonra, melek tarafından cenine ruh üflenir ve böylece ruhu da bedenle birlikte yaratılmış olur.

Ruh yaratıldığı için başlangıcı vardır, fakat sonu yoktur yani ölümsüzdür. Çünkü ruh, diğer varlıklar gibi belirli sebeplere bağlı olarak doğan ve gelişen bir varlık değildir. Aksine Allah'ın ilim ve kudretiyle (emrinden) yaratılmış olup, onun izni ve yardımıyla ebedî kalacak bir özelliğe sahiptir. Ölen ve çürüyen yalnızca bizim maddî bedenimizdir. Bedenimiz, mürekkeptir yani birçok hücre ve molekülden oluşmuştur. Günü geldiğinde dağılıp par-

6 bk. Sa'd 38/72.

çalanır. Ruhumuz ise basittir, parçalardan oluşmamıştır. Bu sebeple ruh için ölme, çürüme ve bozulma söz konusu değildir.[7]

Bir insanı insan yapan unsur, bedeniyle birlikte ruhudur. Dolayısıyla ruh, ölüm ile bedenden ayrılsa da varlığını sürdürecektir. Her nefsin ölümü tadacağını dile getiren[8] âyetlerdeki "nefis" kelimesi ruh anlamında ele alınırsa, burada ölen bedendir; varlığını devam ettiren ve ölümü tadan ise ruhtur.[9] Bu durumda ölüm de, ruhun bedenden ayrılması, yer değiştirmesi ve ebedî bir hayatın başlangıcı olmaktadır.

Benzer bir yaklaşımı savunan Gazzâlî, ruhun bedenden ayrılmasını, bedenin ruhun kontrolünden çıkması olarak yorumlar. Çünkü beden ve uzuvlar, ruhun kullandığı aletlerdir. Ruh, onlar vasıtasıyla işlemlerini yürütür; göz ile görür, kulak ile işitir, kalp ile eşyanın hakikatini bilir.[10] Ruh, bedenin sultanı konumundadır, nuranî, şuurlu, diri ve hâricî bir vücut sahibidir. Sonradan yaratılmış olmakla birlikte ebedîdir. Basittir, birdir, bölünmez ve parçalanmaz. Bununla birlikte, âlimlerimiz ruhun varlığını kabul edip, ebedî olduğuna ilişkin kanaatlerini ifade etseler de bu ebedîliğin mahiyetini açıklayabilmek oldukça zordur.

7 Cevziyye, İbn Kayyim, *Kitâbü'r-Rûh,* çev. Şaban Haklı, İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 53 vd.

8 bk. Âl-i İmrân 3/185; el-Ankebût 29/57.

9 Bir şeyi tatmak, hayat eseridir, zevk anında tadıcının hayatta olduğunu gösterir. Ölü birinin bir şeyi tatması düşünülemez. Bu ise ruhun ölmediğini ve ölenin yalnızca beden oluşunu gösterir.

10 Gazzâlî, *Ölüm ve Sonrası*, çev. Hüseyin Okur, İstanbul 2004, s. 126.

III. RUHLARI ÇAĞIRMAK MÜMKÜN MÜDÜR?

Ruh çağırma (spiritizma), ölülerin ruhlarının yaşadığı ve onlarla konuşulup görüşülebileceği inancıdır.[11] Bu durum gaipten haber verme yöntemlerinden biri olup, çağrılan ölü ruhlarla iletişime geçilerek birtakım bilgiler elde edilmeye çalışılmaktadır. Bu yöntemle gizli ve bilinmeyen bazı hususların açığa çıkarılmasını sağlama ya da olayların gerçekteki seyrini öğrenmeye çalışma hedeflenmektedir.[12] Ruh çağırmayı kabul etmek, aynı zamanda ölümden sonraki bir hayatın varlığını ve ölülerin hayatla bağlarını kesmeyip yaşayan insanların işleriyle ilgilenmeye devam ettiklerini kabul etmeyi de gerektirir.

Gaipten haber verme olayının izlerini hemen her kültürde görmek mümkün olsa da, bunu ölülerin ruhlarıyla iletişime geçerek sağlamaya çalışma yalnızca bazı kültürlerde mevcuttur. Yunanlılar'da, Gılgamış'ta ya da Şamanlık kültüründe buna benzer uygulamalara rastlanmaktadır. Ruh çağırma esnasında ölünün bir parçasının özellikle de kafatasının bulundurulması dikkat çekicidir. Çünkü trans halinde gaipten haber veren kişi/medyum tarafından ve karından konuşma yoluyla gerçekleştiğine inanılan söyleşinin, bazan işaretler yoluyla da ortaya çıkabileceği iddia edilmektedir.

Ruh çağırma seanslarında, bulunulan ortamda veya masa üzerinde başka bazı nesneler de bulundurulur, falcı ruhu sorguya çeker ve etraftaki cisimlerin hareketine göre de ruhların cevaplarının "evet" veya "hayır" olduğu iddia edilir. Çoğu kere sersemleştirilmiş bir yılan balığı kullanılır ve onun masa üstünde can çekişme, ruhla-

11 Hançerlioğlu, Orhan, "İspiritizma", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 224.

12 Güç, Ahmet, "*Ruh Çağırma*", *DİA*, İstanbul 2008, 35/201.

rın "evet" cevabı olarak düşünülür. Masa üstünde hazır edilen bu nesnelerin istenilen zamanda hareket etmesi için bazı hilelere başvurulur, çoğunlukla da halk arasında yaygın olan şüpheleri doğrulayacak şekilde kullanılır.[13]

İslâm dünyasında "ilmü'l- istihzâri'l-ervâh" ve "ilmü'l-azâim" tabirleriyle dile getirilen ruh çağırma, Osmanlı literatüründe huddâmcılık olarak isimlendirilmiştir.[14] Yukarıda da söz konusu edildiği gibi insana yaratılışı esnasında üflenen, ona canlılık kazandıran bir öz olan ruhun, insanın ölümüyle birlikte başka bir âleme yükseldiğini hem Kur'an[15] hem de Hz. Peygamber haber vermekte[16] ve ölüler için okuduğumuz Kur'an, verdiğimiz sadakanın onlara faydası olacağı bilinmekteyse de, ölüm sonrasında onların ruhlarıyla iletişim kurulabileceğine ilişkin net bir açıklama bulunmamaktadır.

Âyet ve hadislerden ve nakledilen bazı rivayetlerden peygamberlerin meleklerle ve bazı kâhinlerin de cinlerle teması olduğundan söz edilse de, ölen insanların ruhlarıyla temas kurulduğu veya onların bazı yöntemlerle çağrıldığına ilişkin bir rivayet bulunmamaktadır.[17] Bu durum, ruh çağırma seanslarında birtakım özel yöntemlerle, ölen insanların ruhlarıyla temasa geçilebileceğine ilişkin düşüncelerin dinî bir dayanağı bulunmadığını göstermektedir.

13 Güç, "**Ruh Çağırma**", 35/201.

14 Bunlar her ne kadar yakın anlamlar ifade eden kavramlar gibi görünse de aralarında farklılıklar mevcuttur. Meselâ belli amaçlarla cin veya melek gibi gayri maddî varlıklarla temasa geçmeye "ilmü'l-azâim" denilirken; bunların bedenlenmiş şekilleriyle temasa geçmeye ise "ilmü'l-istihzâri'l-ervâh" adı verilmiştir (bk. Çelebi, İlyas, "**Ruh Çağırma**", *DİA*, İstanbul 2008, 35/201).

15 bk. ez-Zümer 39/42.

16 Müslim, "Tevbe", 46.

17 bk. Çelebi, "Ruh Çağırma", 35/202.

O halde ruh çağırma olaylarını nasıl anlamak ve açıklamak gerekir? Medyumların ortaya koyduğu ve verdikleri haberleri nasıl anlamak gerekir? Ölülerin ruhlarıyla temas kurulmadığı ve bunun dinî bir dayanağı bulunmadığına göre, âlimler iki görüş ortaya koymuşlardır. Birinci görüşe göre, ruh çağırma esnasında gelen varlık ruh değil cindir; kâhinler/medyumlar onlardan aldıkları bazı bilgileri insanlara aktarmaktadırlat.

İkinci görüşe göre ise, ruh çağırma tekniklerinin hiçbirinde aslında gelen bir varlık falan yoktur; medyumlar tamamıyla kendi hayal dünyalarından uydurduklarını aktarmaktadırlar. Bazı İslâm filozofları da insanlarda görülen bu olağanüstü halleri cinlerle temas yerine nefislerin beşeriyetten kurtularak ruhaniyet kazanması veya hayal âlemine yönelmesi olarak açıklamaktadır.[18] Ayrıca bunun medyum/kâhinlerin kişiliklerinin bastırılmış yönleri olabilmesi de mümkündür.

Bazıları da, insanlar öldükten sonra ruhlarının yaşadığına inanılan bazı kültürlerde bu ruhlarla iletişim de kurulabileceği düşüncesini, eski ilkel inançların uzantısı boş bir inanç olarak görmektedirler.[19] Bu düşünce sahiplerine göre, ruhlarla iletişim her insanın yapabileceği bir şey değil, aksine onların sözlerini anlayabilecek nitelikte olan kâhinler aracılığıyla gerçekleşebilir. Onlar insan ruhunun perispirit adını verdikleri astral (hologromik ışınsal) beden yönünün olduğunu kabul ederler. Bu astral beden ruhun kendi enerjisinin yoğunlaşmış biçimi olan hafif bir madde olup, bildiğimiz madde cinsinden olmadığı için, maddede aradığımız vasıflar onda bulunmaz. Fakat ruhun bizim bilmediğimiz böyle bir ışınsal bedeni daha varsa ve istendiği zaman hazır bulunabiliyorsa, ruh

18 bk. Çelebi, "Ruh Çağırma", 35/202.

19 Hançerlioğlu, "İspiritizma", s. 224.

çağırma seanslarında niçin medyuma ihtiyaç duyulduğu ve bu işler için niçin özel ortamlar ve karanlık odalar tercih edildiği sorusu cevapsız kalmaktadır. Ayrıca ruh böylesine ayrıcalıklı bir bedene sahipse, çağrılabiliyorsa, geliyorsa, görülebilip konuşulabiliyorsa, niçin her zaman gelmediği ve gelmek için komik birtakım büyüsel törenlere ihtiyaç duyulduğu bilinmemektedir.

Ruh çağırmayı kabul edenler, temelde bu düşüncelerini ölülerin ruhlarıyla iletişim kurulabileceği tezine dayandırırlar. Seanslarda hazır bulunanların ölülerin ruhları olduğunu iddia ederek, onlarla söyleşi içine girdiklerini ve bunun da etraftaki nesnelerin hareketleri vasıtasıyla gerçekleştiğini öne sürerler.[20] İslâm düşüncesinde de ölülerin ruhlarının, verilen selâmı ve konuşmaları işittiği[21] şeklinde rivayetler mevcuttur. Ayrıca Hz. Peygamber'in kabirdekilerin azaplarını işittiği ve mîraçta diğer peygamberlerle karşılıklı konuştuğu aktarılmaktadır.

Bu örneklerde aktarılanların hiçbirinde ölülerin ruhlarının çağrıldığı, hazır bulunduğu ve birtakım maddî araçlarla insanlarla diyalog kurduklarına ilişkin bir ifade mevcut değildir. Bu rivayetlerdeki ölülerle iletişim, maddî birtakım araçlara veya büyüsel birtakım uygulamalara dayanmamaktadır.[22] Ayrıca bunların tamamı kişiye özel olup, başkaları tarafından duyu organlarıyla algılanabilir nitelikte bir iletişim değildir.[23] Mîraç olayı ile ilgili örnekse, peygambere özgü ve mûcizevî niteliktedir. Dolayısıyla bu örnekler diğer insanlar için ruhların çağrılabileceği, onlarla iletişim kurulabileceğine delil teşkil etmezler.

20 Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, s. 13.
21 bk. Buhârî, “Megâzî”, 8.
22 bk. Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, s. 14.
23 Yar, *Ruh-Beden İlişkisi*, s. 161.

Ruh çağırma seanslarında iletişim kurulup çağrılan ruhun, niçin bir insana yakışır biçimde değil de masanın hareketi veya eşyanın yer değiştirmesi gibi[24] anlamsız hareketlerle kendini belli ettiğinin de hiçbir anlamlı açıklaması yoktur. Ayrıca eğer ruhlarla iletişim kurmak mümkünse, bunun her zaman niçin gerçekleşmediği ve ruhlarla iletişim kurup sohbet edebilmek için niçin adamın ölümünü beklediğimizi de bilmiyoruz. Çünkü eğer ruhlarla iletişim kurmak mümkünse, her zaman mümkün olmalıdır ve insan hayattayken onların ruhlarıyla da iletişim kurulabilmelidir.

Ruh çağırma konusunda tercih edilen görüş, eğer bu mümkünse ve birinin geldiği düşünülüyorsa, bunun insan ruhu olamayacağı, belki cinler olabileceği yönündedir. Ruhları çağırıp getirme iddiaları yalan, uydurma ve anlatılan kurguların çoğu ciddiyetten uzaktır.[25] Ayrıca ruh çağırma esnasında başvurulan sihir, büyü, fal, kehanet gibi uygulamaların hepsi dinimizce yasaklanmış bâtıl uygulamalardır. İnanç açısından insanları şirke götürebileceği gibi, onları kandırıp inançlarını istismar etmeye de elverişli bir zemin oluşturur.

IV. RUH GÖRÜNÜR MÜ? BİR BEDENİ VAR MI?

İslâm inancına göre ruh, bir nevi idrak edici hayat cevheri olup, insanın yaratılışıyla birlikte insanda var olur ve ölümüyle de bedenden alınır. Somut bir madde olmadığı gibi, bedenimizin neresinde ve ne şekilde var olduğu da tam olarak bilinmemektedir. Bu sebeple çoğu kere gül suyunun gülde, zeytinyağının zeytinde var oluşuna

24 bk. Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, s. 14.

25 Ateş, Süleyman, ***İnsan ve İnsanüstü***, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1995, s. 45.

benzer şekilde insan bedeninde yer tuttuğu dile getirilmektedir. Dolayısıyla gözle görülüp duyularla algılanabilen bir mahiyeti yoktur. Ancak insan üzerinde canlılık, idrak, anlama gibi ruhun izlerini müşahede edebilmek mümkündür.

Ruh çağırma seanslarında, kâhinin sözde ritüelleriyle hazır bulunduğu ve sorulara cevap verdiği iddia edilen şey eğer ruh ise -ki bir önceki bölümde bunun ruh olmadığını ifade etmiştik- bu durumda onun görülebilmesi de gerekir.[26] Ruh çağırma seanslarına katılan ve ruhun orada hazır bulunduğuna inananlar, ruhun gerçek bedeni dışında bir de *ışınsal* (perispri) bedene daha sahip olduğunu iddia ederler. Bunun için perispri, hologramik ışınsal beden veya astral beden gibi farklı isimler de kullanmışlardır.[27]

Bütün bu kavramlarla, ruh ile beden arasındaki irtibatı sağlayan yarı maddesel bir bağ kastedilmektedir ve bu ruhun seyyal bedenidir. Ruhların, bu yarı maddesel astral bedenlerini kullanabilmeleri onların tekâmülleriyle doğru orantılıdır. Bu düşünceyi benimseyenlere göre ruh, yapısında ebedîlik ve ilâhî emirden bir cüz taşıdığı için, doğrudan madde ile temas kuramaz, onun için böylesi aracı bedenlere ihtiyaç duyar. Bu beden ruhun kendisi değil, onun sadece bir görünümüdür. Bazıları buna ruhun mantosu da demiştir.

Ruhun böyle yarı saydam astral bir varlığa sahip olduğu iddiasının dinî bir mesnedi yoktur. Çünkü daha önce ifade edildiği gibi, Kur'an ruh hakkında az bir mâlûmata sahip oluşumuzu haber vermekte ve onun dışında bir açıklamada bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu türden id-

26 bk. Yar, *Ruh-Beden İlişkisi...*, s. 158.

27 Hulusi, Ahmet, *Ruh İnsan Cin*, İstanbul 2003, s. 55.

dialar, ruhçu anlayışın kendi düşüncelerini ve ruh çağırma seanslarındaki birtakım törensel uygulamaları meşrulaştırmak için kurguladıkları hayal ürünü bir varlıktır.

Kaldı ki bu iddialar doğru olsa bile, bu ruhun görülmesi lehinde bir delil oluşturmaz. Çünkü bizzat bu düşünce sahipleri, ruhun görülemeyeceğini, görülen şeyin, kâhinin bedeninden çıkan ve ruhun yansıdığı bir görüntüden ibaret olduğunu iddia etmektedirler ki, bu açıklamaları da ayrıca ispatlanmaya muhtaçtır. Dinimize göre, ruhun bir bedeni yoktur. Görülebilirliğini ispatlayabilecek somut hiçbir delil de bulunmamaktadır. Ayrıca görülebiliyorsa, yaşayan insanların ruhlarının niçin görülemediği de açıklanması gereken bir başka husustur.

V. İSLÂM'DA ASTRAL SEYAHAT VAR MI? TAYY-i ZAMAN VE TAYY-i MEKÂN NE ANLAMA GELİYOR?

Astral seyahat, büyü ve sihir yoluyla doğaya hâkim olma eğiliminde olan teosofik/okültist[28] inançlardan biridir. Astral seyahat, ruhun gerçek bedeni dışında bir de astral bedeni olduğuna inanan kişilerin, iddiaya göre bu astral bedenleriyle, bilinçleri yerinde olarak, başka mekânlarda dolaşmak suretiyle gerçekleştirdikleri seyahati ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Bunu ifade etmek için "beden-dışı deneyim" veya "şuur projeksiyonu" kavramları da kullanılmaktadır. Bu seyahatin önünde, duvar, mesafe gibi hiçbir engel yoktur; bir anda kıtalar arası yolculuk bile yapılabileceği ve normal bedenimize döndüğümüzde onu bir rüya tarzında hatırlayabileceğimiz ifade edilmektedir.[29] Ayrıca bu deneyimlerin iradî olarak

28 Kavram için bk. Hançerlioğlu, Orhan, "Teosofi", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 502.

29 Wikipedia.org, "Astral Seyehat".

gerçekleştirilebileceği, her insanda bu yeteneğin bulunduğunu, ancak bunun için özel bir çaba sarfetmek gerektiği ifade edilir.

Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki parapsikolojinin, insan bedenini yalnızca maddî bedenden ibaret görmemesi, insanın ruhî boyutuna da dikkat çekmesi ve hatta bunu bilimsel çalışmaların konusu yapması olumlu bir gelişmedir. Ancak iddia edilen bu astral seyahat deneyimlerinin dinimizde yeri yoktur. Astral seyahat deneyimlerinde anlatılanlar dinimiz tarafından bir olgu olarak kabul edilen rüya kavramına benzemektedir.

Rüyalar bir olgu olarak kabul edilse de, rüyalarda anlatılanların genel geçerliliğinin olmaması bir tarafa, astral seyahat için ifade edilen özellikler, rüya kavramında mevcut değildir. Çünkü astral seyahatin, bir tür esiri/astral bedenle gerçekleştirildiği ifade ediliyor. Oysa ki rüyalar ruhun bir tür faaliyeti olup, rüyanın gerçekleşmesi için bu türden bir ışınsal bedene ihtiyaç yoktur. Dolayısıyla astral seyahat, tam anlamıyla rüya kavramına da benzememektedir. Aksine rüya olgusunun biraz fantastik ve çarpıtılmış yorumu gibi görünüyor.

Astral seyahatin, İslâm Tasavvuf literatürü içinde yer alan "tayy-i zaman" ve "tayy-i mekân" kavramlarıyla ilişkili olabileceği ilk bakışta akla gelse de, hakikatte bir ilgisi bulunmamaktadır. Arapça'da dürülmek anlamına gelen "tayy"[30] kelimesinin zaman ve mekân kavramlarıyla oluşturduğu birer terkip olan bu kavramlar, bir anlamda zaman ve mekân sınırlarını aşmayı ifade eder ve "Allah'ın sevgili kullarına bahşettiği kerametlerden biri olup, Al-

30 bk. Cürcânî, *Ta'rifât,* s. 174; İsfahânî, *el-Müfredât,* s. 312.

lah'ın onlara bir anlık bir zaman diliminde uzun mesafeler katettirmesi" olarak tanımlanır.[31]

Hz. Peygamber'in mûcize olarak mîraçta yaşadığı tecrübenin, bir benzerinin beşerî boyutta keramet kabilinden yaşanmasıdır. Bu tecrübelerin en tutarlı ve mantıklı açıklaması da, zaman ve mekân kavramlarıyla sınırlı olmayan ruh ile ilişkilendirilerek yapılmaktadır. Başka bir anlatımla da yüce Allah'ın sevgili kulları için bir lûtuf kabilinden, zaman içinde zaman ve mekân içinde mekân yaratmasıdır.[32] Bunun en güzel örneğini de Kur'ân-ı Kerim'de ifade edildiği üzere Belkıs'ın tahtının göz açıp kapayacak kadar kısa zaman içinde Hz. Süleyman'ın yanına getirilmesi[33] oluşturmaktadır. Bu hadise, kelâm âlimlerinin, kerameti ispat etmek için Kur'an'dan ortaya koydukları deliller arasında da yer almaktadır.[34] Benzer şekilde Ashâb-ı Kehf, mağarada üç yüz küsur sene kalmalarına rağmen, kendileri bunu yarım veya bir gün şeklinde ifade etmişlerdir.[35]

Görüldüğü üzere zaman içinde zaman veya mekân içinde mekân yaşama olayının Kur'an'da örnekleri mevcuttur. Dolayısıyla tayy-i zaman ve tayy-i mekân kavramlarına dinî mesnet bulmak mümkün görünüyor. Ancak burada ifade edilen mekân içinde mekân ve zaman ya-

31 Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Rehber Yayınları, Ankara 1997, s. 698.

32 Bu olay, son yıllarda çekilmiş bir filme de konu edilmiştir. Türkçe'ye "Başlangıç" olarak çevrilen "Inception" filminin temasını, çok katmanlı bir rüya içinde rüya oluşturmaktadır. Bu, zaman içinde zaman ve mekân içinde mekân yaratılması olgusunu açıklayabilme noktasında güzel bir örnek oluşturmaktadır.

33 bk. en-Neml 27/40.

34 Nesefî, Ebü'l-Muîn, *Tabsıratü'l-edille*, thk. Hüseyin Atay - Şaban Ali Düzgün, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003, II/107.

35 bk. Kehf 18/25.

şama hadisesinin, astral seyahat deneyimleriyle bir ilgisi bulunmamaktadır. Çünkü Kur'an'ın dile getirdiği bu olaylarda ruh, olayı bizzat yaşamaktadır ve herhangi bir astral/ışınsal bedene ihtiyacı yoktur. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Kur'an'ın dile getirdiği bu olaylar, Allah'ın sevdiği kullarına bir lutfu/kerametidir. Dolayısıyla insanın talep etmesi veya istemesiyle ilgili değildir. Oysa ki astral seyahatin, iradî bir şuur yansıması olduğu iddia edilmektedir.

VI. RÜYALARIN GERÇEKLİĞİ

Ruhla ilgili kavramlardan biri olan rüyalar, ister psikolojik bir yanılgı isterse bir hakikat olarak kabul edilsin, beşerî tecrübe içinde önemli bir yeri vardır ve tarih boyunca insanların ilgisini çektiği gibi, günümüzde de ilgisini çekmeye devam etmektedir. Rüyalar, bilinçaltını açığa vuran bir olay olarak çağdaş tıp ve psikolojinin de ilgisini çekmiştir. Rüyalar insan ruhuna ait bir faaliyet olarak görüldüğü için, onların mahiyetini ortaya koyabilmek oldukça zordur.[36] Çünkü onun ilişkili olduğu insan ruhunun mahiyetini de tam olarak bilemiyoruz.

Ayrıca rüyalar, ruhun bir çeşit müşahadesi[37] olarak düşünülmüş ve bazıları tarafından ilâhî bir açılım olarak da değerlendirilmiştir.[38] Bununla birlikte, peygamberler dışındakilerin rüyasının doğruluğunu bilmenin müm-

36 Kindî, rüyalar hakkında söz söylemenin titizlik ve uzmanlık gerektiren bir iş olduğunu ifade eder (bk. Kindî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshak, *Felsefî Risâleler*, çev. Mahmut Kaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1994, s. 138).

37 Beyâdî, Kemâleddîn, **İşârâtü'l-merâm an ibâreti'l-imâm**, Kahire 1949, s. 157.

38 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılahâti'l-fünûn,* I/886; rüyanın mahiyetine ilişkin bazı telakkiler için bk. Eş'arî, ***Makâlâtü'l-İslâmiyyîn,*** II, 120-121.

kün olmadığı ve ancak gerçekleştikten sonra bilinebileceği dile getirilmiştir.[39] Bu tarzda ilâhî bir teyitle desteklenen rüyalar, büyük çoğunlukla da Allah ile insanlar arasında aracılık görevini üstelenen peygamberlere özgü olmaktadır.

Rüyalar, hiçbir anlam kategorisine oturtulamayan/ "adgâsü ahlâm" ve rüya-yorum ve anlamlandırma biçimleri çerçevesinde belli bir anlam zeminine oturtulabilen rüyalar olmak üzere iki kısma ayrılır ki bu sonuncusuna "gerçek rüya" (rü'yâ-i sâliha) adı verilmektedir.[40] Bu türden rüyalar, vehim ve hayal, değersiz ya da yanlış değil, bir çeşit işaretler olarak görülmüştür.[41]

Bu son kategoriyi oluşturan rüyalar, İbrâhim aleyhisselâmın oğlunu kurban etmesiyle ilgili olayda olduğu gibi[42] hiçbir yoruma ihtiyaç duymayacak biçimde apaçık; Hz. Yûsuf'un "Şüphesiz on yıldızı ve ay ve güneşin bana secde ettiklerini gördüm."[43] şeklinde bizzat kendi ağzından öykülenen olayda olduğu gibi yarı açık ve yarı imalı;[44] aynı sûrenin sonraki âyetlerinde anlatılan "altı semiz inek" benzetmesinde olduğu gibi de, açık bir anlama sahip olmayıp tamamıyla imalı ve kapalı olabilmektedir ve dolayısıyla yoruma muhtaçtır.

39 İbn Hazm, Ebû Muhammed, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ahvâi ve'n-nihal,* Beyrut 1986, V, 19-20.

40 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılahâti'l-fünûn,* I, 886.

41 Izutsu, ***İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar Kavramlar***, s. 22.

42 es-Sâffât 37/102.

43 Yûsuf 12/4.

44 Öykülenen olayda belirtilen on bir yıldız, ay ve güneş ve bunların secde edişleri gerçek anlamda ele alınmaları mümkün olmayan ve yoruma ihtiyaç duyulan kısmını oluştururken, "secde etme" kavramı açık olup yoruma ihtiyacı bulunmamaktadır.

Allah, uykuyu insanlar için tabii ve yaratılıştan bir hâlet ve özellik kılmıştır.[45] Olağan beşerî tecrübe içinde mümkün olmayan ve önünde aşılması güç engeller bulunan olaylar rüyada gerçekleşebilir. Bu perdeler ortadan kalktığında, yani uyku halinde insan gerçekler âleminden bilmek istediği nesneleri bilmeye çalışır.[46] Bundan dolayı rüyalar, Allah'ın uyuyanın kalbinde bazı bilgileri açık hale getirmesi olarak da tanımlanmıştır.[47]

Rüyalar tek başlarına enfüsî bir olay değildir. Onun altında girilip deşilecek ve özüne vâkıf olunabilecek hakiki ve gizli mânalar yatmaktadır.[48] Bunların yorumlanıp açıklanması/tabir edilmesi gerekmektedir. Çünkü rüyada görülen bizzat gerçek değil fakat onun var olduğu sanılan şeklidir. Bu sebeple yapılacak iş, onu orijinal ve hakiki durumuna rücû/tevil ettirmektir[49] yani yorumlamaktır.

Kur'an, rüyaların gerçekliğine atıfta bulunmuş ve peygamberlerin gördükleri rüyaları gerçek çıkardığını ifade etmiştir.[50] Gerçek anlamda rüya da, sadık olanın adıdır. Yalan olanına **ahlâm** denilmektedir. Bunların her ikisi de uyku halinde iç dünyamızda temessül eden hayalî birtakım şekil ve suretler olarak görüldüklerinden dolayı, dış yüzünden bakıldığında rüya, bir hayal gibi sanılabilir. Oysa gerçekte bunlar farklı şeylerdir. "Görmek" anlamına

45 Kur'an'ın anlatımında uyku, bütün insanlar için ortak bir nitelik, geceler dinlenmek için bir örtü ve uykuyu da bir dinlenme aracı kılınmıştır (el-Furkân 25/47). Yüce yaratıcı, her çeşit beşerî nitelenme, yorgunluk vb.den uzak olduğu için, O'nun bir dinlenme aracı olan uyku hali düşünülemez (el-Bakara 2/255).

46 İbn Haldûn, *a.g.e.*, I, 254.

47 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılahâti'l-fünûn,* I, 891.

48 Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* V, 47.

49 Izutsu, Toshihiko, ***İbn Arabî'nin Fusus'undaki Anahtar Kavramlar***, çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1998, s. 23.

50 bk. es-Sâffât 37/102-105; el-Feth 48/27.

gelen **rüya**, "rü'yet" kökünden alınmış olduğu için bunda, hayalin ötesinde bir hakikat görülmüş olur ki rüyanın asıl ilişkisi de o hakikat iledir. Görülen hayal, o hakikatin insanın iç dünyasında temessül etmesidir.[51]

Rüyaların gerçekliğine ilişkin tartışmaya, "Sâdık rüya, vahyin kırk altıda biridir."[52] şeklindeki nebevî mesaj önemli bir boyut kazandırmaktadır. Hz. Peygamber'e nispet edilen bir başka anlatımda, peygamber-Allah arasındaki temel iletişim biçimi olan vahyin kesilmesinden sonraki zamanlarda, rüyalar, ilham ve müjdeciler (mübeşşirât) olarak nitelenmektedir.[53] Ancak rüyaların bu anlamda bilgi verici olabilmesi, her şeyden önce onların doğrulanabilmesine bağlıdır. Çünkü rüyalar genelde sübjektif nitelikte olup, herkesi bağlayacak biçimde genel geçerlik taşımaz. Bu bağlamda rüyalar, nübüvvet iddia eden ve bu iddiaları kesinleşmiş kişilerde ilâhî vahyin de tespitiyle kesinlik kazanmıştır. Bu anlamda Mekke'nin fethiyle Hz. Peygamber'in rüyasının doğrulandığı ifade edilir.[54]

Rüyalar, ilâhî ilhamla tabir edilse bile yine de rüyada zan unsuru bulunmaktadır. Bu bakımdan, "Peygamberler dışındaki insanların görmüş olduğu rüyalar müslümanların bütünü için teşri kaynağa olmaz."[55] Özellikle peygamberlerin ilk dönemlerinde, ilâhî bilginin beşerî düzleme akışının rüyalar kanalıyla gerçekleşişi belki de yalnızca

51 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılahâti'l-fünûn,* I/892; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, 47.

52 Buhârî, *Sahîh,* VIII, 88, "Kitâbü't-ta'bîr" 2, 4, 10, 26); Müslim, *Sahîh,* V, 120-123, "Kitâbü'r-Rü'yâ" 6, 7, 8, 9); Tirmizî, *Sünen,* IV, 461 , "Kitâbü'r-Rü'yâ", 1, 2, 6).

53 Buhârî, *Sahîh,* VIII, 89; Tirmîzî, *Sünen*, IV, 462, "Kitâbü'r-Rü'yâ", 35.

54 el-Feth 48/27.

55 Yüksel, Hasan Avni, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 143.

peygambere özgü bir olgu olarak kalmaktadır. Çünkü hiçbir beşerî güç, peygamberin yüklendiği sorumluluğu üslenememektedir. Bu sebeple rüyaların bilgi verici bir forma sahip olan kısmı/rü'yâ-yi sâdıka yalnızca peygamberlere özgüdür.[56]

Meselâ Hz. Yûsuf'un karmaşık yaşam tecrübesini betimleyen Kur'an, peygamberlere verilen rüyaları yorumlama yetisini bir lûtuf olarak sunmuş ve bu olayların söz konusu edildiği kıssa, "en güzel kıssa" olarak isimlendirilmiştir. Hz. Yûsuf'un yaşam öyküsü, başlangıçta gördüğü bir rüya ile (ay, güneş ve on bir yıldızın kendisine secde etmesi) başlamış, Mısır'da hapisten rüya yorumlaması sebebiyle kurtulmuş, sonra da rüyasının gerçekleşişini görmüştür.[57] Bir başka anlatımla O'nun yaşamında rüyalar aktif rol oynamış, ilâhî irade onda rüyalar aracılığıyla açıklık kazanmıştır.

O halde rüyaların beşerî tecrübede bir hakikati vardır. Kur'an ve hadislerde rüyaların hakikatine işaret eden anlatımlar mevcuttur. Bununla birlikte rüyalar, rüya gören kişinin anlatımına dayanması sebebiyle sübjektif karakter taşır ve rüya gören dışında bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Bu durumda gördüğümüz rüyalara gereğinden fazla değer atfetmek, hayatımıza rüyalara göre yön vermek veya gördüğümüz hoşa gitmeyen rüyalar sebebiyle kendimizi karamsarlığa mahkûm etmeye ve hayatı kendimize zindan etmeye gerek yoktur ve böyle bir tutum dinî de değildir.

56 Ancak bizim bu tespitimiz, peygamberler dışındaki bireylerin gördükleri rüyaların bütünüyle yanlış olduğu şeklinde bir kabule götürmemelidir. Elbette ki insanların gördüğü rüyaların da doğru çıkma imkânı vardır ve bugün psikoloji bilimi bunu bir olgu olarak kabul edip ondan yararlanmaktadır. Ancak peygamber dışındaki insanların rüyalarının tespiti ve doğrulamasına yapacak elimizde bir ölçü bulunmamaktadır.

57 İlgili âyetler için bk. Yûsuf 12/4, 43, 40-50.

VII. İSLÂM'DA TELEPATİ VAR MI?

Ruhla ilgili parapsikolojik olaylardan olan **telepati**ye gelince, Yunanca "uzaktan" anlamına gelen **tele** kelimesiyle "duygu" anlamına gelen **pathos** kelimelerinden türetilmiş olup, bir olayın önceden insanın içine doğması ve kişinin başkalarının hislerini sezebilmesi durumudur. Bu, bir çeşit ön sezi ve öngörü olarak da tanımlanabilir.[58] Bazıları buna "olağanüstü idrak hissi"[59] anlamında **altıncı his** veya **hiss-i kable'l-vukû**, da demişlerdir. Altıncı hisse "olağanüstü idrak hissi" de denilmiştir. Başka bir tabirle altıncı his insan basîretinin açık olması ve olayları vuku bulmadan önce keşfetmesidir.

Bir insanın kalbinden geçeni hissetme, bir anda aynı fikri düşünme olayını ifade etmek için kullanılan "Kalp kalbe karşıdır." ifadesi bir çeşit telepati olarak görülebilir. Bu alanda çok rastladığımız olaylardan biri de, birisinden söz ettiğimizde o kişinin çıkıp gelmesidir. Hissettiğimiz ve içimize doğan şeyin aynen meydana geldiğine çoğu kere tanık olabilmekteyiz.[60] Telepati olaylarının çocuklar, kadınlar, saf ve temiz tabiatlı insanlarda ve hayvanlarda daha çok ortaya çıktığı düşünülmektedir.[61] Bir tabii felâketten veya depremden önce birtakım hayvanların musibetin geleceğini önceden sezdikleri sıkça dile getirilen bir husustur.

Telepati insanlarda çok daha güçlü bir şekilde ortaya çıkabilmekte ve insan çok uzaklardaki yakınlarının başına

58 Audi, Robert, "parapsychology", *The Cambridge Dictionary of Philisophy*, Newyork 1995, s. 645.

59 Osmanbey, Kemal, *Reenkarnasyon ve Telepati*, İstanbul 1995, s. 51.

60 Asımgil, Sevinç, *Reenkarnasyon Var mı?*, İstanbul, ts., s. 94.

61 Osmanbey, Kemal, *Reenkarnasyon ve Telepati*, İstanbul 1995, s. 52.

gelen kaza veya ölüm gibi üzücü olaylardan dolayı içinin daralmakta olduğunu hissetmekte ve sebepsiz yere hüzne kapılıp ağlayabilmektedir. Özellikle yakın akrabalar, anne-evlât veya kardeşler birbirlerinin hüzünlerini veya sevinçlerini daha güçlü şekilde yaşayabilmektedirler. Aslında bu telepatik güç, belki de ruhun en yaratıcı özelliklerinden biridir. Zira insandaki birtakım duyular sınırlı iken, diğerleri sınırsızdır. Eliyle yalnızca yakınındakine dokunabilirken, gözü biraz daha uzağı görebilmektedir; mekânla kayıtlı olmayan ruhunun da çok daha uzak boyutları görüp hissedebilmesi mümkündür. Dolayısıyla telepati olaylarını aklen reddetmek için bir sebep bulunmamaktadır.

Telepatinin -bazan sihir olduğu düşünülüp, dinimizce yasaklandığı iddia edilse de- mahiyeti itibariyle sihirle bir ilgisi bulunmamaktadır. Ayrıca bu önsezi ve içe doğuş, iradî bir hadise olmayıp, istenmeden vuku bulmaktadır. Dolayısıyla insanın istemeden içine doğan, hissedip yaşadığı bir şeyden dolayı sorumlu tutulabilmesi pek tutarlı da görünmemektedir. Bu tür önsezilerin kötüye kullanılmaması, başkalarının mahremiyetlerini deşifre amacı taşımaması veya gaipten haber verme iddiası içermemesi şartıyla dinen bir mahzuru olmasa gerekir. Zira geleceğe ait bir olayın olmadan önce bilinmesi anlamında gaybı bilmek mümkün değildir. Ancak bu, Allah'ın bildirmesiyle mümkün olabilir.[62]

Bu sebeple Hz. Peygamber'in geleceğe ilişkin vermiş olduğu bazı haberleri, Allah'ın bildirmesiyle bizlere naklettiği haberler olarak görmek gerekir. Çünkü peygamberler de, kendiliklerinden gaybı bilemezler. Ayrıca İslâm kültürü içinde telepati olayını doğrulayabilecek pek çok hadisenin yaşandığı nakledilmektedir ve kültürümüz bu tür-

62 Cinn 72/27.

den olaylara yabancı da değildir. Hz. Ömer'in mescitte hutbe okurken, "Ey Sâriye! Dağa, dağa!" diye seslendiği ve İran'da düşmanla savaşan ordu kumandanının da bu sesi duyup tâlimat doğrultusunda sırtlarını dağa yasladıkları bilinen bir husustur.[63]

Ancak insandaki bu hissin her zaman doğru olacağını var saymak, ona göre gündelik hayatını şekillendirmek doğru değildir. Çünkü insandaki bu ilham/önsezi, meleklerden olabileceği gibi şeytanın telkinlerinden de kaynaklanabilir; her zaman doğru olabilmesinin bir garantisi yoktur. Bu sebeple bu tarz önsezilere mutlak olarak güvenmek ve onu bir akîde haline dönüştürmek doğru değildir.

VIII. TELEKİNEZİ NEDİR VE OLABİLİR Mİ?

Telekinezi, parapsikolojinin kavramlarından biri olup, düşünce gücüyle birtakım nesneleri hareket ettirebilme gücü olarak ifade edilebilir. Ruhun bir faaliyeti olan düşünce gücünün yoğunlaştırılarak cisimlerin hareket ettirebileceği iddia edilmektedir. Bazı televizyon programlarında kendilerini sihirbaz veya medyum olarak tanımlayan kişilerin bu türden bazı gösteriler yaptıklarına şahit olmaktayız. Ruh ve düşünce gücünü kullandığını iddia eden bu insanların şovlarında, masalar veya sandalyeler havada uçuşabilmektedir.

İyi niyetli bir bakış açısıyla, inanan insanların samimi istek ve ihtiyaçlarının makbul dua hükmüne geçebileceği, enerjisini bir tek nesne üzerine yoğunlaştırabileceği ve Allah'ın onların dualarına karşılık vermesiyle isteklerinin

63 Hz. Peygamber, "Sizden önceki ümmetlerde ilhama mazhar kişiler vardı. Eğer ümmetimden de böyle biri varsa, işte o Ömer'dir." buyurmuştur (bk. Buhârî, "Fezâilü ashâbi'n-nebî", 6).

gerçekleşebileceği, bunun bir lûtuf olabileceği düşünülse de, bu tarz bir hareketin gerçek olanını sahtesinden nasıl ayırt edebileceğimiz bilinmemektedir. Ayrıca dualara cevap vermek ve kabul etmek Allah'a ait olduğuna göre, bütün telekinezi olaylarında Allah'ın insanın dualarını, onun istediği şekilde kabul ettiğini düşünmek yalnızca iyimser bir yorum olarak görülebilir.

Televizyon gösterilerine de konu olan bu tarzdaki gösterilerin göz boyacılık/sihir olabilme ihtimali de kuvvetlidir. Yapılan pek çok sihirbazlık gösterisinin aslında bir göz yanılgısı olduğunu bilmekteyiz. Ayrıca bu tarzdaki gösterilerde cinlerden ve şeytanlardan yararlanılabilmesi de mümkündür. Dolayısıyla bu tarzdaki telekinezi olaylarının sihir dışında bir realiteye sahip olup olmadığını bilemiyoruz.

Sihir ve büyü türünden olmamak ve insanlarda mutlak ve yaratıcı bir güç bulunduğu zannına yol açmamak şartıyla, ruh ve düşünce gücüyle cisimleri hareket ettirme olayının İslâm'da yaratıcı inancıyla çelişen bir tarafı yoktur. Çünkü bu tarzdaki olayların mûcize tarzında tahakkuk ettiğini ve Kur'an'ın da bunları bize haber verdiğini görmekteyiz.

Daha önce temas ettiğimiz Belkıs'ın tahtının getirilmesi olayında, bu naklin göz açıp kapayıncaya kadar gerçekleştiği ifade edilse de, bunun nasıl gerçekleştiği bilinmemektedir. Biz bunu bir mûcize veya keramet olarak değerlendirsek de, bu mûcizeler geleceğin keşiflerinin nihaî sınırlarını da çiziyor olabilir. Ancak bu olaylardan hareketle, bu faaliyeti gerçekleştiren insanları yüceltmek, ona olağanüstü bir güç ve kuvvet atfetmek, şirktir ve İslâm inancıyla çelişen bir durumdur.

IX. RUH EŞİ VEYA RUH İKİZİ NE DEMEKTİR?

Ruhla ilgili sıkça duyup işittiğimiz kavramlardan biri de "ruh ikizi" ve "ruh eşi" kavramlarıdır. Gündelik dilde ise bu kavramları daha çok, huy, karakter ve mizaç açısından birbirine benzeyen insanlardan söz ederken kullanıyoruz. Ruh ikizi düşüncesi, insanların cismanî bedenlerine bürünmeden önce, ruhların enerji boyutunda kadın ve erkek olarak ayrışmadan bir bütün olarak bulunduğu; enerji boyutunda bulunan bu ruh ete, kemiğe ve bedene bürünürken de ayrışmaya ihtiyaç duyduğu, bu ayrışmayla birlikte de dişi ve erkeğin meydana geldiği tezine dayanmaktadır.

Her insanın diğer cinsten bir de ikizi bulunmaktadır. İşte ruh ikizi kavramıyla kastedilen, ayrışmadan önce birlikte bulunduğu diğer parçası olmaktadır. Dolayısıyla diğer parçamız bizimle aynı enerjiye sahiptir veya sadece madalyonun öteki yüzüdür; aralarında tam zıtlık söz konusudur. Eş ruhlar ise, ruhlar ayrıştıktan sonra, her bir ruhun bir diğeriyle eşleşmesidir. Aralarında tam bir zıtlık yoktur, ancak aynı titreşime sahiptirler.

Ruh ikizi kavramını İslâm inançları açısından kabul etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü İslâm inancına göre ruh, ilâhî bir emir olup, insana şuur ve canlılık kazandıran ve hâricî varlığı olduğu kabul edilen ve mahiyeti tam olarak bilinemeyen bir varlıktır. Bütün bilebildiklerimiz bundan ibarettir. Ruhların önceden bir bütün olarak enerji boyutunda var olduğu ve sonradan dişi ve erkek şeklindeki kutuplaşmaların meydana geldiği şeklindeki iddianın dinî inancımız açısından bir dayanağı bulunmamaktadır.

Ayrıca insanın ruh ikiziyle karşılaşmasının mümkün olduğu kabul edilmekte ve bu bir çeşit sürekli yeniden bedenlenmelere dayandırılmaktadır. Bu düşünce, bir çeşit reenkarnasyon düşüncesini akla getirmektedir ki bunun İslâm dininde bir yeri olmadığını daha önce ifade etmiştik. Diğer taraftan karşılaştığımız kişinin gerçekten ruh ikizimiz olup olmadığını nasıl tespit edebileceğimiz de bilinmemektedir. Elimizde bunu tespit edebileceğimiz bir ölçüt de mevcut değildir.

Yüce kitabımızın "Nefisler eşleriyle birleştirildiği zaman..."[64] şeklindeki ifadesi, ilk bakışta sanki ruhların bir de eşleri bulunduğunu ima eder gibi görünse de, âyet bununla ilgili değildir. Kur'an'da ruh ve nefis kavramları, birbiriyle aynı anlamda kullanıldığı gibi, farklı anlamlarda da kullanılmıştır.[65] "Haydi canlarınızı, ruhlarınızı çıkarın..."[66] âyetinde iki kavramın bir birinin eş anlamlısı olduğu görülmektedir.

Kur'an'ın bu âyetlerinden harekete, İslâm düşünce geleneğinde çoğu kere ruh ve nefis kavramlarının aynı anlamda kullanıldığı da bilinen bir husustur.[67] Ancak, hiçbir âyette insanlar topluluğunun ruhlarının bir ve aynı oluşundan söz edilmemektedir. Her insanın yaratılışıyla birlikte onun kendine özgü ve müstakil ruhu da var edilir ve ölümüyle de bedenini terkeder. Bir başkasıyla aynı ve ortak ruhu kullanmak söz konusu değildir.

64 et-Tekvîr 81/7.

65 Bu konudaki bazı âyetler için bk. el-Mâide 5/16; el-En'âm 6/130; el-Kıyâme 75/2;.

66 el-En'âm 6/93. Aynı şekilde "Ey mutmain ruh! Sen rabbinden razı, O da senden razı olarak rabbine dön!" (el-Fecr 89/27-28) âyetinde de ruh ve nefis eş anlamlıdır.

67 bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, *Kitâbü'r-Rûh,* s. 303.

“Nefisler eşleriyle birleştiği zaman” âyetinde de ruh ve nefis kavramının aynı anlamda olduğunu söylemek mümkündür. Ancak âyetin anlamı, hiçbir müfessir tarafından ruh ikizi kavramını doğrulayabilecek şekilde değildir. Müfessirlerimiz âyete, her bir grubun kendi taraftarlarıyla bir araya geleceği -veli veliyle, ayyaş ayyaşla, şehit şehit vb.- anlamını vermektedirler.[68] İnsanın ruhu, bedeniyle birlikte var olduğuna göre, onun eşi de kendine özgü bedeni olmaktadır. Ruhlar, ölümle birlikte terkettikleri bedenle, berzahta yeniden birleşecektir. Bunun dışında bir ruh ikizi veya eşi söz konusu değildir.

68 Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vilâtü* ***Ehli's-sünne***, Beyrut 2005, XVIII, 67; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, Lübnan, ts., XXX, 52.

BEŞİNCİ BÖLÜM

REENKARNASYON TENÂSÜH

Reenkarnasyon düşüncesi, kökleri Hinduizm ve Budizm gibi dinlerde bulunan eski bir inanç olmakla birlikte, çağdaş dünyada da kendine taraftar bulmuştur. Bu sebeple de geçmişte olduğu kadar günümüzde de önemli bir tartışma konusudur. Özü itibariyle insanın bugününe ve geleceğine ilişkin olması sebebiyle hâlâ ilgi çekmeye devam etmektedir. Bu inanç insanın geleceğini anlamsız bir döngü içinde açıklar. Bu yönüyle İslâm'ın âhiret inancı ve diriliş öğretisi yanında, bireyin ahlâkî sorumlulukları açısından da problemlidir. Ancak oldukça münferit kalsa da, İslâm dünyasında da tarihî süreçte, bu düşüncenin "tenâsüh" adı altında bazı fırka ve gruplarca da dile getirildiği ve savunulduğu görülmektedir.[1]

Reenkarnasyon inancı, isimler farklılaşsa da tarihin her döneminde inanç sistemleri içinde yer bularak günümü-

1 Şehristânî, Abdülkerîm, *el-Mile'l-ve'n-nihal,* thk. M. Seyyid Kîlânî, Beyrut, ts. I, 55.

ze kadar gelmiştir. Çağdaş dünyanın, insanın bireysel ve toplumsal yaşamına kattığı sorunlar, süregelen adaletsizlik ve ekonomik çıkar ekseninde şekillenen zulüm ve haksızlıklar, bencillikler, huzur ve güven kaybına yol açan ahlâkî kaygılarımız, insanı daha huzurlu, barış içinde ve yaşanılabilir bir hayat etrafında şekillenen arayışlara itmiştir. İslâm'ın adalet ve ahlâkî sorumluluk temelinde şekillenen âhiret inancı konusundaki bilinçsizlik ve onun doğurduğu boşluk, reenkarnasyon, meditasyon ya da yoga türünden pratiklerle doldurulmaya çalışılmıştır.

Bu türden düşüncelerin dünyanın değişik yörelerinde savunucuları bulunduğu gibi, az da olsa günümüz Türkiye'sinde de müntesipleri mevcuttur. Aslında günümüz dünyasında, Hint kökenli bu kadim inançlara karşı olan popüler ilginin önemli bir sebebi de, insanların saygı ve sevgisini kazanan ünlü simaların yoga ya da meditasyon türü uygulamalara ilgi göstermesi ve bunun basın yayın organları tarafından dillendirilmesi olduğu söylenebilir. Dolayısıyla çağdaş dünyada pek çok insanın bu tarzdaki uygulamalara yönelik ilgisi, bilinçli bir kabullenme olmaktan çok bir özenti olmanın ötesine geçmemektedir. Ülkemizde kendilerine fazla taraftar bulamayan bu düşünce sahipleri, zaman zaman Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Velî, Yûnus Emre gibi değerler üzerinden kendilerine destek aradıkları da gözlemlenmektedir.

I. REENKARNASYON NEDİR?

Sözlükte **reenkarnasyon**, "yeniden doğuş, tenâsüh, ruh göçü" anlamına gelmektedir ve başlangıcı olmayan bir ölüm-doğum döngüsünü dile getirmek için kullanılır; birbirini takip eden doğuşlar akîdesidir. Reenkarnas-

yon, enkarnasyon, tenâsüh, ruh göçü, bedenlenme terimleri tamamıyla aynı anlamda olmasa da, çoğu kere birbirinin yerine kullanılan terimlerdir. Kökleri itibariyle Hinduizm'deki karma[2] inancına dayanan ve daha sonra Jainizm ve Budizm gibi dinlerce de kabul edilen reenkarnasyon,[3] en basit tanımıyla insanın ölümünden sonra yeni bir bedenle dünyaya dönmesi ve bu döngünün insan mükemmelleşene kadar devam etmesidir. Kelimenin kökü, bedenlenme ve ete kemiğe bürünme anlamına gelen enkarnasyondur.[4]

Bu yeniden doğuş ya da ruh göçünün nasıl olacağı ise, bu görüşü kabul eden topluluklara göre farklılaşmaktadır. Bazılarını göre bunun insandan insana oluşu ileri sürülürken, bazılarında da insandan hayvana, hayvandan insana, ya da insandan herhangi bir cansız cisme geçeceği şeklinde farklılaşmalar görülmektedir. Çünkü bu inancın özünü Hinduizm'deki karma inancı oluşturmaktadır. Fiil, davranış[5] gibi anlamlara gelen karmaya göre, her şey sebep-sonuç ilişkisi etrafında işleyen bir determinizme (belirlenimcilik) göre meydana gelir;[6] tam anlamıyla insanın özgür iradesi yoktur. Dolayısıyla insanın gelecekte nasıl bir hayat süreceğini, geçmişteki yaşantısı ve fiilleri belirleyecektir; insanın bugün sürdürdüğü hayat, geçmişte sürdürmüş olduğu iyi ve kötü hayatın bir sonucu olacaktır. Bugünün zenginleri geçmiş yaşamlarındaki iyiliklerinin mükâfatı olarak keyif sürerken; fakirler de geçmiş yaşamlarındaki kötülüklerinin cezasını çekmektedir.

2 Coward, Harold, "Karma", "Reincarnation", *Encyclopedia of Science and Religion*, New York 2003, s. 499.

3 Coward, "Reincarnation", s. 717.

4 bk. Parker, T. H. L, "Incernation", *Baker's Dictionary of Theology*, USA 1988, s. 282.

5 bk. Coward, "Karma", s. 499.

6 Asımgil, Sevim, *Reenkarnasyon Var mı?,* İstanbul, ts., s. 29.

İslâm kültüründe reenkarnasyon düşüncesini ifade etmek için kullanılan tenâsüh, ölümden sonra ruhun bir bedenden diğerine geçişini ifade eder.[7] Tenâsühü kabul edenler, ruh-beden bütünlüğünü inkâr ederler ve ruhun, bedenden bağımsız olarak ebedî kalacağını düşünürler. Zira ruh kemale erince, bütün bedenî alâkalardan bağını koparmış olmakta ve dolayısıyla bedenle bir ilişkisi kalmamaktadır. Ancak kemâlâtı eksik kalanlar, insan bedenlerine geri dönerler;[8] tamlığa ulaşıncaya kadar bir bedenden diğerine dolaşır dururlar.

Ruhun bir insan bedeninden diğer insan bedenine geçmesine **nesh**, hayvan bedenine geçişine **mesh** ve cansız varlıklara intikaline de **fesh** adı verilmiştir. Ruhların, hak ettikleri cezanın derecesine göre insan bedenine intikal edinceye kadar diğer varlıkların bedenlerindeki dolaşımı sürer. İlim ve ahlâk olarak kemale erince de, bütün cismanî bağlardan kurtulur.[9] Bu yeniden doğuş, çoğunlukla aynı cinsiyette ve yeryüzünde olduğu iddia edilmektedir. Ancak bunun farklı cinsiyetlerde güneş ya da ay gibi cisimlerde olabileceği de ifade edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de insanın hayvan suretine (maymun ve domuz)[10] çevrilmesini ifade etmek için kullanılan mesh bir tenâsüh değildir. Çünkü bu meshe mâruz kalanların hayatları devamlı olmamış, kısa zaman sonra vefat etmişlerdir. Ayrıca mesh, insan daha ölmeden dünya hayatında gerçekleşmekte ve tenâsühte olduğu gibi, ruhun bir bedenden diğerine intikali de söz konusu olmamak-

7 Cürcânî, Seyyid Şerîf, *Ta'rîfât*, thk. Abdurrahmân Umeyre, Beyrut 1987, s. 97.

8 Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfü ıstılahâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, Lübnan 1996, I, 512.

9 Tehânevî, *Keşşâf*, I, 512.

10 bk. el-Bakara 2/65; el-Mâide 5/60.

tadır. Aksine ruh aynı kalmakta, yalnızca onu taşıyan bedende bir değişiklik olmaktadır.[11] Ayrıca bu hayvan suretine dönüştürülme olayını gerçek anlamıyla ele alıp yorumlayanlar olduğu gibi, bunun bir karakter ve mizaç değişimi olacağını ileri sürenler de mevcuttur.

Reenkarnasyon kelimesinin tenâsüh anlamında kullanımı yaygın olsa da, iki terim mahiyeti itibariyle birbirinden farklıdır. Çünkü reenkarnasyonda önceki yaşamında yapmış olduğu hatalarının bir cezası olarak havyan bedenlerine intikal ve düşüş söz konusu değildir; yani bir cezalandırılma ya da mükâfatlandırılma yoktur. Eksik kalan ve dünyevî bağlardan kurtulamamış ruhların, yeniden dünya hayatına dönüşleri söz konusudur. Başka bir deyişle insan dünyaya niçin başarılı olmadığının hesabını vermek için değil gelişmek için gelir.[12] Tenâsühte ise ceza ve mükâfat esasına göre dünyaya geliş ve hayvan bedenlerine geçiş yoluyla bir düşüş söz konusudur.[13] Ayrıca bir hayvan ruhu, insan ruhunun gelişim gereksinimleri için yeterli değildir.[14] O halde reenkarnasyon ile tenâsüh kelimelerinde tek ortak nokta her ikisinin de ruhun yeniden doğuşunu kabul etmiş olmalarıdır.[15]

Reenkarnasyon inancının kabulü, İslâm âhiret inancının inkârı anlamına gelmektedir. Çünkü reenkarnasyonda bütün süreç, bedende başlamakta ve yine bir başka bedende son bulmaktadır; insanın mükâfatı hak etmesi ya

11 Güllüce, Veysel, *Kur'an Işığında Reenkarnasyon*, İstanbul 2004, s. 16-17.

12 Kalyoncu, Hamdi, ***Ölümsüzlük İhtiyacı: İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon***, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 2011, s. 99.

13 Şehristânî, *el-Milel*, II, 254-255; Güllüce, s. 38.

14 Kalyoncu, *a.g.e.*, s. 100.

15 Cem, Çobanlı, *Yaşama Yeniden Başlamanın Evrensel Yolu Reenkarnasyon,* İstanbul 2005, s. 56.

da cezaya mâruz kalması için bir âhirete gerek bulunmamaktadır.[16] Bu inanç içerisinde İslâm'ın temel akîdesi içinde yer alan cennet ve cehennem inanışına yer yoktur; insanın bütün davranışlarının karşılığını gördüğü yer dünya hayatıdır. Diğer taraftan, zorunlu bir ölüm-yeniden doğuş döngüsü kabul edildiğinden, bireyin kimlik ve kişiliğinin de bir inkârı söz konusudur. Kısacası reenkarnasyon düşüncesinde bir âhiret inancı yoktur. Aksine sürekli ölüp yeni bir bedenle dünya hayatına dönüş mevcuttur. Bu hayatında iyilik yapan yeni hayatında iyilik, kötülük yapan da kötülük bulacaktır. Bu sebeple reenkarnasyon, İslâm inancıyla kesin bir şekilde çelişen bâtıl ve yanlış bir inançtır.

II. REENKARNASYON DÜŞÜNCESİNİN NEDENLERİ

Reenkarnasyon gibi karmaşık ve çoğu kere açıklanması zor bir inancı ortaya çıkaran pek çok sebep olabilir. İnsanın ölümsüzlük isteği belki de bu konudaki en temel varsayımdır.[17] Ölümün bir yokluk olmayıp sonrasında başka bir hayatın varlığı bütün semavî dinlerde mevcut yerleşik bir inançtır. Ancak bu inanca varamamış ya da bir şekilde uzak kalmış olanlar, ölümsüzlük isteklerini ifade etmek için "yeniden doğuş" inancını geliştirmişler ve buna da reenkarnasyon adını vermişlerdir.[18] Başka bir deyişle bu inanç, âhiret hayatını kabul etmeyenlerin, ölüm sonrası hayata ilişkin kaygılarından kurtulmak ve kendilerini bir şekilde teselli etmek için uydurdukları bir inançtır.

16 Şehristânî, *el-Milel*, II, 255.
17 bk. Kalyoncu, s. 92.
18 Kalyoncu, *a.g.e.*, s. 93.

Bu icatlarıyla bir yandan sözde ölümsüzlüğün çaresini bulmuşken, diğer taraftan da her türlü mükellefiyet ve sorumluluktan uzak olarak, istedikleri şekilde hayat sürmüşlerdir.[19] Diğer taraftan reenkarnasyon inancı, âhiretin varlığına inanmayan insanların, ruhlarında taşıdıkları sonsuzluk isteğini dindirmek için çaresizce çırpınışlarını da ifade etmektedir.

Diğer taraftan reenkarnasyon inancına götüren başka bir sebep de dünya yaşamında süregelen, zulüm, haksızlık ve eşitsizliklerdir. Karşı karşıya gelinen bütün bu haksızlıkların telâfisi için, yeniden bedenlenmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Bunun için çoğu kere tekrar tekrar pek çok bedenlenme gerekmektedir. Böylelikle reenkarnasyoncular, yeniden doğuşla işlenen sözde kötülük problemine mantıklı bir açıklama getirmektedirler. Bunun böyle olmadığını eleştiriler bölümünde dile getireceğiz.

Diğer taraftan, reenkarnasyon düşüncesi aslında çağdaş insanın her şeyi gözlemlenebilir ve maddî olanda tüketen bakış açısına ve her çeşit materyalist düşünceye bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle de aynı çizgide hareket eden ruhçu akımın yan ürünüdür. Modern dünyanın ve hızla gelişen teknolojinin oluşturduğu sanal dünyadan, materlayist düşüncenin sunduğu hayat tarzından bıkan insan, çareyi ruhçu akımlarda aramayı denemiştir denilebilir.

III. FARKLI KÜLTÜRLERDE RUH GÖÇÜ

Reenkarnasyon, günümüz dünyasında taraftar bulması sebebiyle güncel bir konu olsa da, onun tarihte farklı

19 Güllüce, *a.g.e.*, s. 48.

topluluklarda izlerini bulmak mümkündür. Eski İranlılar, Mezopotamyalılar, Pisagor ve Eflâtun gibi düşünürler de ruh göçüne inanıyorlardı. Yine de onun en eski tarihini, Hint felsefesine kadar götürmek mümkündür. Pisagor ve Eflâtun gibi kadim Yunan filozoflarının ruh göçünü benimsedikleri bilinmekle birlikte,[20] bu yerleşik bir düşünce olmayıp, onların bu inancı Hindistan'dan almış olabilecekleri düşüncesi ağır basmaktadır.[21] Bazılarına göre ise Mısırlılar, insan ruhunun ölümsüz olduğu, ölümden sonra ruhun o anda doğmakta olan bir başka bedene geçtiği öğretisinden söz eden ilk topluluktu[22] ve Yunanlılar bu düşüncelerini Mısırlılar'dan almış da olabilirlerdi.

Eski Mısırlılar, insanın ölümünden sonra, kötülükleri galip gelenler hayvan bedenlerine sokularak tekrar dünya hayatına döndüğüne inanıyorlardı. İyi ruhlar ise, uzun bir cennet hayatından sonra yeniden imtihana tabi tutulmak üzere dünya hayatına döndürülebilirdi.[23] Bu düşünce, Mısırlılar'ın hayat felsefelerine de uymaktaydı. Çünkü firavunun mutlak güç ve hâkimiyetine inandıkları için, öldüğünde onu yeniden bir başka firavunun bedeninde dünyaya döndürmek ve ölümsüzleştirmek için tenâsüh düşüncesi biçilmiş kaftandı. Bu düşüncenin Mısır'da tahsil gören Pisagor tarafından Yunanlılar'a götürüldüğünü, ancak asıl ağırlığını ise Hint dinlerinde his-

20 Meselâ Pisagor'a göre ruhların ıstırap ve tedirginliği, tam temizlik çemberini bitiremediği içindir. Ruh bu çemberi tamamlamak için yeniden dünyaya gelir, tamamlayınca da ait olduğu yere geri döner. Onların ıstırabı, yeni bedenlere geçmek içindir (bk. Çobanlı, *a.g.e.,* s. 18).

21 Abhedananda, Swami, *Reenkarnasyon,* İstanbul 2007, s. 74.

22 Çobanlı, *a.g.e.,* s. 18.

23 Hancerlioğlu, Orhan, "Tenâsüh", ***İslâm İnançları Sözlüğü***, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 639.

settirdiği ifade edilmektedir. Bu sebeple bütün milletler içinde tenâsühe en çok inanan Hintlilerdir.[24]

Tenâsüh düşüncesinin Hindistan'da revaç bulmasının, oradaki hayat felsefesini oluşturan kast sistemiyle yakın ilişkisi vardır.[25] Dünya yaşamındayken bulunduğu sınıf tabakasını değiştiremeyen Hindu'ya yeniden dünyaya geldiğinde daha üst tabakaya yükselebilme fırsatı verilmiş oluöaktaböylece dünya yaşamında mevcut düzene isyan etmeden yaşamak, dinî inançlarının bir parçasını oluşturmuş olmaktadır.

Bu konuda bilgi veren kaynaklar, tenâsüh düşüncesini Yunanlılar'dan çok Hinduizm'e nispet ederler ve hatta bunu Hint dininin en ayırıcı vasfı olarak zikrederler.[26] Hinduizm, Budizm, Jainizm ve Sihizm gibi Güney Asya dinlerinin en bâriz vasfı reenkarnasyon inancıdır. Yeniden doğuş, Hindu dininin ve onun felsefe okulunun temel kuralı olup ruhların, hem aynı bedene hem de başka bedene intikal edebileceği düşünülmektedir. Bu tür felsefelerde ruh ebedî kabul edildiğinden, yok olmayan ruh yeni bedenlerde dünyaya dönmekte ve dönüşüm böylece tamamlanmaktadır.[27] Bu dönüşümün tamamlanması ve ruhun olgunluğa ulaşması için tek bir hayat yeterli değildir. Böylece birçok gidip gelmelerle yaşanan hayatlar insan şahsiyetinin özünü oluşturur.

Benzer yaklaşımlar Budizm ve Jainizm gibi dinlerde de mevcuttur. Budizm'e göre de ölüm, yeniden dünyaya gelişin başlangıcıdır. Böylece canlıların ruhları sürekli ola-

24 Vaux, Carra de, "Tenâsüh", ***İslâm Ansiklopedisi***, İstanbul 1979, XXII, 158.

25 Özarslan, Selim, ***Çağımız İnanç Problemleri***, Elazığ 2009, s. 30.

26 Vaux, "**Tenasüh**", XXII-I, 158.

27 Güllüce, *Kur'an Işığında Reenkarnasyon*, s. 21.

rak ölür ve yeniden dünyaya gelirler. Her dünyaya gelişte ruh bazan hayvan, kimi defa da insan bedeninde hayatını sürdürür. Sonunda gelişerek nirvanaya yani doğru, güzel, iyi ve eksiksiz durumuna ulaşır. Acı çekerek bedenden bedene geçen ruh göçü son bulunca aydınlanarak sonsuz mutluluğa ulaşır.

Budistler'e göre insan nirvanaya ulaşınca Buda haline gelir. Onlara göre bir kere yaşamak yeterli değildir, onun için reenkarnasyon olmalı ve insan olgunluğa erişinceye kadar gidip gelmelidir.[28] Onların bu düşüncelerinin temelini, insan fiil ve davranışlarının önemine vurgu yapan karma inancı oluşturur. Dolayısıyla insan fiil ve davranışlarının karşılığını görecektir ama bunun gerçekleşeceği yer yeniden doğuşla yaşanan dünya hayatıdır. Görüldüğü gibi her şey dünyada olup bitmekte ve bu döngü sürecinde âhiret hayatına yer verilmemektedir.

Esas itibariyle bütün semavî dinler reenkarnasyonu reddetmiştir. İslâm dini de bu inancı kesin bir dille reddeder. Bununla birlikte bu dinlerin taraftarları arasında da, belki de çevre kültür ve inanışların etkisiyle bazı fırka ve grupların tenâsüh inancına sahip oldukları görülmektedir. Kimi yahudi ve hıristiyan tarikatlarında da bu inanca rastlanmaktadır. Ruhların ölümden sonra ceza ya da mükâfat amaçlı olarak başka bir bedene intikal edeceğini savunun gruplar arasında Ahmed b. Hâbit, Ahmed b. Nabuş, Ebû Müslim el-Horasânî ve Zekeriyyâ er-Râzî gibi isimler zikredilmektedir.[29]

Tenâsühe inanan İslâm öncesi topluluklar arasında Sümeniyye ve yukarıda isimleri zikredilen bazı filozofları,

28 Kalyoncu, **Ölümsüzlük Düşüncesi**..., s. 97.

29 İbn Hazm, Muhammed b. Ali el-Endelûsî, *el-Fasl fi'l-mile'l ve'l-ahvâ ve'n-nihal,* Beyrut, 1986, I, 90.

Maniheistler'i zikreden Bağdâdî (ö. 429/1037), İslâm düşüncesi içinden tenâsühe inanan gruplar arasında ise Beyâniyye, Cenâhiyye, Hattâbiyye ve bazı aşırı Şiî fırkaları ile Mûtezile'den Ahmed b. Hâbit ve Ahmed b. Banus'u saymaktadır.[30] Ancak Bağdâdî'nin Allah'ın insan bedeni içinde düşünülmesi anlamına gelen hulûl kelimesi ile tenâsüh kelimesini aynı anlamda kabul ettiği ve bu düşünceye sahip grupları da tenâsühü kabul eden gruplar arasında ele aldığı anlaşılmaktadır.

Bunlar dışında Karmatîler, Kâmiliyye, Mansûriyye gibi bazı aşırı Şiî fırkalarda da bu inanca rastlamak mümkündür.[31] Ayrıca Şîa ve Şîa ile irtibatlı fırkalardan İsmâilîler, Nusayrîler, Dürzîler ve Yezîdîler'in de ruh göçüne inandıkları bilinmektedir.[32] İsmâilîler, ruhun hayvan vücuduna intikal ettiğine inanmaz; fakat birbirlerini takip eden ruhların imamı tanıyıncaya kadar doğumla ölüm âlemleri arasında gidip geldikleri hayat devrelerine inanırlar ve bu ruhlar daha sonra nur âlemine yükselir.[33]

Bâtınîlik'ten doğmuş bir dinî akım olan ve hulûl nazariyesine inanan, cennet ve cehennemi dünyada arayan Nusayrîler'e göre, Nusayrî olmayanlar ve kendi mezheplerinin günahkârları, yahudi, Sünnî müslüman veya hıristiyan olarak dünyaya döneceklerdir. Ali'yi tanımayan ve sevmeyenler ise eşek, köpek yılan suretine girerler; gerçek Nusayrîler'in ruhları ise yıldızlara dönüşerek nur-

30 Bağdâdî, Abdülkâhir b. Muhammed, *el-Fark beyne'l-fırak*, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut 1990, s. 227.

31 Hancerlioğlu, Orhan, "Tenâsüh", İslâm İnançları Sözlüğü, İstanbul 2011, s. 639.

32 Dürzîler'in bu inançları için bk. Bağlıoğlu, Ahmet, ***İnanç Esasları Açısından Dürzilik***, Ankara 2004, s. 171-174.

33 Vaux, "Tenâsüh", XXII-I, l159.

lar âlemine yükselir.[34] Anadolu'da yaşayan Alevî ve Bektaşî inançlarında reenkarnasyonu akla getirecek anlatımlar mevcutsa da,[35] bu inancı en canlı biçimde taşıyanlar Nusayrîler olmuştur. Bu sebeple bazı yazarlar, reenkarnasyon inancını Nusayrîliğin karekteristik özelliklerinden biri olarak görürler.[36]

Günümüzde yukarıdaki fırka ve gruplardan hayatiyetini devam ettirenlerin sahip oldukları tenâsüh inançları yanında, bazı ilkel kabilelerde ve yerli halklarda da tenâsüh inancının mevcudiyetine rastlanmaktadır. Bazan çoğunluğu Afrika yerli kabilelerinden olan ilginç örnekler de aktarılmaktadır. Meselâ Kuzey Rodezya'daki bazı kabilelere göre ruh, her türlü hayvan bedenine geçebilir ancak aslan yalnızca krallara hastır. Buna benzer örnekler, pek çok Afrika yerli kabilesi için nakledilmektedir.[37]

Aynı şekilde günümüz dünyasında "new age" oluşumlarının pek çoğunun reenkarnasyona yakın ilgi gösterdikleri bilinmektedir. Bunlar arasında spiritüalistler ile teosofik ve antroposofik hareketleri de sayabiliriz. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri merkezli bazı kurum ve derneklerin de bu konuyla yakından ilgili olduğu bilinmektedir.

IV. İSLÂM'DA REENKARNASYON VAR MI?

İslâm'da reenkarnasyon, tenâsüh ya da ruh göçü yoktur. Kur'an âyetlerine bütüncül bakıldığında, reenkarnasyon iddialarının kesin bir dille reddedildiği görülmekte-

34 Vaux, "Tenâsüh", XXII-I , 159.

35 Bektaşî düşüncesine göre, Hacı Bektâş-i Velî'nin, Hz. Ali'nin renkarnasyonu olduğu inancı yaygındır. Yaygın görüşe göre Hz. Ali, her devirde bedenli olarak mevcuttur (bk. Çobanlı, *a.g.e.*, s. 28).

36 Türk, Hüseyin, *Nusayrilik*, İstanbul 2005, s. 256-257.

37 Güllüce, *a.g.e.,* s. 36.

dir. Âhirete iman, İslâm'ın temel rükünlerinden birisidir ve bu husus Kur'an'da sıkça tekrar edilir. Bu sebeple Kur'an'da açıkça reenkarnasyonu destekleyen âyet yoktur. Bununla birlikte Kur'an'da geçen bazı âyet ya da kullanılan mecazi lafızlara, keyfî ve mesnetsiz biçimde bâtınî anlamlar yüklenerek ve çarpıtılarak bu bâtıl inançlar desteklenmeye çalışılmaktadır.

Âyetlerin bu tarzda çarpıtılması bâtıldır ve hiçbir akıl ve izanla bağdaşmaz. Eğer reenkarnasyon düşüncesi, âhiret inancını reddetmiyorsa kabul edilebilir şeklinde yaklaşımların da tutarlılığı yoktur. Çünkü reenkarnasyon düşüncesinin özü ve temeli âhireti inkâr esasına dayanır; bu inançta gerçek anlamda âhiret, cennet ve cehennem gibi kavramlara yer yoktur. Çünkü İslâm inancında öldükten sonra diriliş âhirette olacaktır ve orada ebedî olarak sürecektir. Ölümden sonra yeni bir bedenle dünyaya dönüş kesinlikle söz konusu değildir.

Kur'an yeniden bedenlenmeyi ya da ruh göçünü kesin olarak kabul etmemekle birlikte, bu düşüncenin taraftarları bazı âyetleri istedikleri şekilde yorumlayıp çarpıtarak, reenkarnasyonu destekleyen "üstü kapalı" ifadeler bulmaktan hoşlanırlar.[38] Bu âyetlerin bu şekilde yorumlanması, Hz. Peygamber'den bu yana var olan geleneksel yorum içinde de kendine yer bulamamıştır.

A. Reenkarnasyon ile İlişkilendirilen Âyetler

Yukarıda ifade edildiği gibi Kur'an'da açık ve bilinen anlamıyla yeniden bedenlenmeyi destekleyen âyetler yoktur. Ancak eskiden beri tenâsüh inancını kabul eden fırkaların bazı Kur'an âyetlerini bu iddialarını destekleyecek

38 Kalyoncu, *Ölümsüzlük Düşüncesi...*, s. 95.

biçimde yorumlama ve iddialarını Kur'an ile temellendirme gayretleri göze çarpmaktadır. İslâm coğrafyasında bu gayret, daha çok bâtınî yorumlar yapmayı tercih eden aşırı Şiî fırkalarda görülmektedir.

Kur'an, bazı âyetlerinde dünya hayatında ölüp dirilme vakalarından söz etmektedir: "Siz bakıp dururken sizi yıldırım çarpmıştı da, sonra, şükredesiniz diye ölümünüzün ardından sizi tekrar dirilttik."[39] Aynı şekilde Kur'an, yüzyıl ölü kaldıktan sonra diriltilen kişinin durumundan söz etmekte,[40] Hz. Îsâ'nın ve Hz. İbrâhim'in elinden ölülerin nasıl diriltileceğini göstermek için benzer örnekler sunmaktadır.[41]

Reenkarnasyon iddialarının aksine, İslâm düşünürleri bu âyetleri, öldükten sonra dirilişin vukuuna delil olarak görmektedirler. Allah bu örnekler üzerinden bize dirilişin hakikatini göstermektedir. Ayrıca bu âyetlerin reenkarnasyonla bir ilgisi yoktur. Çünkü dile getirilen bu olayların tamamı dünya hayatında gerçekleşmiş olsa da, yeniden diriliş kendi bedenlerinde olmaktadır. Başka bir bedene geçiş ya da reenkarnasyon söz konusu değildir.

Ruh göçüne inananlar, Kur'an'daki pek çok âyeti ruh göçüyle ilişkilendirirlerse de, bunların çoğunun muhtevaları birbirine benzediğinden burada yalnızca birkaçına temas edilecektir. Bu âyetlerin ilki, "Siz cansız iken sizi dirilten Allah'ı nasıl inkâr ediyorsunuz? Sonra sizleri öldürecek, sonra yine diriltecektir. En sonunda O'na döndürüleceksiniz."[42] âyetidir. Bu âyet reenkarnasyon

39 el-Bakara 2/55-56; benzer nitelikteki diğer âyet için bk. el-Bakara 2/72-73.

40 el-Bakara 2/259.

41 el-Bakara 2/260; Âl-i İmrân 3/49; el-Mâide 5/110.

42 el-Bakara 2/28; benzer bir anlatım için bk. el-Mü'minûn 40/11.

taraftarlarının düşüncelerini temellendirmede sıklıkla başvurdukları âyetlerden biridir. Ancak bu âyet reenkarnasyon düşüncesinin delili olamaz. Çünkü yalnızca bir defa öldürülme ve bir defa diriltilmeden söz etmektedir. Oysa ki reenkarnasyonda tekrar tekrar yeni bedenlere geçiş söz konusudur.[43]

Ayrıca âyette geçen "siz ölüler iken" ifadesinin, insan ömrünün tamamlanmasından sonra gerçekleşen ölüm olması ve dirilişin âhiret hayatında olması da mümkündür. Diğer taraftan bunun dünya yaşamında olması ancak mecazi bir anlam taşıması da düşünülebilir. İnsanın cansızlık ifade eden topraktan ya da spermden yaratılması anlamında, "Siz ölüler hükmünde iken sizi yaratan." şeklinde anlamlandırılması da mümkündür.[44] Her iki durumda da, bunun bir yeniden bedenlenme anlamına gelmeyeceği açıktır.

Yaratılışın temeli başlangıçta su, çamur, toprak gibi cansız modellerden oluşmaktadır. Allah bu cansız maddelere hayat ve can verip diriltmiş ve insanı yaratmıştır. Sonra da insanın normal yaşamı sona erince bir defa daha ölecek ve toprağa dönecektir ve Allah âhirette onu bir defa daha diriltecektir. Zaten Kur'ân-ı Kerim de insanın hakiki anlamda ilk ölümünün dışında bir ölüm tatmayacağını açıkça ifade etmektedir.[45]

En'âm sûresinde yeryüzünde gezen bütün canlıların ve uçan kuşların "bir ümmet" olarak nitelendirilmesi, reenkarnasyonun delili olarak görülmüştür. Kur'an bunlardan ümmet diye söz ettiğine göre, bunların geçmiş-

43 Yar, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, 2000 s. 147.

44 Bu konudaki yorumlar için bk. Güllüce, *a.g.e.*, s. 77.

45 ed-Duhân 44/56.

te yaşayan toplulukların reenkarnasyonu olduğunu ileri sürerler.[46] Ancak âyette geçen "ümmet" ifadesi, topluluk, grup ve cemaat anlamlarına gelmekte olup, yalnızca insanları nitelemez ve insanlarla hayvanlar arasında toplu halde yaşama açısından bir benzerlikten söz edilir. Bugün çağdaş hayvan bilimciler de hayvanları farklı familyalara ayırarak sınırlandırmaktadır. Dolayısıyla bunun reenkarnasyonun delili olarak gösterilmesinin bilimsel bir tutarlılığı yoktur.

Kibir ve gururlarından dolayı Allah'ın âyetlerini yalanlayan kimselerle ilgili, "deve iğne deliğinden geçinceye" kadar cennete giremeyeceklerini ifade eden âyetin de[47] tenâsühü desteklediği düşünülmüştür. Kötü ruhların bedenden bedene intikal ederek safiyet kazanacaklarını, bunun sonucunda deve bedeninde olan bir insanın iğne deliğinden geçen bir meyve kurduna dönüşeceğini ileri sürmüşlerdir.[48] Halbuki bu âyette mecazi bir anlatım vardır, kibirlerinden dolayı Allah'ın âyetlerini inkâr edenlerin cennete girmelerinin güçlüğüne dikkat çekilmiştir.[49] Bu güçlük, devenin iğne deliğinden geçmesinin güçlüğüne dikkat çekilerek bir hakikat, mecaz yoluyla dile getirilmiştir.[50] Ancak mecaz, cahil insanların elinde, hakikat gibi anlaşılmakta ve sahibini böylesi gülünç duruma düşürebilmektedir.

Tenâsühe inananların kendi düşüncelerini desteklemek için ileri sürdükleri âyetler elbette ki yalnızca bunlardan ibaret değildir. Ancak âyetler farklılaşmakla birlikte, on-

46 Güllüce, *a.g.e.,* s. 71.
47 el-A'râf 7/40.
48 Güllüce, *a.g.e.,* s. 72.
49 Yar, *a.g.e.,* s. 148.
50 Güllüce, *a.g.e.,* s. 72.

ların bu âyetlere yaklaşımları değişmemekte ve birbirine benzeyen yorumlar yapmaktadırlar. Birkaç örnekte görüldüğü gibi, istinat ettikleri âyetlerin gerçekte, onların tezleriyle bir ilgisi yoktur, aksine âyetlerin çarpıtılmış bir yorumu söz konusudur. Teker teker dayandıkları âyetlerin reenkarnasyonla ilgisizliği bir tarafa, Kur'an'ın bütünü açısından tenâsüh düşüncesinin hiçbir Kur'ânî dayanağı bulunmamaktadır.

B. Reenkarnasyonu Reddeden Naklî Deliller

Kur'an'a göre ruh ile beden arasında bir denge ve bir uyum söz konusudur; bunlar bir bütünün iki parçasıdır. Bedensiz bir ruh hiçbir faaliyet icra edemeyeceği gibi, ruhsuz bir bedenin de diğer canlılardan farkı yoktur. İnsan, ruh ve bedeniyle bir bütündür ve hayatı bir bütün olarak yaşar. Ölüm sonrasındaki dirilişte yine ruh ve beden birlikte olacaktır, çünkü insan gerçek anlamını ruh ve beden bütünlüğünde kazanmaktadır. Dolayısıyla ruhun bulunduğu bedeni terketmesi ve başka bedenlerde yeniden hayata dönmesi, insanın bütünlüğü açısından parçalayıcıdır.

İnsan dünya hayatını ruh ve bedeniyle birlikte yaşar; ölümle birlikte bozulan bu bütünlük âhirette dirilişle birlikte yeniden kazanılarak ebedî bir hayata dönüşür. Ahiret, İslâm iman esaslarından olup, Kur'an'da sürekli olarak Allah'a imanla birlikte zikredilmesi onun ne derece önemli olduğunu göstermektedir. İnsanlar dünya hayatını yaşar ve ölürler. Ölümlerinin ardından yeniden ruh-beden bütünlüğü sağlanarak diriltilirler,[51] Allah'ın emriyle yerlerinden kaldırılıp mahşer yerinde toplanmak

51 ez-Zümer 39/68; et-Tûr 52/45.

üzere sevkolunurlar.[52] Burada hesaba çekildikten sonra da bir kısmı ebedî kalmak üzere cennete ve diğerleri de cehenneme girmek üzere gruplara ayrılırlar.[53]

Ayrıca Kur'an'a göre sûra üflenip kıyamet koptuğunda Allah'ın diledikleri müstesna yerdeki ve göktekilerin hepsi ölecektir[54] yani topyekün bir ölüm söz konusudur ve yeniden diriliş de yine aynı bedenlerde âhirette gerçekleşecektir. Yeniden dünyaya dönüş ve bir başka bedene intikal kesinlikle söz konusu değildir. Reenkarnasyon düşüncesinde ise insanın yeniden bedenlenmek üzere ferdî ölümü söz konusudur. İnsan ölse de kâinat ve diğer varlıklar hayatını sürdürür.[55]

Görüldüğü gibi reenkarnasyon inancının, Kur'an'ın ölüm ve diriliş öğretisiyle ilgisi yoktur. Reenkarnasyonculara göre ölümü takiben yeni bir bedene geçiş kesin bir kuraldır, zorunludur. Oysa ki Kur'an'ın diriliş öğretisinde kıyametin ne zaman kopacağı ve topyekün yok oluş ve dirilişin ne zaman gerçekleşeceği Allah'ın bilgisi ve iradesine bağlıdır[56] ve herhangi bir zorunluluk söz konusu değildir.

Dünya hayatında iken iyi, kötü ne yapmışsak, bunun karşılığı âhirette karşımıza çıkacaktır.[57] Reenkarnasyon inancında davranışlarımızın karşılığını görebileceğimiz bir âhiret hayatı yoktur; bütün karşılıklar dünya hayatında görülmektedir. Dolayısıyla reenkarnasyon inancının kabulü, âhiret düşüncesini tamamıyla ortadan kal-

52 bk. Kehf 18/99; Yâsîn 36/51.
53 bk. Kehf 18/48; ez-Zilzâl 99/6; en-Nisâ 4/ 57; el-Mâide 5/119.
54 ez-Zümer 39/68.
55 Güllüce, *a.g.e.,* s. 67.
56 bk. el-A'râf 7/187.
57 bk. en-Nahl 16/61.

dırmaktadır. Kur'an'ın ifade ettiği biçimiyle bir diriliş de söz konusu değildir.

Reenkarnasyon düşüncesi, Kur'an'ın önemli bir prensip olarak ortaya koyduğu suçların ve cezaların şahsîliği ilkesine[58] de aykırıdır. Kur'an'a göre her insan kendi yapıp etmesinden sorumludur ve hiç kimse bir başkasının günahını çekmeyecektir.[59] Bu konudaki âyetlerin hepsi, reenkarnasyon düşüncesini de reddeder. Zira reenkarnasyonda, günahkâr bir insan dünya hayatında iyi bir insanın bedeninde ya da iyi bir insan günahkâr bir bedenle dünya yaşamına geri dönebilmektedir. Aynı şekilde katil, günahkâr ve âsi bir kişinin ruhu da, bir başka kişide, suçsuz, itaatkâr ve katillik suçunu işlemeden yaşayabilmektedir.[60] Bu düşüncenin Kur'an nasslarına aykırı düşmesi bir yana, insaf ya da adalet ile bağdaşır bir tarafı da bulunmamaktadır ve açık bir biçimde İslâm'ın suç ve ceza prensibiyle çelişmektedir.

Kur'an'a göre insan için yaşanan bu hayattan sonra tek bir ölüm ve sonrasında da diriliş söz konusudur. Kur'an'ın ortaya koyduğu âhiret inancı oldukça açıktır. İnsan dünya yaşamında tek bir hayat yaşar ve vadesi geldiğinde ölür. Öldükten sonra yeniden diriltilerek dünya hayatında yaptıklarına karşılık olarak cennet ve cehennemle mükâfatlandırılır. Dolayısıyla tek bir hayat ve sonrasında da onun karşılığında iyi ya da kötü sürdürülecek bir ebedî hayat söz konusudur. Tekrar dünyaya dönüş söz konusu değildir ve Kur'an bunu kesin bir dille red-

58 bk. Yeşilyurt, Temel "Kur'an Işığında İnsanın Bireysel Sorumluluğu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1 (Elazığ 2005), s. 37-50.

59 el-İsrâ 17/15.

60 Kırca, Celal, "İslâm Dinine Göre Reenkarnasyon", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (Kayseri 1986), s. 235.

deder: "Nihayet onlardan birine ölüm gelince, 'Rabbim! Beni dünyaya geri gönderiniz ki terkettiğim dünyada sâlih bir amel yapayım.' der. Hayır! Bu sadece onun söylediği (boş) bir sözden ibarettir. Onların arkasında, tekrar dirilecekleri güne kadar (devam edecek, dönmelerine engel) bir perde (berzah) vardır."[61]

Bu âyette dile getirilen istek ölüm anında dünyaya dönme isteğidir. Çünkü dünya yaşamı sona erip de ölümün şiddetiyle karşılaşan insan, dünya hayatına yeniden dönmek ve yaptığı yanlışları telâfi etme ümidi içine girecektir. Yukarıdaki âyet ve benzerleri bu talebin kesinlikle reddedildiğini ve dünyaya yeniden geri dönüşün imkânsızlığını göstermektedir. Zira her bireyin ve toplumun bir eceli vardır ve eceli geldi mi, ne bir an geri bırakılabilir ne de öne alınabilir[62] ve Allah'ın belirlediği vakit geldiğinde artık erteleme olmaz.[63]

Âyetin böyle bir isteği "boş laf" olarak nitelendirmesi de son derece anlamlıdır. Allah, insanlara düşünüp taşınacakları ve güzel ameller işleyecekleri fırsatı dünyada vermiştir. Bu fırsatı kaçırmış olanların öldükten ve cehennem azabını gördükten sonra yeniden dünyaya dönmek için bağrışmalarının anlamsızlığını açık bir biçimde ifade etmiştir.[64] Bu ifadeler reenkarnasyonun olmayacağını kesin bir şekilde dile getiriyor. Çünkü "Ölmek üzere olan

61 el-Mü'minûn 23/99-100.

62 bk. el-A'râf 7/34.

63 Nûh 71/4.

64 Fâtır 35/37. Aynı şekilde "Kendilerine azabın geleceği ve kâfirlerin rabbimiz bize birazcık mühlet ver de davetine uyalım ve elçilerine tâbi olalım diyecekleri gün hakkında insanları uyar." (İbrâhim 14/44) âyetinde bunun imkânsızlığı açık biçimde vurgulanıyor.

kimsenin eceli tehir edilmediğine, ek süre verilmediğine göre öldükten sonra böyle bir şey asla kabul edilemez."[65]

Kur'an'a göre, ölüm anında böyle bir istek kabul edilmediği gibi, âhiret hayatının herhangi safhasında da dünyaya yeniden dönme istekleri reddedilmiştir. Bu anlamda inanmayan ya da inandığı halde kötü davranışları üzere ölen insanların mahşerde hesaba çekilme esnasında;[66] hesapları görüldükten sonra cehennemi gördüklerinde[67] ya da cehennemde iken[68] iyi davranışlarda bulunmak üzere dünya hayatına yeniden dönme talepleri kabul görmemiştir.

Bu ve benzeri âyetler, ölümün yalnızca bir defa olacağını ve ölümden sonra da dünyaya aynı ya da bir başka bedenle dönüşün imkânsızlığını açıkça göstermektedir. Bazı insanlar, âhiret inancını reddetmeleri sebebiyle ölüm ve sonrası hayata ilişkin korkularını bertaraf etmek için reenkarnasyon düşüncesine sarılsalar da, dünya hayatına bir daha dönüş söz konusu olmayacaktır.

Akıllı bir insan, bu konudaki kaygılarından kurtulmanın yolunu, anlamsız birtakım inançlarda aramak yerine, Kur'an'a yönelmeli ve onun vaat ettiği ebedî mutluluğu kazanmak için çaba sarfetmelidir. Çünkü Kur'an'ın da açıkça ifade ettiği gibi öldükten sonra yeniden dünyaya dönmek ve geçmiş hatalarımızı telâfi etme imkânımız yoktur. Birlikte yaşadığımız ve hayatlarını kaybeden yakınlarımızın hiçbirinin yeniden dünyaya dönmemiş olması da bunun bir delilidir.

65 Güllüce, *a.g.e.*, s. 144.

66 el-A'râf 7/53.

67 ez-Zümer 38/53; el-En'âm 6/27-28.

68 el-Bakara 2/167; el-Mü'minûn 23/107-108; eş-Şuarâ 26/102; Fâtır 35/37.

C. Reenkarnasyonu Reddeden Aklî Deliller

Yukarıda ifade edildiği gibi, reenkarnasyon inancının hiçbir dinî dayanağı yoktur. Dünya hayatını tamamlayan ruhların öldükten sonra olgunlaşmamış olanlarının yeniden dünyaya döneceği düşüncesini hiçbir peygamber söylememiştir. İslâm dininin ifade ettiği biçimde hakiki bir âhiret inancına sahip olmayan bu öğretinin[69] akıl ve mantık açısından savunulabilir bir tarafı da yoktur. Materyalizme tepki olarak ortaya çıkan bu Batılı kavram ve onun gelenekte yer bulan karşılığı tenâsüh düşüncesi, farklı hayatlar arasında savunulabilir bir özdeşlik kuramaması, dinî ve mantıkî açıdan doğrulanamaması, ahlâkî açıdan problemli olması ve insanın ölümsüzlük arzusuna çözüm bulamaması sebebiyle ciddi anlamda eleştiriye açıktır. Bu sebeple de âhiretin varlığnı inkâr eden insanların ölüme ilişkin korkularını yenmek ve ebedî cehennem azabından kurtulmak iddiaları da geçerliliğini yitirmiş oluyor.

Bu düşüncenin silik yanlarından birisi, ruh-beden ilişkisini tutarlı bir zeminde açıklayamamasıdır. İnsan ruhunun bedenini terkettikten sonra, bir başka bedenle nasıl ilişkiye girdiği ve varlığını sürdüreceği bedeni neye göre seçtiği hususu açıklanabilmiş değildir.[70] Bu seçim, rastgele ve keyfî bir seçimdir. Başka bir anlatımla başı ve sonu belli olmayan bir fâsit dairedir. "Çünkü insanın insan olması için önceki yaşamında bitki ve havyan olması; havyanın havyan ve bitkinin de bitki olması için de,

69 Reenkarnasyona inananların büyük çoğunluğu cennet ve cehennemi birtakım tevillerle aslî mânalarından uzaklaştırarak bir çeşit inkâra sapmışlardır (bk. Guenon, Rene, *Ruhçu Yanılgı*, çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1996, s. 116).

70 Yar, *a.g.e.*, s. 152.

önceki hayatında insan olması gerekir."[71] Bu akıllı hiçbir insanın kabul edemeyeceği bir belirsizliktir. Aynı zamanda ruhun huzur ve dinginliği açısından zararlıdır. Çünkü her canlının bedeni ruhuna uygun olarak yaratılmıştır; her ruh kendi bedeniyle değer kazanır.[72]

İnsan ruhunun bir başka havyan bedeninde rahat edebileceğini ya da yırtıcı bir havyan ruhunun koyun bedeninde dinginliğe erişebileceğini düşünmek felsefî anlamda saçmadır. Ruhun dinginliği bir tarafa, insan bütünlüğü açısından da parçalayıcıdır, çünkü ruh-beden ayırımına dayanır ve bedenden ayrı olarak yalnızca ruhun bekasını kabul eder.[73]

"Hâfıza" meselesi, tenâsühçü görüşün çözemediği önemli sorunlardan biridir. Çünkü insanın geçmiş ve geleceğe ilişkin hâfızası, şahsiyet ve kimliği açısından son derece önemlidir. Çünkü farkında olunmayan bir ölümsüzlük ya da geçmişe dönük hâfıza kaybı, bir müslümanın gözünde ölümlülükle eşdeğerdir. "Yeniden doğuş iddiasının mâkul olabilmesi için, şimdi burada yaşayan kişinin, şu anda hasadını kaldırdığı daha önceki hayatlarını hatırlamaları zorunludur.

Trafik kazası geçiren birinin, eğer sarhoş olarak yola çıkmışsa, ne kadar inanılmaz ve acımasız olursa olsun, sebep ve sonuçların keyfî ve adaletsiz olduğunu söylemesi mümkün değildir. Hatta önceki hayatında vuku bulduğunu hatırladığı kaza sebebiyle ayağının sakat kaldığını hatırlayabilirse durum yine akla uygun olacaktır."[74] Fakat bir yandan o kişinin önceki hayatına ilişkin hiçbir şey

71 Güllüce, *a.g.e.*, s. 153.

72 Güllüce, *a.g.e.*, s. 154.

73 Koç, Turan, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İstanbul 1991, s. 137.

74 Koç, *a.g.e.*, s. 142.

hatırlamadığını, yine de yeniden doğuşun evrensel bir yasa olduğunu söylüyorsak, bunun mâkul bir açıklaması yoktur. Geçmişe ilişkin hiçbir şey hatırlamıyorsa ve ona ilişkin bir hâtıra yoksa bunların aynı kişiler oluşunu düşünebilmek mümkün değildir.

Eğer ruh, bedenden bağımsız olarak varlığını sürdürebiliyorsa, geçmişe dönük hâtıralarının olması gerekirdi, çünkü beden değişse de ruh değişmemektedir. Ölümle birlikte insan kabre konuyor ve ruh bir başka bedende dünyaya dönüyorsa, kabirde azap gören bir ruhun, yeni hayatında inkârcı ve âsi olmaması, ibadet ve taatle günlerini geçirmesi, kabir hayatını açıkça hatırlaması ve açıklaması gerekirdi. Niçin reenkarnasyonda, ruhlar bu hayatına ilişkin hiçbir şey hatırlamamakta ve bütün hatırladıkları dünya hayatında önceki hayatlarından ibaret kalmaktadır? Demek ki ölen ruh, asla kabre girmiyor, hesap vermiyor, bir başka bedene geçinceye kadar aylak aylak dolaşıyor.[75]

Yeni doğan yavruların annelerinin memelerini bulmaları, önceki hayatlarına ilişkin bir hâtıra örneği olarak aktarılsa da,[76] bunun hayatın devamı için bir ilâhî sevkoluşu bir yana, çocuğu emzirme hususunda asıl üstünlüğün çocukta değil annede oluşunu da unutmamak gerekir. Annenin bu konuda bir yönlendirmesi olmadığı takdirde, yavrunun ne kadar âciz ve güçsüz kaldığı da hepimizce bilinen bir gerçektir.

Ayrıca çocuklardaki bu durum önceki yaşamdan devam eden bir bakiye ise ve bu doğruysa, yeni doğan bebeklerin olgun ve yetkin bir “ben”le doğmuş olmaları gerek-

75 Kırca, a.g.m., s. 235.

76 Asımgil, *a.g.e.,* s. 52.

mez miydi? Burada kusur ve eksiklikleri yalnızca bedene yıkarak, beden elverdiği ve geliştiği ölçüde ruhun kendini ifade imkânı bulduğunu söylemek tatmin edici olmayacaktır.[77] Bu böyle olsaydı, o zaman çocuk ruhu, genç ruhu ve yaşlı ruhu diye ayırımlar yapılamaz, bütün ruhlar olgun olurdu.

Reenkarnasyon düşüncesinin dayandığı esaslardan biri de "adalet" ilkesidir. Hayatta tam anlamıyla adalet ve eşitliğin gerçekleşmediği ve bunun sağlanması için yeniden bedenlenmenin gerekli olduğu düşünülmektedir. Dünya yaşamında her an haksızlık ve adaletsizliklerle karşılaşılmaktadır. Meselâ birisi kralın oğlu olarak dünyaya gelirken, diğeri fakir bir çobanın kızı olabilmektedir.[78] Aslında dünyevî rastlantıların hepsi görecelidir. Bir tek yaşam ile açıklandığında bütün bu eşitsizlikler bir realite olarak karşımızda durmaktadır.[79]

Bütün bu haksızlıkların telâfisi için de ikinci bir hayat ve yeniden bedenlenme gereklidir; doğum şartlarını kendim belirleyemediğime göre bu bir adaletsizliktir. Yeni hayatımızı öncekine göre biz hazırlayabilmeliydik. Şimdi hasat ettiklerimiz önceden ektiklerimizden başkası olmayacaktı. Böyle bir mantıkla dünya üzerindeki sözüm ona adaletsizliklere çare bulduklarını ya da kötülük problemini çözdüklerini düşünseler de, bunun böyle olmadığı açıktır. Önceki hayatta eşitsizlik ve şu anki hayatımızda da eşitsizlikler mevcutsa, adaletsizlik ve kötülük çözülmek yerine sonraki hayata ertelenmiş ve ebedîleştirilmiş oluyor.[80]

77 Koç, *a.g.e.,* s. 156.
78 bk. Asımgil, *a.g.e.,* s. 52.
79 Çobanlı, *a.g.e.,* s. 114.
80 Koç, *a.g.e.,* s. 153.

Şimdi mazlum olan biri, hakkını alabilmesi için sonraki hayatında zalim olacak ve onun zulmettikleri de sonraki hayatlarında hakkını alabilmek için zalim olacak ve bu sonsuza kadar devam edecekse, bu, insanı arkası gelmeyen bir kötülük çemberinin içine atmak demektir ve bunun sona ermesi için de hiçbir sebep bulunmamaktadır.

Bir insanın işlediği suçu, bir başka bedene çektirmek hangi adalet ilkesiyle açıklanabilir? Ayrıca kötüler, bir sonraki yaşamlarında ıslah ve olgunlaşma amaçlı dünyaya geliyorsalar, bu durumda reenkarnasyona inanan topluluklarda, meselâ Hindistan'da niçin hâlâ fakirlik ve eşitsizlikler kol geziyor?

Reenkarnasyona uğrayan beden, önceki yaşamına ilişkin hiçbir şey hatırlamıyorsa ve bu hayatında çekmekte olduğu cezanın hangi suçunun karşılığı olduğunu bilmiyorsa, bu durumda ıslah ve tekâmül nasıl sağlanacak? Oysa ki Allah, insanlar için âhiret hayatını vaat ediyor. Allah mutlak adalet sahibidir ve orada hiç kimse zerre kadar haksızlığa uğramayacaktır.

Reenkarnasyon düşüncesi ahlâkî açıdan da pek çok tutarsızlıklar barındırmaktadır. "İnsanın ruhlarının hor ve hakir görülen birtakım canlı ve cansız varlıklarla ilişki kurduğunun kabul edilmesi, onu varlıklar içerisinde hakir konuma düşürür."[81] Bütün yaratılanların en şereflisi olan bir insanın, sürüngen havyanlar konumuna indirgenmesi hangi ahlâk ilkesiyle izah edilebilir veya hangi aklı başında insan, dünya hayatına böyle bir hayvan suretinde gelmeyi kabul edebilir?

Eğer yaptığımız kötülüklerin, sonraki hayatımızda telâfisi olacaksa, o zaman ilk hayatımızda kendimizi sınır-

81 Yar, *a.g.e.*, s. 151.

lamanın bir anlamı yoktur. Her türlü çirkinliği, yanlışı yapabilir, adam öldürebilir ve zulmedebiliriz. Zira kaybedecek bir şeyimiz yoktur. Sonraki hayatta bunları telâfi edebilmek mümkündür. Bu durumun, insanları, her türlü ahlâkî çirkinliğin içine itmesi bir yana, iyi ile kötü arasındaki fark da ortadan kaldırılmış oluyor. Bunun ciddi bir ahlâkî çöküntü anlamına geleceği açıktır.

Ayrıca insana bu dünyadayken niçin tekâmül edecek kadar ömür bir defada verilmez de, ölme, sonra geri dönme gibi trajikomik bir olay tekrarlanır, bu da tam olarak açıklanabilmiş değildir. Diğer taraftan hidayete erme ve tekâmülün illeti uzun yaşamak değildir. Bir yıl yaşasa bile hidayete erememiş insanlar olabilir. Hidayet ve olgunlaşma için mutlaka uzun yaşamak gerekmez.[82] Bu sebeple insanın olgunlaşması ve kemali için dünya üzerinde ikinci bir hayata gerek yoktur.

Benzer şekilde yeniden doğuş düşüncesi pratik yaşamda birtakım ahlâkî yozlaşmalara da yol açmaktadır. Reenkarnasyon eğer bir yasa olarak kabul ediliyorsa, orta yaşta evlenmek isteyen bir erkek, erkenden vefat eden ve bir müddet sonra komşusunun kızı olarak dünyaya dönen annesini eş olarak alabilme riski vardır. Bu ihtimale açık kapı bırakan bir doktrin, müslüman bir tarafa, en küçük ahlâkî erdeme sahip bütün insanları tiksindirecektir.[83]

Bu, aile hayatı açısından da yıkıcı bir etkiye sahiptir. Çünkü bu doktrinin ortaya çıkaracağı çarpık ve ensest nitelikte tutumların ortaya çıkışında bir mahzur görülmüyor. Zira onlara göre aile, ruhların önceki hayatlarında yapmış oldukları iyilikler sebebiyle birbirleriyle bir

82 Güllüce, *a.g.e.,* s. 43.

83 Asımgil, *a.g.e.,* s. 101.

arada bulunmaya mütemayil oluşumdur. Ruhların kadın-erkek bedenleri arasında geçişi ve eşcinselliği ahlâkî açıdan problemli görmeyen bu anlayış mensupları,[84] ne derece çelişkili ve tutarsız, insan fıtratı ve vicdanına aykırı bir inancı savunduklarını ve nasıl bir ahlâkî yozlaşmaya yol açtıklarını ya göremez ya da görmezden gelerek, insan için sahte adalet dağıtmayı sürdürürler.

Tenâsüh inancı, çağdaş dünyada bilimin ortaya koyduğu gerçeklere de aykırı düşmektedir. Bugün genetik bilimindeki ilerlemeler, DNA ve gen araştırmaları, artık çocuğun anne babasının bir parçası ve onun devamı olduğunu söylemekte, onlara ruh ve kabiliyet açısından da benzediğini ifade etmektedir. Göz ve cilt renginden kan grubuna kadar anne babadan izler taşımaktadır.[85] Kardeşler arasındaki benzerlik de bilinen bir husustur. Bunu bile bile reenkarnasyonu iddia etmek ve dünyaya gelen her çocuğu, bir önceki yaşamdan yeniden bedenlenme olarak görmek, modern bilimin ispatlarına da aykırıdır.

Diğer taraftan ruhların belirli sayıda olduğu şeklinde temel bir varsayımı içermiş olmasından dolayı, nüfus artışı olgusunu izah edememesi de bu öğretinin tutarsızlığını gösteren hususlardan biri olarak görülebilir.[86] Her şeyden önce "her şeye kadir bir yaratıcı" düşüncesi olmadan, ruhların ilk yaratılışının nasıl olduğunu izah etmek oldukça güçtür. Eğer belli sayıda ruh varsa, dünyaya o sayıda insanın yeniden bedenlenmesi gerekir ve dünya nüfusunda bir artış düşünülemezdi; ölenler ile yeni doğanlar arasında bir dengenin bulunması lâzım gelirdi. Çünkü bir nefis kendine ait bedeni terkettikten sonra

84 Bkz. Çobanlı, *a.g.e.,* s. 107.
85 Güllüce, *a.g.e.,* s. 157.
86 Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi,* s. 156.

başka bedene geçerse, ölenlerin sayısının bir fazla veya eksik olmadan doğanların sayısına eşit olması gerekirdi.[87]

Buradaki dengesizliği, dünyevî ve toplumsal mesele olarak görmek veya yanlış politika ve inançlarda arayarak bunu bir "kaotik durum" olarak ilân etmek de[88] bu dengesizliğe mâkul bir çözüm getiriyor görünmüyor. Eğer ruhların sayısı sonsuz da bunlardan yalnızca bir kısmı dünyada tecessüm ediyorsa, bu tabii nüfus planlamasına neyin yol açtığı da yine izah edilememektedir. Ayrıca tabii felâketler sonucu meydana gelen toplu ölümler ya da çocuk ölümlerinin bu denge açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği de bilinmemektedir.

Reenkarnasyon düşüncesi, bazan birey ve toplum bilincinde yıkımlara da yol açabilir. Bu öğretiye inanan hemen herkesin kendisini tarihteki ünlü kişilerin tecessüm etmiş biçimi olarak görmeleri bir tür megalomanlıktır. Ünlü ve seçkin kişilerin ruhlarının, aynı anda çok fazla kişide eş zamanlı reenkarne olduğu görülüyor ve bunu da şimdiki zamanda büyük adam olduklarını iddia etmek yerine bu hastalıklı hallerini geçmişe yönlendirmektedir. Geçmiş yaşamında sıradan insan olduğunu düşünen neredeyse yok gibidir. Doğal olarak bu hayallerini ve kuruntularını gelecek yaşama erteleyenler de mevcuttur.[89]

Mevcut hayatlarında hiçbir işin üstesinden gelemeyen silik şahsiyetler, gelecek hayatlarında büyük adam olacaklarının kuruntusuyla kendilerini garip bir şekilde teselli ediyorlar ki bunun psikolojik bir rahatsızlık durumuyla ilişkisinin olup olmadığı da araştırılmalıdır. Diğer yandan işçi, manav ya da marangoz gibi alın teriyle ka-

87 Yar, *a.g.e.,* s. 150.
88 Çobanlı, *a.g.e.,* s. 101-103.
89 Guenon, *Ruhçu Yanılgı,* s. 197.

zanılan mesleklerin niçin kimsede tezahür etmediği ve alın terinin yeniden bedenlenmeyi niçin hak etmediği de mutlaka cevaplandırılması gereken diğer bir husustur.

Reenkarnasyon düşüncesi bazan bireyin hayatında trajikomik sonuçlara da yol açabilmektedir. Geçmiş yaşamında işlemiş olduğu ve ne olduğunu kendisi bile hatırlayamadığı bir suçtan dolayı, yeni hayatında sol bacağı sakat bir kızla evlenmesi gerektiğine inandırılan bir reenkarnasyoncunun gazete ilânlarıyla sol bacağı sakat kız araması[90] bunun en gülünç ve trajik örneğidir.

90 Bu örnek için bk. Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, s. 205.

ALTINCI BÖLÜM

CİNLER VE İNSAN HAYATINA ETKİLERİ

Sözlükte "örtmek, gizlemek, gizlik kalmak" anlamlarına gelen ve duyu organları tarafından algılanamayan örtülü ve gizli şey anlamına gelen **cin**, "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradesi bulunan, ilâhî emirlere muhatap, dolayısıyla kâfir ve müminleri bulunabilen bir varlık türü"nü isimlendirmek için kullanılan bir terimdir.[1] Tekili olan cinnî, "örtülü ve gizli şey" demektir. Sözlük anlamı itibariyle melekleri ve şeytanları ihtiva eden bir kavram olarak da kullanılır. Bu tarife göre bütün melekler cindir, ama bütün cinler melek değildir.

Bu konudaki diğer bir görüşe göre ise cin kelimesi, bütün ruhanî varlıkları değil yalnızca bir kısmını dile getirmek için kullanılır. Bu ruhanî varlıklar, Allah'ın emrinden hiç çıkmayan hayırlı melekler olabileceği gibi,

1 Çelebi, İlyas, ***İslâm'ın*** *İnanç Esasları*, İstanbul 2009, s. 85.

insanları kötülüğe sevkeden şeytanlar da olabilir.[2] Cin kelimesinin şeytanları da kapsayan bu genel anlamı sebebiyle Kur'an'da İblis melekler arasında zikredilmiştir.[3] Bununla birlikte, İslâm âlimleri, cinler ile melekler arasında ayırım yapmış, cinlerin insanlar ve meleklerden ayrı bir varlık türü olduğu görüşünü benimsemişlerdir.[4]

Cinlerin atalarına "cân" adı verilmiştir. Cinler İslâm'dan önceki Arap kültüründe "hin" kelimesiyle de adlandırılmıştır. Aynı kavramı ifade etmek için Farsça'da "peri" ve "div" kelimeleri kullanılmaktadır. Dolayısıyla Türkçe'de de gündelik hayatta sık sık kullandığımız peri, hin gibi kavramların hepsi aslında bir şekilde cinlerle irtibatlı olarak kullanılmakta ve evrenimizdeki gözle göremediğimiz varlıkları ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in ifadesine göre şeytan da cinlerden biridir. Ancak cinlerin ilk isyan edeni şeytandır: "Meleklere, Âdem'e secde edin demiştik, secde ettiler yalnız İblis etmedi. O cinlerdendi."[5] Bu açıdan şeytanı, cinlerin itaat etmeyi reddedip isyan eden cinlerin kâfir grubuna ait olarak görmek gerekir. Dolayısıyla şeytan cinlerin azgın ve isyankârlarından biridir.

I. CİNLER VAR MI? VARSA NASIL VARLIKLARDIR?

Cinlerin varlığı Kur'an ile sabittir. Dolayısıyla yüce kitabımıza ve Hz. Peygamber'in sünnetine inanan hiçbir müslümanın cinlerin varlığını inkâr etmesi câiz olmaz. Cinlerle ilgili müstakil sûre inmiş, onların yaratılış özellikleri ve mahiyetinden söz edilmiştir. Ayrıca müslüman-

2 İsfahânî, Râgıb, *el-Müfredât*, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, ts., s. 98-99.
3 bk. el-Bakara 2/34.
4 Şahin, M. Süreyya, "Cinn", *DİA*, İstanbul 1993, VIII, 5.
5 bk. el-Kehf 18/50.

ların cinlerin varlığı konusunda icmâları da söz konusudur.[6] Kur'an ve icmâ ile sabit olan bir konunun inkârı uygun düşmez ve hatta *Tecrîd-i Sârih* yazarı cinlerin varlığını inkâr etmeyi küfür olarak değerlendirmektedir.[7]

Cinlerin varlığına inanma, yalnızca İslâm'a özgü bir inanış değildir. Yahudilik ve Hıristiyanlık başta olmak üzere pek çok kültürde cin inancı mevcuttur. Asurlular, Bâbürler, Mezopotamya uygarlıkları ve eski Mısır ve Yunan kültürlerinde de cinlere ilişkin inançların varlığı bilinmektedir.[8] Dolayısıyla Kur'an bu konuda yeni bir şey getirmemiş, aksine daha önceden var olan cin inancını tashih etmiş, sınırlarını çizmiş, varlık ve mahiyetleri hakkında doğru bilgiler vermiştir.[9] İslâm öncesi Arap toplumunda, yeryüzünün sevk ve idaresinde iyi ve kötü ruhların etkisinin olduğuna inanılıyor, bazıları cinleri yeryüzünde oturan ilahlar olarak görüyor[10] ve onların kötülüklerinden emin olmak için de onlara tapınıp kurbanlar kesiyorlardı.

İşte Kur'an, mevcut bu yanlış inançlara karşı çıkarak işe başlıyor ve cinlerin hiçbir ilâhî güce sahip olmadığını, insanlar gibi akıl ve şuur sahibi, Allah'a karşı sorumlu varlıklar oluşunu vurguluyordu. Cinler de aynen insanlar gibi Allah tarafından yaratılmış, mükellef tutulmuş, kendilerine peygamber gönderilmiş varlıklardı ve inananları olduğu gibi, inanmayanları da mevcuttu.

6 Süheybânî, Abdülhamîd, *Kur'an ve Sünnet Işığında Cinler*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2008, s. 9.

7 Zebîdî, Ahmed b. Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sârih Tercemesi,* çev. Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988, II, 403.

8 Şahin, "Cin", VIII, 5-8.

9 Çelebi, İslâm'ın İnanç Esasları, s. 88.

10 bk. el-En'âm 6/100.

Allah, cinleri insanlardan önce[11] ve dumansız ateşten yaratmıştır.[12] Yaratılmış oldukları madde zikredilerek onların ruhlar ve meleklerden farklı varlıklar oluşu vurgulanmıştır. İnsanlar gibi yiyip içme, evlenip çoğalma özelliğine sahiptir. Maddî özellikleri bulunmakla birlikte, ruhaniyet yönleri ağır basmaktadır.

Bazıları insanlara olan etkisi ve gizli oluşlarından dolayı cinleri zararlı mikroplar olarak görmüşlerse de bu doğru değildir.[13] Bu şekildeki bir yorum, her şeyi maddî olanda gören, onun ötesinde bir hakikat kabul etmeyen pozitivist insanın bakış açısıdır. Onların bu inkârları, yalnızca cinlerle sınırlı da değildir. Pozitivizm, bir yönüyle dinî olan her şeye karşı bir başkaldırıdır. Cinler duyu ötesi ruhanî varlıklar olduğuna göre, onların mahiyetlerine ilişkin en doğru bilgi de ancak nakil yoluyla elde edilebilir. Kur'an'ın cinlerin mahiyetine ilişkin vermiş olduğu en net bilgi, onların dumansız ateşten yaratılmış olmasıdır.

Allah cinlerin yaratılış amacını, insanlarla paralel olarak kendisine kulluk olarak belirlemektedir: "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım."[14] Bu âyet aynı zamanda cinlerin de insanlar gibi mükellef yani yaptıklarından sorumlu varlıklar oluşunu gösteriyor. Mükellefiyetin temel şartı, akıl ve irade olduğuna göre, cinlerin de akıl, irade ve şuur sahibi varlıklar olmaları gerekir. Akıl ve şuur sahibi olmaları sebebiyle Hz. Peygamber'e muhatap olup onu dinlemişler; bir kısmı iman ederken bir kısmı da inkâr etmiştir.[15]

11 bk. el-Hicr 15/27.
12 bk. er-Rahmân 55/15.
13 Ateş, Süleyman, ***İnsan ve İnsanüstü***, İstanbul 1995, s. 29.
14 ez-Zâriyât 51/56.
15 bk. Cinn 71/1-2.

Cinler maddeden soyut ruhanî varlıklar olsa da, bazı rivayetlerde değişik suret ve şekillere girebileceği ifade edilmiştir. İnsanlara nispetle daha üstün bir güce de sahiptirler. Kısa zamanda uzun mesafeleri katedebilir, insanlara görünmediği halde onlar insanları görür, insanların bilmediği bazı hususları bilebilirler. Ancak onlar da gaybı bilemezler. Çünkü Kur'an'da gaybı bilmek Allah'a mahsus özelliklerden birisidir.[16]

Gökteki meleklerin konuşmalarından gizlice haber çalmak isterlerse de buna izin verilmez.[17] Cinlerin insanların geçmiş ve geleceğiyle ilgili bazı mâlûmatlara sahip olmaları onların gaybı bildikleri anlamına gelmez. Cinler insanlardan uzun ömürlü oldukları için, kendileriyle çağdaş olan insanların geçmişte yaşadıklarıyla ilgili bilgiye sahip olmaları son derece normaldir ve bu bilgi gayba ilişkin bir bilgi de değildir. Onların söyleyip aktarmış oldukları bilgiler daha çok geçmiş ve şimdiki zamana ilişkin bilgilerdir. Cinler de geleceği bilemezler. Ancak insanlara nispetle gizli ve yetenekleri itibariyle de gelişmiş varlıklar oldukları için, ufukları insanlara göre daha geniş olabilir, geleceğe ilişkin daha güçlü öngörülerde bulunabilirler.

Bizim için gayp konumunda olan geçmiş ve yakın gelecek, cinler için gayp değildir. Çünkü onlar bu zamanları fiilen yaşamaktadırlar.[18] Ancak cinlerin insanlarla ilgili vermiş olduğu bilgiler her zaman için doğru ve net olmayabilir. Çoğu kere bin bir yalan uydurarak bunları medyumlara ve kâhinlere aktardıkları da bilinmektedir. Hatta onların bu yalanla karışık haberlerinin pek çok

16 bk. Cinn 72/26.

17 Kılavuz, "Cin", VIII/8.

18 Ateş, İnsan ve İnsanüstü, s. 43.

insanda kafa karışıklığına ve sapkınlığa yol açtığı ifade edilmektedir.

Cinler, sorumluluk itibariyle insana benzeseler de, son derce yetenekli ve latif varlıklardır; gözle görülmezler, hızla hareket edebilir ve kılıktan kılığa girebilirler. İnsanlara özgü bedenlere bürünebildikleri gibi, değişik hayvan suretlerine de girebildikleri rivayetlerde aktarılmaktadır. Dumansız ateşten yaratılmalarına karşılık, çoğu kere bu mahiyetlerinden uzaklaşarak şekil değiştirebilmektedirler.[19]

Cinler insanlardan daha uzun ömürlü olsalar da, insanlar gibi onlar da ölümlüdürler. Hayat müddetleri bitip ecel vakitleri geldiğinde ölürler. Cinler insanlardan farklı bazı özelliklere sahip olmalarına karşılık, insanlar cinlerden üstündür. Çünkü Hz. Süleyman kıssasında cinlerden biri, "Sen yerinden kalkmadan ben sana tahtı getiririm." ifadesine karşılık, Hz. Süleyman'ın yanında bulunan bir bilim adamının, "Sen gözünü açıp kapayıncaya kadar tahtı sana getiririm."[20] demesi de, insanların cinlerden daha üstün olduklarını göstermektedir.

II. CİNLERİN DE İYİSİ VE KÖTÜSÜ VAR MIDIR?

Cinler, insanlarda olduğu gibi, akıl ve şuur sahibi, dolayısıyla sorumlu varlıklardır. Kendi irade ve tercihleriyle iyi ve güzel davranışlara yönelen müminleri olduğu gibi, yanlış yola sapan ve kötü karakterleri olan inançsızları da mevcuttur. Satanizm konusunda ifade edildiği gibi Şeytan, Kur'ân-ı Kerim'in anlatımına göre, isyan etmiş ve doğru yoldan sapmış ve ömrünü, vesvese vere-

19 Kırca, *a.g.e.*, s. 230.

20 en-Neml 27/38-40.

rek insanları kötülüğe sevketmeye adamış kötü karakteri temsil etmektedir ve şeytan cinlerdendir. Şeytan aslında cinlerden olmakla birlikte, Allah'ın emrine karşı gelmiş, onun huzurundan kovulmuş, kıyamete kadar insanlara kötü vesvese vermek suretiyle onları doğruluktan çıkarmayı kendine esas gaye belirlemiştir. Dolayısıyla kötülük şeytanın temel amacıdır. Kur'ân-ı Kerim, insanların kalplerine vesvese veren bu sinsi vesveseciden Allah'a sığınmamızı istemektedir.[21]

Akıl ve irade sahibi varlıklar olmaları sebebiyle yaptıkları işlerden sorumludurlar. İmanı ve hayrı tercih edip, güzel davranışlar sergileyenler cennete gireceği gibi, küfrü ve kötülüğü tercih edenleri de davranışlarından hesaba çekilecek ve cezasının karşılığı olarak cehenneme gideceklerdir: "Şüphesiz ki cehennem için de birçok cin ve insan yarattık. Onların kalpleri vardır ama anlamazlar, gözleri vardır görmezler, kulakları vardır ama işitmezler. İşte bunlar hayvanlar gibi hatta onlardan daha aşağıdırlar."[22]

III. CİNLER GÖRÜLÜR MÜ?

Cinlerin görülüp görülemeyeceği meselesi, geçmişte olduğu gibi, günümüz insanının da ilgisini çekmektedir. Cinlerle ilgili her tartışmada, cinlerin görüldüğü, onlarla temas edilebileceği ve hatta evlenilebileceği türünden doğru-yanlış pek çok söylentinin dile getirildiği görülmektedir. Kur'ân-ı Kerim, Hz. Süleyman'ın cinleri gördüğünden ve onları kendi hizmetinde çalıştırdığından söz etmektedir. Hz. Süleyman cinlerle iletişim kurmuş ve cinler de Belkıs'ın tahtını çok kısa bir zaman aralığında getirebileceklerini ifade etmişlerdir.[23]

21 en-Nâs 114/1-6.
22 el-A'râf 7/179.
23 en-Neml 27/38-40.

Âyette açık şekilde Hz. Süleyman'ın cinleri gördüğü ifade edilmese de geçen karşılıklı diyalog, onları görmüş olabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bütün peygamberler yine ruhanî varlıklardan olan vahiy meleği Cebrâil'i gördüklerine göre, cinleri de görmüş olabilmeleri mümkündür. Buradan hareket eden Ehl-i sünnet âlimleri, cinlerin görülebileceği kanaatindedir. Çünkü Ehl-i sünnet'e göre görülebilmenin yegâne şartı "vücut" (var olmak)tır ve var olan her şey görülebilir. Bu sıfata sahip bütün diğer varlıklar gibi cinler de görülebilir. Eş'arî, cinlerin görülebileceği lehinde Allah'ın peygamberlerine şeytanı göstermesini ve bunu bir lûtuf olarak diğer insanlara da verebileceğini görüşünü nakleder.[24]

Cinlerin insanlar tarafından görülemeyeceğini savunan diğer bazı âlimlere göre ise, cinler dumansız ateşten yaratılmış ruhanî varlıklardır ve insanların onları görebilmesi mümkün değildir. İnsanlar cinleri bu gözleriyle ve orijinal şekilleriyle göremezler. Yüce Allah "O (şeytan) ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler"[25] buyurmakta ve insanların onları göremeyeceklerini ifade etmektedir. Cinlerin görülemeyeceği kanaatine sahip olanlara göre, Kur'ân-ı Kerim'de cinlerin görülebileceğine ilişkin açık bir ifade mevcut değildir.

Hz. Süleyman kıssasından yoruma dayalı olarak cinleri görmüş olabileceği sonucu çıkarılabilse bile, bunun yalnızca Hz. Süleyman'a özgü ve mûcizevî bir olay olması da mümkündür. Bu durumda cinleri görmek, Hz. Süleyman'a bahşedilmiş bir mûcize de olabilir. Nitekim Hz. Süleyman, kuşların dilinden anladığı ve kuşlardan oluş-

24 Eş'arî, Ebü'l-Hasan, ***Makâlâtü'l-İslâmiyyîn***, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut 1990, II, 127.

25 el-A'râf 7/27.

muş bir ordusu olduğu ifade edilmesine karşılık,[26] diğer insanlar aynı güce ve saltanata sahip değildirler ve bu, yalnızca Hz. Süleyman'a has bir lûtuf olarak kalmaktadır.

Peygamberlik halkasının sonuncusu olan Hz. Muhammed, evrensel mesaja ve diğer peygamberlerden üstün özelliklere sahip olmasına karşılık, cinleri görüp görmediğine ilişkin açık bir rivayet gelmiş değildir. Peygamber'in en büyük mûcizesi Kur'an'dır. Her ne kadar Hz. Peygamber, Kur'an okurken, cinler onun okumasını dinlemişlerse de, Hz. Peygamber onları görmemiş, onların Kur'an dinlediği vahiyle bildirilmiştir.[27]

Nasslarda açık bir ifade bulunmaması sebebiyle, cinleri gördüğünü, onlarla sohbet ettiğini ve evlendiğini söyleyenlerin gerçeği dile getirmedikleri söylenebilir.[28] İmam Şâfiî'nin cin gördüğünü söyleyen birine tâzir cezası uygulanması gerektiği şeklindeki görüşü yanında hadis âlimleri de cin gördüğünü iddia edenlerin adalet (dürüstlük) vasfını yitirdiğine hükmetmeleri[29] bu işin bir hakikatinin olmadığını göstermektedir.

Cinn sûresinde cinlerin Hz. Peygamber'in okuduğu Kur'an'ı dinledikleri ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'in onları görüp görmediği şeklinde bir açıklık yoksa da, bundan, Hz. Peygamber'in başka zamanlarda da cinleri görmediği sonucunu çıkaramayız. Nitekim İslâm düşüncesinin akılcı yönünü temsil eden Mûtezile'nin bile, latif varlıkları sebebiyle görülemeseler de, cinleri görmenin teorik olarak imkânsız olmadığını söylemeleri anlamlı-

26 bk. en-Neml 27/17.

27 bk. Cinn 72/1.

28 Peker, Hüseyin, *İslâm'la İlgili Zihinleri Zorlayan Sorular*, Samsun 2005, s. 40.

29 Kılavuz, "Cin", VIII, 9.

dır.[30] Mîraç gibi olağanüstü bir olaya mazhar olan, rabbinin huzuruna çıkan ve Cebrâil gibi meleklerle sürekli irtibat halinde olan Hz. Peygamber'in cinleri görmüş olması da mümkündür.

Cinler insanlardan farklı olarak ateşten yaratılmış ve latif varlıklar oldukları ve onların gözle görülemeyeceğine ilişkin anlatımları da dikkate alarak cinlerin kendilerine özgü orijinal halleriyle ve insan gözüyle görülemeyeceğini söylemek mümkündür. Ancak cinlerin değişik suretlere girebildiği ve çeşitli maddî şekillere bürünebildikleri bilindiğine göre, insanların belki onları bu maddî şekilleriyle görebilecekleri akla gelse de, gördükleri varlığın cin olup olmadığını nasıl bilebilecekleri bilinmemektedir. Öyleyse cinlerin görülebildiği, onlarla temas kurulabildiği ve hatta onlarla evlenildiği şeklindeki söylentilerin pek çoğunun gerçek dışı veya en azından oldukça abartılı olduğunu söylemek mümkündür.

IV. CİNLERE NİÇİN KENDİ CİNSİNDEN PEYGAMBER GELMEMİŞTİR?

Cinlerin insanlar gibi akıl ve irade sahibi mükellef varlıklar olduğunu daha önce ifade etmiştik. Onlar da ilâhî emre muhatap olmuş, Allah'a kulluk ve ibadetle mükellef tutulmuş ve onlara da tebliğde bulunan peygamberler gönderilmiştir. Cinlerin yaratılış gayesini "Allah'a kulluk"[31] olarak belirleyen âyet dikkate alınırsa, onlara bu emri tebliğ edecek ve ibadetlerin nasıl yapılacağını öğretecek bir peygamberin gelmiş olması aklen de gereklidir. Peygamberlerin bu tebliği sonucunda da bazıları iman ederken bazıları inkâr etmeyi seçmiştir. Kur'an ve Sünnet ile gelen mâlûmata dayanarak İslâm âlimleri cinlere

30 Kılavuz, "Cin", VIII, 9.

31 bk. ez-Zâriyât 51/56.

de peygamber gönderildiği hususunda ittifak etmiştir. Bu bağlamda Hz. Muhammed insanların peygamberi olduğu gibi, cinlerin de peygamberi olmuş ve onlara da tebliğde bulunmuştur.

Ancak hem Kur'an âyetleri hem de peygamberler tarihine bakıldığında, her topluluğa gönderilen peygamber kendi cinsinden olmuştur. İnsanlara insan türünden peygamberler gönderildiğine göre, cinlere gönderilen peygamberin de cinler türünden olması gerekirdi. Nitekim Allah, "Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu günümüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?"[32] buyurulmakta ve cinlere de kendi içlerinden peygamberler gönderildiği beyan edilmektedir.

Diğer taraftan, bilindiği üzere peygamberlerin görevi yalnızca tebliğle de sınırlı değildir. Peygamberler, gönderildikleri topluluğun içinde yaşamış, davranış ve tutumlarıyla onlara örnek olmuş ve tebliğ edilen dinin anlaşılması ve uygulanması noktasında bir rehber ve öğretici görevini de üstlenmişlerdir. Bu durumda kendi cinslerinden olmayan bir peygamberin, onlara tam anlamıyla örneklik oluşturamayacağı açıktır. Kur'an'da farklı milletlere gönderilen peygamberlerin kendi içlerinden seçildiği ve onların konuştuğu dili konuştuğu açıkça ifade edildiğine göre[33] cinlere gönderilen peygamberlerin kendi cinslerinden olması ve onların konuştuğu dili konuşuyor olması daha muhtemeldir.[34]

Hz. Peygamber'in, cinlerin de peygamberi oluşu ve onlara da tebliğde bulunmuş olması hususuna gelince, bunu bir istisnaî durum olarak görmek gerekir. Aslı itibariyle

32 el-En'âm 6/130.
33 bk. el-Bakara 2/129, 151; el-En'âm 6/130; İbrâhim 14/4.
34 Peker, *İslâm'la İlgili Zihinleri Zorlayan Sorular*, s. 39.

peygamberlerin tebliğleri arasında, tebliğ ettikleri inanç ilkeleri ve ahlâkî davranışlar açısından bir fark bulunmamaktadır. Bu durumda Hz. Peygamber, cinlerin de peygamberi olmuş ve onlara tebliğde bulunmuştur. Bu özelliği sebebiyle de kendisine "resûlü's-sakaleyn" (cinlerin ve insanların peygamberi) unvanı verilmiştir.[35]

Bunu, peygamberlik kurumu açısından genel geçer bir kural olarak görmek yerine, Hz. Peygamber'e özgü bir meziyet olarak görmek daha uygun olacaktır. Başka bir ifadeyle cinler topluluğuna da insanlarda olduğu gibi kendi cinslerinden peygamberler gönderilmiştir. Ancak son peygamber Hz. Muhammed aleyhisselâm, kendisine verilen bir lûtuf ve inâyet ile cin ve insan topluluklarının peygamberi olmuş ve bu özelliğiyle de diğer peygamberlerden üstün kılınmıştır.

V. CİNLERDEN FAYDALANILIR MI?

Cinler, latif varlıklar olduğundan, onları aslî suretleriyle görmek ve iletişim kurabilmek mümkün değildir. Pek çok hususta bizim gibi olan cinler, bizden farklı olarak temessül de ederler yani insan havyan vb. suretlere de bürünebilirler. İnsanlar rüyalarında, ölmüş babalarının, dedelerinin temessüllerini görebildikleri gibi, gerçek dünyada da cinlerin temessül etmiş biçimlerini görebilir. Ancak bu cinlerin gerçek suretleri olmayıp, belki göründükleri maddeye yansıyan suretleridirler. İnsanların, cinlerin maddeye bürünen bu suretleriyle iletişim kurmaları ya da görüşebilmeleri mümkün görünmektedir.

Bu konuyla ilgili yaygın olarak tartışılan konulardan biri de, cinlerin insanların hizmetinde kullanılmak suretiyle onlardan yararlanmanın mümkün olup olmadığı mese-

35 Kılavuz, "Cin", VIII, 9.

lesidir. Yaşadığımız toplumda cinlerin çağrılabildiği, insanların hizmetinde kullanılabildiği ve onlardan faydalanılabildiğine ilişkin pek çok düşünceye zaman zaman tanıklık etmekteyiz. Cinlerin birtakım yöntemlerle "havas ve azâim" türünden bazı metinlerin okunması suretiyle onlardan faydalanılabileceği dile getirilmekte ve yapılan bu işe de huddâmcılık[36] adı verilmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Süleyman'ın cinlerden bazılarını çalıştırdığı, onlara bazı işler yaptırdığı, onlardan yararlandığını ifade eden âyetler mevcuttur. Cinler, prangalara bağlanarak esaret altında ağır ve ince işlerde istihdam edilmişlerdir: "... Cinlerden rabbinin emriyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa, ona alevli ateş azabını tattırırız. Cinler, Süleyman için dilediği biçimde, kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı..."[37]

Âyet açık biçimde cinlerin Hz. Süleyman'ın emrinde çalıştığını vurgulasa da, bunun yalnızca Hz. Süleyman'a bir lûtuf ve mûcize kabilinden bir olay olması daha muhtemeldir. Çünkü Hz. Süleyman dışında diğer peygamberlerin de cinleri hizmetinde çalıştırdığına ilişkin herhangi bir rivayet mevcut değildir.

VI. CİNLERLE İLETİŞİM KURMA: CİN ÇAĞIRMA

Günümüzde falcı, medyum veya cinci adı verilen bazı kişilerin, birtakım tuhaf yöntemlerle cinlerle iletişim kurdukları, onlardan bilgiler aldıkları, insanların geçmiş ve gelecekleriyle ilgili bilgiler verdikleri söylenmekte ve bu

36 Huddâm, Arapça ir "h-d-m" kökünden türemiş bir kelime olup, hademeler, hizmet edenler anlamına gelmektedir. Daha çok da hizmet eden cinleri tanımlamak için kullanılmıştır.

37 Sebe, 34/12-14.

yöntemle bazı hastalıkları tedavi edebildikleri belirtilmektedir. Çağdaş dünyanın devasa sorunlarıyla mücadele eden ve zaman zaman da bunalan bazı insanların bu türden söylentileri ciddiye aldığı ve meselelerine bu yöntemle çözüm aradıkları görülmektedir.

Cinler, tabiatları itibariyle gözle görülemeyen varlıklar oldukları için, bu türden iddiaları doğrulamak mümkün olmamakta, bu ise yalan yanlış pek çok iddia ile ve insanları cinlerden kurtarma bahanesiyle insanların zaaflarından yararlanarak durumun kişisel menfaatler için kullanılmasına yol açmaktadır. Bugün toplumun değişik kesimlerinde farklı ad ve unvanlarla bu işle uğraşan pek çok insan bulunmaktadır.

Ruhçu/spiritüalist akımın temsilcileri, ağırlıklı olarak ruh çağırmakla meşgul olmakta ve hatta çağrılan ruhların ve cinlerin fotoğraflarını bile çekebildiklerini iddia etmektedirler. Cin çağırmayla ilgili haber ve anlatımlar o kadar sıklıkla gündeme geliyor ki her nerede bu konu açılsa, neredeyse herkesin anlatabileceği bir vakanın mevcut olduğu görülüyor.

Cin çağırma, aslında ruh çağırma konusunun bir detayı olarak görülebilir. Çünkü daha önce değindiğimiz gibi, ruh çağırma seanslarında gelen varlığın, insan ruhu olması mümkün değildir ve âlimlerin yaygın olarak paylaştıkları kanaate göre de burada gelen ve falcı veya medyumlara bilgi veren varlığın cinler olması kuvvetle muhtemeldir. Cinlerin gerçek suretleriyle olmasa da birtakım başka suretlere bürünebildikleri ve temessül ettikleri, bu suretleriyle insanlar tarafından görülebildiğini ve hatta iletişim kurmanın da mümkün olduğunu bir önceki başlıkta belirtmiştik. Bu seanslarda insanların geçmişine dair bazı bilgiler verildiği için insanların merakını

celbetmiş, bu türden seanslar dün olduğu gibi bugün de insanımızın ilgisini çekmeyi sürdürmüştür.

Cinlerin aktardığı düşünülen haberlerin bir kısmı doğru çıkmakta ve insanlar için gayp niteliği taşıdığı için de ilgi çekmektedir. Ancak şunu belirtelim ki cinlerin verdikleri bilgiler kesinlikle gayp niteliğinde değildir, cinler de insanlar gibi kesinlikle gaybı bilemezler. Bununla birlikte cinlerin ömürleri insanlardan uzundur ve daha fazla yaşayabilmektedir. Uzun süre yaşamaları sebebiyle, insan için gayp hükmünde olan geçmiş, onlar için şimdi olmakta ve dolayısıyla geçmişe ilişkin verdikleri haber bazan doğru çıkabilmektedir.[38]

Bazı yazarlar, insanlara insanın geçmişiyle ilgili bilgileri şeytanların, yani cinlerin inançsız ve kâfir olanlarının verdiğini,[39] semadaki meleklerden kulak hırsızlığı yoluyla bazı haberler çalmaya çalıştıkları ve sonra bunları yalanla karıştırarak insanlara aktardıklarını ifade etmektedirler.[40] Onların verdikları bilgiler gayba ve geleceğe ait bilgiler olmadığı gibi, doğrusunu yanlışından ayırt edebilmek de mümkün değildir ve çoğunlukla da insanları yanıltıcı bir mahiyet arzeder. Zaten inançsız cinlerin baş temsilcisi konumunda olan şeytanın aslî gayesinin vesvese vererek insanları yanıltmak olduğu bilinmektedir.

38 bk. Ateş, *İnsan ve İnsanüstü*, s. 43.

39 bk. Kırca, "*İslâm Dinine Göre Reenkarnasyon*", s. 242.

40 Cinler, meleklerden çaldıkları haberleri, zayıf karakterleri dolayısıyla yalanlarla karıştırıp bazı insanlara aktarırlar. Böylece insanları birçok noktada yanıltırlar. Bazan da söyledikleri doğru çıkar. Doğru çıkan sözleri meleklerden duyup içine yalan karıştırmadıklarıdır. Fakat sözlerine çoğunlukla yalan karıştırdıklarından onlara güvenilmez. Çünkü yapıları dolayısıyla hafif ve kaypaktırlar (bk. Ateş, İnsan ve İnsanüstü, s. 43).

Cinlerin, insanlara bilmedikleri bazı mâlûmatı bildirebilecekleri konusunda İslâm âlimleri arasında bir ittifak da mevcut değildir. Bazıları bunu nübüvveti ispat noktasında kafa karışıklığına yol açabileceği endişesiyle câiz görmezken, diğer bazı âlimler de cinlerin insanların hizmetinde kullanılmasının ve onlara bilmedikleri bazı bilgileri vermelerinin câiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.[41]

Cinlerle insanlar arasındaki iletişimin en önemli örneği olarak ruh çağırma seansları görülmektedir. Bu türden seansları fırsat bilerek bazı kötü niyetli ve inançsız cinlerin falcı medyumlarla iletişime geçtikleri ve bazı bilgiler aktardıkları, bu seanslara katılan kişiler tarafından ifade edilmektedir.[42] Ayrıca cinlerin kendileriyle irtibat kurmaya çalışan kişilere bilgi aktarabilecekleri, onların insanların davranışını gördüklerinden, şahit oldukları olayları bilebilecekleri, aynen insanlar gibi tahminlerde bulunabilecekleri Kur'an âyetlerinden anlaşılmaktadır.

Cinlerle iletişim ve cin çağırma, meselenin bir ucunun gayba ve diğer uçunun da gözle görülemeyen cinler gibi ruhanî/latif varlıklara dayandırılması sebebiyle suistimale açık bir konudur. İnsanın yaratılış itibariyle şerefli ve cinlerden üstün olduğu, cin çağırma seanslarında cinlerin aktardığı bilginin bir kısmının kötü niyetli ve inançsız şeytanların vesvesesi olabileceği, insanları şüpheye düşürme amacı taşıdığı hususu da akıldan çıkarılmamalıdır.

VII. CİNLER İNSANI ÇARPARLAR MI?

Cinlerin insanlara zarar verebileceği ve çarpabileceği düşüncesi son derece yaygın bir inanıştır. İslâm öncesi Câ-

41 Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyin*, II, 124.

42 Peker, *a.g.e.*, s. 41.

hiliye kültüründe olduğu gibi, diğer din ve inançlarda da ve İslâm kültüründe de cinlerin insanları çarptığına ve bazı hastalıklara sebep olduğuna inanılmaktadır.[43] Aslında Kur'an'da insanlarla cinler arasındaki ilişki Hz. Süleyman kıssası dışında hep olumsuzdur.

Cinlerin yeryüzünde yaşayan insanları yanıltmak ve yanlış yönlendirmek için semayı dinleyip gökyüzünden bilgi sızdırmaya çalıştıkları ve onlara pek çok yalan katarak kâhin dostlarına fısıldadıkları dile getirildiği gibi[44] aynı zamanda cinler, kendilerinden Allah'a sığınılması gereken vesvese verici varlıklar olarak nitelenmektedir.[45] Cinlerin insanlara fiziksel anlamda zarar verdiği, onları hasta ettiği ve günlük kullanımdaki deyimiyle "insanları çarptığı"na ilişkin açık bir anlatım bulunmamaktadır.

Cinlerin insanlara zarar verebileceğini düşünenler, "faiz/ribâ" ile ilgili âyete dikkat çekmektedirler. Bu âyette Allah, "Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar."[46] buyurmaktadır. Âyette geçen ve esasen "dokunmak" anlamına gelen "mess" kelimesi, Arapça'da "delirmek" anlamına da gelir.[47]

Buradan hareket eden bazı âlimler, cinlerle insanların karşılıklı birbirlerini etkilemelerini mümkün görürler. Âyette geçen, "şeytan çarpması"sını hakiki anlamında alarak, cinlerin insan hayatı üzerinde etkili olabileceklerini ve fiziksel anlamda onlara zarar verebileceklerini düşünürler. Sara ve delirme gibi hastalıkları cinlerle iliş-

43 bk. Ateş, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*, İstanbul 1995, s. 19-31.

44 Buhârî, "Tevhîd", 57.

45 bk. en-Nâs 114/1-6.

46 el-Bakara 2/275.

47 Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili* (sadeleştirilmiş), İstanbul, ts., II, 241.

kili olarak açıklamaya çalışırlar. Ancak bu âyetle ilgili olarak önemli sayıda müfessir grubu, âyetin hakiki anlamda anlaşılmasının doğru olmadığını ve burada benzetme ve mecaz kullanılarak, faiz yiyenlerin durumu şeytan çarpmış insanlara benzetilerek faiz yemenin kötülüğü anlatılmaya çalışılmıştır şeklinde yorumlanmıştır. Meselâ Mâtürîdî'ye göre bu kavram gerçek anlamında olmayıp temsilî bir anlatım söz konusudur.[48]

Âyette anlatılmak istenen, faiz yiyenlerin çalışmak ve çabalamak yerine, çalışan insanların emeklerini alıp miskince yiyen, faiz yemeyi alışkanlık haline getirenlerin tembellikleri ve uyuşukluklarıdır.[49] Âyette gerçek ve fiziksel bir çarpma ve hasta etme seçeneği oldukça uzak bir ihtimal gibi duruyor. Dolayısıyla cinlerle insanlar arasında fizikî temas ya da onların bedenlerine zarar verme gibi fiziksel bir ilişki bulunmamaktadır.

Kur'an, "Her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık."[50] âyetiyle şeytanı, düşman ilân etmiştir. Zaten şeytan, Kur'an açısından her zaman için kötü karakteri temsil etmiş, telkin ve vesveseleriyle insanları yoldan çıkarması ve sapıtması yönüyle de, Allah'ın ve peygamberlerinin düşmanı olarak ilân edilmiştir. Hz. Peygamber de "şeytanın insan bedeninde, kanın dolaşımı gibi dolaştığını"[51] ifade ederek, şeytanların sürekli insanlara vesvese verip yanıltabileceği dile getirilmiş ve insanların buna karşı dikkatli olmaları istenmiştir.

Cinlerin insanlar üzerindeki etkisiyle ilgili olarak, yukarıda zikredilen "şeytan çarpması" ifadesi yanında "cinlere uğrama" (mecnun) ve "vesvese ve telkinle insanı etkile-

48 Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-s*ünne, II, 269.
49 Yazır, *a.g.e.,* II, 241.
50 bk. el-En'âm 6/112.
51 Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 21.

me" ifadeleri de geçmektedir.[52] Bu nakiller, Kur'an'ın bütünlüğü içinde yoruma tâbi tutulmadan ele alındığında, cinlerin insan hayatı üzerinde etkili olduğu ve onları saralı hale getirebilecekleri sonucuna ulaşmak mümkündür. Ancak yukarıda "şeytan çarpması" örneğin de olduğu gibi, bu âyetlerin mecazi ve temsilî anlatımlar olma ihtimali daha güçlüdür. Çünkü âyetin ana teması faiz yemenin kötülüğüdür, bu da temsilî olarak anlatılmıştır.

"Cinlere uğrama" anlamına gelen "mecnun" kelimesi de, "cin çarpması" tezini doğrulayabilecek açıklıkta bir anlam taşımamaktadır. Çünkü "mecnun" ifadesinin geçtiği âyetler ağırlıklı olarak, müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri ithamlar ve bu ithamlara verilen cevaplar sadedinde geçmektedir.[53] Bu sebeple de "cinlere uğrama" ifadesi, Kur'an'ın benimsediği veya bildirdiği bir gerçeklik olmaktan çok, Câhiliye örfünde var olan bir inanış olması daha muhtemeldir.

Satanizm başlığı altında da ifade edildiği gibi, cinlerin ve şeytanların insanlara vesvese ve telkinde bulunma dışında zorlayıcı bir etkileri bulunmamaktadır. Allah'ın huzurundan kovulan şeytana, insanları vesvese vererek yoldan çıkarmak üzere kıyamete kadar mühlet tanınmıştı. Dolayısıyla sağlam bir inanca ve güçlü bir karaktere sahip insanlar üzerinde şeytanın hiçbir tesiri olmayacaktır. Çünkü şeytanlar ve cinler ancak kendi dostlarına, hakikati bırakıp da kendisine tabii, olanlara korku verebilir.[54]

Kur'ân-ı Kerim, azgın cinler güruhundan olan şeytanların insanlara görünmeden onları gözleyeceği, sağından ve solundan, ardından ve önünden yaklaşarak on-

52 bk. el-Bakara 2/275; Âl-i İmrân 3/36; el-A'râf 7/98; el-Mü'minûn 23/97; Fussılet 41/36; en-Nâs 114/1-6.

53 Çelebi, ***İslâm'ın*** *İnanç Esasları*, s. 88.

54 el-A'râf 7/175.

lara vesvese verip saptırabileceğini ifade etmiştir.[55] Bu sebeple inanan insanlara, şeytanın vesvesesi geldiğinde Allah'a yönelmelerini,[56] insan ve cin şeytanlarının her vesvese verişinde Allah'a sığınmalarını güçlü bir şekilde tavsiye eder.[57]

Hz. Peygamber de cinlerin insanlar üzerindeki telkinlerinden kurtulmak ve onları tesirsiz hale getirmek için Felâk ve Nâs sûrelerini okumamızı istemiştir.[58] Böylece Allah'a yönelip, ibadet ve taatle meşgul olarak, cinlerin ve şeytanların verdiği vesveseden korunmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir. Bu tavsiye yalnızca insanlara yönelik de değildir.

Allah Teâlâ, "De ki: Ey rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım. Ey rabbim! Onların benim yanımda bulunmalarından da sana sığınırım." 59 âyetiyle Hz. Peygamber'in de kendisine yönelmesini istemiş ve onları, tebliğlerine zarar verebilecek her türlü telkin ve yanıltmalarından korumuştur. Allah'a ve resulüne inanan müminler olarak bizlere, cinlerin ve şeytanların insanlar üzerinde hiçbir zorlayıcı tesiri olmadığının bilincinde olmak, tövbe ve istiğfar ile Allah'a sığınmak ve sabırla ibadete devam etmek gerekir.

VIII. ŞEYTANA TAPINMA/SATANİZM

Tarih boyunca çeşitli mitolojilerde kötü karakter olarak varlığını sürdüren şeytan terimi, Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm gibi semavî menşeli dinlerde Allah'a başkaldıran bir figür olarak tasvir edilmiştir. Bu açıdan semavî dinler

55 bk. en-Nisâ 4/38; el-A'râf 7/98.
56 el-A'râf 7/200.
57 en-Nâs 114/1-6.
58 Buhârî, "Vekâle", 10.
59 el-Mü'minun 23/97-98

açısından şeytan, her zaman için kötülüğü temsil eder ve mücadele edilmesi gereken bir varlıktır. Ancak özellikle 1800'lü yılların ortalarından itibaren Hıristiyanlığın bazı tutum ve uygulamalarına karşı protest bir tutum olarak, şeytanın yüceltilmesi, onun adına ritüeller düzenlenmesi şeklinde ortaya çıkan bir hareket "şeytana tapıcılık" ya da "satanizm" olarak adlandırılmıştır.

Satanizm, en genel anlamıyla yaratıcıya karşı isyan edip insan ve Tanrı'nın baş düşmanı olan varlık şeklinde tanımlanan şeytana[60] bağlılık ve yeryüzünde kötülüğün egemen olması taraftarı olan grup olarak tanımlanabilir.[61] Şeytan kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı olan "satan" kelimesiyle ilişkili olarak "satanizm" şeklinde kullanılmıştır.[62] Bu terimi Türkçe'ye "*şeytancılık*" ya da "*şeytana tapanlar*" olarak tercüme etmek mümkündür.

Şeytana inanma ve onu yüceltip tanrılaştırma anlamına gelen bu anlayış, yahudi-hıristiyan geleneğine ve dinî tahakkümüne bir başkaldırı hareketi olarak ortaya çıkmıştır[63] ve öncelikli olarak Hıristiyanlığın bir problemidir. Zaten kullanılan kavram, terminoloji ve sembollerin pek çoğu hıristiyan inancından alınmadır. Ancak iletişim teknolojisindeki hızlı dönüşüme bir de büyük şehirlerin sıkıntılı hayat tarzı eklenince, son yıllarda gençler arasında da dinimize, millî ve mânevî değerlerimize aykırı birtakım zararlı cereyanların ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz ki satanizmdir. Bu inanç, toplumumuzun millî ve mânevî bünyesinde tahri-

60 Unger, Merril F., "Satan", *Baker's Dictionary of Theology,* USA 1988, s. 472.

61 Hançerlioğlu, Orhan, "Satanizm", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 449.

62 Arslan, Arif, *Pusudaki Düşman Satanizm*, İstanbul 2011, s. 252.

63 Gözlügöl, S. Vakkas-Çağlar, Musa, *Topluma Yönelen Tehdit Satanizm*, Devran Matbaası, Ankara 2004, s. 10-11.

bata yol açmış, bazı gençlerimizi mânevî buhranlara iterek intihara sürüklemiştir.

Satanizm, diğer dinler kadar İslâm inançları içinde bir tehdit oluşturması bir tarafa, bireysel ve toplumsal hayatımızda telâfisi mümkün olmayan bir risktir. Özü itibariyle Hıristiyanlığa yönelik bir protesto hareketi olsa da genel anlamda muhtevasında şeytan kavramını barındıran bütün dinler için ve “hayat hakkı” başta olmak üzere temel insanî değerleri yok sayması sebebiyle bütün insanlığa yönelik bir tehdittir. Her ne kadar Hıristiyanlığa ait bazı özellikleri bünyesinde taşısa da gerçekte bu bir dinsizlik akımıdır; satanistler ateist bir inanç yapısına sahiptir.

Varlığından çok az kişinin haberdar olduğu satanizm, özellikle son yıllarda şiddet, intihar ve çarpık ilişki haberlerinin medyada yer almasıyla yeniden gündeme geldi. Kendilerini tanımlamak için kullandıkları tuhaf ifadeler ve giydikleri kıyafetler, bakış açıları, kan ve şiddet üzerine kurulu hayat felsefeleri dikkat çekti. Korkutucu nitelikteki kırmızı veya siyah ağırlıklı makyaj ve kıyafetleri, medyaya akseden vahşice katledilen hayvanlar ve insanlar, tecavüz olaylarıyla ilgili haberler tehlikenin boyutlarını bir defa daha gözler önüne serdi. Bu zararlı akım, İngiltere, Fransa, Almanya başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde ve özellikle de Amerika’da ortaya çıkmış ve oradan dünyaya yayılmıştır. Son yıllarda sayıları tam olarak bilinemese de, az sayıda bir satanistin ülkemizde de varlığı bilinmektedir.

Aslında satanizm, müslüman toplumlarda yaygın olarak bulunan bir inanç değildir. Ancak son yıllarda müslüman ülkelerde de satanizmin izlerine rastlanmaktadır. Ülkemizde 1990’lı yıllarda basına yansıyan bazı olaylar vesile-

siyle satanizm gündeme gelmiş ve tartışılmıştır. Bununla birlikte satanist düşüncenin ülkemize ne zaman ve ne şekilde girdiği tam olarak bilinmemektedir.[64]

Satanizm, söz konusu yıllarda ülkemizde hızla yaygınlaşmaya başlayan interneti kullandı; sonra black metal ve heavy metal grupları ve mâsum arkadaşlık ilişkileri yoluyla özellikle gençler arasında yayıldı. Bununla birlikte, 21 Haziran 1998 yılında İstanbul Ataköy'de on altı ve on dört yaşlarındaki iki lise öğrencisinin duvara "Biz buraya ait değiliz." notu düşerek intihar etmeleri, dikkatleri üzerine çekti ve gelişmekte olan tehlikenin farkına varmamızı sağladı. Görgü tanıklarının anlattıklarına göre bu gençler, metrûk ispirto imalâthane binalarına takılan aykırı tipler olarak tanımlanmıştır. Onların arkadaşlarıyla birlikte bu binanın duvarlarına şeytanı övücü sözler yazdıkları, içki içtikleri ve kedi kestikleri ileri sürülmüştür. Dinledikleri müzik, siyah ve mor renk ağırlıklı kıyafetleriyle satanist özellikler taşıyan gençlerin intihar sebebi, "satanizm" olarak medyada yer almıştır.[65]

Aynı yılın ekim aylarında ise özel bir televizyon kanalında satanist âyini görüntülenmiş ve bazı satanist gençler konuşturulmuştur. Bu programda müzik eşliğinde yapılan âyinlerde bir kedinin kurban edildiği, kanının bir kapta üç gün bekletildikten sonra içildiği, âyine katılan bayanların isteyen her erkekle cinsel ilişkiye girmek zorunda kaldığı, seçme haklarının bile bulunmadığı bir başka bayan tarafından dile getirilmiştir.

Bunu Ocak 1999'da Antalya'da yirmi iki yaşında ve on beş yaşındaki bir kızın intiharı izledi. 13 Eylül 1999'da

64 1980'lerdeki heavy metal akımlarıyla birlikte satanizmin ülkemize girdiği tahminleri yürütülmekteyse de, bu konuda tam bir kesinlik bulunmamaktadır.

65 http://arsiv.sabah.com.tr/1999/09/21/g01.html.

şeytandan mesaj geldiği ve şeytana kurban verilmesi gerektiği düşüncesiyle bir bayanın üç kişi tarafından çekiç, bıçak ve yumruk darbeleriyle katledildiği ve sonra da cesedine tecavüz edildiği haberleri basında yer aldı. Bu haberleri, başka birkaç intihar haberi daha izledi.[66] Bu tarihten sonra da satanizmle ilgili doğru-yanlış pek çok haber yapıldı.

Ortaya çıkan vakalar incelendiğinde, ülkemizde satanizme eğilimli gençlerin Batı'dakinden farklı profilde oldukları görülmüştür. Batıda işçi ailelerinin çocukları arasında ortaya çıktığı görülürken; ülkemizde intihar eden ve intihar teşebbüsünde bulunan gençlerin, genellikle maddî problemi olmayan ailelerden geldiği, oldukça iyi eğitim aldıkları ve ülkemiz şartlarına göre oldukça iyi okullarda okudukları, kültür seviyesi yüksek ortamlarda yetiştikleri, çoğunun ya ailenin tek çocuğu ya da iki çocuğundan biri olduğu görülmektedir.[67] Ayrıca pek çoğunda din ve diğer kutsal değerlere karşı ilgisizlik yanında, aykırı ve protest müzik türlerine eğilim duydukları ve mâsum arkadaşlık ilişkileri şeklinde bu ortamlara girdikleri anlaşılmaktadır.

Satanizm, bireyin arzu ve isteklerinin önüne konulan sınırları aşmak suretiyle bireyin özgürleştiğini veböylece bireyin şeytanî güçlere sahip olabileceğini düşünürler. "Canın ne istiyorsa yap!" düşüncesini hayat felsefesi haline getiren bir felsefenin sonucu, isyankâr, âsi ve karmaşanın hâkim olduğu bir toplum olacaktır. Böyle bir toplumda huzur ve mutluluğa yer yoktur. Aksine her zaman tedirginlik ve şiddet egemendir; çünkü insan hevasatının sınırı yoktur.

66 Gözlügöl-Çağlar, *Topluma Yönelen Tehdit Satanizm* s. 15-16.

67 bk. Güç, ***Satanizm***, s. 12-13.

Başka bir anlatımla, insanların hayvanca yaşadığı bir dünya kurma özlemi içindedirler. Bu toplumda yardımlaşma, güçsüzleri koruma ve fakirlere destek olma gibi erdemli davranışlara yer yoktur. Tersine insanları kendi ıstıraplarıyla baş başa bırakmak doğanın bir kuralı olarak görülmektedir. Bu ideolojinin öngördüğü toplum kimsesizlerin kendi kaderleriyle vahşi biçimde yüzyüze kaldığı ve güçlülerin ise arzu ve isteklerini tatmin uğruna çığlıklar attığı vahşi bir toplumdur. İnsanın önündeki sınırları kaldırmak adına her çeşit ahlâkî ilkenin yok sayıldığı ve ahlâksızlığın ise ahlâk olarak telakki edildiği satanist bir toplumda ortaya çıkacak ahlâksızlık, cinayet ve şiddetin önüne nasıl geçileceği belli değildir.

Satanistler, semavî dinlerin toplumsal düzen ve uyum adına ortaya koydukları her türlü ahlâkî ve toplumsal kuralın karşısında yer alırlar. Bir satanistin geçmesi gereken ilk aşama, öncelikle bu kuralları reddetmesidir. Zira satanistler tarih boyunca semavî dinlerin tamamında ve çoğu mitolojide kötülüğün ana karakteri olarak görülen şeytanı örnek model olarak benimseyerek, iyi ile kötü arasındaki mücadelede tercihlerini "kötü"den yana kullanmışlardır. Şeytan, insanın hayat serüveninin başlangıcında o ulvî dünyadan yeryüzüne inişinin bir sebebidir ve bu düşüş âleminin karanlık yüzüdür.

Bir satanistin dünyasında sevgiye, şefkata, merhamete, dürüstlüğe ve erdeme yer yoktur ve insanlara zarar vermesinin önüne geçebilecek hiçbir ahlâkî ilke mevcut değildir. Aksine bütün bunları yıkmak, satanistin kendini keşfetmesi ve şeytanî karekterini kazanması için gereklidir. Tutum ve davranışlarındaki taşkınlıklardan koruyacak ya da karşılığında hesap verecek bir cennet ve cehennem yoktur. Çünkü yapılan güzel davranışlardan dolayı mükâfata erişme ve kötü davranıştan dolayı da ceza gör-

meyi bir tehdit ve kandırma olarak görürler. Dolayısıyla bir sataniste göre ahlâk, “Canın ne istiyorsa yap!” ilkesine uygun hareket etmekten ibarettir. Semavî dinlerin koyduğu her türlü ahlâkî kuralı yok saymak bir üstünlük olarak görülmektedir. Yaşam alanı olarak karanlık ve izbe yerleri seçmeleri, kendi iç karanlık dünyalarının bir yansıması olduğu gibi kan ve şiddet üzerine kurulu estetik anlayışları da, ahlâkî kurallardan uzak kalışın doğurduğu vahşeti göstermesi açısından yeterlidir.

Satanistlerin âyin ve uygulamalarında sıklıkla başvurdukları yöntemler bile onların iç yüzlerini deşifre etmeye yetecektir. Hıristiyanlığın temel ahlâkî ilkelerini reddetmek ve tahkir etmek adına işkence ederek canlı havyanların katledilmesinden çocukların öldürülmesine kadar vahşice işlenen cinayetler; âyinlerde çıplak kadınların sergilenmesi, âyinlerin çıplak yönetilmesi yanında sapıklık boyutuna varan cinsellik uygulamaları insaf sahibi hiçbir insanın kabul edemeyeceği uygulamalardır. Satanizme ilgi duyan insanları şeytana yakınlaşmak ve kendini ispatlamak adına intihara teşvik etmeleri ise, insanın temel hakkı olan “hayat hakkı”na karşı en basitinden bir saygısızlıktır.

İnsanları satanizm girdabına düşüren süreci, tek bir sebebe dayalı olarak açıklamak oldukça güçtür. Çağdaş dünyanın madde eksenine dayanan ve çoğu kere ahlâk kurallarını hiçe sayan yaşam tarzından, kışkırtılan sınırsız tüketim çılgınlığına ve onun yol açtığı tatminsizliğe kadar pek çok sebebin insanları doğrudan ya da dolaylı olarak bu türden arayışlara yönelttiğini söylemek mümkündür.

Çoğu kere iyi bir eğitim alamama ya da parçalanmış aile yapılarının doğurduğu sevgi ve mâneviyat eksikliğinin

de, bu eğilimleri körüklediğini söyleyebiliriz. Satanistler, bu yolu tercih etme sebeplerini, içinde bulundukları konumdan memnun olmama, huzur arayışı ve hayatı anlamsız bulma gibi sebeplere dayandırmakta ve ruhunu şeytana satarak daha fazla özgür olabildiklerini düşünmektedirler.

Dolayısıyla satanizme, toplum tarafından gerekli ilgi ve desteği görmeyenler, kendi kimliğini ve kişiliğini tam anlamıyla gerçekleştiremeyip bunalıma düşenler, bazı ruhî ve psikolojik rahatsızlığı bulunanlar, ergenlik durumunun getirmiş olduğu bazı sıkıntı ve problemleri kolay atlatamayan ve bu dönemlerde bunalıma düşenler, farklı gruplar içerisinde yer alarak ve diğer insanlardan farklı görünerek kendini ispatlamaya çalışanlar, haklı veya haksız olarak ailesine, çevresine veya okula, öğretmenlerine vb. tepki gösteren isyankâr ruhlu insanlar, doğuştan sakatlığı bulunan veya sosyal çevre itibariyle fakir bir ailede dünyaya gelen ve bundan dolayı hâşâ Allah'a karşı isyankâr tutum içinde bulunanlar, gerek ailede, gerek çevrede gerekse okulda istenilen seviyede eğitim alamayan ya da başarısız olup kendini mutsuz hissedenler, madden ve mânen tatmin edilmeyip tatmin arayışı içinde olanlar, hepsinden de önemlisi kendisine köklü bir dinî eğitim verilmemiş olanların ilgi duydukları tespit edilmiştir.[68]

Başlangıçta satanizm, daha çok ezilmiş ve fakir aile çocuklarının ilgisini çekmişken, günümüzde bu durum tersine dönmüş, küreselleşmenin nimetlerinden fazlasıyla faydalanmış, hayat standardı yüksek ve her istediği yerine getirilen, ancak sevgi ve mâneviyat anlamında boşluk içinde olan aile çocuklarında ortaya çıkmaktadır. Parçalanmış aile ortamında büyüyen, aileden ve toplumdan

68 Güç, *Satanizm,* s. 256-258.

gerekli ilgili ve sevgiyi görmeyen isyankâr ruhlu gençlerde satanizme eğilim daha belirgindir.

İntihar olayları, satanist topluluklarda sık rastlanan bir olgudur. Böyle bir gruba dahil olan bireyler, değer yargısı adına neyi varsa çoğunu kaybeder, isyankâr bir ruha sahip olur ve sahip olduğu hiçbir şey onu mutlu etmez. Kendisine, ailesine ve içinde yaşadığı topluma karşı giderek yabancılaşır. Kendini satanist düşüncenin telkin ettiği karanlık dünyanın girdabına kaptırır ve koskoca evren içinde yapayalnız hisseder. Bu yalnızlık ve karamsar ruh hâletine bir de satanizmin âdeta intiharı teşvik eden telkinleri eklenince, çoğu kere bir satanist için intiharın kaçınılmaz olduğunu söylemek mümkündür.

Satanizm, intihar etmeyi yermemiş aksine kendi sözde kutsalları arasına katmıştır. Çünkü bu düşünceye göre şeytan uğruna kendi varlığına son vermek ve ölümü göze almak, kutsal bir ölüm tarzıdır. Dolayısıyla bir satanist için intihar ,kendini şeytana kanıtlamanın önemli bir yoludur ve bir bakıma da ibadettir. Çünkü intihar, şeytana bağlılığın ve sadakatin bir göstergesi olarak düşünülmektedir.[69]

Ülkemizde özellikle 1990'lı yıllarda satanizmin intihar olaylarıyla gündeme gelmiş olması da son derece dikkat çekidir. Çünkü böylece intihar eden bir satanist, şeytana samimiyetini ispatlamış ve kendini kanıtlamış olmaktadır. Özellikle ülkemizde intihar eden gençlerin, geriye bıraktıkları notlarda ruhlarını şeytana sattıkları, şeytandan mesaj aldıkları gibi ifadelerin yer alması da, satanizm-intihar arasındaki ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

69 Böylece intihar eden bir satanist kötü bir şey yapmamakta, aksine şeytana samimiyetini göstermesi noktasında âdeta kutsal bir görevi ifa etmektedir (bk. Güç, *Satanizm,* s. 259).

Satanistleri intihara götüren sebeplerden biri de, başka şekilde bir geri dönüşünün olmamasıdır. Satanist bir gruba dahil olan genç erkek ya da kızların, bundan vazgeçme şansları yoktur; mutlak itaat zorunluluğu söz konusudur. Özellikle genç kızlar için bu durum çoğunlukla yıkımla sonuçlanmaktadır. Satanistlerin savundukları serbest cinsellik anlayışları sebebiyle, bu gruba dahil olan bir genç kızın hayır deme ya da seçme hürriyeti yoktur. Her söylenene itaat etme ve her istenileni yerine getirme yükümlülüğü vardır. Dolayısıyla içine düştüğü bu durumdan kurtulmanın çaresi ölüm olmakta ve çoğu kere bu bir intihar olarak gerçekleşmektedir. Çünkü intihar, satanist bir gruptan kurtulabilmenin tek yoludur. Satanist bir gruba dahil olan ve intihar eden kurbanların çoğunluğunun niçin genç kızlar olduğunu ayrıca düşünmek gerekir.

Satanizm, insanın yaratılış amacını ve değerini yok saymış, onu arzularının esiri olan basit bir varlık konumuna indirgemiştir. Mutlu olabilmenin temel ölçüsünü insan arzularının tatmininde arayan, arzu ve isteklerine hiçbir sınır koymadan ne istiyorsa onu yapmayı felsefe haline dönüştüren satanizm, insanı arzularının tatmininden başka hedefi olmayan hayvanlar konumuna indirgemiştir.

Satanizm açısından hiçbir dinî değerin anlamı olmadığı gibi, nihaî anlamında insan yaşamının da değerliliği söz konusu değildir. Çünkü satanizm, hakikati tersine çevirerek anlamayı tercih etmektedir. Bunun en bâriz örneği ise şeytan, bütün dinler ve anlayışlarda kötü karakter olarak betimlenirken, satanizme göre realiteyi, saflığı, bilgeliği ve müsamahayı temsil etmesi oluşturmaktadır. Onlara göre satan, özgürlüğün, gücün ve kuvvetin de temsilcisidir. Bunun en dikkat çekici yanı, pek çok gele-

nekte kötülük ve şerrin kaynağı olarak bilinen şeytana, yeni bir urba giydirilerek sevimli hale getirilmesidir.

Hakikati tersine çevirerek okumak ve insan arzularının tatmini için hiçbir değer tanımadan her şeyi meşru görmek, en hafif deyimiyle bir sapkınlıktır. Bu sebeple satanizmin hedefine yerleştirdiği kitleler, bu konuda bilgilendirilmeli, işin hakikati anlatılmalı ve bu türden sapkınlıklara karşı bir bilinçlilik oluşturulmalıdır. Bu konudaki bilinçlendirme yalnızca gençlerle sınırlı kalmamalı, anne babalar başta olmak üzere toplumun diğer kesimlerine de mutlaka ulaşılmalı ve satanizmin tehlikelerine ve yol açtığı uçurumlara karşı uyarılmalıdır. Zaten satanizme karşı yürütülmesi gereken mücadelenin önemli bir boyutunu kuşkusuz, satanist düşüncenin mantıksızlığını ortaya koyarak sapkınlığın boyutlarını deşifre etmek oluşturmaktadır. Ortaya atılan süslü sloganların ve yaldızlı propagandaların içi boş kuruntulardan ibaret oluşu bütün açıklığıyla ortaya konulmalıdır.

Gençlerin ergenlik dönemlerini sorunsuz atlatabilmeleri için aile sevgisinden mahrum kalmamalı, kendileriyle yakından ilgilenilmeli ve hayatlarında psikolojik bir boşluk oluşmasına izin verilmemelidir. Huzurlu bir aile hayatı yanında doğru bir dinî bilgi ve mâneviyat kazandırmak için gerekli zemin de hazırlanmalıdır. Gençlerin arayışlarının sağlam ve doğru zeminde cevap bulmasına yardımcı olunmalı ve meydana gelen mânevî boşluğun satanizm gibi sapkın inançlarla doldurulmasına izin verilmemelidir. İnsanın boşuna yaratılmadığı, hayatın ve yaratılışın bir gayesi bulunduğu bilinci çocuklarımıza kazandırılmalıdır.

İnsanın maddî ve mânevî bir bünyeden oluştuğu düşünülürse, insandaki mevcut mânevî boşluğun giderilmesi

zorunludur. Gençlerimizin sağlam bir Allah inancına sahip olmaları sağlanmalı, onun rahmeti geniş bir yaratıcı olduğu ve insanın bütün yaptıklarından sorumlu olduğu hatırlatılmalıdır. Hayatının ve varlığının amacını bilen, mânen bilinçli insanlara bu türden sapkın düşüncelerin etkisi olmayacaktır. Eğer çocuklarımız bir şekilde satanist telkinlerin etkisi altında kalmışsa, onlara kızmak yerine anlamaya çalışmak, zihnî ve mânevî problemlerini birlikte çözüme kavuşturup onları ikna etmek en iyi yol olacaktır. Bu aşamada anne babaların çocuklarının arkadaş grupları ve sosyal çevrelerini iyi tanımaları da çocuklarına yardımcı olma noktasında önemli bir husustur.

Anne babalar açısından çocuklarının ihtiyaç duyduğu her türlü maddî imkânı temin etmiş olmaları, çoğu kere onlara yardımcı olmak anlamına da gelmeyebilir. Bazan "hayır" diyebilmeyi bilmek ve isteklerin önüne sınır koymak da önemlidir. Sınırsız istek sahibi olmak ve her istediğini elde etmek de bazan çocuklarımızın huzursuzluk sebeplerinden birisi olabilmektedir. Ülkemizde satanizmin genellikle maddî durumları iyi ve her istediğini elde etmiş çocuklar arasında ortaya çıkmış olması da bu açıdan dikkat çekicidir. Her istediklerini elde etmek ve sonra da onları kendi dünyaları ile baş başa bırakmak yerine sevgi ve saygı içinde yaşayabilecekleri huzurlu bir aile ortamı hazırlamak çok daha önem taşımaktadır.

Bunun yanında çocuklarımızın sağlam bir dinî inanca sahip olmaları ve iyi bir din eğitim almaları da önem taşımaktadır. Çünkü satanist gruplar içinde yer alan gençlerin yaptığı açıklamalara bakıldığında, çoğunun doğru bir dinî inanca sahip olmadıkları görülmektedir. Satanizm, mânevî değerlerin unutulduğu, ahlâkın yok sayıldığı, Allah sevgisi ve korkusunun gereği gibi bilinip yaşanmadığı zeminlerde yeşermektedir.

Satanizme karşı yürütülecek mücadele yalnızca bireylerin ya da ailenin değil bütün toplumun ortak yürütmesi gerek bir mücadeledir. Bu mücadelede toplum kadar basın yayın kuruluşlarını dan bu mücadeleye destek vermesi önemlidir. Bilerek ya da bilmeyerek bu türden sapkın düşüncelerin propagandasını yapmaktan uzak durulmalı, iç yüzleri deşifre edilerek insanların bu zararlı düşüncelerden uzak durmalarına destek olunmalıdır.

YEDİNCİ BÖLÜM

OKÜLTİST EĞİLİMLER VE DİNÎ İNANCIMIZ

Ezoterizm kelimesinin eş anlamlısı veya bozulmuş biçimi olarak ele alınan okültizm, çoğu kere din ve bilimin muhtevasına uymayan parapsikolojik deneyimler gibi uygulamaları ve periler, ruhlar, UFO'lar ve vampir efsanelerini de ihtiva edecek şekilde kullanılan bir terimdir. Terim zaman zaman sihir, büyü, astroloji ve simya uygulamalarıyla ilişkilendirilmektedir.[1] Latince "gizli, saklı" anlamına gelen **occultus** kelimesinden gelen okültizm, en genel anlamıyla "gizli ve saklı olanın bilgisi" anlamına gelmektedir.

Türkçe'de bunun karşılığı olarak tam anlamıyla örtüşmese de "ilmü'l-gayb" (gayb bilgisi), "ulûm-i hâfiye" (gizli ilimler) gibi kavramlar kullanılmıştır. Kavram, esas itibariyle gördüğümüz nesne ve olayların mahiyetini tam olarak bilmeme ve onlarda daha derin anlamların

1 Antoine, Faivre, "Occultism", *Encyclopedia of Religion*, USA 2005, X, 6780-6781.

saklanmış olması tezine dayanmaktadır[2] ve bazı yöntemlerle varlığın gizli bilgisine ulaşmayı amaçlayan yöntemlerin genel adı olmaktadır. Bu düşünce bilinç altında esrarlı yöntem ve işlemlerle kâinata hâkim olunabileceği iddiasını da taşır. Dolayısıyla okült bilginin, birçoklarından gizlenmiş ve pek az kişiye sunulmuş bir bilgi türü olduğu görülmüştür.[3]

Özellikle XV. yüzyıl Avrupa'sında yaygınlaşan gizli bilimler tutkusu, bir çeşit sihirciliği de içine almış ve bazı düşünürler tarafından, astrolojik boş inançlarla şarlatanlık türünden bir olay olarak nitelendirilmiştir.[4] Eşyanın mahiyetini araştırma ve görünenin arkasında saklı anlam arama çabaları, Eflâtun'un ideleri ile başlamış, tarihin her devrinde var olmuş ve çağımızın modernist, pozitivist anlayışlarına rağmen, günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Eşyanın bilgisine ve duyular ötesi âleme tecrübî yollar veya aklî bir bakış açısıyla değil de, insanın ruhî yeteneklerini veya birtakım olağanüstü yöntemlerle, ruhlar âlemiyle veya cinlerle irtibat kurarak ulaşılabileceğini savunun okült eğilimler, değişik ad ve isimler adı altında İslâm coğrafyasında da varlığını sürdürmektedir.

Kur'an, insanın dikkatini varlığa ve kâinata çekmiş, düşünerek, onlardaki gizli anlamı araştırmaya teşvik etmiş, bunların her birini Allah'ın âyetleri olarak insanların idrakine sunmuştur. Diğer taraftan duyu üstü âleme ilişkin bilginin imkânını reddetmemiş, aksine mümkün görmüştür. Ancak bunlara ilişkin bilgimizin, birtakım sihir, büyü ve fal gibi insanları yanıltıcı ve hakikatten uzaklaştırıcı yöntemlerle değil, aksine vahiy ve peygamberler

2 Hançerlioğlu, Orhan, "Gizli Bilimler", *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2011, s. 142.

3 Fortune, Dion, ***Sağlıklı Okültizm***, çev. Asude İskender, İstanbul 2012, s. 19.

4 Hançerlioğlu, **"Gizli Bilimler"**, s. 142.

aracılığıyla olabileceğini bildirmiştir. İslâm dini duyular ötesi âlemle irtibat kurup oralardan haber verebilmeyi vahye, işleyen tabiat kurallarının devre dışı bırakıldığı olağanüstü işlerin yapılmasını da mûcizeye tahsis etmiş ve her ikisini de peygamberlerin özelliklerinden saymıştır. Son peygamber Hz. Muhammed aleyhisselâm ile vahiy kesilmiş ve mûcize de sona ermiştir. Bununla birlikte Hz. Peygamber sonrası dönemlerde, İslâm coğrafyasında halk arasında fal, büyü, cefr, havas, esrâr-ı hurûf, rüya tabiri gibi usuller olabildiğince yayılmıştır. Bazı sûfî eğilimler ve Şîa da bu türden gelişmeleri beslemiştir.[5] İslâm âlimlerinin yaptığı ilim tasniflerinde bu türden okült ilimlere de yer vermeleri, meselenin yaygınlığını göstermesi açısından son derece dikkat çekicidir.

Bu tarzdaki bâtınî yorumlar ve gizemli çözüm arayışları, insanların bilinçaltlarına yerleşmiş, kültürümüzü gerçekçi bir zeminden uzaklaştırmış ve insanımızı hayal ve sırlar dünyasına dayalı bir çözüm arayışına itmiştir. Gündelik hayatın akışı içerisinde karşılaştıkları meselelerini çözmede, Kur'an ve Sünnet rehberliğinde aklıyla ve gerçekçi zeminde meselelerini halletmek yerine, çözümü tarot fallarında, medyumların kehanetinde, falcı ve sihirbazların şarlatanlıklarında arar olmuştur. Medyanın da çanak tutmasıyla artık sırlar dünyasında yolculuklara çıkılmakta, gizemli kurtarıcılar aranmakta ve rüyaların gizeminde gündelik hayatın sorunları çözülmeye çalışılmaktadır.

Ekonominin geleceği, ülkelerin gidişatı ve hatta oynanan dünya kupası maçlarının sonuçları bile medyumların kehanetinde aranmış ve medyum, fal ve tarot gibi uygulamalar artık bazı televizyon kanallarının gündelik yayın akışı içerisine bile girebilmiştir. Kaybettiği eşyasını

5 Çelebi, İlyas, "Okült Eğilimlerin Dinî İnançları Yozlaştıran Etkileri", *Günümüz İnanç Problemleri*, Erzurum 2001, s. 109-110.

bulmak için medyuma giden, eşler arasındaki geçimsizliği çözmek için falcılara başvuran ve gazete burçlarındaki yorumlardan hareketle evleneceği adamı/kadını tespit etmeye çalışan insanların sayısı hiç de az değildir. Bu tarzdaki gerçekçi olmayan ve bir kısmı hayal ürünü olan uygulamaların birey ve toplum üzerinde oluşturduğu zararlar bir tarafa, müslüman imajı açısından da olumsuz bir görüntü oluşturmakta, İslâm'ın bilime karşı, akla ve mantığa aykırı, fal, büyü vb. uygulamaları benimseyen bir din gibi algılanmasına yol açmaktadır.

Diğer taraftan duyular ötesi âleme ilişkin bilgi kaynağımız olan peygamberlik ve vahiy kurumunun yozlaşmasına zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda Kur'an'a ait gerçekliklerin, açık, sade ve anlaşılabilir zeminde açıklanması yerine şifrelerle ifade edilen bir zeminde açıklanması, pek çok insanın dünyasında ciddi karışıklıklara yol açmaktadır. Hiç kuşkusuz dünya genelinde okült eğilimlerin pek çok biçimi ve şekli bulunmaktadır. Ancak biz burada ülkemizde son yıllarda önce çıkan gizemcilik, burçlar, falcılık, medyumculuk, sihir, büyü ve yoga gibi bazı uygulamaları ele alacağız.

I. FALCILIK

Fal, "geleceği öğrenmek, şans ve kısmeti anlamak amacıyla oyun kâğıdı, kahve telvesi ve el yazısı gibi şeylere bakarak anlam çıkarma ve çeşitli tekniklerle gelecekten ve bilinmeyenden haber verme işi ve gizil kişilik özelliklerini ortaya çıkarma sanatı" olarak tarif edilmiştir.[6] "Uğur, tâlih, baht" gibi anlamlara da gelen terim, birtakım nesnelerden hareketle insanın karakteri ve geleceğiyle ilgili

6 Serinsu, Ahmet Nedim (ed.), "Fal", *Dinî Terimler Sözlüğü*, Ankara 2009, s. 85.

yorum yapma ve tahminde bulunma şeklindeki bütün esrarengiz faaliyetleri ifade etmek için kullanılmaktadır.

Tarifinden de anlaşılacağı üzere fal, birtakım araç ve gereçlerden hareketle tahminde bulunma ve yorum yapma faaliyetidir. Falın konusu ve fal bakma esnasında kullanılan malzemeye göre el falı, kâğıt falı, kahve falı, kuş falı vb. çeşitlere ayrılmaktadır. Tarih boyunca pek çok uygarlıklarda falcılık benzeri uygulamalara rastlanmaktadır.

Gaybı bilme, insanın geleceğini bilme ve kaderini değiştirme türünden her çeşit faaliyet dinimizce yasaklanmasına rağmen, İslâm toplumlarında da fal, zar, astrolojik fallar, kurşun dökme, tarot vb. pek çok falın varlığını sürdürdüğünü görebilmekteyiz. Falcılıkta ruhlar, cinler ve şeytanlar gibi birtakım ruhanî varlıklarla temas kurma, onlardan bilgi alma ve insanlara aktarma söz konusu değildir. Fal daha çok insan karakteri ve geleceği ile ilgili iyimser yorumda bulunma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Falcılık, isim ve şekil itibariyle farklılık arzetse de, tarihten günümüze kadar pek çok kültürde değişik biçimleriyle var olmuştur. Dünyanın değişik kültürlerinde olduğu gibi ülkemizde de değişik şekilleriyle varlığını sürdürmektedir. Çünkü insanoğlunun bilinmeyene ve saklı olana karşı merakı var olduğu sürece falcılık türünden bâtıl, boş inançlar da var olmaya devam edecektir. Bilinmeyeni bilmek, gelecek hakkında bilgi sahibi olmak ve dolayısıyla kendi kaderine hükmetmeye çalışmak her insanın yapısında mevcut özelliklerden biridir.

İnsanın bilinmeye merakından başlayan bu iş, zaman içinde bazılarının bu işi meslek edinmesiyle farklı bir boyut kazanmış ve artık günümüzde biraz da menfaat ilişkisine dayalı olarak her toplumda şu veya bu şekilde var olmayı sürdürmüştür. Bunlar falcı, kâhin, şifacı, bakı-

cı ya da medyum gibi isimlerle anılmaktadırlar. Bu kişiler kendilerinde mevcut mistik sezgi gücüne dayanarak görünmez varlıklarla temasa geçerek ya da tabiattaki bazı nesne ve varlıkların durumlarını yorumlayarak bu konuda söz sahibi olduklarını iddia etmişlerdir.[7]

Fal, bilinmeyenle ilgili yorum ve tahminde bulunması ve gelecekten haber verme esasına dayanması yönüyle kehanete benzese de, mahiyeti itibariyle kehanetten farklıdır. Daha sonra ayrı başlık halinde ele alınacağı üzere kâhin, cin, şeytan ve ölülerin ruhları gibi birtakım ruhanî varlıklarla iletişim kurduğu ve onlardan edindiği bilgiyi insanlara aktardığı ve geleceğe ilişkin bilgisinin de oraya dayandığını iddia etmekte iken, falcıların böyle bir iddiası yoktur. Başka bir anlatımla kâhinlik cinler ve şeytanlar aracılığı ile icra edilir. Falda ise tahmin ve öngörü yeteneği güçlü insanların birtakım eşya ve olaylardan hareketle yorum ve tahminde bulunması söz konusudur. Falcının öngörü ve tahminde bulunması için herhangi bir riyâzete ve gizli varlıklarla iletişim kurmasına gerek yoktur. Yalnızca birtakım nesnelere bakar ve bazı öngörülerde bulunur.

Falcıların ortaya koydukları yorum ve tahminlerin pek çoğunun gerçekle ilgisi olmadığı gibi, bunların dinî bir geçerliliği de söz konusu değildir. Pek çok insanın kayıp bir nesneyi bulmak veya gelecekle ilgili bir konuda karar vermek için falcılara başvurdukları bilinen bir husustur. Bununla birlikte falcıların kayıp bir eşyayı bulma veya gelecekle ilgili bir konuda doğru bilgi verme güçleri bulunmamaktadır. Onların bütün yaptıkları kendilerine başvuran kişilerden elde ettikleri ön bilgilerden hareketle bazı tahminlerde bulunmaktan ibarettir. Kendilerine başvuran kişilerden ad, soy ad, baba adı, meslek ve fal

7 Aydın, Mehmet, "Fal", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 134.

baktırmak istediği konu gibi bazı ön bilgileri alan falcı, bunlardan hareketle bazı tahminlerde bulunur.[8] Bu tahminlerden birkaçı isabetli olabilse de çoğunluğu falcının kişisel yorumunu içermekte olup hakikatle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Kur'ân-ı Kerim'de doğrudan falla ilgili bir âyet mevcut değilse de, Câhiliye kültüründe yaygın bir gelenek olan falcılık eleştirilmiş ve reddedilmiştir. Bilindiği üzere Câhiliye Arapları'nda falcılık oldukça yaygındı ve önemli bir işe girişecekleri zaman fal oku çekerler ve çektikleri oka göre de o işin kendileri için hayırlı olup olmadığına karar verirlerdi ve fal tutmanın onlar için önemli bir yeri vardı.[9]

Kur'an, "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, ancak şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz"[10] âyeti ile fal oklarıyla tâlih belirlemeyi ağır bir dille eleştirirken başka bir âyette ise fal oklarıyla kısmet aramayı açıkça haram olan günahlar arasında saymaktadır.[11]

Kur'an'a göre Allah, bütün âlemlerin mutlak hâkimidir ve gayba ilişkin her türlü bilgi onun uhdesindedir[12] ve Allah bildirmedikçe hiç kimse gaybı bilemez. Falcıların, olayların iç yüzü veya gelecekle ilgili her insanın bildiğinden fazla bir bilgileri mevcut değildir. Hz. Peygamber de Câhiliye dönemi uygulamalarında bulunan kuş adları,

8 Altan, Bayram, *Falcılık ve Kehanet (Dünü, Bugünü ve İslâmî Hükmü)*, İstanbul 1989, s. 71.

9 Câhiliye döneminde, bir işe veya sefere çıkmayı planlayan biri ok atmak veya ok çekmek suretiyle, yapacağı işin isabetli ve hayırlı olup olmadığına karar verirdi (bk. Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne,* III, 452).

10 el-Mâide 5/90.

11 el-Mâide 5/3.

12 Âl-i İmrân 3/179; el-En'âm 6/50; en-Nahl 16/77.

sesleri ve uçuşlarından uğursuzca anlamlar çıkarma veya çakıl taşı, nohut ve bakla gibi nesnelerle "fal tutma" gibi âdetleri bu kapsamda değerlendirmiş ve bunların bir hakikatinin olmadığını bildirmiştir.[13]

Çünkü fal uygulamasında uğur ve uğursuzluk ya da iyilik ve kötülük doğrudan Allah'a değil, fala aracılık eden söz konusu vasıtalara verilmekteydi[14] ve bu durum İslâm'ın tevhit inancına ters düşmekteydi. Benzer şekilde fal ve benzeri uygulamalara itibar edip ona göre hayatını şekillendirenlerin Hz. Peygamber'i inkâr etmiş sayılacağı, namazlarının kabul edilmeyeceği ve cennete de giremeyecekleri bazı hadislerde vurgulanmaktadır.[15]

Her ne kadar yaşadığımız dünyaya olumlu bakma ve iyimser yorumlar yapma dinimizce hoş karşılanmaktaysa da, bu durum geleceğe ilişkin bilgiler verme, olayların gizli taraflarını ifşa etme gibi gaybî konuları asla içermemektedir. İnsanın geleceğini bilme veya kaderini değiştirme iddiası taşıyan, zorda kaldığında Allah'tan değil de diğer insanlardan yardım istemeye sevkeden ve insanları karamsarlığa iten her çeşit davranış dinimizce yasaklanmıştır.

II. KEHANET VE KÂHİNLİK

Gaybi meseleleri ve olayların iç yüzünü bildiğini iddia eden ve gelecekte olacak olaylardan haber veren kişiye **kâhin**[16] ve yaptığı işe de kehanet adı verilmektedir. Arrâf kelimesinin genel olarak kâhin teriminin eş anlamlısı olduğu düşünülse de, Râgıb el-İsfahânî iki terim arasında ince bir ayırım yapmakta, kâhinin geçmişte olan olaylar-

13 Ebû Dâvûd, "Tıbb", 23.
14 Çelebi, "Fal", *DİA*, İstanbul 1995, XXII/139.
15 Müslim, "Selâm"; 125, İbn Mâce, "Tahâret", 122.
16 Cürcânî, *Ta'rîfât*, s. 233.

dan, arrâfın ise geleceğe ilişkin olaylarda haber verdiğini zikretmekte ve her ikisinin de bu haberlerinde zanna dayandıklarını ifade etmektedir.[17]

Burada dikkat çeken husus ister verilen haber geçmişe, isterse geleceğe ait olsun, her ikisinde de gayba ilişkin haber verme söz konusudur. Bazı nefislerin cinlerle ve yıldızlarla kesbi olarak irtibata geçme özelliği olduğu düşünülmektedir. Beşerî ruhların cin ve şeytan gibi soyut varlıklarla ilişkiye girerek onlardan meydana gelecek olaylar hakkında bilgi edinmesi olarak da tanımlanmaktadır.[18] Kâhinler; belli türden davranışların (riyazet) tekrarıyla kendinden geçip vecde/trans haline geçtiğinde, cin ve şeytan gibi ruhanî varlıklarla temasa geçtiğini ve onlardan bilgi aldığını iddia etmektedir. Oysa ki falcının tabi olması gereken böyle bir riyâzet ya da trans haline gerek yoktur. Bu yönüyle kehanet faldan farklıdır.

İslâm öncesi Arap toplumunda kâhinlik oldukça yaygındı ve insanların bireysel ve toplumsal hayatlarını düzenlemede önemli bir yer tutmaktaydı. Her kâhinin bir cini olduğuna ve onların da rahatlıkla cinlerle ve şeytanlarla iletişim kurduklarına inanılırdı. Önemli meselelerinin halledilmesinde kâhinler etkin rol oynarlardı. Onlara göre kâhinler dünyanın sevk ve idaresinde Tanrı'nın yardımcısı konumundaydılar ve mutluluğa erişmek kadar, kötülüklerden korunmak da onlar sayesinde mümkündü.[19]

Her kâhinin bir cini vardı ve o cinler göklere çıkıp meleklerden bilgi çalarak kâhinlere bildirirlerdi. Bu ayrıcalıklı konumlarıyla kâhinler, ihtilâfların çözümü, rüyaların yorumlanması, hırsızlık ve adam öldürme gibi suçların

17 İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 442-443.

18 Çelebi, "Kâhin", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, 171.

19 Çelebi, "Kâhin", XXIV, 171.

aydınlatılması ve hastalıklara şifa aramada yegâne müracaat kaynağı konumundaydı. Kâhinlerin, gelecek felâketi de önceden haber verdiğine inanılırdı ve onlar yaptıkları bu işin karşılığında belli miktarda ücret de alırlardı.

Kur'an, kâhin kelimesine iki âyette yer vermişse de, her iki âyette de Kur'an ve Hz. Peygamber'e yöneltilen kâhinlik iddialarının reddedildiği görülmektedir. Âyetlerin ilkinde Hz. Peygamber'in bir mecnun ve kâhin olmadığı[20] belirtilerek Resûlullah'a yönelik "kâhinlik" iddiaları reddedilerek cinlerin etkisinde olmadığı dile getirilmiş; ikinci âyette ise cin ve şeytanların vahye herhangi bir müdahalesinin olamayacağı ve dolayısıyla Kur'an'ın bir kâhinin sözü olmadığı[21] ifade edilmiştir. Her iki âyette de hem Hz. Peygamber hem de ona indirilen Kur'an şeytanların, cinlerin ve kâhinlerin her türlü müdahalesinden tenzih edilmektedir.

Bazıları tarafından kâhinler ve peygamberlerin her ikisinin de gelecekten haber verdikleri ifade edilerek, kâhinler ile peygamberler arasında bir benzerlik kurulmaya çalışılmışsa da, mahiyetleri itibariyle aralarında bir benzerlik yoktur. Çünkü peygamberlerin getirdiği vahiy ve ortaya koyduğu bilginin kaynağı bizzat Allah'tır. Bu bilgi hakikate uygun olup, yalan olma ihtimali kesinlikle yoktur ve insanları doğru yola ulaştırma amacı taşır. Oysa ki kâhinlerin bilgi kaynakları cinler ve şeytanlardır. Cinler ve şeytanlar çoğu kere yaldızlı ve aldatıcı sözler telkin ettikleri[22] ve bununla insanları yanlışa sevketmeyi hedeflediklerini Kur'an bize bildirmektedir. Dolayısıyla kâhinlerin verdiği bilgi, çoğu kere hakikate mutâbık değildir, aldatıcı ve yanıltıcıdır. Kaynağı cinler ve şeytanlar olan ve çoğu kere yanıltıcı olan bilgiyi bize ulaştıran kâ-

20 et-Tûr 52/29.
21 bk. el-Hâkka 69/42.
22 el-En'âm 6/112.

hinlerin, hiçbir açıdan peygamberlere benzeyemeyeceği açıktır.

Şeytan ve cinlerin göklere kulak verdiği ve meleklerden bilgi aşırdığı ve kâhinlerin bilgisinin buna dayandığı dile getirilmektedir. Aslında önceleri cinlerin ve şeytanların gök âlemine kulak misafiri oluşunu Kur'an da doğrulamaktadır.[23] Hz. Peygamber, kâhinlerin gaipten verdikleri haberlerin bir hakikatinin bulunmadığını ve dolayısıyla hiçbir değerinin olmadığını ifade etmiş ve kâhinlerin söylediklerinin bazılarının doğru çıkmasını ise, cinlerin göklerden bilgi çalmaya dönük kulak hırsızlığına dayandığını, ancak onların insanları yanıltmak için onu yalanla karıştırarak yaldızlı sözlerle kâhinlere aktardıklarını ifade etmiştir.[24]

Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle birlikte, artık gökten haber aşırma olayının son bulduğu,[25] şeytanın Hz. Peygamber'e düşman kılındığı ve artık onların aldatmak için yaldızlı laflar fısıldayıp durdukları[26] ve başka da bir tesirlerinin olmadığı ifade edilmektedir. Bu durumda, şeytanlar ve cinlerin göklerden bilgi aşırma imkânları kalmadığına göre, kâhinlerin Hz. Peygamber sonrası dönemde kehanete dayalı olarak verdikleri bilgilerin hakikatle bir ilgisi bulanmaktadır, tamamı insanları yanıltma amacına dönüktür. Ancak kâhinler, bu yalanlarını gizlemek için süslü ve yaldızlı bir dil kullanmakta ve çoğu kere de söylediklerini pekiştirmek için yeminler etmektedilerler.

Kur'an'a göre gayp bilgisi yalnızca Allah'a mahsustur.[27] Allah'ın dışında peygamberler de dahil hiçbir varlık, eğer

23 bk. el-Hicr 15/18; Cinn 72/8-9.
24 Buhârî, "Tıbb", 46; Müslim, "Selâm", 122.
25 Çelebi, "Kâhin", XXIV, 171.
26 el-En'âm 6/112.
27 bk. Yûnus, 10/20; en-Nahl 16/77; Cinn 72/26/27.

Allah bildirmediyse, gayba ait bilgi sahibi değildir. Daha önce ifade ettiğimiz gibi cinler ve şeytanlar da kesinlikle gaybı bilemezler ve gelecekten haber veremezler. Onların insanların geçmişleriyle ilgili kâhinlere verdiği bilgiler, onlar için gayp niteliğinde değillerdir. İddia edildiği üzere her kâhinin bir cini olsa ve onları haber kaynağı olarak kullanabilse yine de gelecekten haber veremezler. Çünkü cinler ve şeytanlar da gaybı bilmemektedir. Dolayısıyla kâhinlerin gelecekten haber verme iddiaları tamamıyla asılsız ve yalandır.

Diğer taraftan, Câhiliye Arapları'nın kâhinlere yarı tanrısal özellikler atfettikleri, pek çok meselelerinin hallinde onlara başvurdukları ve kötülüklerden korunmak için de kâhinlere sığındıkları bilinmektedir ki bu bir tür şirktir ve İslâm'ın tevhit inancına aykırıdır. Çünkü onlar yardım ve iyiliği Allah'tan istemek yerine kâhinlerden istemektedirler. Bu sebeple Hz. Peygamber kehanete dayalı gelecekten haber vermeyi ve kâhinliği kesinlikle reddetmiş, kâhinlere başvuran ve onları söylediklerinde tasdik eden kimselerin, Hz. Muhammed'e indirileni inkâr etmiş sayılacağını bildirmiştir.[28]

Bu durumda, gelecekle ilgili bilgi sahibi olmak için kâhinlere başvurma ve onların yapacakları esrarlı faaliyetlerle kötülüklerden korunacağını düşünme şeklindeki düşünceler, dinimizce kesinlikle yasaklanmıştır ve hiçbir dinî temeli yoktur. Günümüz topluluklarında da var olan bu türden uygulamaları bir çeşit bâtıl inanç ve hurafe olarak görmek yerinde olacaktır. Bu sebeple Hz. Peygamber kâhinlere başvurmayı kesin bir dille menetmiş ve bunun karşılığında ücret alınmasını da yasaklamıştır.[29]

28 Müslim, "Selâm", 125; İbn Mâce, "Tahâret", 122.

29 Buhârî, "Menâkıbü'l-ensâr", 26.

III. MEDYUMCULUK

Günümüz toplumlarında, kâhinlerin yerini medyumların aldığı ve insanların geçmişten haber alma amacıyla medyumlara başvurdukları zaman zaman görülebilmektedir. Medyumluk, aslında mahiyet itibariyle kısmen kâhinlere benzetilebilirse de aralarında fark vardır. Çünkü kâhinler daha çok gelecekten haber verirler ve haber kaynakları ise cinler ve şeytanlardır. Oysa ki medyumlar, gelecek yerine geçmişten haber verirler; haber kaynağı olarak da ölen kişilerin ruhlarını kullandıklarını iddia ederler. Onlar kendilerinde ölülerin ruhlarını çağırıp, onlarla iletişim kuracak ve bilgi alabilecek olağanüstü bir güç bulunduğunu savunurlar. Ruhların çağrılıp huzura getirildiği ve konuşan kişinin ölen ve irtibat kurulmak istenen kişinin ruhu olduğu düşünülür.[30]

Aslında bu konu da daha önce ele alınan ruh çağırma meselesinin bir alt başlığı olarak görülebilir. Bu yöntem gaipten haber verme yöntemlerinden biri olup, medyumluk sezgilerine sahip olduğu düşünülen kişilerin ölen kişilerin ruhlarını büyü vb. tekniklerle çağırarak onlarla iletişim kurmasıdır. Bu yöntemle geçmişle ilgili bilgiler elde edilmeye çalışıldığı gibi, aynı zamanda ölen kişinin ölüm sebebini bulma amaçlı da kullanılabilmektedir.[31]

Tarihte pek çok toplulukta ölülerin ruhlarıyla iletişim kurma ve onlardan bilgi alma gibi uygulamalara rastlanmaktadır ve tarihi İlkçağ inançlarına kadar gerilere gitmektedir. Ancak günümüzde de benzer inançların pek çok toplumda varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkün görünüyor.

30 Hançerlioğlu, Orhan, "Medyum", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2012, s. 312.

31 Güç, Ahmet, "Ruh Çağırma", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 2001.

Medyum, Latince "aracı" anlamına gelen bir kelime olup, ölülerle diriler arasında bir nevi aracılık işlemi üstlendiğini iddia etmesi sebebiyle bu isim kullanılmıştır. Çeşitli yöntem ve tekniklerle ruhların çağrılabildiğini ve çağrılan ruhların kendi ağızlarıyla konuştuğunu iddia ederler. Medyumun kolayca etki altında kalabilmesi ve trans haline geçebilmesi için genelde kişilik açısından zayıf insanlar bu işi yaparlar.[32]

Medyum kişi aynı anda hem ruhî hem de dünyevî hayatı paylaşmaktadır. Medyumlar trans hallerinde birtakım kendilerine ait olmayan düşünceler, söz ve bilgiler ortaya koyabilirler.[33] Medyumlar kişilik özellikleri ve medyana getirdikleri etkilere bağlı olarak medyumları çeşitlere ayırırlar ki mekândan mekâna nakiller oluşturan, fiziksel etkilere sahip medyumlar olduğu gibi, resimci, şair ve şifacı medyumlar da mevcuttur. Onlar bu özellik ve yetenekleriyle ölülerin seslerini çoğu defa canlı birinin sesiymiş gibi açık ve seçik olarak bazan da derunlarındaki fısıltılar şeklinde duyduklarını iddia ederler.[34] *Çünkü medyumlar, trans hallerinde normal zamanlarında sahip olmadıkları bazı hassasiyetlere sahip olabilirler. Ancak medyumların yaygın olarak bilinenleri, pek çok özelliği barındıran fizikî etkilere sahip medyumlardır.*

Medyumlukla ilgili zihinlerde şüphe uyandıran ve tartışmaya açık pek çok husus bulunmaktadır. Bazı insanların yaratılış icabı diğerlerinden farklı öngörü ve sezgilere sahip olması mümkündür. Bu öngörü ve sezinin derecesi ve ölçüsünü tespit edebilmek zor olduğu gibi, bu sezilere dayanarak ölülerle iletişim kurduğunu söylemek ve birtakım bilgiler aktarmanın gerçekliği de son derece tartışılabilir gibi görünüyor. Diğer taraftan insan ruhu çağ-

32 Hançerlioğlu, "Medyum", s. 312.

33 Asımgil, *a.g.e.,* s. 96.

34 Guenon, *Ruhçu Yanılgı*, s. 281.

rılabilir ve istendiği zaman iletişim kurulabilir nitelikte bir varlık da değildir. Çünkü ruh Allah'ın emrinde olup, onunla ilgili insanların bilgisi son derece sınırlıdır.

Ayrıca ruhlarla iletişim kurma ve onlarla görüşme konusunda hiçbir kimse diğerinden daha avantajlı konumda değildir. Kaldı ki ruhların istediğiyle görüşüp istediğiyle görüşmek istemeyen bir özelliklerinin olup olmadığı da bilinmemektedir. Medyumların ölülerin ruhlarıyla iletişim kurabildiği iddiası pek fazla sağlıklı görünmüyor. Bu tarzdaki iddialar bir gerçeği ifade etmekten çok, belki cinleri kullanarak ve bazı gayba ait bilgiler aktararak insanların ilgisini çekmek ve belki de belli ölçüde menfaat temin etmenin ötesinde bir anlam taşımıyor. Medyumların verdiği haberlerin bir kısmı gelecekle ilgili ise, bu kesinlikle mümkün değildir; gaybı bilme konusunda hiç kimse imtiyazlı konumda değildir. Gaybın bilgisi yalnızca Allah'a mahsustur.

IV. UFOCULUK

UFO'lar günümüz insanının gündemini meşgul eden konulardan biridir. Ülkemizde bile gazete haberlerinde kendine yer bulmakta ve her gün yeni bir UFO haberinin yer aldığına tanık olabilmekteyiz. Çoğu kere UFO'lar ispatlanmış bir gerçeklik gibi takdim edilmekte, varlığı ile ilgili çeşitli hikâyeler uydurulmaktadır. Bu haberler öylesine sıklıkla gündeme gelmektedir ki artık bu durum ufoculuk adıyla yeni bir akımın oluşmasına yol açmış ve bazı çevrelerce yeni bir din gibi sunulmaya çalışılmıştır.

Gökyüzünün ve uzayın derinlikleri ve orada yaşaması muhtemel varlıklar eskiden beri insanın dikkatini celbetmişse de, hiçbir semavî dinde yer almayan ve ortaya çıkışı oldukça yeni olan UFO'ların birer dinî hakikat gibi ortaya atılması ve bunun etrafında oluşan grupların yer

alması ve buna bağlı bir inanç sisteminin oluşturulması oldukça yenidir. Bu durum inanan insanların kafalarında ciddi karışıklıklara yol açmakta ve inandığı değerleri bir bakıma belirsizliğe iten ve temel inançlarımızın çoğunun inkârına götüren ciddi bir risk taşımaktadır.

UFO, İngilizce "unidentified flying object" ifadesinin baş harflerinden oluşmakta olup, kısaca "tanımlanamayan uçan cisim" anlamına gelmektedir. Gökyüzünde uçarken görülen ancak uçak, uzay gemisi, helikopter, balon vb. şeklinde tanımlanamayan cisimlere UFO denilmektedir. Çağdaş bir fenomen olarak UFO, bir pilotun 1947 yılında bir dağ civarında dokuz uçan disk görmesiyle başladı. Gazete o zamanlar bunu "uçan fincan tabakları" olarak isimlendirdi. Ancak UFO, daha sonra uçan tanımlamayan cisim olarak tanındı ve günümüze kadar da öyle bilinmektedir.

1947'den sonra bazı ülkeler tarafından-ulusal güvenlik açısından risk oluşturup oluşturmadıkları noktasında-fonlar kurularak bilimsel araştırmalar yapılmış, ancak ciddi bir sonuca ulaşılamamıştır. Bununla birlikte uzaylıların evrenimizde yaşayıp yaşamadığı insan zihnini meşgul etmiş ve bunun üzerine filmler bile yapılmıştır. Çoğu kere UFO araştırmaları bilim kurgu ile karıştırılmışsa da ikisi aynı şey değildir. Çünkü bilim kurgu araştırma ve filmlerinden gelen uzaylı yaratıklar, yeryüzünü işgal edip insanlara zarar verirler, Oysa ki UFO'ların zararsız olup daha çok insanlara yardım etmek ve onları gelen bir felâketten kurtarmak istedikleri iddia edilmektedir.

Aslı itibariyle UFO'lar "tanımlanamayan uçan cisimler" olsa da, bazıları bunları uzaydan yeryüzünü ziyarete gelen uzaylı yaratıklar olarak tanımlamışlardır. İslâm dini başta olmak üzere pek çok inanç ve kültürde gökyüzü (uzay), aşkınlığın doğal bir sembolü olarak kabul edil-

mektedir. UFO dini olarak adlandırılan gruplarda da, uzaya özel bir önem atfedilmiş, uzaylı varlıkların mevcudiyeti ve onların yeryüzü ile ve insanlarla ilişkileri inanç sistemleriyle ilişkilendirilerek açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu gruplarda uzaylı yaratıklar, sıradan varlıklar olarak değil, aksine olağanüstü güçlere sahip ve insanların zihnini okuyabilecek telepatik özelliklerde varlıklar olarak görülmüştür. İşte günümüzde belli türden organizasyonlara UFO dinleri adı verilmekte ve bu organizasyonların dinlerde mevcut olan aşkınlık, dünya görüşü, inançlar, kurtuluş ve ahlâk sistemlerini, kendi UFO inançlarına uygulayarak onu bir inanç sistemine dönüştürmeye çalışmaktadırlar. İşin başında bir küçük organizasyon olarak yola çıkan bu gruplar, sonrasında kendi inançlarının propagandasını yapabilecek çok boyutlu teşkilâtlara ulaşmışlardır. Diğer bazı UFO grupları ise kişisel gelişimini esas almış olup, dinlerdeki pek çok unsura sahip değillerdir.[35]

Çağdaş UFO dinlerinin yükselişi 1940'lara Kenneth Arnold'a kadar gider. Kendisi bir pilot olan Arnold, gökyüzünde uçan cisimler gördüğünü rapor etmiştir. 1952 yılında ise Gegorge Adamski yeni bir dönem başlatmış ve kendisinin uzaylılarla insanlar arasında iletişimi sağlamak üzere görevlendirildiğini iddia etmiştir. Aslında Adamski, dinî organizasyon anlamına gelebilecek bir sistem ortaya koymamıştır. Ancak o, uzaylıların insan ırkına getirdikleri bilgi ve hikmete ilgi duyan pek çok insanın dikkatini çekmeyi başarmıştır. Bu, belli bir amaç üzerine birleşen bir organizasyonun teşekkülüne yol açmıştır. Onun öğretilerini yayan birkaç organizasyon, daha sonra onun takipçileri tarafından kurulmuştur ki bunların en büyüğü Geogre Adamski Vakfıdır. Bu kuru-

35 Saliba, John A., "UFO Religion", *Encyclopedia of Religion*, USA 2005, XIV, 9432.

luş, özellikle 1950'lerden sonra dinî eğilimli gruplar arasında yaygınlaşmıştır.

Bu grupların liderleri uzaylılarla iletişim kurduklarını, hatta bu uzaylıların gezegenlerini ziyaret ettiklerini ve oralarda insan ırkının henüz ulaşamadığı çok ileri bir medeniyet gördüklerini iddia etmişlerdir. Liderlerinin bir kısmı karizmatik ve büyüsel özellikleri olan insanlardır ve etraflarında pek çok insan toplayarak kültler oluşturmuşlardır. Zamanla onlar, mesaj ve öğretilerini seçilmiş medyum ve kâhinlerle yayan uzaylılarla iletişim kurulabileceğini kabul eden bireylerin oluşturduğu elit bir grup haline gelmişlerdir. Yeni bazı UFO dinlerinin öğretileri büyük ölçüde doğu dinî kültürlerinde yer alan karma ve reenkarnasyon inançlarından esinlenmişlerdir.[36]

UFO gruplarının ortaya koyduğu dünya görüşünün, geleneksel dinlerin dünya görüşünden daha kapsamlı olduğu iddia edilmektedir. Çünkü onlar, dünya görüşlerini açıklamada çağdaş astronomik gelişmeleri dikkate almakta ve diğer gezegenlerde yaşadığını iddia ettikleri akıllı yaratıkları da dünya görüşlerine dahil ettiklerini ileri sürmektedirler. UFO dinleri herhangi bir şekilde evrenin kökeni konusunda bazı görüşler ileri sürseler de, onlar çoğunlukla yeryüzündeki insan ırkı ve onun yaşam koşullarının kaynağı ile ilgili teorilerle yakından ilgilenirler. Bazıları yeryüzündeki hayatın, diğer gezegenden gelen varlıklar tarafından, onların DNA bilgilerine dayanarak meydana getirildiğini kabul ederler. Aynı yaklaşım Erich von Daniken tarafından *Tanrıların Arabaları* isimli eserde de savulmuştur.[37]

36 Saliba, "UFO Religion", XIV/9433.

37 Daniken, ***Erich von**, Tanrıların Arabaları*, çev. Zeki Okar, İstanbul 1990.

Bir UFO dini için, uzaylılarla iletişim kurmanın, gelişmenin ve kurtuluşa ermenin tek yolu olduğu inancı merkezi konumdadır. Adamski'nin öğretileri uzaylıları, "dost canlısı, zeki, anlayışlı ve merhametli" olarak tanımlar ve insanlara yardım ve yeryüzünü felâketlerden koruma bu uzaylı yaratıkların temel hedefi olarak tanımlanır. Hatta yeryüzündeki enerji ve çevre krizi gibi felâketleri de yine bu sevimli yaratıklar çözebileceklerdir.

UFO dinlerinin inanç sistemi çoğu kere "new age hareketi" olarak tanımlanmıştır ve büyük ölçüde diğer inanç sistemlerinden derleme yoluyla oluşturulmuştur. 1997'de Tayvan'dan Kuzey Amerika'ya göç eden Chen Tao, Budist, Taoist ve apokaliptik hıristiyan inançları karışımının tipik örneğini oluşturur. UFO dinlerinin hepsinde ortak özellik, kurucularının uzaylılarla iletişim kurulabileceğini kabul etmiş olmalarıdır. Tanrı'nın peygamberlere mesajını bildirdiği tek tanrılı dinlerde olduğu gibi, uzaylılar, seçilmiş bazı bireylere yakınlık göstermektedirler ve bunlar insan ırkına gönderilmiş elçiler gibidirler.

Ufoculuk üzerine kurulu hareketlerden birisi de "Raelyen hareketi"dir. Ancak Raelyen hareketinde diğer UFO dinlerinde olduğu gibi Tanrı'ya veya insan üstü varlıklara inanma söz konusu değildir ve onlar için bu bir önem taşımamaktadır.[38]

UFO dinleri başka inançlardan derleme yoluyla inanç sistemlerini oluşturmuş ve kendilerince ölüm sonrası hayat (eskatoloji) felsefesi bile geliştirmişlerdir. Onlara göre ölüm sonrası, uzaylıların yeryüzüne fiilî olarak gelmeleri ve yeryüzü cennetini inşa etmeleri olarak görülmektedir. Uzaylıların yeryüzüne geliş tarihi belirtilmemekte ve ancak bunun tarihinin çok yakın olmasının ümit edildiğini ifade etmektedirler. Ancak Realyenler

38 Saliba, "UFO Religion", XIV, 9433.

yeryüzü cennetinin inşa tarihini 2020 olarak vermektedirler. Bazıları da belli bir tarih vermeyip bunu insanoğlunun hazır bulunuşluğuna bağlamaktadırlar. İnsanlar hazır olduğunda uzaylılar yeryüzüne geleceklerdir.[39]

Bununla birlikte bazıları kendilerini bir din gibi tanımlayıp inanç sistemlerini oluşturmuşlarsa da, pek çok UFO grubu, kendilerini din olarak tanımlamak istemezler. UFO dinlerinin varlığı, 1997 yılında bir grubun daha üst varlık düzlemine geçmek için topluca intihar edişine kadar pek çok insanın dikkatini bile çekmemiştir. Bu olaya kadar Ufoculuk mâsum bir inanç olarak görülse de, bu tarihten sonra bunun insanlık için tehlikeli olabileceği düşünülmeye başlanmıştır.

Görüldüğü gibi Ufoculuk kendini bir din gibi takdim etmeye çalışsa da, gerçekte bir din değildir ve bir kısmında da Tanrı inancı bile mevcut değildir. Kendilerine özgü inanç sistemleri veya ölüm sonrası inanışları yoktur. Bilimsel alandaki ve özellikle de astronomi alanındaki gelişmeleri kendi düşüncelerini desteklemek için yorumlayan ufocular, görüşlerini desteklemek için bazı kehanetler ortaya atmakta ise de, bunların çoğu geçen zaman için de boş çıkmıştır. Meselâ uzaylıların yeryüzüne geliş tarihini 2000'li yıllar olarak açıklayan bazı gruplar, bu gerçekleşmeyince de tarihi 2020'li yıllara geri çekmişlerdir.

Realyenler, 2003'lü yıllarda bilim adamlarının insan kopyaladığını iddia etmiş ve bunun ebedî hayat için ilk adım olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu iddia bilim adamları tarafından yalanlanmış olmasına rağmen yıllarca tartışılmaya devam etmiştir. Ancak kendi düşüncelerini desteklemek için ortaya attıkları bilimsel veriler ve kehanet doğru çıkmayınca, gruplardan kopmalar yaşanmıştır.

39 Saliba, "UFO Religion", XIV, 9434.

Bu durum, düşüncelerinin bilim tarafından destelendiği şeklinde iddialarını boşa çıkarmıştır.

Ayrıca "tanımlanamayan uçan cisimler" göründüğü anda tanımlanamasalar da, daha sonra yapılan araştırmalarda onların tanımlanabilmeleri ve mâkul şekilde açıklanabilmeleri mümkündür. Bunların uzaylılar oluşunu ileri sürmek için elimizde hiçbir ciddi delil mevcut değildir. Bugünün tekniğiyle bunların ne olduklarının tespit edilememesi de mümkün değildir. Bu cisimler ilk defa görüldüklerinde bunların ne olduğu araştırılmış ve neticede görülen oval şeylerin, bulutların içindeki buz kristallerinden yansıyan ışık topları olduğu anlaşılmıştır.[40]

Bugün bazı savaş uçaklarının uçan daire şeklinde olduğu bilindiğine göre, bu durum, gelişmiş ülkelerin teknoloji yarışında ulaştıkları düzeyi "UFO" örtüsü altında gizleme çabalarıyla ilişkili olması da kuvvetle muhtemeldir.

Ufoculuğun dünya genelinde taraftar kitlesi olduğu gibi ülkemizde de buna ilgi duyanlar olmuş, dernekler kurulmuş ve kongreler tertiplenmiştir. UFO haberleri ülkemiz basınında da yer bulmuş, filmlere konu olmuş ve hatta dinî temelleri aranmaya başlanmıştır. Kur'an'da UFO'ların varlığına delâlet eden açık bir âyet olmamakla birlikte, yine de pek çok âyet UFO'ların varlığını destekleyecek şekilde yorumlanmış ve buna dayanarak da UFO'ların varlığı dinî açıdan teyit edilen tartışılmaz bir hakikat gibi sunulmaya çalışılmıştır.

UFO'ların varlığına delil olarak kullanılan âyetlerin bir kısmında "yedi gök, yer ve onların içinde bulunanlar"ın[41] Allah'ı tesbih ettiği, "göklerde ve yerde bulunan canlıla-

40 Saliba, "UFO Religion", XIV, 9432.

41 el-İsrâ 17/44.

rın Allah'a secde"[42] ettiği ifade edilmekte, Allah'ın "gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan canlıları"[43] yarattığı dile getirilmektedir. Bu âyetlerde Allah'ın yeryüzünde olduğu gibi gökte hayat sahibi varlıklar yarattığını ve "gökleri ve yeri yaratan Allah'ın onun bir benzerini yaratmaya da kadir" olduğu âyetiyle bunu teyit ettiğini dile getirerek, bu âyetleri uzaylıların varlığına delil olarak kullanmaktadırlar. Bu âyetlerde, Allah nasıl yeryüzünü yaratıp orada yaşayanlara hayat vermişse, aynı şekilde başka sistemlerde başka canlılar yaratıp onlara da hayat verebileceğine işaret edildiğini düşünmektedirler.

Bu âyetlerde Allah'ın yerde ve gökte hayat sahibi varlıklardan söz ettiği gerçek olmakla birlikte, bunun uzaylılar olduğuna ilişkin hiçbir açık delil mevcut değildir. Zira sema kavramı dinî düşünce içinde bir mekândan çok yüceliği temsil etmesi bir tarafa, orada var olması muhtemel varlıkların da yine oraya has ve Allah'ı tesbih etmekle görevli melekler ve ruhanî varlıklar olması daha kuvvetle muhtemeldir. Eğer bunlar dışında sözüm ona uzaylılar mevcutsa, bunlar merhametli ve insanların iyiliklerini düşünen varlıklarsa, niçin bir an önce insanların yardımına koşmadıkları ve çoğu kere de vermiş oldukları sözde bilgilerin niçin doğru çıkmadığı da açıklanmaya muhtaç görünüyor.

Ayrıca Allah'ın göklerde sözünü ettiği varlıkların uzaylılar olarak tanımlanması ve bunun bir anlamda melek inancının yerine ikame edilmesi, meleklere olan inancın saptırılması ve son anlamda inkârı anlamına geleceği de unutulmamalıdır. Melek inancının inkârı ise peygamber ve kitaplara olan inancı da tahrif eder ki bu bütün semavî dinlerin yok sayılması anlamına gelir. Bu açıdan

42 en-Nahl 16/49.

43 eş-Şuarâ 42/29.

bakıldığında UFO inancı ve buna bağlı olarak geliştirilen UFO dini, semavî dinlerin alternatifi olarak takdim edilen ve onların çarpıtılmasına yol açan, aslı ve hakikati olmayan uydurma bir inançtır.

Ayrıca Adamski'nin iddia ettiği gibi, eğer uzaylılardan mesaj alma ve onları insanlara iletme görevi kendisine verildiyse, bu bir anlamda semavî dinlerdeki vahiy, peygamberlik kavramının yok sayılması anlamına gelir. Çünkü burada vahyin sahibi uzaylılar olmakta ve tebliğ görevi de kendini bir anlamda peygamber yerine koyan Adamski'ye düşmektedir. UFO dinlerine yakından bakıldığında, pek çok âyeti, bağlamlarından kopuk ve tamamıyla kendi düşüncelerini destekler tarzda yorumladıkları ve semavî dinlerden aldıkları vahiy, peygamberlik gibi kavramları düşüncelerine eklemleyerek kendi inanç sistemlerini oluşturmaya çalıştıkları açıkça görülmektedir.

Semavî dinlerde peygamberleri tebliğle görevlendiren yüce bir yaratıcı iken, UFO dinlerinde bu görev hayalî uzaylı varlıklara havale edilmektedir ki bu açıkça bütün semavî dinlerin ortak tarafı olan tevhit inancına aykırıdır. İslâm inancına göre bu açık bir şirk olduğu gibi, aynı zamanda Hz. Peygamber'in nübüvvetiyle birlikte peygamberlik kurumu son bulduğuna göre, böyle bir şeyin gerçekleşebilmesi teknik olarak da mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla UFO dinlerinin anladığı şekilde ne uzaylılar ne de onların yeryüzüne inişi anlamına gelen ve "tanrıların arabaları" ya da UFO olarak adlandırılan düşüncelere İslâm inancında yer yoktur ve Merih'te veya başka bir gezegende müslüman kardeşlerimiz mevcut değildir.

Diğer taraftan UFO kısaltması, özü itibariyle ne uzaylıların ne de onların arabalarının mevcudiyetini göste-

ren bir haldir. Zira terim "tanımlanamayan uçan cisim" demektir. Dolayısıyla gökyüzünde görülen ve uçan her cisim UFO kapsamına girebilir. Bunun bir uzay gemisi veya uzaylıya ait olması zorunlu değildir. Gökyüzündeki bir balon veya yanarak uçan bir fenerin de, eğer görüldüğünde ne olduğu anlaşılmıyorsa ve tanımlanamıyorsa UFO kapsamına gireceği açıktır. Dolayısıyla UFO ifadesine, uzaylıların araçları anlamını yüklemek, kelimenin aslına uygun olmayan, genişletilmiş ve çarpıtılmış bir yorumdur.

Ayrıca ilk bakışta tanımlanamayan uçan nesnelerin, daha yakın inceleme ve araştırmalar sonunda tanınması, mâkul bir şekilde açıklandığına da sıklıkla rastlamaktayız. Meselâ Konya'da çekilen bir resim başlangıçta UFO olarak tanımlanmışsa da, yapılan incelemeler sonucunda sokak lambasının ufukta oluşturduğu görüntünün fotoğraf makinesinin kadrajına giren bir yansıması olduğu anlaşılmıştır.[44] UFO ile ilgili tartışmaların 1950'li yıllardan sonra ortaya çıktığı bilindiğine göre, iddia edildiği gibi yardımsever uzaylıların insanlara yardım etmek için niçin bu tarihe kadar bekledikleri açıklanmaya muhtaçtır.

Sonuç olarak UFO'lar, varlığı ne bilimsel olarak ne de dinî açıdan ispatlanabilen, ancak insanların zihinlerini ve gazetelerin gündemlerini meşgul etmeyi sürdüren hayalî varlıklar olarak görülebilir. Varlıkları, bütün bu yöndeki çabalara rağmen hâlâ ispatlanabilmiş değildir. Bilimsel gelişmeler ve dinî inançlardan hareketle sağlanmaya çalışılan destek ise, gerçek olmayıp her iki alandaki verilerin çarpıtılması ve tuhaf bir şekilde yorumlanmasıyla elde edilmektedir ki bu anlaşılabilir değildir.

44 bk. http://www.milliyet.com.tr/fotogaleri/36734-yasam-dunya-bu-goruntuleri-tartisiyor/3.

V. ASTROLOJİ VE BURÇLAR

Sözlükte "iyi, güzel; saray, kasır" gibi anlamlara gelen **burç**,[45] Kur'an'da "yıldızların burçları" şeklinde kullanılır ve yıldızların kendilerine has menzilleri dolayısıyla bu adı almıştır.[46] Âyette geçen "yıldızların mevkileri"[47] ifadesi de buna işaret etmektedir. Gökteki burçlar, yükselmeleri, görünür olmaları veya açığa çıkmalarından ötürü bu adı aldıkları gibi surlarla çevrili bir şehrin veya sarayın kuleleriyle bir kalenin yüksek ve stratejik mevzileri de aynı sebepten dolayı burç olarak adlandırılmıştır.[48]

Burç kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de çoğul olarak birkaç yerde geçtiği gibi, aynı zamanda bir sûreye de adını vermiştir. Bu sûrenin, burçlarla dolu gökyüzüne yeminle başlaması oldukça dikkat çekicidir.[49] Tarih boyunca bazı uygarlıklarda, burçların insan hayatı üzerinde etkili olduğuna inanılagelmiş ve bu burçlar, bazı hayvan figürleriyle de sembolize edilmiştir. Batı kültüründe ise onları tanımlamak için bu hayvan figürlerini akla getirecek şekilde "zodyak" kelimesi kullanılmaktadır.

İslâm düşünce ve bilim tarihinde XI. yüzyıla kadar astroloji ve astronomi arasındaki ayırım fazla belirgin değildi. Bazı İslâm düşünürleri astronominin yanı sıra yıldızların mevkilerinden belirli anlamlar çıkarma sanatı olarak bilinen astrolojiyi bir matematik ve tabiat bilimi olarak kabul etmiş, bir kısmı ise reddetmiştir. Yine de astroloji pek çok düşünür tarafından reddedilip hurafe olarak kabul edilmesine rağmen gerek gizli bilim gerekse sem-

45 Tehânevî, *Keşşâf*, I, 320.
46 İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 41.
47 el-Vâkıa 56/75.
48 Demirci, Kürşad, "Burç", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 421.
49 el-Burûc 85/1.

bolizm temelinde varlığını daima korumuştur.[50] Böylece gökyüzündeki yıldızlar ve burçlar yön bulma ve zaman ölçümünden tutun da meydana gelecek olayların tahmin edilmesine kadar pek çok açıklamaya imkân tanıyacak şekilde anlaşılmış ve yorumlanmıştır.

İslâm kültüründe astronomiyle ilgilenen pek çok düşünürün aynı zamanda astrolojiye de ilgi duyduğu bilinmekle birlikte bu her zaman için yukarıda zikredilen temelde olmuş ve günümüzde olduğu gibi bir falcılık vasıtası haline dönüşmemiştir. Ancak zamanla pek çok geleneksel bilim gibi, astrolojinin de dayandığı bu derinlik ve metafizik temel yitirilince, astroloji gökyüzü dünyası ile ilgili bir anlam arayışı olmaktan çıkmış ve günümüzde olduğu şekliyle, tam bir hurafeye ve bâtıl inanca dönüşmüştür.

Astrolojinin astronomiden farkı, yıldızların hareket ve konumlarından bir işaret sistemi oluşturulduğuna, bu sistem sayesinde gelecek, şimdi ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olacağına inanılmasıdır.[51] Yıldızlar ve onların hareketine dayalı yorum yapma, anlam çıkarma ve insanların geleceğine ilişkin bilgi verme, aslında daha önce değindiğimiz fal türlerinden birisidir ve falın bu çeşidine "yıldız falı" adı verilmektedir. Bugün günümüz insanının burç diye takip ettiği ve gazete köşelerinden bulup gündelik hayatını ona göre düzenlediği şeyin de bir çeşit fal olduğunu söylemek mümkündür.

Aslında astroloji veya gündelik kullanımdaki adıyla yıldız falı, gök cisimlerinin yeryüzündeki olayların hayır ve şer özelliği kazanmasına, insanın karakterinin şekillenmesine ve insan geleceğine olan etkisi felsefesi üzerine daya-

50 Kutluer, İlhan, "Burç", *DİA*, İstanbul 1992, VI, 423.

51 Fehd, Tevhîd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 124.

nır. Tarih içinde bunları konu edinen, yıldızların hareket ve özelliklerinden hareketle insan karakteri ve geleceğine ilişkin analizler yapan "yıldıznâme" adı verilen kitaplar bile yazılmıştır. Elbette ki Kur'an'da göklerdeki düzen ve ihtişama dikkat çeken pek âyet mevcuttur.

Göklerin ve yerin yaratılışı Allah'ın varlığının delillerinden sayılmış ve hepsinin Allah'ın emrinde olduğu, hiçbirinin yeryüzünü ve insanları etkileyici ve talihlerini belirleyici bir gücünün olmadığı ve her şeyin Allah'ın sevk ve idaresinde olduğu pek çok yerde dile getirilmiştir. Ayrıca insan denen şerefli varlığın bütün karakter özelliklerini yıldızlardan hareketle çözümleme iddiası da son derece abartılı ve gerçek dışıdır. Allah insanı en güzel surette yaratmış, ona huy, mizaç ve karakterini vermiştir.

İnsan karakteri ve geleceği Allah'ın yaratma ve takdiriyle olup, herhangi bir yıldızın ve gök cisminin hareket ve sükûnuyla değişmez. Allah, yeryüzünün yaratılışı, gece ve gündüzün birbirini izlemesi, insanların farklılıklarını varlığının delillerinden saymıştır. Farklılık bir zenginlik olarak görülürken, aynı tarihte veya burçta doğan insanların aynı karakterde ve mizaçta oluşunu ileri sürmek en azından yaratılıştaki bu çeşitlilik ve zenginliğe aykırı bir durumdur.

Diğer taraftan gök cisimleri ve yıldızlara olduğundan fazla güç ve etki vermek, onların dünyayı ve insan hayatını şekillendirdiğine inanmak, İslâm'ın tevhit ilkesiyle de çelişen bir durumdur. Tarihte yıldızların etkin bir güç olduğuna inanan ve onlara tapan toplulukların bulunduğu bilinen bir gerçektir. Sâbiîler'in yaptığı gibi yıldızlara tapmak, onlardan bilerek birtakım hükümler çıkarmaya çalışmak şirk olarak görülmektedir. Buna dayanarak, insanın geleceğine ilişkin tespit ve yorumlarda bulunmak, gaipten haber vermek gibi düşünceler ise açıkça,

gayba ilişkin bilgiyi Allah'a özgü kılan âyetlerle[52] çelişen bir durumdur.

Burç veya yıldız falı altında insanları doğdukları tarihlere göre sınıflamak, onların geleceklerini okumak, karakterlerini tespite çalışmak veya kaderlerini okumak, İslâm inancına göre meşru değildir. İnsanın kaderini tespit etmek ve geleceğini okumak, dinimizce yasaklanmıştır. Daha önce ele alındığı gibi falcılık, Kur'an tarafından şeytan işi bir pislik[53] olarak nitelenmiş ve insanların bunlardan kaçınması istenmiştir. Hz. Peygamber de falcı ve kâhinlere gitmeyi, onların söylediklerini tasdik etmeyi, Allah'ın kendisine vahyettiğini inkâra eşdeğer görmüştür.[54]

Allah, gökleri ve yeri hak olarak yaratmıştır ve onlarda iman edenler için Allah'ın ilim ve kudretine deliller vardır.[55] Gökte burçları var eden ve insanlar için onları süsleyen,[56] gündüzü, geceyi ve ayı yaratıp insanın hizmetine veren, üstümüzde yedi kat göğü yükselten, onda alev alev yanan kandiller yaratan Allah'tır. Yıldızları da O yaratmış ve her biri Allah'ın emri ile insanın hizmetine verilmiştir. Yüce kudret tarafından var edilen ve insanın emrine verilen yıldızların ve burçların, insana hükmetmesi ve onun geleceğini yönlendirmesi aklen de mümkün değildir. Çünkü insan şerefli bir varlıktır ve bütün göktekiler ise Allah'ın izniyle insanın emrinde olan varlıklardır. Hizmetkârın, efendisine baş kaldırması ve ona hükmetmesi düşünülemez. Çünkü Allah, göklerde ve

52 el-En'âm 6/59; en-Neml 27/65.
53 bk. el-Mâide 5/90.
54 İbn Mâce, "Tahâret", 122; Tirmizî, "Tahâret", 102.
55 bk. en-Nahl 16/12.
56 bk. el-Hicr 15/16.

yerde ne varsa hepsini, düşünen toplumlara ibret olması için insana boyun eğdirmiştir.[57]

VI. SİHİR VE BÜYÜCÜLÜK

Arapça bir kelime olan **sihir**, çoğu kelâm âliminin de kabul ettiği şekliyle "aslı olmayan bir şeyi istemek ve hayal ettirmek" anlamına gelir.[58] Türkçe'de çoğu kere büyü kelimesiyle aynı anlamda kullanılan sihir, el çabukluğu, süslü sözler ve göz boyama teknikleriyle bir şeyi olduğundan farklı gösterip insanları aldatma davranışlarının bütününü ifade etmek için kullanılan bir terimdir[59]

Sihir, kehanette olduğu gibi, bazı cin ve şeytanlardan yardım alma yoluyla değil, aksine doğrudan el çabukluğu ya da değişik yanıltıcı tekniklerle gerçekleştirilir, semavî yardımcılara başvurmadan doğrudan etkide bulunma sanatı olarak bilinir.[60] Sihir ve büyü tarih boyunca bilenen yöntemlerden biri olup, pek çok topluluk ve uygarlıkta izlerine rastlamak mümkündür. Hakkı bâtıl gösterip insanları yanıltma şeklindeki özelliği sebebiyle semavî dinler tarafından yasaklanmış olsa da, İslâm coğrafyası da dahil pek çok ülkede hâlâ varlığını sürdürmekte ve ilgiyle karşılanmaya devam etmektedir.

Dünya genelinde çocuklara hitap eden çizgi filmlerden tutun son yıllarda vizyona giren popüler büyü ve sihir temalı filmler insanların ilgisini çekmiş, sihir ve büyüyü yeniden gündemlerine taşımış, sıradanlaştırmış ve gerektiğinde başvurulabilecek ve hayatı kolaylaştırabilecek bir olgu olarak sunulmuştur.

57 bk. el-Câsiye 45/13.
58 Cürcânî, *Ta'rîfât,* s. 156.
59 İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 225-226.
60 Çelebi, İlyas, "Sihir", *DİA*, İstanbul 2009, XXVII, 170.

Sihrin özü, sebebi insanlarca bilinmeyen birtakım gizli teknik ve hilelere dayanmaktadır.[61] Sihirbaz, sebebi gizli birtakım hilelerle veya el mârifetiyle, bir şeyi olduğunun aksine göstermeye çalışmakta ve insanları yanıltmaktadır. İnsanlar gerçekleşen olayın, hakiki sebebini bilmedikleri için hakikatin hilâfına gerçekleşen olayı gerçek zannetmekte ve sihirbazlarda olağanüstü bir güç vehmetmektedirler. Dolayısıyla sihrin mahiyetinde ince ve gizli sebep (ya da hile), dış görünüşünde kötü niyet ve hile bulunan ve dinî örfte sebebi gizli olmakla birlikte, gerçeğin zıddına tahayyül olunan, gözbağcılık, yaldızcılık, şarlatanlık, hilekârlık tarzında cereyan eden herhangi bir şey demektir.[62]

Bir şeyi hakikatinin dışında gösterme, saptırma, insanları yanıltma ve hakkı bâtıl gösterme özellikleri sebebiyle insanı şeytana yaklaştıracak şeyler arasında zikredilmiş ve bazıları sihri öğrenme ve öğretmeyi haram olarak değerlendirmişlerdir.[63] Türkçe'de sihirle büyü arasında bir ayırım yapılmamakta çoğu kere birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılmakta görülmekte, sihir ve büyü faaliyetleri iç içe yürütülmektedir. Zaten sihir faaliyetlerinde birtakım büyü uygulamalarına başvurulduğu eskiden beri bilinmektedir. Ancak büyü, sihrin gerçekleştirilmesinde başvurulan yöntemlerden sadece biridir ve sihir, büyüden daha kapsamlı bir anlama sahiptir denilebilir.

Bilindiği üzere Kur'an'ın nâzil olduğu Câhiliye toplumunda büyü ve sihir uygulamaları son derece yaygındı. Kâhinler, sihirbazlar ve büyücüler onların nazarında önemli kişilerdi. Önemli işlerinde mutlaka bir kâhine başvurur, onun yönlendirmesine göre o işe başlar veya terkeder-

61 Tehânevî, *a.g.e.*, II, 935.

62 Ateş, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler-Büyü*, İstanbul 1995, s. 211.

63 Tehânevî, *a.g.e.*, II, 935.

lerdi. Cincilik, kehanet, yıldızlara bakmak, küçük kareler çizip içlerine harf veya sayı yazmak, düğüm atmak ve üflemek gibi yollarla büyü yapmak onlar için âdeta gündelik hayatlarının bir parçasıydı.

Diğer taraftan onlar büyücü ve kâhinlerin hayatları üzerindeki etkisine inanır, onlardan korkup çekinirlerdi. Kur'an, onların bu durumlarını gündeme getirmiş, sihir ve büyü uygulamalarına şiddetle karşı çıkmış, büyücülüğü büyük günahlar arasında saymış, sihir ve sihir kökünden kullanılan kavramlara açıkça referansta bulunmak suretiyle sihir ve büyüyü kesin bir şekilde reddetmiştir.[64]

Hz. Mûsâ'nın sihirbazlarla olan mücadelesinden bahseden âyetler[65] bu türden uygulamaların pek çok kültür ve uygarlıkta var olduğunu gösterdiği gibi, Câhiliye toplumunun Hz. Peygamber ve onun getirdiği dinin başarısını "sihir" olarak nitemeleri de[66] onlar arasında sihrin ne derece yaygın olduğunu ve Kur'an'ın açık yasağına rağmen yine de sihre sığındıklarını göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Kur'an, sihir olgusuna daha çok peygamberlere yöneltilen bu ithamlar sadedinde temas etmiş ve peygamberlerin sihirbaz ve sihirden etkilenmedikleri açıkça ifade edilerek[67] onların bu ithamlarının asılsızlığı ortaya konulmuştur. Benzer ithamlar Hz. Peygamber'e yönelik olarak da yapılmış, Kur'an bunlardan da söz etmiş ve bu iddiaları şiddetle reddetmiştir.[68]

64 Tanyu, Hikmet, "Büyü", İstanbul 1992, VI, 506.

65 bk. Tâhâ 20/66.

66 Sa'd 38/4.

67 bk. el-A'râf 7/103; Yûnus 10/76.

68 el-En'âm 6/7; Yûnus 10/2; el-Hicr 15/14-15; el-Enbiyâ 21/3; ez-Zuhruf 43/30.

Sihrin pek çok türü ve çeşidi bulunması sebebiyle, herkesin üzerinde uzlaşabileceği bir tanım yapabilmek oldukça güçtür. Bununla birlikte öne çıkan bazı özellikleri dikkate alınarak yukarıda da bir kısmını zikrettiğimiz tanımlar yapılmıştır. Ancak bütün bu anlatılanlardan hareketle sihrin öne çıkan özelliği “bir şeyi olduğunun aksine göstermek ve insanları yanıltma ve aldatma olduğu” söylenebilir. Hem yapılan tanımlarda hem de Kur’an’da sihir ve büyüden olumsuz niteliklerle söz edilmesi ve daha çok da yanıltma ve aldatma gibi özelliklerinin öne çıkması sebebiyle, onun bir hakikati olup olmadığı konusunda farklı düşünceler mevcuttur.

Kelâm âlimleri sihir ve büyü yapmayı meşru görmeseler de onun bir gerçekliğinin olup olmadığı konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Mûtezile’nin başı çektiği bazı âlimler, sihir ve büyüye herhangi bir gerçeklik atfetmemekte, aksine onu gözbağı, yalan, aldatma ve hileden ibaret görmektedirler. Onlara göre hiçbir sihirbazın olağanüstü bir şey ortaya koyabilmesi, bir şeyin aslını değiştirebilmesi ve diğer insanların yapmaktan âciz kalabileceği bazı hârikulâdelikler sergilemesi mümkün değildir.[69] Bu âlimlere göre, sihrin hiçbir hakikati mevcut olmayıp, hile ve aldatmacadan ibarettir. Mûtezile, hakikati olmayan bir şeyin nasıl olup da meydana gelebildiğini ise, sihirbazların el çabukluğu ve el becerileriyle insanları yanıltma yeteneklerine bağlamaktadır.[70]

Ancak Kelâm âlimlerinin çoğunluğu ise, sihir ve büyünün dinimizce yasaklanmış olsa da, onun bir gerçekliğinin olduğunu kabul edip insanlar üzerinde etkili olabileceğini ifade ederler. Bazı kaynaklarımızda yer alan

69 Eş‘arî, *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn*, II, 129.

70 Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, V, 80.

"Sihir haktır."[71] ifadesi, onun dinimizce meşru oluşunu göstermeyip, aksine bir hakikatinin bulunduğuna işaret etmektedir. Sihir bir olgu olarak gerçek olsa da dinimizce yasaklanmıştır. Kitap ve Sünnet'in zâhirinin de, sihrin bir gerçekliğinin olduğuna delâlet ettiği ifade edilmiştir. Ancak sihrin insanlar üzerinde etkili olup olmadığı ve etkiliyse etki derecesinin ne olduğu konusunda ittifak yoktur.

Bazıları sihrin eşya üzerinde etkili olduğunu ve eşyanın tabiatını değiştirebileceğini, insanı bir hayvana dönüştürebileceğini iddia ederken, diğerlerine göre ise sihir, bir hayal ürünüdür ve insanlara sadece öyle olduğu hayal ettirilmektedir. Gerçekle bir ilgisi yoktur, tıpkı hayal edilen bir şeyin, gerçeğinin aksine görünmesi gibi bir göz yanılmasıdır.[72] Bu sebeple de sihir ve büyünün fâsık ve günahkâr kimselerin elinde meydana geldiği ve cenâbet halinde gerçekleştirilirse çok daha etkili olacağı ifade edilmiştir.[73]

Kelâm âlimleri tarafından "belli tekniklere başvurarak hârikulâde işler meydana getirme" [74] olarak tanımlanan sihir, imkân bakımından Allah'ın sevdiği kullarında görülen keramet kavramına kıyaslanmıştır. Bir velide kerametin ortaya çıkması nasıl mümkünse, sihir de öyle mümkündür. Sihirbazın bunu istemesi durumunda Allah'ın da bunu yaratması aklen de mümkündür[75] ve sihir ve büyünün imkânını reddetmek için hiçbir aklî delil bulunmamaktadır.

71 Nesefî, Ebü'l-Berekât, *el-Umde fi'l-akâid,* thk. Temel Yeşilyurt, Malatya 2000, s. 32.

72 Eş'arî, *Makâlat,* II, 129.

73 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm,* I, 939.

74 Teftâzânî, ***Şerhu'l-Makâsıd,*** V/79.

75 Cüveynî, ***İrşâd***, s. 270-271.

Kur'an'da Hârût ve Mârût ile ilgili anlatılanlar, sihrin hakikat ve vukuunu temellendirme noktasında referans olarak kullanılmaktadır. Kur'an bu olayı, Hz. Süleyman'a yöneltilen sihir ithamına cevap verirken yer vermektedir. Âyette sihir ve büyü, şeytanlara nispet edilmekte ve onların bu ilmi Bâbil'de Hârût ve Mârût isimli iki şahsa öğrettikleri aktarılmaktadır.[76]

Sihir genel olarak semavî güçlerden yardım almadan el çabukluğu vb. bazı tekniklerle icra edilse de, burada şeytanlara nispet edilmekte ve sihirden öğrenilebilmesi ve öğretilebilmesi mümkün olan bir olgu olarak söz edilmektedir.[77] Kur'an'ın burada sihirle ilişkili olarak vurguladığı bir başka gerçek de, sihirle insanlara zarar vermenin amaçlandığı ancak Allah'ın izni olmadıkça şeytan ve sihirbazların kimseye hiçbir zarar veremeyecekleridir.

Her ne kadar âyette sihirden öğrenip-öğretilebilecek bir olay ve karı kocayı bir birinden ayıralabilecek etkisinden söz edilmesi sebebiyle bazı kelâm âlimleri, sihrin hakikati olduğuna hükmetse de,[78] aynı eylem ve sonuçların herhangi bir kurala bağlı olmayan tekniklerle meydana getirilebileceği ve yapılan işin bir küfür olarak nitelendirilmesi, onun hakikati olmayan bâtıl bir inanç oluşunu göstermektedir. Onun insanlar üzerinde bıraktığı düşünülen etki ise, bir hakikatinin olmasından dolayı değil aksine bazı aldatma tekniklerini öngörmesi sebebiyle psikolojiktir.[79]

Sihrin hakikatinin mevcudiyetine delil olarak kullanılan diğer âyetler ise Felâk sûresinde geçmektedir. Bu âyet-

76 el-Bakara 2/102.

77 Bu olay, sihrin imkânına delil olarak gösterilmektedir (bk. Cüveynî, *Kitâbü'l-İrşâd,* s. 271).

78 bk. Teftâzânî, ***Şerhu'l-Makâsıd,*** V, 79.

79 Çelebi, "Sihir", XXXVII, 170.

lerde sözü edilen sihir ve büyü türü, düğümlere üflemek suretiyle icra edilmektedir. Bu âyetlerde "üfürükçüler" anlamına da gelebilecek olan **neffâsât** kelimesi geçmektedir. Kur'an bunların şerrinden ve kötülüğünden Allah'a sığınılmasını istemektedir. Türkçe'de buna efsun da denilmektedir.

Hz. Peygamber döneminde okudukları duaları ellerindeki ipliklere üfleyip düğüm atan ve bu suretle büyü yapan kişiler vardı ve âyet onların yaptıkları bu işin kötülüğünü ve onların kötülüklerinden Allah'a sığınmak gerektiğini ifade etmektedir.[80] Bazı müfessirler, bu sûrenin sihrin hakikatinin bulunmadığı şeklindeki Mûtezile görüşünü geçersiz kıldığını[81] ifade etmekte ve sûrenin Hz. Peygamber'e büyü yapılması üzerine nâzil olduğunu ifade etmektedirler.[82] Hz. Peygamber'e büyü yapıldığı[83] şeklindeki rivayet hadis olarak nakledilmiş ve kelâm kaynakları tarafından da aktarılmış olsa da,[84] bu rivayetlerin âhâd oluşu bir tarafa peygamberlerin korunmuşluğu anlamına gelen "ismet" sıfatıyla da bağdaşmamaktadır.

Pek çok kelâm âlimi sihrin hakikati olduğunu kabul ettikleri gibi bu rivayetleri de sahih kabul etmektedir. Peygamberlere sihir yapılmışsa da, peygamberler tebliğle ilgili konularda her türlü hatadan korunmuş olduklarından bu sihirden etkilenmemişlerdir. Aksi takdirde Hz. Peygamber'e sihir yapıldığını ve Hz. Peygamber'in de bundan etkilendiğini kabul etmek, onların vazifeli oldukları nübüvvet görevinin de zarar görmesine yol açacaktır.[85]

80 Çelebi, "Sihir", XXXVII, 170.
81 Nesefî, Ebü'l-Berekât, *Medâriku't-tenzîl*, İstanbul 1986, IV, 386.
82 Mâtürîdî, *Te'vîlât*, X, 653.
83 Buhârî, "Tıbb", 47; Müslim, "Selâm", 43.
84 Cüveynî, ***İrşâd***, s. 271.
85 Teftâzânî, ***Şerhu'l-Makâsıd***, V, 79.

Diğer taraftan sihirbazların Hz. Peygamber'e sihir yaptıklarını kabul etmek, onların bütün peygamberlere de sihir yapabileceklerini kabul etmek anlamına gelir ki, bu, onların çok büyük bir güce ve kudrete sahip olmaları anlamına gelir. Sihirbazların peygamberlere zarar vermesi onların güçleri dahilinde değildir ve onların peygamberleri etkileyecek güçleri yoktur.

Peygamberler vazifeleri gereği ismet sıfatı ile korunmuşlardır, cinlerin ve şeytanların her türlü etkisinden uzaktırlar. Müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelttikleri sihirbaz ithamı, Kur'an tarafından kesin bir dille reddedilerek[86] peygamberlerin hiçbir şekilde sihir ve büyünün etkisi altında olmadıkları açıkça ifade edilmiştir. Hz. Peygamber gibi, önceki peygamberler de sihrin etkisinden korunmuş ve onlara yöneltilen bu yöndeki ithamlar da reddedilmiştir.[87]

Yukarıda ifade edildiği üzere, sihrin imkânını keramet kavramına kıyaslayarak temellendiren bazı âlimler, sihrin ancak fâsık ve kötü niyetli insanlardan meydana gelebileceğini ve dolayısıyla Allah'ın sevdiği kullarında meydana gelen kerametten farklı olduğunu ifade ederler. Çünkü fâsık ve günahkâr insanlarda keramet gerçekleşmez. Zira günahkâr ve fıskı açık olan insanların velâyeti düşünülemez.[88]

Sihir ve büyü ile kötü niyetli ve fâsık insanların uğraşması, insanları aldatma, yanıltma ve onlara zarar verme amacı taşıması sebebiyle dinimizce kesinlikle yasaklanmıştır. Sihir ve büyü işiyle uğraşan insanların küfre gir-

86 el-En'âm 6/7; Yûnus 10/2; el-Hicr 15/14-15; el-Enbiyâ 21/3; ez-Zuhruf 43/30.

87 el-A'râf 7/103; Yûnus 10/76.

88 Cüveynî, *İrşâd*, s. 271.

diği dile getirilmiş ve bundan vazgeçip tövbe etmeye çağrılması gerektiği ifade edilmiştir.[89]

Sihir ve büyü, birtakım yanıltma teknikleriyle insanlarda olağanüstü güç vehmine yol açmaktadır. Bu türden uygulamalar, insanları yanıltma ve aldatmayı, karı-koca arasını ayırmayı hedefleyen zararlı, şeytan işi ve ahlâk dışı davranışlardır. Çünkü sihir ve büyü de Allah'ın irade ve kudreti üstünde olağanüstü işler başarılabileceği iddiası mevcuttur. Geçmişteki bazı uygulamalarına bakıldığında da, bazı topluluklarda sihirbaz ve büyücülere, peygamberlere atfedilen değerden daha fazla değer atfedildiği görülmektedir. Büyücülerin her şeyi bildiği, başaramayacakları şeylerin bulunmadığı şeklindeki inançlar İslâm'a ters düşmektedir. Bu sebeple bazı düşünürler büyünün hiçbir gerçekliğinin olmadığı ve aldatmacadan ibaret olduğu düşüncesiyle tamamıyla reddetmişlerdir.[90]

Ayrıca sihirbaz ve büyücülere atfedilen bu değer ve olağanüstü güç, İslâm başta olmak üzere bütün dinlerin ortak özelliği olan "tevhit" inancıyla da çelişmektedir. Hadislerde fal ve kehanet gibi, sihir de helâk edici günahlar arasında sayılmış[91] ve yasaklanmıştır. Aynı şekilde sonuçları itibariyle inkâra götürücü davranışlar arasında görüldüğü için irtidat (dinden dönme) suçuna denk tutulmuştur.[92] Günümüzde sihir ve büyü daha çok menfaat kökenli faaliyetler olarak gündemde yer almakta, maddî çıkar temininin aracı olarak görülmekte, türlü hile ve tekniklerle insanlar aldatılmaktadır.

89 Tehânevî, *Keşşâfü ıstılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm*, II, 939.
90 Tanyu, "Büyü", VI, 506.
91 Buhârî, "Tıbb", 48; Müslim, "Îmân", 145.
92 Çelebi, "Sihir", XXXVII, 171.

VII. YOGA

Yoga, insan bedenine hâkim olma yoluyla insanın ruhî yaşamına da egemen olunabileceği inancı olup, bir çeşit çilecilik anlamına gelir ve Hinduizm'in altı büyük öğretisinden biri olarak bilinir.[93] Yoga terimi etimolojik olarak Sanskritçe bir fiil olan **yuj**dan türetilmiştir ve kullanıldığı bağlama göre birkaç farklı anlam alır. Boyunduruğa almak veya bağlantı kurmaktaki gibi "katılmak", "elde tutmak" veya "düzenlemek veya kontrol altında tutmak" anlamına gelebilir. Aynı zamanda bir insanın dikkatini, algılanan veya tahayyül edilen bir nesne ile bir araya getirmek anlamına da gelir.

Başka bir anlamı da bir gayret ve pratiğin nihaî sonucudur: "Tamamlanma, birlik" veya "bütünlük." Herhangi bir amaçla kendimizi geliştirme yöntemleriyle uğraştığımızda, yoga ile uğraşmaktayızdır.[94] Yoga'nın ilkeleri Patanjali'nin *Yoga Sutra* isimle eserinde toplanmıştır. Patanjali yoga düşüncesinin kurucusu değildir, yalnızca onun ilke ve kaidelerini tespit etmiştir. Patanjali, yogayı evrenin ardında yatan gerçeğe (nirvana) ulaşma aracı, zihnin faaliyetlerini kontrol altına alarak kişisel benliği evrensel benlikle birleştirme yöntemi olarak görmektedir.[95]

Yoga düşüncesi yeni bir şey değildir; Hint gizemciliğinin ve mistik düşüncesinin içlerine kadar uzanır.[96] Yoga, Hinduizm'de havas diye isimlendirebileceğimiz seçkinlere özgü bir ibadet biçimidir. Hatırlamak gerekir ki söz

93 Hançerlioğlu, Orhan, "Yoga", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 562.

94 Eliade, Mircae, "Yoga", *Encyclopedia Of Religion*, USA 2005, XIV, 9893; Davis, Roy Eugene, *Kriya Yoga Felsefesi ve Uygulaması*, çev. Yasemin Tokatlı, İstanbul 1996, s. 13.

95 Patanjali, *Yoga Sutra*, çev. M. Ali Işım, Arıtan Yayınevi, İstanbul 2011, s. 13-14.

96 Eliade, "Yoga", XIV/9893.

konusu dinde avamın, elbette daha farklı ibadet ve uygulamaları vardır. Fakat samsara çemberinden kurtulmak ve mutlak kurtuluşa ulaşmak isteyenler için yegâne yol yoga egzersizlerini uygulamaktır. Hinduizm'in dışında Budizm ve Jainizm gibi bölge dinleri için de aynı durum geçerlidir.[97] Bu sebeple menşei itibariyle yoga, halka değil elitlere ait bir ibadet biçimidir. Ülkemizde ise yoga, daha çok maddî açıdan sıkıntısı olmayıp mânevî açıdan boşluk içinde olan ve ruh dinginliği arayan insanların ilgisini çekiyor görünmektedir.

Yürek atışlarını durduracak, soluğunu dakikalarca tutacak şekilde bedenine hâkim olma egzersizi olarak görülen ve insanı dönüştürmek, tamamlamak ve bütünleştirmek amacını güden yogada ruhu derin düşünceye sevketmek ve bilinci dönüştürebilmek için birtakım aşamalardan geçmek gerekmektedir.[98] Başlangıçta ahlâkî açıdan kendini eğitmeyi öngören ve bu aşamaları geçtikten sonra "yogi" adını alan birey, tam bir mistik dönüşümle Tanrı ile bütünleşmeye (nirvana) ulaşır. Bu ise birtakım derin düşünme ve meditasyon teknikleriyle kendinden geçmeyi gerektirir. Bireysel varlığını yok edip, içinde bulunduğunu var saydığı bütün varlığa ulaşmayı amaçlar.[99]

Bu olgunluğa ulaşan yogi, başkalarıyla ve içinde yaşadığı kâinatla uyumlu ve bütünleştirici ilişkiler için girmiş, arzu ve isteklerini yüksek gayelerle uyumlu hale getirmiş, kendini gerçekleştirmiş demektir.[100] Bütünlüğe ermek için bu dünyadan ayrılmak zorunlu değildir, sade-

97 Yitik, Ali İhsan, "Doğu Kökenli Batılı Akımlar", *Diyanet Aylık Dergi*, sayı 221, Mayıs 2009, s. 7.

98 Bu aşamalar ve yapılması önerilen bazı egzersizler için bk. Bilal, Esra-Bozkurt, Lütfü, *Yoga ve Meditasyon*, İstanbul 2006.

99 Hançerlioğlu, "Yoga", s. 563.

100 Davis, *a.g.e.*, s. 15.

ce farkındalığı engelleyecek ve kısıtlayacak şartlardan ve ilişkilerden (hayaller, zihinsel çatışmalar) kendini arındırmak gerekir.[101] Arınmış bir birey, hayatı doğallıkla yaşar; düşünüşü mantıklı, duyguları düzenli ve davranışları ahlâka uygundur.

Böylesine bir ruhî hayatı amaçlayan biri için uygulanması gereken temel pratik aslında oldukça basittir: Bireyde bu şuurüstü halleri ortaya çıkaran günlük meditasyonu sürdürmek. Meditasyon sakin ve sessiz oturarak, dikkati içe çevirerek, seçilen bir odak noktası üstünde yoğunlaşarak ve süper şuur hallerin açılmasına imkân veren bir farkındalık değişmesi olana dek dikkati dağıtmadan tefekküre dalmakla uygulanır.[102]

Yeni başlayan meditatörlerin çoğunun farkındalıkları, fiziksel ve zihinsel süreçlerle çok ilgili olduğundan etkili biçimde uygulama yapmakta zorluk çekerler. Dinlenme halinde iken deneyimlenen berrak ben-şuurlu farkındalık halleri, meditasyon uygulaması uyanık dikkat ile sürdürüldüğünde gelişen süper şuur halleri için hazırlayıcıdır. Bunun için de bazı ebedî kuralları uygulamak gerekir. Şiddetin terkedilmesi ve başkalarına zarar vermekten kaçınmak, hakikate sadık kalmak, kendine güvenmek, hayat enerjisini yüksek amaçlar için kullanmak, engin ve müşfik olmak, hayatın her aşamasında saflığın hüküm sürmesine izin vermek, ruhsal pratiklerde gayretli olmak ve Tanrı'ya inanmak şarttır.[103]

Görüldüğü üzere yaratıcılık, zekâ ve enerjiyi artırmak, zihnin ve bedenin potansiyelini harekete geçirmek için sağlık, mutluluk ve başarının keyfini çıkarmak için fazla çaba gerektirmeyen, günde iki kere gözler kapalı şekilde

101 Davis, *a.g.e.,* s. 23.

102 Davis, *a.g.e.,* s. 29.

103 Davis, *a.g.e.,* s. 35-36.

15–20 dakika süreyle oturup yoğunlaşmak ve derin düşünceye dalmak yeterlidir.

Bu anlatılanlardan hareketle diyebiliriz ki yoga düşüncesi, kökleri Hinduizm'de bulunan inançların çağdaş bir sentezidir. Hinduizm'den izler taşımasına karşılık ülkemizde de bulunan yoga ve meditasyon merkezlerinde uygulanan yoga egzersizleri, hem amaç hem de içerik bakımından Hindu yoga uygulamalarından farklılıklar arzetmektedir.

Hinduizm'de yoga bireyin olgunlaşmasını ve arınmasını hedefleyen sekiz basamaklı bir yol iken, günümüzde birtakım jimnastik ve aerobik hareketleriyle süslenmiş yoganın yalnızca iki basamağı bulunmaktadır. İlk aşama olarak rahat oturma alışkanlığı kazanmak ve ikinci aşamada da uygulanacak nefes tutma egzersizleriyle zihinsel arınmayı ve odaklanmayı sağlamaktır.[104] Başka bir anlatımla günümüzdeki yoga uygulamaları, özünden biraz çarpıtılmış ve günümüzün kapitalist anlayışına ve mantalitesine uyarlanmış biçimidir.

Yoga, ülkemizde de bulunan ve bazı insanlar tarafından ilgi gösterilen yoga merkezlerinde, yoga felsefesi, temelinde Hindu düşüncenin bulunduğundan söz edilmeden salt bir arınma ve dinginliğe erişme tekniği olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Bir anlamda çağdaş yoga uygulamaları, dinî bir inanç olmaktan çok bir yaşam biçimi ve felsefesi olarak takdim edilmekte ve dinler üstü bir konumda bir yerde tutularak, bütün dinlere karşı hoşgörülü olduğu ifade edilmektedir.

Çağdaş ve pek çok insana sempatik gelebilecek bir kamuflajla, bütün dinlere mensup insanlardan taraftar kazanmaya çalışmaktadır. Böylece yoga düşüncesi, içinde

104 Yitik, a.g.m., s. 8.

yaşadığı dünyanın sıkıntılarından ve dertlerinden sıkılıp bunalan çağdaş insanın önüne, ruh dinginliğine erebileceği ve sıkıntılarından kurtulabileceği bir kurtuluş reçetesi gibi konulmaktadır. Bu bakış açısına göre yoga, insan hayatına canlılık kazandıracak, insanı stresten kurtaracak ve mutluluğa eriştirecek önemli bir tercih olmaktadır.

Halbuki yukarıda da temas edildiği gibi yoga, Hinduizm'in temel ilkelerinden biridir ve ruhu arındırmanın ve nirvanaya ulaşmanın bir yöntemidir. Başka bir anlatımla doğrudan doğruya Hint diniyle irtibatlı olup dinî bir egzersizdir. Onu tarihî köklerinden koparmak ve dinler üstü ve bütün dinlere hoşgörüyle bakan çağdaş bir akım olarak takdim etmenin hiçbir temeli bulunmamaktadır. Çünkü bireyin kendisini eğitmesi ve arındırmasına yarayan yoga, bireyin Tanrı ile bütünleşmesi anlamına gelen nirvanaya ulaşmanın başlıca yöntemidir.[105]

Yoga felsefesinde ortaya konulan ilkeler, öngörülen aşamalar ve vaat edilen sonuç itibariyle insan hayatına olumlu katkı sağlayabilir. Hayatın keşmekeşi içinde debelenen, bütün ufkunu maddî olanda tüketen ve bunalan bireyler için yoga bir kurtuluş reçetesi gibi de görünebilir. Ancak unutulmamalıdır ki bireyleri arındırmak, ruhsal dinginliğe eriştirmek için semavî dinler ve özellikle de İslâm dini ciddi bir alternatiftir ve insanları kurtuluşa eriştirici, arındırıcı ve ruh huzuruna ulaştırıcı gücünden son derece emindir.

İslâm'da mevcut olan akîde, ibadetler ve bireyin önüne koyduğu derin düşünce ve bütün bunlara dayalı olarak ortaya çıkan tasavvuf kültürü pek çok insan için ruh huzurunun ve mutluluğun kaynağı olabilmektedir. Dolayı-

105 Özarslan, Selim, "Yoga ve Düşündükleri", *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2009, sayı 221, s. 10.

sıyla inanan ve ibadetlerini yerine getiren bireyler için alternatif birtakım çağdaş yöntemler aramaya gerek bulunmamaktadır.

Müslüman bireyin yoga ve benzeri çağdaş uygulamalarla bir başka dinin propagandasına alet olmadan da kendini eğitmesi, arındırması ve mutlak dinginliğe erişmesi mümkündür. İslâm dininde bütün sonlu ufukların ötesinde olan yüce bir varlığa inanma yanında, öngörülen namaz, oruç, zekât, hac vb. ibadetlerin temel amacı da insanı eğitmek, olgunlaştırmak, dünya ve âhiret mutluluğunu kazandırmaktır. Karşılaşılan sıkıntılar ve musibetler karşısında, her şeyi yaratan ve her şeye gücü yeten Allah'a sığınmadan daha rahatlatıcı ne olabilir ki?

Ayrıca yapılan istiğfarlar, gerçekleştirilen ibadetler ve duaların birey ve toplum huzuruna artı değer katacağı da gözden uzak tutulamaz. Diğer taraftan günümüz insanın önüne âdeta kurtuluş reçetesi gibi konulan bu uygulamaların, bireyleri kutsaldan uzaklaştırıcı yönü de gözden uzak tutulmamalıdır. Çünkü birey bu türden uygulamalarla, içinde herhangi bir dinî inancı barındırmayan, tamamıyla beşerî ve geçici bir yaşam tarzına davet edilmektedir.

Bu bir bakıma dinin öngördüğü aşkın ve evrensel değerlerin reddi anlamına da gelebilir. Oysa İslâm, hakiki ve insanın öte dünyasını da imar edebilecek kalıcı bir huzura ve mutluluğa çağırmaktadır. Önümüzde İslâm'ın evrensel ve kalıcı değerlerine bağlı ve bu değerleri bir yaşan tarzına dönüştürmüş, mutlu ve huzurlu bireylerin bulunması da, bunun önemli bir imkân olduğunu göstermektedir.

Yoganın insanımızın önüne bir kurtuluş reçetesi olarak konulması gerçekçi değildir. Yoganın arınma, huzur,

mutluluk, zekâ ve sağlık gibi son derece iddialı ve ütopik vaatlerle insanımızın karşısına çıkarılması, son derece abartılı ve hayalîdir. İnsanımızın, mutluğu dinimizin evrensel ve kalıcı değerlerinde aramak yerine, bu tarzdaki ütopik idealler ve hayaller peşinde araması ve bu konuda para harcaması fazla anlaşılır da değildir. Diğer taraftan yoga merkezlerinin, müdavim üyelerinden bağış adı altında para toplaması bunun menfaat eksenli bir yapılanma olup olmadığı şüphesini de aklımıza getirmektedir.

VIII. GİZEMCİLİK

Günümüz insanın cevap aradığı sorulardan biri de gizemciliktir. Bilinmeyeni bilmeye çalışma, görünenin arkasında anlam arama veya eşyanın gizli yüzünü keşfetme, tarihte olduğu gibi günümüz insanının da merakını çekmektedir. Hiç şüphesiz ki inanç, insanın amelî yönüne olduğu kadar ruhî yönüne de hitap etmektedir ve ruhun gizemi ise insan tarafından hâlâ tam anlamıyla keşfedilmiş değildir.

Dinî hayatın bütünlüğünü ve derinliğini her zaman tecrübî alanın sınırları içinde tüketebilmek mümkün görünmemektedir. Bu bir gerçek olmakla birlikte, özellikle son yıllarda sır, gizem, şifre gibi kavramlar ekseninde dinî hayat yeniden okunmuş, dinî nassların bugüne kadar keşfedilemeyen anlamlarının keşfedildiği iddia edilmiştir. Sır ve sırlarla dolu hayatı konu edinen televizyon programlarına rastlamak artık sıradanlaşmıştır.

Bu konu öylesine vurgulu bir şekilde ve sıklıkla gündeme gelmektedir ki âdeta Kur'an bir havass kitabı ve bilinmeyen bir kara kutu gibi takdim edilmekte ve bütün bu tartışmaların ortasında kalan günümüz insanı da akıl ve iradesiyle seçmek, çalışmak, gayret etmek ve sonucu

Allah'a bırakmak yerine, bilinmeyen âlemlerden gelecek gizemli kurtarıcılar beklemeye başlamıştır.

İslâm kültüründe "gizemcilik" ya da "bâtınî" yorumlar büyük ölçüde tasavvufî hayat içinde kendine yer bulmuşsa da, bunun günümüz sırcılık veya gizemciliğiyle bir alâkası bulunmamaktadır. Çünkü tasavvufî hayat, nasslara bir başka açıdan ve daha derinden bakmayı ve okumayı öngörür. Çoğu kere nassların bâtınî yönlerini esas alsalar da, ulaşılmaya çalışılan amaç, onların yeni ve daha derin bir anlatımıdır.

Gizemcilik, sır ve sırra inanmayı dile getiren Türkçe "gizem" kelimesinden türetilmiş bir isimdir.[106] Tanımından da anlaşılacağı üzere bir inanış biçimini dile getirmektedir. Başka bir anlatımla da bilgiye ulaşmada aklın yerini sezgi ve keşfin almasıdır. Kuşkusuz ki İslâm düşüncesinin akılcı yönünü temsil eden kelâm âlimleri, sezginin, keşfin veya ilhamın gerçekliğini reddetmemektedirler. Aksine bunların kişiye özgü olması ve genel geçer olmamaları sebebiyle bilgi kaynakları arasında görmemektedirler.

Sûfî düşüncede yer bulan keşf ve ilhama dayalı gizemcilik ile Batı gizemciliği arasında da fark mevcuttur. Çünkü İslâm tasavvufu yöntem olarak keşf ve ilhama dayalı olsa da, dini düşüncenin aklî cephesini reddetmemektedir. Batı'da ise meselenin aklî yönü yok sayılmakta, düşünce tamamıyla derunî sezgilerle ifade edilmekte ve bugün artık bir problem haline dönüşen gizemcilik anlayışlarına zemin hazırlamaktadır.

Kur'an, ilâhî bir kitaptır ve hiçbir yorumun tüketemeyeceği bir anlam zenginliğine sahiptir. İlk bakışta hemen

106 Hançerlioğlu, "Gizemcilik", *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010, s. 170.

anlaşılabilecek kadar açık âyetleri olduğu gibi, üzerinde düşünme ve tefekkürü gerektiren derin ve çok anlamlı (müteşâbihât) âyetleri de mevcuttur. Ancak her hâlükârda anlaşılmayan, sırlı ve şifreli kalan âyetler mevcut değildir. Çünkü o, apaçık bir kitaptır. Kur'an'ın sırlı ve şifreli âyetleri olduğunu iddia etmek, onun apaçık kitap oluşu gerçeğine aykırıdır.

Kur'an'da şifreli âyetler bulunmamakla birlikte, onda şifreler bulunduğunu ileri sürmek, onu tebliğle görevli olan Hz. Peygamber'in de onları açıklamamış olması anlamına gelir. Bu durumda tebliğ görevini tam anlamıyla yerine getirmemiş olacaktır ki, bu Hz. Peygamber'e yöneltilmiş ağır bir itham olacaktır.

Ayrıca Kur'an bütün insanlığa indirilmiş bir kitap olduğuna göre, birtakım âyetlerin yalnızca belli insanların anlayabileceği türden şifrelenmiş olduğunu ileri sürmek, onun evrenselliğine de halel getirecektir. Bu durumda, Kur'an'ın anlam dünyasının geniş olduğunu, farklı yorumlar yapılabileceğini ve bazı âyetlerin çok anlamlı olduğunu düşünmek mümkündür. Bugüne gelinceye kadar pek çok müfessir tarafından Kur'an âyetleri yorumlanmış ve müteşâbih âyetler bile Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde bir anlama kavuşturulmuştur. Yorumu yapılamayan, anlaşılamayan ve şifreli olduğu düşünülüp yorumlanamayan âyet mevcut değildir. Zira Kur'an bir şifreler kitabı değildir.

Diğer taraftan gizemcilik, hayatın asla gerçekten bilinemeyeceğinin, özünde bilinmez oluşunun ilanıdır.[107] Gizemciliğe göre hayatı pek çok açıdan ele almak mümkün olmakla birlikte, onun en önemli boyutu bilinmeyen yönüdür. Ancak şunu belirtmeliyiz ki insan hayatını tek bir bakış açısıyla açıklayabilmek çoğu kere mümkün olmasa

107 Osho, *Sır,* çev. Deva Chandra, İstanbul, ts., s. 30.

da, yine de o insan için bir bilinmezler yumağı değildir. Aksi takdirde insandan bilmediği ve tanımadığı bir hayatı yaşaması istenmiş olur ki, bu şartlarda hayatı sürdürmek imkânsızlaşır.

İnsan için önemli olan hayatın bilinmeyen ve gizemlerle dolu tarafı değil, aksine bilip tanıdığı ve diğer hayatlarla ilişkiye girebildiği, onun insan için âşina olan yüzüdür. Kaldı ki yüce yaratıcı gönderdiği peygamberler ve kitaplarla insanı aydınlatmış, yaşadığı dünyayı anlaması noktasında ışık tutmuş ve insanı bilinmeyen bir dünyanın vahşi yalnızlığına terk etmemiştir.

Dinî hayatın derinliği, zaman zaman bizi sırlarla dolu bir dünya ile karşı karşıya getirebilir. Hiç şüphesiz ki Allah, sevdiği kullarından lutfunu esirgememiş ve çeşitli vesilelerle onları desteklemiştir. Ancak unutmamak gerekir ki, insan akıl ve irade sahibi bir varlıktır. Allah da aklıyla ve iradesiyle güzel ve doğru olanı seçen, güzel amel işleyen kullarına yardım eder. Çünkü insan hayatta ne yapmışsa dünya ve âhirette onun karşılığını görecektir.

Hayattan tamamıyla el etek çekmek, çalışmamak ve buna rağmen her zaman sırlı ve gizemli kurtarıcılar beklemek, inancımızla bağdaşan bir durum değildir. İnsan dünya hayatında kendinden bekleneni yapar, güzel ameller işler ve Allah'ın sevdiği kullar arasına girerse, Allah görünen veya melekler gibi gözle görülemeyen yardımcılarıyla onu destekleyecektir.

IX. REİKİ, AURA-ÇAKRA UYGULAMALARI VE ŞİFACILIK

Reiki, Japonca **rei** (her yerde var olan) ve **ki** (ruhsal yaşam enerjisi) kelimelerinden oluşan ve "tanrısal/aşkın enerji veya kozmik yaşam enerjisi" anlamına gelen **reiki**

terimi, yediden yetmişe herkesi maddî/mânevî sağlığa/tekâmüle götüren bir yol/uygulama olarak tanımlanır.[108] Diğer taraftan rei kelimesinin "evren" anlamına geldiği ve "ki" ekinin de "ruh" anlamına geldiği ve iki kelimenin birleşiminden oluşan reiki, evrensel yaşam enerjisi ve gücünü temsil ettiği[109] düşünülmektedir ki, kısaca "her yerde bulunan evrensel yaşam enerjisi" anlamına gelmektedir. Bütün insanlığı sağlığa ve tekâmüle götüren anlamını buradan alır.

Reiki, doğası gereği ruhsal bir çalışma olmasına rağmen, herhangi bir dogması yoktur ve hiçbir dine ya da inanca bağlı değildir. Uygulaması çok güçlü olan ruhsal bir deneyimdir. Aynı zamanda, uygulayıcılarda psişik duyuları güçlendirdiği, ruhsal farkındalığın artmasını sağladığı iddia edilmektedir. Alternatif tıp bilgileri içinde zikredilmesine rağmen, alternatif tıp yöntemi olmadığı ve tıbbî müdahalenin yerine geçmeyeceği ifade edilmektedir. Eğer yaşam enerjimiz tükenmişse ve serbestçe akmıyorsa, kendimizi daha sağlıksız hissederiz ve daha çabuk hasta oluruz. İşte reiki, tükenen bu enerjinin yeniden kazandırılması düşüncesine dayanmaktadır.[110] Ellerin beden üzerine konularak tedavi etme yöntemi olarak da bilinen reiki, binlerce yıldır uygulanan bir yöntem olduğu, Hz. Îsâ'nın ve Buda'nın da bu yöntemle insanları tedavi ettiği iddia edilmektedir.[111]

Reiki uygulayıcıları, kendilerini bir alternatif tedavi olmaktan daha çok yardımcı tedavi yöntemi olarak tanımlayıp, ısrarla herhangi bir dogmaya sahip olmadıklarını ve hiçbir din ya da inançla bağlantılarının bulunmadığını

108 Yitik, *a.g.e.*, s. 6.

109 Gupta, M. K., *Reiki*, İstanbul 2009, s. 1.

110 Gupta, *a.g.e.*, s. 1.

111 Lübeck, Walter, *Reiki: Kalbin Yolu,* çev. Sami Bulut, İstanbul 2006, s. 21.

vurgularlar. Bedene, sağlığını ve enerjisini geri kazandıran bir şifa dağıtma yöntemidir ve bir din ya da tarikat değildir.[112]

Günümüzde bunu pek çok türeviyle birlikte şifacılık yöntemleri arasında sayabiliriz. Temel felsefesi evrenin enerjiyle dolu olduğunu (aura) ve insan vücudun da bu enerjiyi kabule açık çakralar bulunduğunu ve reiki yöntemiyle kaybedilen enerjinin yeniden vücuda kazandırılabileceği ilkesine dayanır. Onlara göre canlı ve cansız her varlık aura adı verilen bir enerji tabakasıyla çevrilidir.

Aura, dünya ile ruhsal hayat arasında aracı olarak kullanılan, bedene nüfuz etmiş canlılık enerjisinden ibarettir[113] ve insanın sinir sistemiyle yakından ilgilidir. Bu enerjiler çeşitli renkler ve salınımlar oluşturur ki bunlar çakralarla ifade edilmiştir. Bütün aura alanlarının kendi titreşim frekansları vardır. Hepsi kendi frekans sınırları içinde bir enerji hareketine sahiptir ve birbirinden ayrı değil, birbirleri içinde yayılır.

Frekans alanları genişleyip yükseldikçe, farkındalığın yüksek şekillerine ulaşılır. İnsanın kendini koruması için bu aura tabakalarını güçlendirmesi gerekir. Çünkü hastalıklar ve rahatsızlıklar öncelikle bu enerji tabakalarından başlayıp bedene doğru yayılırlar.[114] Aura, çevrelediği bedenin sıhhatli olup olmadığını gösterebildikten başka, o şahsın ruh halini de gösterir. Her şey auraya yansır, ruhun alâmetidir. Ruhun titreşimlerini, düşünce, sevgi ve nefretleri insanın aurasında renkler halinde ortaya çıkar. Kişi hastalanınca auradaki canlılık azalır.[115]

112 Aslında şifacılık yöntemleri yeni de değildir. Bunun tarihte pek çok uygarlıkta mevcut olduğunu söyleyebiliriz (bk. Gerçeksever, Selman, *Dünden Bugüne Şifacılık ve Ruhsal Şifa,* İstanbul 2009).

113 Asımgil, *a.g.e.,* s. 48.

114 bk. www.reikievi.com.

115 Asımgil, *a.g.e.,* s. 49.

Diğer taraftan bedenimiz üzerinde Sanskritçe'de "tekerlek" ve "çark" anlamına gelen enerji merkezleri bulunmaktadır. Bunlar enerjinin spiral dönüşlerini temsil etmektedir. İnsan bedenindeki bu çakralar yüksek merkezlerden (aura) gelen enerjinin[116] bedenimize aktarılması görevini üstlenir. Başka bir ifadeyle bunlar bedenimize gelen enerjiye açılan küçük birer kapı gibidir ve farklı frekanstaki enerjinin vücuda girişine aracılık eder. Bu çakralar insan bedeninde yaşam enerjisinin sağlıklı dolaşımını sağlar ve doğru çalışmadıklarında beden sağlığını sürdürmekte zorlanabilir. İnsan bedeninde kök, sakral, boğaz, alın ve kalp olmak üzere değişik çakra türleri bulunmaktadır.[117]

Yukarıda da temas edildiği gibi reiki vb. benzeri şifacılık uygulamaları, herhangi bir dinî gelenekle ilgilerinin bulunmadığını ileri sürerler. Karmaşık birtakım enerji transferi formülleriyle, sağlık gibi can alıcı bir mevzuda, şifa dağıtmak gibi oldukça iddialı bir tezle çağdaş insanın karşısına çıkarlar ve kendilerini tamamıyla yeni ve modern bir yöntem olarak takdim ederler. Maddî ve mânevî hastalıkların girdabında sürüklenen ve derdine derman arayan pek çok insan, söylenenlere inanmakta ve uzman hekimler nezaretinde tedavi olmak yerine, bu tarzdaki şifacı uygulamalarda çare arayabilmektedirler.

Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki, kendilerini Uzakdoğu kökenli ancak yeni bir uygulama yöntemi olarak takdim etmeleri de, herhangi bir dinî inançla ilgili olmadıkları iddiası da doğru değildir. Çünkü insanlara vaat ettikleri ruhî enerji ve sağlığı elde etmek için başvurdukları yöntemler, loş ışıklı seans salonları, âyinleri, duaları, kullandıkları semboller dikkate alındığında, "reiki"nin

116 Weinman, Ric A., *Reiki: Ellerinizin İyileştirici Gücü*, çev. Nil Gün, İstanbul 2007, s. 29.

117 Gupta, *Reiki*, s. 14-22; www.reikievi.com.

Budizm'in çağdaş Batılı bir versiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Zaten reikinin kurucusu Mikao Usui, Maha-yana Budizmi'nin Çin ve Japonya'da yayılan Ten-dai ekolüne mensup bir aileden gelmektedir.[118]

15 Ağustos 1865 yılında Japonya'da dünyaya gelen Mikao Usui, küçük yaşlarında manastıra gönderilmiş ve burada Budist felsefesi ve ruhsal eğitim almıştır. Hatırlanacağı üzere 1860-1890 arası, Japonya'da önemli siyasî ve kültürel değişimlerin yaşandığı yıllardır. Bilhassa Katolik ve Protestan misyonerlerin ülkeye giriş ve faaliyetlerine izin verilmesi dinî hayatta önemli değişimlere yol açmıştır.

1900 yıllarında ağır bir hastalık geçiren Usui, iddiaya göre kendi keşfettiği özel yöntemler sayesinde hastalıktan kurtulmuştur. Keşfettiği özel şifa yöntemini insanlara anlatma konusundaki ısrarı ve aydınlanmış ruhlarla görüştüğüne dair iddialarından ötürü de manastırdan kovulmuştur. Nitekim reiki uygulamalarında vücuttaki enerji merkezlerine vurgu yapılarak, bunları harekete geçirmek için Hint düşüncesinde yoga basamakları olarak bilinen egzersizlerin önerilmesi, ondaki Budist mirasın tesiri olarak yorumlanabilir.[119]

İnsan, yaratılışı gereği ruh-beden bütünlüğüne sahip bir varlıktır. Fiziksel bedeninin sağlıklı olabilmesi için beslenme kurallarına dikkat etmesi gerektiği gibi, ruh sağlığı için de mânevî motivasyonlara ihtiyacı vardır. Aldığı sevinçli bir haber, elde ettiği bir başarı ve dua, ibadet gibi pek çok uygulama insanı mânevî açıdan güçlendirir, onu canlı ve dinamik hale getirebilir. İnsanın kaybettiği ruhî

118 bk. Lübeck, *Reiki*, s. 23-27.

119 Usui, Mikao, *Reiki,* çev. Nur Yener, İstanbul 2005, s. 15 vd.; Yitik, *a.g.e.,* s. 6.

enerjiyi yeniden kazanabilmek için çoğu kere iyi bir telkin/isteklendirme bile yeterlidir.

Bazan iyi bir arkadaş ya da iyi bir eş, iyi bir çevre insanı canlandırabilir ve motive edebilir. Çünkü tabiatı itibariyle insan, toplumla birlikte var olup yaşadığı dünyadaki pek çok şeyden etkilenir. Pek çok şey onu motive edebileceği gibi, aynı zamanda onu üzebilir de. Her insan zaman zaman motive edilmeye ve mânevî açıdan takviye edilmeye ihtiyaç duyar.

Ancak bütün bunlar bir tedavi yöntemi değildir. Herhangi bir hastalık durumunda, uzman hekimlerden yardım almak gerekir ve bu tarzdaki uygulamalara başvurmak çoğu kere tedavisi mümkün bir hastalıkta geç kalınmasına sebep olabilir. Hasta insanlara ümit aşılamak, şifa dağıtmak ve hasta durumdaki insanların duygularını sömürmek çoğu kere onlara yapılmış bir iyilik de değildir.

Elbette ki sağlıklı insanların ruhî açıdan güçlü olmaya ihtiyacı olduğu gibi çeşitli hastalıkların pençesinde olanların da teselli edilmeye, rahatlatılmaya ve mânevî açıdan takviye edilmeye ihtiyacı vardır. Hastanın moralini yüksek tutmak, onu canlı ve dinamik hale getirmek ve hayata olumlu bakmasını sağlamak, pek çok fiziksel hastalığın tedavisine de olumlu katkı sağlayabilir. Ancak bunun için Uzak Doğu'nun gizemli dünyasında kaybolmaya ve Hint mistisizminin hayal dünyasına dalmaya gerek yoktur.

İslâm dini, esasta güven duygusuna ve yüce bir yaratıcıya iman esasına dayanan inanç sistemi ve yapılmasını istediği namaz, oruç, zekât, hac gibi uygulamalarla ve bireyin gönlünden geçeni Allah'a arzedişi ve yakarışı anlamına gelen dua gibi ritüellerle insana maddî ve mânevî açıdan tatmin vaat etmektedir. Mutlak güven ve teslimi-

yeti öngören iman, insanın gönül dünyasını tatmin edip ruhî tedirginlikleri bertaraf ettiği gibi, ibadetler de insan bedenini ve ruhunu arındırmakta, mânevî paslardan temizlemekte ve bireyin iç dünyasını rahatlatıcı ciddi bir potansiyel taşımaktadır.

Âlemlerin rabbi olan Allah'ın huzurunda bulunmaktan, sıkıntılarını herhangi bir aracıya ihtiyaç duymaksızın doğrudan doğruya O'na arzetmekten ve O'nun mutlak güç ve kudretine sığınmaktan daha sakinleştirici başka bir şey bulunmamaktadır. Diğer taraftan oruç, zekât, sadaka ve hac gibi uygulamalarla, insan paylaşmayı öğrenirken bir taraftan kendi dünyasını rahatlatır, diğer taraftan da etrafındaki mutlu ve gülümseyen yüzlerin sayısını artırarak pek çok insanın mutluluk ve huzuruna vesile olur.

Mutlu ve gülümseyen bir yüze sahip olmak, insanın maddî ve mânevî açıdan huzur ve enerji dolu oluşunun bir göstergesidir. İnsanların dünya ve âhiret mutluluğu gibi kalıcı değerlere kendini adamak yerine, bu türden çağdaş görünümlü ve ütopik hayaller peşinde koşmalarının altında yatan sebep ise, ağızdan ağza dolaşan propagandalardır. İnsanların % 80'den fazlası bu türden uygulamalara ya bir arkadaş tavsiyesi ya da ağızda ağza dolaşan propagandalardan etkilenerek başvurdukları tespit edilmiştir.[120]

120 bk. Lübeck, *Reiki,* s. 42.

SONUÇ

İslâm dini, hem bir inanç sistemidir hem de ahlâkî ve amelî kurallar manzumesi; dünya için mutluluk ve huzur kaynağı olduğu gibi, öte dünya için de kurtuluşun anahtarıdır. İnsanların ruh huzuru, gönül rahatlığı, birlik ve beraberlik esasına dayalı kardeşlik temelinde mutlu bir hayat sürmelerini istediği gibi, âhiret hayatını kazanmanın ve kalıcı mutluluğa ve huzura erişmenin reçetelerini de sunar. Dolayısıyla İslâm, inanç olduğu kadar, güzel davranıştır, yardımlaşmadır, selâmlaşmadır, paylaşmadır, güzel ahlâktır ve kısaca iyi ve güzel olan her şeyin yanında yer almaktır. Bütün bu güzel davranışlar ancak sağlam ve sarsılmaz inanç temelinde değer kazanır, ibadete dönüşür ve kurtuluşun anahtarı olur.

İslâm inanç sistemi, tevhit esasına dayandığından, bu birliğin hayata da yansımasını ister; sevinçte ve tasada bir olmayı emreder, dinî olanı dünyevî olanla kucaklaştırır ve mutlak yaratıcıya inanmaya çağırır. Her şeyi yaratan ve her şeyi bilen yüce yaratıcıya inanma, onun

yarattığı bütün varlıkları sevmeyi, hoş görmeyi, anlamayı, kucaklaşmayı ve kısacası bütün insanlarla kardeşçe yaşamayı öngörür. Böylece inanç salt bir inanç olmakla kalmaz, gönüllerden taşar, eyleme dönüşür, sevgiye götürür ve hayata anlam ve renk katar. Bu yönüyle inanç artı bir değerdir, bireysel ve toplumsal hayatımızda fark oluşturur veya oluşturabilmelidir.

Her şeyi yaratan ve her şeyi bilen yüce yaratıcıya inanma, bütün peygamberlerin davetinin ortak noktasıdır. Bütün peygamberler yalnızca ve yalnızca Allah'a imana davet etmiş ve bu inanca ters düşen bütün inkârcı düşünce ve anlayışlarla mücadele etmişlerdir. Ancak elinizdeki bu çalışma günümüze gelinceye kadar tarihte inanca meydan okuyan inkârcı kişilik (Firavun, Nemrut vb.) ve düşüncelerle ilgilenmemiştir.

Bu çalışmanın muhtevasını, genel anlamıyla içinde bulunduğumuz yüzyıl ve özel anlamda da günümüz dünyasında bir müslümanın gündelik hayatında inanç alanında karşılaştığı güncel soru ve sorunlar oluşturmuştur. Ancak bu kitap, bir müslümanın karşılaştığı inanç problemlerinin tamamını ele alma gibi bir iddia da taşımamaktadır. Hiç kuşkusuz ki, çağdaş dünyada inancımıza meydan okuyan akımlar, inanç biçimleri veya düşünceler burada ele alınan konularla sınırlı değildir.

Kitabın muhtevasını, büyük ölçüde insanımızın inançla ilgili konularda karşılaştığı ve ilgili mercilere ilettikleri sorular belirlemiş ve yüzyılımızın başlarında ortaya çıkan ve etkileri halen devam eden birtakım inkârcı akımlara da kısaca temas edilmiştir. Ele alınan konuların tamamının inançla veya inkârla ilgili olduğunu söyleyebilmek de mümkün olmayabilir. Ancak bu konuların bir kısmı doğrudan inkâr düşüncesiyle ilgili, bir kısmı ise zihinlerde oluşturduğu kafa karışıklığı sebebiyle inkâ-

ra götürme riski taşımaktadır ve dolayısıyla bir inanç problemidir.

Son birkaç yüzyıl içinde ortaya çıkan ve kısmen de olsa etkileri halen devam eden materyalizm, septisizm, agnostizm, pozitivizm, nihilizm ve evrimcilik gibi akımların farklı biçimlerde ortaya çıksalar da esasta ateizmin farklı branşları olduğu görülmüştür. Her biri, bir veya diğer şekilde düşüncelerini ateizme dayandırmış, dinî inancı yok saymış, metafizikle her türlü bağını kopararak dinî inançlara karşı âdeta bir meydan okumaya dönüşmüştür. Ancak bu akımlar, hakikati öznel temelde tanımlamaları, hakikate ulaşmanın yolunu yalnızca deney ve gözlemle sınırlamaları ve somut gerçekliğin dışında bir hakikat kabul etmemeleri sebebiyle indirgemeci ve beşerî tecrübenin önemli bir kısmını yok saymaları sebebiyle son derece tartışmalıdır. Savundukları temel düşünce ve tezler herkesçe kabul edilmiş ve ispatlanmış da değildir.

İnançla ilgili karşılaşılan sorunların bir kısmının, giderek karmaşıklaşan ve keşmekeş hale gelen hayat tarzının doğurduğu tatminsizlik, tükenmişlik ve bunalımlardan kaynaklandığı görülmüştür. Lüks yaşam tarzının idealize edildiği ve tüketimin kışkırtıldığı bir dünyada, istediklerini elde edememenin doğurduğu tatminsizlik, insan hayatında ciddi sorunlara yol açmış, kadere karşı bir isyana dönüşmüş ve modern insan için hayatı anlamsızlaştırmıştır. Ruh göçü gibi bazı inanışlar, bu türden sıkıntıları hafifletme ve adaletsizlikleri telâfi etme gibi bir amaçla savunulmuşsa da, bu inanışın sorunu çözmek yerine daha fazla karmaşıklaştırdığı ve hatta sorunu kalıcı hale getirdiği görülmüştür.

İnanç alanında karşılaşılan ve yöneltilen soruların büyük bir kısmının şaşırtıcı biçimde gizemli varlıklarla ilgili ol-

duğu tespit edilmiştir. Bir başka deyişle insanoğlunun bilinmeyene, saklı ve örtülü olana, gizemli ve esrarengiz olana duyduğu yoğun ilgili oluşturmaktadır. Özellikle ruh ve ruhun mahiyeti, cinler, falcılık, medyumculuk, ufoculuk gibi konularda yöneltilen sorular oldukça fazladır. Bunlar arasında yoga, büyücülük, reiki ve şifacılık uygulamalarını zikretmek gerekir.

Özellikle medyada sürekli gündemde tutulan sırlar, gizemli olaylar ve Kur'an'ın şifreli anlatımlarına ilişkin iddiaların, insanımız üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Hasta olan insanımız, çağdaş tıptan yardım almak yerine sözüm ona şifacılara başvurmakta, sıkıntılı halinde kulluk ve dua ile Allah'a sığınmak yerine, çoğu kere yoga ve meditasyondan medet ummakta ve esrarengiz kurtarıcıların yardımına başvurmaktadır. Sonuç ise çoğu kere hayal kırıklığı ve hüsran olmaktadır.

İnanç alanını bulanıklaştırılan önemli hususlardan birisi de kuşkusuz, iletişim teknolojilerinde baş döndürücü gelişmelerdir. Özellikle artık akıllı telefonlar üzerinden bile ulaşılabilen, her an ve her yerde erişilebilen internetin, hayatımızda çok fazla yer tutması, özellikle genç nesli sanal dünyaya hapsetmekte, gerçek hayattan koparmakta ve dinî inançlara karşı ilgisizleştirmektedir. Diğer taraftan internet, inanç alanında karşılaşılan sorunları hem çeşitlendirmekte hem de yaygınlaştırmaktadır. Özellikle günümüzde ilâhî dinlere karşı bir başkaldırı niteliği taşıyan satanizmin önemli yayılma vasıtalarından biri internettir. Buna bir de internet ortamında paylaşılan ve pek çoğu da yanlış olan bilginin oluşturduğu kafa karışıklığını da eklemek gerekir.

Bu çalışmada, pek çok konu ve bir o kadar da soruya cevap aranmıştır. Sorular ele alınmaya çalışılırken olabildiğince eleştirel yöntem izlenmiş, tutarsızlıkları ortaya

konulmaya çalışılmış ve İslâm düşüncesi açısından cevaplandırılmaya gayret gösterilmiştir. Ancak konuların hem çeşitli hem de karmaşık oluşu dikkate alındığında, her birine herkesi ikna edebilecek cevaplar verebilmenin zorluğu âşikârdır.

Sorular olabildiğince mâkul biçimde cevaplandırılmaya çalışılmış, tutarsızlıkları ortaya konulmuş ve yaratıcı bir varlığı inkâr etmenin sağlıklı bir aklın ürünü olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bizim için önemli olan şey de, sahih bir inanca sahip olmak ve bu inancımızı ona zarar verebilecek düşüncelerden korumaktır. Çünkü inkâr, hem dünya hem de âhiret açısından gerçek bir düş kırıklığıdır. Dolayısıyla insanın beden ve ruh sağlığına zarar veren, dünya ve âhiret mutluluğuna engel olan her çeşit beşerî ve felsefî, bâtıl ve sapkın inançlarla mücadele etmek her insanın aslî görevidir.

Bu konuda diğer bir görev de, insanımıza din hizmetini götüren kurumlara düşmektedir. Bugün artık kabul etsek de etmesek de, internet en etkin güçtür. Artık pek çoğumuz gününün önemli kısmını, ya bilgisayarıyla ya da akıllı telefonuyla baş başa geçirmekten mutlu görünmektedir. Eğer gençlerimize inançla ilgili doğruları anlatmak istiyorsak, onların dünyalarına inmek ve onların anladığı dilden konuşmak kaçınılmaz görünüyor. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı denetiminde etkileşimli web sayfaları oluşturmak, gençleri bu sanal âlemde yalnız bırakmamak ve onların dünyalarına iştirak etmek ve bir şekilde doğru bilgiye erişimleri sağlamak son derece önemlidir.

BİBLİYOGRAFYA

Abhedananda, Swami, *Reenkarnasyon,* İstanbul 2007.

Ahmed el-Mesîr, *er-Rûh fî dirâseti'l-mütekellimîn ve'l-felâsife,* Kahire 1988.

Akarsu, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü,* İstanbul 1998.

Ali el-Kârî, Şerhu'l-fıkhi'l-ekber, Beyrut 1984.

Altan, Bayram, *Falcılık ve Kehanet (Dünü, Bugünü ve İslâmî Hükmü),* İstanbul 1989.

Altıntop, Halil, *Dindarlık-İntihar İlişkisi* (basılmamış yüksek lisans tezi), 2005, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Antoine, Faivre, "Occultism", *Encyclopedia of Religion*, USA 2005.

Arslan, Arif, *Pusudaki Düşman Satanizm*, İstanbul 2011.

Asımgil, Sevim, *Reenkarnasyon Var mı*?, İstanbul, ts.

Ateş, Ali Osman, *Kur'an ve Hadislere Göre Cinler ve Büyü*, İstanbul 1995.

Ateş, Süleyman, İnsan ve İnsanüstü, İstanbul 1995.

Audi, Robert, "Parapsychology", *The Cambridge Dictionary of Philisophy*, New York 1995.

Aydın, Mehmet, "Fal", *DİA*, İstanbul 1995.

Aydın, Özlem (Güler), *Yaşamı Sürdürmede Dinî İnancın Rolü* (basılmamış doktora tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2011.

Bağdâdî, Abdülkâhir b. Muhammed, el-Fark beyne'l-fırak, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut 1990.

Bağlıoğlu, Ahmet, İnanç Esasları Açısından Dürzîlik, Ankara 2004.

Bayraktar, Mehmet, İslâ*m'da Evrimci Yaratılış Teorisi,* Ankara 2001.

Betrand, Russel, *History of The Western Philosphy*, London 1954.

Beyâdî, Kemâleddin, İşârâtü'l-merâm an i*bârâti'l-imâm,* Kahire 1949.

Bilal, Esra-Bozkurt, Lütfü, *Yoga ve Meditasyon*, Okyanus Yayınları, İstanbul 2006.

Bromley, Davit G., "Satanism", *Encyclopedia of Religion*, USA 2005.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* Rehber Yayınları, Ankara 1997.

Cem, Çobanlı, *Yaşama Yeniden Başlamanın Evrensel Yolu Reenkarnasyon*, İstanbul 2005.

Cevziyye, İbn Kayyım, *Kitâbü'r-Rûh*, çev. Şaban Haklı, İz Yayıncılık, İstanbul 2010.

Cirhinlioğlu, Fatmagül-Ok, Üzeyir, "İnanç ya da Dünya Görüşü Biçimleri ile İntihara Yönelik Tutum, Depresyon ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkiler", *Cumhuriyet* Ü*niversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 34, sayı 1, (Mayıs 2010).

Coşkun, İbrahim, *Bilim ile Ateizm,* Konya 2007.

a.mlf., *Modern Çağ* Ateizmi ve İslâm, Konya 2007.

Coward, Harold, "Karma", *Encyclopedia of Science and Religion*, Newyork 2003.

Cürcânî, Seyyid Şerîf, *Ta'rîfât*, thk. Abdurrahmân Umeyre, Beyrut 1987.

Cüveynî, İmâmu'l-Harameyn, Kitâbü'l-İrşâd, thk. Es'ad Temîm, Beyrut 1992.

Çelebi, İlyas, "Kâhin", *DİA*, İstanbul 2001.

a.mlf., "Fal", *DİA*, İstanbul 1995.

a.mlf., "Okült Eğilimlerin Dini İnançları Yozlaştıran Etkileri", *Günümüz İnanç Problemleri*, Erzurum 2001.

a.mlf., "Ruh Çağırma", *DİA*, İstanbul 2008.

a.mlf., "Sihir", *DİA*, İstanbul 2009.

a.mlf., İslâ*m'ın İnanç Esasları*, İstanbul 2009.

Çubukçu, İbrahim Agâh, *Gazali ve Şüphecilik*, Ankara 1989.

Daniken, Erich von, *Tanrıların Arabaları*, çev. Zeki Okar, İstanbul 1990.

Demirci, Kürşat, "Burç", *DİA,* İstanbul 1992.

Dilbaz, Nesrin-Seber, Gülten, "Umutsuzluk Kavramı: Depresyon ve İntiharda Önemi", *Kriz Dergisi*, 1(3).

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit, *el-Fıkhü'l-ebsat*, nşr. Mustafa Öz (İmâm-ı Âzam'ın Beş Eseri), Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.

a.mlf., *el-Fıkh*ü*'l-ekber* (Ali el-Kârî şerhiyle birlikte), Beyrut 1984.

Ebü'l-İzz, Ali b. Muhammed, Şerhu Akîdetü't-Tehâviyye, Dârü'l-fikr, Beyrut 1988.

Eliade, Mircae, "Yoga", *Encyclopedia Of Religion*, USA 2005, XIV/9893.

Davis, Roy Eugene, *Kriya Yoga Felsefesi ve Uygulaması*, çev. Yasemin Tokatlı, İstanbul 1996.

Elli, Thomas E., *Yaşamayı Seçmek* (İntihar Düşüncesiyle Başa Çıkma), çev. M. Umur Koçak, Ankara 2007.

Eş'arî, Ebü'l-Hasan, Makâlâtü'l-İslâmiyyin, thk. M. Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut 1990.

Eucken, Rudolf, *Yaşamın Anlamı ve Değeri*, çev. Ahu Karasulu, İstanbul 2000.

Fehd, Tevhîd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", *DİA*, İstanbul 2000.

Filibeli, Ahmed Hilmi, *Allah'ı İnkâr Mümkün mü?,* haz. Necip Taylan, İstanbul 2001.

Flew, Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış,* çev. Hasan Kaya/Zeynep Ertan, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013.

Fromm, Erich, *Psikanaliz ve Din*, çev. Elif Erten, 3. baskı, İstanbul 2012.

Fortune, Dion, *Sağlıklı Okültizm*, çev. Asude İskender, İstanbul 2012.

Frıday, R. M., "Euthanasia", *New Catholic Encyclopedia*, USA 2000.

Gazzâlî, Ebû Hâmid, *Ölüm ve Sonrası*, trc. Hüseyin Okur, İstanbul 2004.

a.mlf., Tehâfütü'l-felâsife, Beyrut 1990.

Gilson, Etienne, *Ateizmin Çıkmazı*, çev. Veysel Uysal, İstanbul 1994.

Gerçeksever, Selman, *Dünden Bugüne Şifacılık ve Ruhsal Şifa*, İstanbul 2009.

Gözlügöl, S. Vakkas - Çağlar, Musa, *Topluma Yönelen Tehdit Satanizm*, Devran Matbaası, Ankara 2004.

Griffin, M.D, "Devil Worship", *New Catholic Encyclopedia*, USA 2003.

a.mlf., "Sanatism", *New Catholic Encyclopedia*, USA 2003.

Guenon, Rene, *Ruhçu Yanılgı*, çev. Lütfi Fevzi Topaçoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Gupta, M. K., *Reiki ve Sağlığınız*, İstanbul 2009.

Güç, Ahmet, "Ruh Çağırma", *DİA*, İstanbul 2008.

a.mlf., *Satanizm*, Ankara 2004.

Güllüce, Veysel, *Kur'an Işığında Reenkarnasyon*, İstanbul 2004.

Hancerlioğlu, Orhan, “Tenâsüh”, İslâm İnançları Sözlüğü, İstanbul 2011.

a.mlf., “Gizemcilik”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010.

a.mlf., “Gizli Bilimler”, *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul 2011.

a.mlf., “İspiritizma”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010.

a.mlf., “Medyum”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2012.

a.mlf., “Satanizm”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010.

a.mlf., “Teosofi”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010.

a.mlf., “Yoga”, *Dünya İnançları Sözlüğü*, İstanbul 2010.

a.mlf., *Ruhbilim Sözlüğü*, İstanbul 2003.

Hökelekli, Hayati, “İntihar”, *DİA*, İstanbul 1995.

Hulusi, Ahmet, *Ruh İnsan Cin*, İstanbul 2003.

Izutsu, Toshihiko, İbn Arabî’nin Fusus’undaki Anahtar Kavramlar, çev. Ahmet Yüksel Özemre, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1998.

İbn Hazm, Muhammed b. Ali el-Endelûsî, *el-Fasl fi’l-mile’l ve’l-ahvâ ve’n-nihal*, Beyrut 1986.

İsfahânî, Râgıb, *el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’ân, Dârü’l-ma‘rife*, Beyrut, ts.

Kalyoncu, Hamdi, Ölümsüzlük İhtiyacı (İntihar, Ötenazi ve Reenkarnasyon), İstanbul 2011.

Karadeniz, Osman, *Ecel Üzerine*, Anadolu Matbaacılık, İzmir 1992.

Karakaş, Vehbi, *Reenkarnasyon Aldatmacası*, İstanbul 2007.

Kaya, Bülent, *Neden İntihar Ediyorlar?*, İstanbul 1999.

Kılavuz, Ahmet Saim, “Cin”, *DİA*, İstanbul 1993.

a.mlf., İman-Küfür Sınırı, İstanbul 1990.

Kılıçbay, M. Ali, “Negatif Kimlik ya da Ötekinin Zıddı olarak Ben”, *Karizma*, 3 (2000).

Kırca, Celal, “İslâm Dinine Göre Reenkarnasyon”, *Erciyes Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 3 (Kayseri 1986).

Kindî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İshâk, *Felsefî Risâleler*, çev. Mahmut Kaya, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

Koç, Turan, Ölümsüzlük Düşüncesi, İstanbul 1991.

Kutluer, İlhan, "Burç", *DİA*, İstanbul 1992.

Linzey, Andrew, "Nihilism", *Dictionary of Ethics*, Theology, Florence, KY, USA: Routledge 1995.

Lübeck, Walter, *Reiki: Kalbin Yolu*, çev. Sami Bulut, İstanbul 2006.

Mann, A. T, *Reenkarnasyon: Yeniden Doğuş*, çev. Gökhan Sevgi, Ankara 1998.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr, *Te'vîlâtü ehli's-sünne*, Lübnan 2005, XVIII/67.

Nesefî, Ebü'l-Berekât, *el-İ'timâd fi'l-i'tikâd*, vr. 76b, Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 3085.

a.mlf., *el-Umde fi'l-Akâid*, thk. Temel Yeşilyurt, Malatya 2000.

a.mlf., *Medâriku't-tenzîl*, İstanbul 1986.

Nesefî, Ebü'l-Muîn, Tabsıratü'l-edille, thk. Hüseyin Atay - Ş. Ali Düzgün, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2003.

Osho, *Sır*, çev. *Deva Chandra*, İstanbul, ts.

Osmanbey, Kemal, *Reenkarnasyon ve Telepati*, İstanbul 1995.

Özarslan, Selim, "Yoga ve Düşündükleri", *Diyanet Aylık Dergi*, Mayıs 2009, sayı 221.

a.mlf., Çağımız İnanç Problemleri, Elazığ 2009.

Parker, T.H.L, "Incernation", *Baker's Dictionary of Theology*, USA 1988.

Patanjali, *Yoga Sutra*, Çev. M. Ali Işım, Arıtan Yayınevi, İstanbul 2011.

Peker, Hüseyin, İslâ*m'la İlgili Zihinleri Zorlayan Sorular,* Samsun 2005.

Ramm, Bernard, "Positivsm", *Baker's Dictionary of Theology*, USA 1988.

Reid, j. P. - Mondin, B., "Atheism", *New Catholic Encyclopedia*, USA.

Saliba, John A., "Ufo Religion", *Encyclopedia of Religion*, USA 2005.

Serinsu, Ahmed Nedin (ed.), *Dinî Terimler Sözlüğü*, Ankara 2009.

Shermer, Micheal, *Evrim ve Yaratılışçılık*, çev. Zeynep Reyan Koç, İstanbul 2009, s. 38.

Sinanoğlu, Mustafa, "Küfür", *DİA*, İstanbul 2002.

Süheybânî, Abdülhamîd, *Kur'an ve Sünnet Işığında Cinler*, çev. M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2008.

Şahin, M. Süreyye, "Cin", *DİA*, İstanbul 1993.

Şehristânî, Abdülkerîm, *el-Mile'l-ve'n-nihal*, thk. M. Seyyid Kîlânî, Beyrut, ts.

Şeker, Mehmet Yavuz, **Şeytan Gerçeği ve Satanizm**, İzmir 1999.

Taftazânî, Sa'duddîn, Şerhu'l-Makâ*sıd,* thk. Abdurrahman Umeyre, Beyrut 1989.

a.mlf., *Şerhu'l-Akâid,* thk. Ahmed Hicâzî es-Sekâ, Kahire 1989.

Taslaman, Caner, *Big Bang ve Tanrı,* İstanbul 2011.

Tatlı, Adem, *Biyolojiden İdeolojiye Evrim Teorisi*, İstanbul 2009.

Tehânevî, Muhammed Ali, *Keşşâfü Istılâhâti'l-fünûn ve'l-ulûm,* Lübnan 1996.

Tanyu, Hikmet, "Büyü", İstanbul 1992.

Topaloğlu, Bekir - Çelebi, İlyas, *Kelâm Terimleri Sözlüğü,* İSAM Yayınları, İstanbul 2010.

Türk, Hüseyin, *Nusayrîlik,* İstanbul 2005.

Unger, Merril F., *"Satan", Baker's Dictionary of Theology,* USA 1988.

Usui, Mikao, *Reiki*, çev. Nur Yener, İstanbul 2005.

Vaux, Carra de, "Tenâsüh", İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1979.

Yar, Erkan, *Ruh-Beden İlişkisi Açısından İnsanın Bütünlüğü Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, 2000.

Yavuz, Yusuf Şevki, "Ruh", *DİA*, İstanbul 2008.

a.mlf., "Tekfir", *DİA*, İstanbul 2011.

Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili* (sadeleştirilmiş), İstanbul, ts.

Yeşilyurt, Temel, "Kur'an Işığında İnsanın Bireysel Sorumluluğu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/1 (Elazığ 2005).

Yitik, Ali İhsan, "Doğu Kökenli Batılı Akımlar", *Diyanet Aylık Dergi,* sayı 221, Mayıs 2009.

Yüksel, Hasan Avni, *Türk-İslâm Tasavvuf Geleneğinde Rüya,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996.

Zebîdî, Ahmed b. Ahmed, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı ve Tecrîd-i Sârih Tercemesi*, çev. Ahmed Naim, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1988.